YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU / ANKARA

yakup kadri karaosmanoğlu

BÜTÜN ESERLERİ 10

ankara

İLETİŞİM YAYINLARI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU • **Ankara**

İletişim Yayınları 10 • Bütün Eserleri 10
ISBN 975-470-134-2

1. BASKI Akba Kitabevi, Ankara 1934
2. BASKI Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934
3. BASKI Remzi Kitabevi, İstanbul 1964
4. BASKI Remzi Kitabevi, İstanbul 1972
5. BASKI Birikim Yayınları 1981
6. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. 1983
7. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. 1987

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Ankara

YAYINA HAZIRLAYAN *Atilla Özkırımlı*

iletişim

Yakın tarihimizde edebiyatçı ve düşünce adamlarının eserleri, geçmişten bugüne ve bugünden geleceğe yönelik bir iletişim ağının önemli noktalarını oluşturmaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu gerek edebiyatımızdaki, gerek siyasal yaşamımızda bürokrat ve diplomatlığı ile Türkiye yakın tarihinin önemli kişileri arasındadır.

Yaşadığı dönemi ve olayları eserlerine ustaca aktarabilen Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun tüm eserlerini yayınlama girişimimizle sözünü ettiğimiz iletişim ağını bir ucundan örmeye başladığımız inancındayız.

Kitaplaşmamış tiyatro oyunları, çeşitli makaleleri ve siyasal yazılarıyla 22-23 kitaplık bir diziye ulaşacağını umduğumuz Yakup Kadri'nin tüm eserlerinin ilk 15 kitabında, basımı yakın dönemde yapılan derlenmiş metinleri esas aldık. Sadeleştirme amacıyla da olsa değiştirme ve ekleme yapılmayan bu eserlerde şayet yazar, sağlığında bazı değişiklikler yapmışsa, yazarın düzelttiği son metinler esas alındı. Her kitabın başına yazarın biyografisi ile sözkonusu eserle ilgili objektif bilgileri eklemeyi yararlı gördük. Kitapların sonunda ise şimdiye kadar hakkında yazılmış yazıları ve bibliyografyaları bulacaksınız. Sürdürdüğümüz bu çalışmalarda eleştiri ve katkılarını beklediğimiz dostlarla bu kitapların gerçek sahibi siz okuyuculara şimdiden teşekkür ederiz.

İletişim Yayınları

İçindekiler

HAYATI VE ESERLERİ	9
ANKARA ÜZERİNE	13
BİRNOT	17
ANKARA	19
TÜRK EDEBİYATINDA **ANKARA**	241
GENEL BİBLİYOGRAFYA	257

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Hayatı

Yakup Kadri, XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak Saruhan Vilayeti denilen Aydın ve Manisa bölgesinde hüküm sürmüş Karaosmanoğlu sülalesindendir. Mısır'da İbrahim Paşa Konağına yerleşen ve orada İkbal Hanımla evlenen Kadri Bey'in oğludur. 27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine altı yaşındayken ailesiyle birlikte Manisa'ya geldi. İlköğrenimine Fevziye Mekteb-i İptidaisinde başladı. İki yıl sonra da İzmir İdadisi'ne gönderildi (1903). Şahabettin Süleyman'la arkadaşlığı buradan gelir. Ama öğrenimini tamamlayamaz. Babası daha o öğrenime başlamadan ölmüş, İkbal Hanımın satılacak mücevheri kalmamıştır. Aile yeniden Mısır'a dönünce İskenderiye'deki Fréres'ler Fransız Okuluna girdi. Burada da bir yıl okudu. İdadi özlemi onu İzmir'e çektiyse de, tatilini geçirmek için geldiği Mısır'da (1906) Jön Türkler'le tanıştı. İzmir'e dönmekten vazgeçti. Sınavla yeniden girdiği FrËres'-ler Okulu'nda iki yıl sonra bakaloryasını vererek ortaöğrenimini tamamladı.

1908'de ailece yurda döndüler, İstanbul'a yerlestiler. Yakup Kadri Mekteb-i Hukuk'a girdi. Ama bitirmeden, üçüncü sınıftan ayrıldı. Bu sırada İbsen'den esinlenerek yazdığı Nirvana adlı tek perdelik oyunu yayımlanmış, arkadaşı Şahabettin Süleyman'ın aracılığıyla Fecr-i Ati topluluğuna katılmıştır. Bir yandan Fecr-i Aticilere yönelik eleştirilere cevap vermekte, bir yandan da Servet-i Fünun'-da küçük hikâ-

yeler yayımlamaktadır. Mensur şiirleri de bu ilk dönemin ürünleridir.

1912'de tüberküloza yakalandığını öğrenir. Ama ancak 1916'da tedavi için İsviçre'ye gidebilecek, üç buçuk yıl orada kalacaktır. Bektaşilikle ilgisi de bu yıllarda, İsviçre'ye gitmeden öncedir. O sıralar Paris'ten yeni dönmüş olan Yahya Kemal'in de etkisiyle Yunan ve Latin kaynaklarına dayalı yeni bir sanat anlayışını savunmaya başlamıştı. Ayrıca Doğu mitolojisiyle de ilgileniyor, bir mistisizme yöneliyordu. Bu eğilim onu Bektaşi tekkesine itti. Nur Baba romanını yazdı gözlemlerinden yararlanarak. Ama hem karşılaşacağı tepkiler, hem İsviçre'ye gidişi yayımlanmasını engelledi.

1913'te ilk hikâye kitabını çıkarır: Bir Serencam. Ama önce Balkan, ardından da I. Dünya Savaşları, bu savaşlarla gelen yıkım, Yakup Kadri'de bir değişime yol açacak, sanatın "şahsi ve muhterem" olduğu düşüncesinden yavaş yavaş uzaklaşacaktır. Mondros Antlaşması'ndan sonra onu İkdam yazarı olarak görürüz (1919). Güncel olayları izleyen, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir gazetecidir artık. Hikâyeleri de Millî Mücadele ile ilgilidir. Daha sonra o günlerin ürünü olan makalelerini Ergenekon'da toplayacaktır.

1921'de Ankara'nın çağrısı üzerine Anadolu'ya geçti. Görevli olarak Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir, Sakarya yörelerini dolaştı. Önce Mardin (1923-31), sonra Manisa milletvekili oldu (1931-34). Evliliği de bu dönemdedir. Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Asaf Belge'nin kızkardeşi Leman Hanımla evlenmiş (11 Ekim 1923); yine bu dönemde Kiralık Konak, Nur Baba adlı romanlarını yayımlamış. Cumhuriyet ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde makaleler yazmış (1923-25), tedavi için ikinci kez gittiği (1926) İsviçre'den "Alp Dağlarından" başlığıyla izlenimlerini kaleme almıştır. 1932 yılı ise Yakup Kadri için ayrı bir önem taşır. Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevket Süreyya Aydemir'le birlikte Kadro dergisini çıkarırlar. Büyük yankı uyandıran ve tartışmalara yol açan romanı Yaban da aynı yıl yayımlanır.

Başlangıçta ilgiyle karşılanan Kadro'da savunulan düşünceler zararlı bulunarak derginin imtiyaz sahibi Yakup Kadri Tiran elçiliğine atanınca (1934) dergi de kapanır. Bunu Prag (1935), La Haye (1939), Bern (1942) elçilikleri izler. Tahran elçiliğinden sonra (1949-51) emekli oluncaya kadar kalacağı Bern elçiliğine yeniden getirilecektir. Zoraki Diplomat adlı anıları bu yılların ürünüdür.

1955'te emekli olunca yurda dönerek çeşitli dergi ve gazetelerde yazılarını sürdürdü. 27 Mayıs'tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine se-

cildi. 1961'de Manisa milletvekili oldu. 1957'de de Ulus gazetesinin başyazarlığını yüklenmişti. 1962'de Atatürk ilkelerine ters düşülüğünü ileri sürerek CHP'den istifa etti. 1965'ten sonra ise politikadan çekildi. Son görevi Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığıydı. 13 Aralık 1974'te Ankara'da öldü. İstanbul'da, Beşiktaş'-ta Yahya Efendi Mezarlığı'nda annesinin yanında yatmaktadır.

Eserleri

HİKÂYE

Bir Serencâm (1913), **Rahmet** (1923), **Millî Savaş Hikâyeleri** (1947).

ROMAN

Kiralık Konak (1922), **Nur Baba** (1922), **Hüküm Gecesi** (1927), **Sodom ve Gomore** (1928), **Yaban** (1932), **Ankara** (1934), **Bir Sürgün** (1937), **Panorama** (2 cilt, 1953-54), **Hep O Şarkı** (1956).

MENSUR ŞİİRLER

Erenlerin Bağından (1922), **Okun Ucundan** (1940).

ANI

Zoraki Diplomat (1955), **Anamın Kitabı** (1957), **Vatan Yolunda** (1958), **Politikada 45 Yıl** (1958), **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları** (1969).

MONOGRAFİ

Ahmet Haşim (1934), **Atatürk** (1946).

ÇEŞİTLİ MAKALELERİ

"İzmir'den Bursa'ya" (H. Edip, F. Rıfkı, M. Asım ile, 1922), **"Kadınlık ve Kadınlarımız"** (1923), **"Seçme Yazılar"** (F. Rıfkı, R. Eşref ile, 1928), **"Ergenekon"** (2 cilt), **"Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden"** (1942).

KİTAPLAŞMAMIŞ OYUNLARI

"Nirvana" (Resimli Kitap, s. 9, 1909), **"Veda"** (R. Kit., s. 11), **"Sağanak"** (İst. Şehir Tiy. Ktp.), **"Mağara"** (Varlık, s. 12-17, 1934).

Ankara üzerine

Ütopik bir romandır **Ankara**. Bu nedenle bütün ütopik romanların kaçınılmaz sonundan kurtulamamış, romanın bir bölümünü oluşturan ütopi gerçekleşmediği için, zamanla değer yitimine uğramıştır. Nitekim romanını üçüncü baskıya verirken (1964) gözden geçiren Yakup Kadri de ilk sayfaya, kurduğu düşün gerçekleşmediğini belirten "Bir Not" koymaktan kendini alamamış; üçüncü bölümde ise yine "Bu kısımdaki Ankara ve Türkiye, yazarın o vakitler hayal ettiği Ankara ve Türkiye'dir" notunu düşmek gereğini duymuştur. Ama **Ankara**, kurulan bu düşün gerçekleşememesinin nedenlerini de sergilemektedir bir bakıma.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. Zaman olarak da üç ayrı dönem seçilmiştir: Birinci bölümde Sakarya Savaşı öncesi (1922), ikinci bölümde Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllar (1926), üçüncü bölümde ise Cumhuriyet sonrasının on dört ve yirminci yılları (1937-1943). Kısaca söylemek gerekirse, romanın konusu bu üç dönemin Ankara'sıdır.

Bu üç bölümdeki olaylar, yazarın her bölümde ayrı bir kişilik kazanmış olarak karşımıza çıkardığı Selma'nın çevresinde geçer. Selma'nın yazgısı Ankara'nın yazgısıdır, yaşamı da Ankara'nın yaşamı. İlişki kurduğu erkeklerse birer simgedirler sanki.

Birinci bölümün Selma'sı, bir bankada görevli olan kocası Na-

zif'le Ankara'nın "yaban"ıdır. İstanbullu hanım için Ankara'da hayat tekdüze ve sıkıcıdır, yoksunluklarla doludur. Aradığı coşkuyu savaş kahramanı Binbaşı Hakkı Bey'de bulur Selma. Kurtuluş coşkusunu onunla yaşar. Başka seçeneği de yoktur. Selma'nın arayışı Ankara'nın arayışıdır çünkü.

Yakup Kadri'nin bu bölümde sergilediği erkekler toplumsal ve siyasal yapının birer göstergesidirler. Nazif bürokrattır. Korkak ve mıymıntı bir bürokrat. Binbaşı Hakkı Bey ise atılgan ve yiğit bir asker. Sungurizade Ömer Efendi yerli eşrafı simgeler. Ne kurtuluştan yana, ne kurtuluşa karşı, toplumsal gelişime değil, ekonomik gelişime ayak uyduran yerli eşrafı... Murat Bey'le Şeyh Emin ise meclisin iki kesiminin, kurtuluşu iki ayrı görüşle savunan yenilikçilerle tutucuların simgesidirler.

İkinci bölümde Selma'yı Binbaşı Hakkı Bey'in karısı olarak görürüz. Ama koşullar değişmiş, değişen koşullar Cumhuriyet öncesinin kişilerini de değiştirmiştir. Hakkı Bey ordudan, Murat Bey milletvekilliğinden ayrılmışlardır. Şeyh Emin'le birlikte üçü de yeni türeyen bir sınıfın üyesidirler artık. Vurguncu, kurtuluşu çizgisinden saptıran bir sınıftır bu. Selma, bir süs çiçeği, bir "zevk âleti" gibi kısır ve avâre, amaçsız yaşayıp gitmektedir bu çevrede.

Yeniliği snopluk, "mondenlik" olarak alan, halkın dışında yaşayan yeni sınıfın üyelerini kıyasıya eleştirir Yakup Kadri. Özellikle arsa spekülatörü, müteahhit Murat Bey'in davranışlarını, yaşama biçimini gülünçleştirerek sergiler. "İnkılap" hareketinin yozlaşmasının nedenlerini araştırır. Birinci bölümde görünüp kaybolan yazar Neşet Sabit konuşur bu bölümde onun adına. Bu kez hastalığı teşhis eden, çözümü gösteren Neşet Sabit'tir Selma'nın tek seçeneği. Kurtuluş Neşet Sabit'tedir. İşte üçüncü bölüm bu kurtuluşun, Yakup Kadri'nin düşlerindeki biçimiyle betimlenmesidir.

Ama kurduğu düşün gerçekleşememesinin nedenlerini sergileyen de Yakup Kadri'dir. Sorunu salt bir kalkınma sorunu olarak almakla yetinmekte, kurtuluşun gerçekleşmesinin siyasal çözüme bağlı olduğunu görememektedir. Daha doğrusu, "Kadrocu" bir görüşle kurtuluşun yukardan aşağıya dayatılarak sağlanabileceği kanısındadır. Halkın kendi kendisini yönetmesi düşüncesi yoktur Yakup Kadri'de. Halktan uzaklaşıldığını, halka ters düşüldüğünü söylerken bile halka karşıdır. Sözgelimi, ikinci bölümde bir yılbaşı balosuna gidenleri seyre gelmiş halk, halktan kişileri betimlerken, sözde halktan nasıl kopulduğunu sergilemek amacındadır; ama öyle bir tavır takınmıştır ki

halkı küçümsediği, anlattığı kişileri yönetilmesi gerekli bir sürünün üyeleri gibi gördüğü apaçıktır. Sabır, tevekkül ve sağduyuyu yakıştırır halktan kişilerine; ama hepsini, yerli eşrafı bile özellikle yönetimin dışında tutar. Oysa Atatürk'ün daha 1920'de koyduğu teşhis ve çözüm şudur: "Bizim inancımıza göre, milletimizin hayatını ve yükselmesini temin edecek olan, kendi hazım kabiliyeti ile mütenasip görüslerdir. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim görüşümüz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır." **(Söylev ve Demeçler**, s. 97). Kadrocu görüşün, dolayısıyla Yakup Kadri'nin çıkmazı da bu doğruyu göremeyiştedir. Başka deyişle birinci önermeyi kabullenip ikinci, üstelik temel önermeyi yok saymak Yakup Kadri'yi çözümsüzlüğe götürmüştür.

Sözümüzün başında **Ankara**'nın ütopik bir roman olduğunu söyledim. Ütopik oluş Yakup Kadri'nin gerçekçiliğini de belirler. Şematik bir gerçekçiliktir bu. Ütopinin temelindeki düşünce yazarın kişilerine ve gerçekliğe bakış açısını biçimlemiştir çünkü. Bu da gerçekliğin zorlanmasına, yapaylaştırılmasına yol açar doğal olarak. Kişiler, zamansal atlamalarla belli dönemlerde, belli durumlarda saptanır. Kişilerde bir değişme söz konusudur, ama değişmenin süreci yoktur. Her şey oluş halinde değil, olup bittikten sonra anlatılır. İçerden, içinden değil; dışardan, dışından yansıtılır. Ruh çözümlemelerinde usta olan Yakup Kadri'nin kişileri, böylesini de yaratırım dercesine birer kukladırlar **Ankara**'da. Çünkü romanın kahramanları ne Selma, ne Nazif, ne Binbaşı Hakkı, ne de Murat Bey'dir. Romanın tek kahramanı vardır aslında: Ankara... Amaç belli bir bakış açısıyla Ankara'yı anlatmaktır. Ankara'ya ilişkin gözlemler, izlenimler, gerçek görüntüler de bu bakış açısını doğrulayacak biçimde seçilip düzenlenmiştir. Çağdaş Türkiye üzerinde düşünürken, salt bu nedenle olsa bile, **Ankara** romanının mutlaka okunması gerekmektedir.

Ankara, ilk kez 1934'te Akba Kitabevi'nce, Yakup Kadri'nin gözden geçirdiği üçüncü basımı Remzi Kitabevi'nce basılmıştır.

Bugüne dek dört kez basılan romanın bu beşinci basımında yazarın gözden geçirip yalınlaştırma yöntemi, öteki yapıtlarında örnekleri verilen yöntemin aynı olduğu için yinelemeden kaçınmak amacıyla üzerinde durmuyorum. Yalınlaştırmayı aşan değişikliklerin birkaçını da sayfa altlarında, hep yaptığım gibi kimi az kullanılan sözcüklerin karşılıklarını verdim. Kuşkusuz Fransızca sözcüklerin de.

Sözü bağlarken, karşılaştığım güçlükleri aşmamda yardımcı olan

Beyazıt Devlet Kütüphanesi görevlileri Ayten Şan ve Hasibe Tokoğlu'na, Fransızca bilgilerinden yararlandığım Aysel Özakın ve Afşar Timuçin'e teşekkür ederim.

ATİLLA ÖZKIRIMLI, 2 Aralık 1980

Bir not

Otuz yıl önce yazdığım bu romanı, üçüncü baskıya vermek üzere, gözden geçirirken bir düş görüyor gibi oldum ve bana öyle geldi ki, burada hikâye ettiğim devri bir somnambül hali içinde geçip gitmiştim.

Fakat, bu halim çok sürmüyor; uyanıyorum ve kendimi toparlayarak etrafıma bakıyorum, o devirden bu yana ne kalmış diye. Kitabın birinci bölümünde belirtmeye çalıştığım Millî Mücadele ruhundan hemen hiçbir iz bulamıyorum.

Ya son bölümde hayalini kurduğum Türkiye'nin gerçekleşmesine doğru bir gelişme olmuş mudur? Ben, o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmediğim Atatürk'ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal Türkiye'ye yirmi yıl içinde varacağımızı umuyordum. Şimdi, o yirmi yıl üstünden bir yirmi yıl daha geçmiş bulunuyor. Fakat, biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından, hâlâ romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara'nın içinde tepinip durmaktayız.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

BİRİNCİ KISIM

I

"Eşşek bulaaan, eşşek bulaaan..

Genç kadın, ağır ve derin uykusunun içinden halecanla uyandı. Sokaktan gelen bu çığlığı şaşkın şaşkın dinledi. Bir şey anlamıyordu ve zaten, henüz, nerede olduğunun da farkında değildi. Çıplak bir oda. İki dar yol karyolası. Birinde kendisi, birinde kocası yatıyor. Gözleri yuvarlak yuvarlak açıldı. Etrafına bakıyor. Fakat, bir türlü kendine gelemiyordu:

"Nazif, Nazif!..

Kocası yarı uykuya gömülü, uzak ve dağınık bir sesle sordu:

"Ne var?"

"Sokakta birisi acı acı bağırıyor. İşitmiyor musun?"

Çığlık gittikçe uzaklaşıp hafifliyordu. Nazif, başını kaldırıp kulak verdi:

[1]Birinci baskıda: "Teke bulan, teke bulan

"Bir şey değil, canım; birinin eşeği kaybolmuş,* işte, tellâl bağırıyor."

Ve tekrar başı yastığa düştü, uyudu.

Genç kadın, demin hayret ve korku ile açılan gözlerini kocasının üstünde şefkatle dolaştırdı. İçinden: "Zavallı, çok yorgun." dedi. Gerçi, kendisi de ondan daha az yorgun değildi. İstanbul'da on beş gün evvelinden başlıyan göç hazırlıkları, onun arkasından İnebolu seyahati, İnebolu'dan buraya o uzun, zahmetli araba yolculuğu -o haşerat yuvası hanlar- nihayet, Ankara'ya varış, bu eve giriş, bu odayı temizleyiş... Bütün bunlar gene kadının bir tüy kadar hafif vücuduna âdeta bir torba kurşun ağırlığı vermişti uzun zaman için, artık yerinden kımıldayacak hali kalmamıştı. Kendi kendine: "Artık, bu yorgunluğun iki üç misline katlanmış olan Nazif, kimbilir, ne kadar bitkindir." dedi. Gözleriyle tekrar, kocasını okşadı.

Karşıki evin ağır saçaklı çatısında sabah güneşinin ilk parıltıları seziliyordu. Genç kadın: "Daha çok da erken." dedi. Yeniden uykuya dalmak istedi. Dokuz on saatlik yekpâre bir uykuya rağmen vücudunun ve kafasının henüz lâzım geldiği kadar dinlenmemiş olduğunu hissediyordu. Lâkin bu ikinci uyku denemesi çok uzun sürmedi. Kâh ensesinde, kâh belinin ortasında, kâh baldırlarında birtakım hafif yanmalar duyuyordu. İnce ve duygulu derisi, bir haftadan beri bu üzücü tesirlerin yabancısı değildi. İnebolu'dan itibaren, tahtakurularının elinden her konakta bin türlü ceza ve cefa çekmişti. Onun için, bu ağır yürüyüşlü ve pis kokulu küçük mahlûkların bir insan vücuduna hücum etmek, bir insan vücudunu istilâ etmek hususunda kullandıkları "sevkulceyş"** hareketlerini pek iyi biliyordu.

(*) "Tekesi kayboldu.

(**) Strateji

Ona göre, bu hücum ve istilâ hareketi bazı yerde teker teker veya ikişer ikişer ilerleyip sokulan öncülerle, bazen, âni ve yığın halinde bir baskınla vuku bulur. Nitekim Anka-ra'ya varmazdan iki konak evvel, Çankırı'da böyle olmuştu. İstanbullu hanımın, bir han peykesi üstüne serdiği ve kar gibi beyaz çarşafla örttüğü yatağı, bir an içinde, irili ufaklı yüzlerce tahtakurusu ile sıvama donanmıştı. Yorgan kaldırılıp mum yakılınca baskına uğramış bir ordu halinde hepsi bir yana kaçışmaya başlamış ve genç kadın, bir kale bekçisi gibi sabaha kadar mumun aydınlığına bakarak ayakta durmuştu.

Şimdi, içinde yattığı yatak gene o yataktı. Fakat, Ankara'ya gelir gelmez ilk işi, onu, en ince, en gözle görülmez dikiş yerlerine kadar türlü usullerle temizlemek olmuştu. Buna rağmen, o mahlûklardan gene bir şeyler kalmışsa... Yüreğinde derin bir üzüntü ile doğruldu. Önce, yatağını yokladı. Bir şey bulamadı. Sonra üstündeki örtüyü kaldırıp baştan aşağı bütün yastığı sıkı bir incelemeden geçirdi. Tam vazgeçerek, tekrar yatacağı sırada ayak ucuna doğru iki ufacık tahtakurusunun ayrı ayrı istikametlere kaçtıklarını gördü. Bunlar, bir nokta kadar küçük idiler ve pembeye yakın renkleri kanından henüz emmiş olduklarını gösteriyordu.

Nazif Beyin karısı: "Eyvah, ben şimdi ne yapacağım!" dedi ve gözlerini, ümitsizlikle, fûturla* -sanki, odanın içinde esrarlı bir kuvvetten imdat istiyormuş gibi- tavanlarda, duvarlarda dolaştırdı. Bir de ne görsün! Bütün tavanlar ve duvar kenarları milyonlarca tahtakurusu yuvalariyle âdeta çiçek bozuğu bir yüz gibi benek benek, benek benektir.

Genç kadın, dehşetten donakaldı. Bu odayı ve bu evi içinde barınılır bir hale getirmek için bu milyonlarca küçücük deliklerin her birini ayrı ayrı temizlemek lâzım gele-

*Bezginlikle, usançla

cekti. Gerçi, İstanbul'dan, Ankara'yı bilenlerin tavsiyesi üzerine şişe şişe lizolla, kutu kutu tahtakurusu tozu getirmişti. Bunların her birinin ayrı bir küçük tulumbası, bir fırçası, bir iğı vardı. Fakat, bütün bunlarla uğraşmak ne kadar müşkül olacaktı! Kocasına gelince, onun izni bugün bitiyordu. Biraz sonra giyinip işine gidecekti. Ve dün, akşama doğru buldukları bir köylü kadın, ancak su taşımaya ve mutfakta ateş yakmaya elverişli idi.

Ansızın, dışarda öyle müthiş bir gürültü daha koptu ki, Nazif bile uyanıp başını kaldırmak zorunda kaldı ve bu sefer karısına:

"Ne var? Ne oluyoruz?"

sualini sormak ona düştü. Karısı pencereye koştu. Bu defa gürültü, sokak tarafından değil, evin avlusundan geliyordu. Ev sahipleriyle ortaklaşa kullandıkları bu avlu aynı zamanda her iki evin bütün pis işlerinin görüldüğü yerdi. Genç kadın, eve ilk girdiği anda buradan ne kadar tiksinerek geçtiğini hatırladı. Gene aynı hal. Bulaşık sulariyle yağlanmış bir oluk sokak kapısının altından dışarıya uzanıyor. Onun biraz ötesinde tahtadan bir nöbetçi kulübesini andıran aptesanenin kötü kokusu dağılıyor ve bir ipte sıra sıra çocuk bezleri sarkıyordu. İşte, bunların altında bir adam, bir kadını dövüyordu.

Dövülen kadının hiç sesi çıkmıyordu. Fakat, içerden başka kadınların onun hesabına bağırıştıkları işitiliyor, beri yandan döven adam da karık ve kart bir erkek bağırışiyle karşılık veriyordu. Bu seslere arasıra herifin elinden kurtulmaya çabalayan zavallı kadının nalın takırtıları karışmakta idi. Derken bir tencere yuvarlandı. Kapısı açık duran bir ahırdan bir kara eşek başını çıkarıp anırmaya başladı. Pencerenin önünde duran genç kadın gülmekle ağlamak arasında:

"Ayol, bu ne hal!... diye söylendi; baksana, galiba bizim

ev sahibi karısını dövüyor."

Nazif, kayıtsız kayıtsız:

"Mutlaka, sabah kahvaltısını vaktinde yetiştirmemiş olacak" dedi.

II

İşte, (.....) Bankası Muamelât şefi Ahmet Nazif Beyin karısı Selma Hanımın ilk Ankara intibaları böyle oldu. Gerçi, bu, İstanbul kızının, İstanbul'dan ilk çıkışı değildi. Babası memuriyet aldığı zamanlarda bir defa İzmir'e, bir defa Bursa'ya bir başka defa da Samsun'a gittiğini hatırlıyordu. Bu şehirleri gördüğü vakitler pek de küçük sayılmazdı. Fakat, on altı yaşından beri, şimdi işte, aşağı yukarı yedi yıldır, hiç İstanbul'dan dışarı çıkmamış ve Samsun - İzmir - Bursa'-dan mürekkep bir peyzaj kalıntısı hayalindeki Anadolu'yu kurmuştu. Her Ankara denildikçe beyninin içinde işte bu yapma manzara canlanırdı. Hele son zamanlarda, ecnebi işgali altında bir zından haline giren İstanbul'da, bir kaçış ve kurtuluş parolası gibi kulaktan kulağa fısıldanan, her fısıldanışta gözlerde bir ümit ve intizar ışığı parlatan ve o gizliliği kendisine esrarlı bir cazibe veren Ankara kelimesi, ideal Ankara'nın adı, zihinde bir hayal ülkesi olarak yaşayan bu yeri âdeta bir masal iklimi haline sokmuştu.

Bir an geldi ki, kendi yaşında bütün genç evlilerin, ken-

dinden taze nişanlı kızların haber bekledikleri yer Ankara oldu. Babasının, her sabah, gazetesini açarken "Bakalım Ankara'dan ne havadis var?" yahut "Gene Ankara'ya dair havadisleri menetmiş olacaklar." diye söylenişleri, bir gün başlangıcının en alışılmış sesleri sırasına girmişti. Hele birçok bildikleri gibi Nazif de Ankara yolunu tutunca, Selma Hanım için, hiç olmazsa üç dört defa Ankara bahsi geçmeyen ve o bahisle açılıp kapanmayan günler tatsız, uğursuz, bomboş bir mahiyet almaya başlamıştı.

Bazı milliyetçi gazeteler, "Türk milletinin kalbi Ankara'da çarpıyor" demekle çok doğru bir vakıayı ifade etmiş oluyorlardı. Bu bir edebiyat değil, bu bir mecaz değil, bu, aka ak, karaya kara demek gibi reel bir şeyi ifade ediyordu.*

Bundan başka, İstanbul'da, Ankara'ya gidenin ehemmiyeti o kadar artıyor, o kadar artıyordu ki, âdeta kutsallaşıyordu. Kadın veya erkek, Ankara'ya giden kimseler, İstanbullulara, millî hareket kahramanları mertebesine ermiş gibi geliyordu. Hele Halide Edip Hanımın menkıbeleri kadınların kalbinde yenilmez bir imreniş, bir tatlı üzüntü veya kesin bir kıskançlık ateşi alevlendiriyordu ve hepsi ona benzemek, onun yerini almak için can atıyordu.

Gerçi, Selma Hanım, bu şöhret düşkünlerinden, bu ihtiraslı politikacı kadınlardan biri değildi. İyi bir tahsil görmüş olmasına ve fikir dâvalarını çok iyi anlayabilecek bir seviyede bulunmasına rağmen memleket işlerine karışmak emeli gönlünden hiç geçmemişti. O, bu vazifeyi, yaşını başını almış ve hayatta artık kendisi için yapacak bir şeyi kalmamış hanımlara bırakıyordu. Daha doğrusu, bu hususta hiçbir fikri yoktu. Evleneli daha bir yıl olmuştu. Ne kocasını kâfi derecede sevmeye, ne de evine barkına istediği dü-

(*) " reel bir ifade idi

zeni vermeye vakit bulmuştu. Derken, bütün bu kaygılar, kargaşalıklar çıktı. Zavallı kadıncağız neye uğradığını bilemedi. O gün bu gündür, acemi bir ip cambazı gibi hep hayattaki muvazenesini aramakla meşguldü.

Doğrusu, bu seyahat, bütün zahmetlerine, yorgunluklarına rağmen gene acayip ve eğlenceli bir hâdise oldu. Ona kendisini unutturdu. Kocası onu İnebolu'dan karşılamaya gelmişti. O zamana kadar hiç binmediği bir kocaman sandal içinde hiç bilmediği bir sahile doğru bata çıka yaklaşırken, hiç tanımadığı bir adamla bir sergüzeşte atılır gibiydi. İnebo-lu'da, derenin öbür yakasındaki küçük otelin yarı çıplak odasına Nazif'le karşı karşıya oturunca, ilk evlilik günlerinin tatlı çekingenliğini hissetti. Lakin, bir taraftan da bu yabancı yer, bu derme çatma otel, bu ıssızlık ve bu gariplik onu durmaksızın Nazif'e doğru itiyordu. Kocasında, şimdiye kadar, hiç bu derece yüksek bir himaye, şefkat ve otorite kudreti bulunduğunu sanmamıştı.

Nazif, kendisini alıp götürmek için yedi günlük yoldan, dağlar ve ovalar aşarak nasıl geldiğini, üç günden beri, burada, ne merak ve endişe içinde beklediğini, bu oteldeki odayı ne güçlüklç bulduğunu anlatırken genç kadına masalların demir çarıklı kahramanları gibi görünüyordu. Selma Hanım, başından neler geçmiş bu adama hayretle bakıyor ve onun daha neler yapabileceğini düşünüyordu. Nazif:

"Şimdi," dedi; "asıl mühim mesele buradan bir nakil vasıtası tedarik edebilmektir. Her zaman yaylı araba bulunmuyor. Eşyalarımız için iki tane de yük arabası lâzım. Gerçi, kağnılar var ama, Ankara'yı on beş günde tutamazlar. Üç denk getirdin değil mi? Üç denk... Haydi bir tanesini yanımıza alalım. Ya öbürlerini nereye sığdıracağız?"

Nazif'in bu küçük kaygıları Selma'ya sirayet etmiyordu. Onu, her şeyin çaresini bulacağından emin, gülümseyerek dinliyordu.

Nazif, onsuz altı aydır neler çektiğini anlattı. İlk günler, Taşhan diye bir otelde yatıp kalkmıştı. Bu otelin her odasında, birbirine yabancı, en az dört beş müşteri vardı. Kimi somyesi bir hamak gibi sarkmış, demiri pas tutmuş ve her parçası ayrı bir gıcırtı ile ses çıkaran karyolalarda, kimi yalın kat yer yataklarında... Bazı zamanlar, koridorlarda da yatanlar görülürmüş. Nazif, kaç defa bunların üstünden atlayarak gidip gelmiş.

Taşhan'dan sonra bir müddet bekâr arkadaşlarından birinin evinde misafir olmuş, fakat bütün işlerini kendisi görmek şartiyle... Sabahları yüzünü yıkayabilmek için çeşmeden su taşırmış, yatağını kendi toplayıp kendi açarmış; çamaşırını çok defa kendi eliyle yıkadığı olmuş. Daha sonra, büyük talih... Bir Yahudi evinde pansiyon bulmuş. Karısına:

"Bilemezsin, dedi; "bu, Ankara'da yaşıyan bir adam için ne demektir.. Bir yahudi evinde pansiyon. Ankara'da bunun fevkinde* bir ikbal hatırdan geçmez.

Genç kadın:

"Ya bizim evimiz?" dedi.

Nazif, daha ilk adımda karısının gözünü korkutmak istemiyordu.

"Bizim evimiz mi? Ooo o bir konak yavrusu. Bir muhteşem *porte cochere*'den** gireceksin, bir büyük avludan geçeceksin; bir tarafta ev sahibinin dairesi, öbür tarafta bizim dairemiz. Merdivenlerden çıkacaksın: Birinci kat ve bir sofa, merdivenlerden çıkacaksın ikinci kat, gene bir büyük sofa... Her odada yerli dolaplar, sedirler... Hele bir senin getirdiğin eşyaları yayıp döşedik mi, deme gitsin... Bizim ev, Ankara'nın en zengin. en kibar mahfillerinden*** biri ola-

(*) Üstünde, bundan üstün.

( ) Konak avlusuna açılan arabaların geçeceği kapı

) Toplantı yerlerinden

cak.

Selma Hanımın bütün bu şakalara inanacağı geliyor, gülüyordu. O dakikada, bilinmeyen birtakım şüpheli kokularla zehirlenmiş havasını teneffüs ettiği bu otel odasının çıplak ve süflî dekoriyle başlıyan bu seyahatin ucunda *"en kibar, en zengin bir ev"* tahayyülü ona imkânsız ve hazin bir düşünce gibi görünmüyordu.

Bir kocaman Van kedisi munisliği ile kocasına sokulmuştu.

III

Lâkin, o ilk İnebolu gecesi Selma Hanımın taze ruhunun bütün taravetine ve tatlılığına rağmen türlü bedenî işkenceler içinde bir kâbus gibi geçti. Binanın bütün delik deşiklerine sinmiş aptesane kokusundan bir saniye kurtulamadılar Pencereleri açtılar, olmadı, kapadılar, olmadı. Nihayet, sabaha karşı biri bir karyolada, öbürü öbür karyolada yorgun, bitkin düşüp kaldılar. Nazif:

"Ecevit'te, inşallah rahat ederiz" diyordu.

Gerçi, Ecevit, genç kadının hâtırasında bu yolculuğun yegâne'hoş durağı gibi kaldı. Ilgaz Dağları, uyuyup uyanılıp tekrar görülmek istenen tatlı rüyalar gibiydi. Bunun eteklerinde ihtiyar İsmail Çavuşun hanı, temiz merdivenleri, temiz hanayları, geniş, ferah yatak odaları ve nihayet o tatlı yoğurt çorbasiyle bir baba ocağı kadar rahat ve munisti. Her dışardan içeriye girişte pabuçlarını merdiven ayağında bırakıp beyaz yünlü çoraplariyle sessiz, sessiz dolaşan bu hancı, Selma Hanımın gözü önünden hiç gitmiyordu. Ne kadar da akıllı ve hoşsohbet bir ihtiyardı. Bütün

Anadolu hakkındaki malûmatı ilk defa ondan almışlardı. İsmail Çavuş, memlekette, halkı bu kadar koruyan bir idare daha gelmediğini söylüyordu.

"Doldur cebine altını. Bir baştan öbür başa dolaş; kimseden kılına hata gelmez;" diyordu. Onun içindir ki, Selma Hanımla Nazif, Kastamonu ile Çankırı arasındaki konakta, bütün geceyi yolun ortasında bir araba içinde geçirdiler. Bu konakta öyle bir han vardı ki, Selma Hanım eşiğinden içeri bir adım atmaya cesaret edemedi. Az kalsın, sıcak gübre kokusundan tıkanıp bayılacaktı. Atları çekilmiş arabanın içi, ona bir saray kadar rahat ve ferah geldi. Yaylıyı iki kat şilte ile döşemişlerdi. Her yanına yumuşak yastıklar koymuşlardı. Çarşafı, peçesi ile bunların üstüne büzüldü ve Nazif arabanın bütün perdelerini sımsıkı kapayıp onun yanına uzandı. Böylece uyuyup kaldılardı.

Selma Hanım sabahın ilk donuk aydınlığında gözlerini açtığı vakit, bu gecenin acayip hoşluğuna henüz kanamamıştı. Bir çocuk gibi sevinç içindeydi:

"Keşke bir mâni çıksa da, bir gece daha burada kalsak" diyordu.

Lâkin, ne yazık ki mânii Çankırı'da arabacı çıkardı. İnebolu'da yapılan pazarlığa göre her durakta bir gece kalmak şartı varken arabacı kırk sekiz saatlik bir işkenceye mahkûm etti ve ondan sonra Ankara'ya kadar yolculuğun artık hiçbir tatlı tarafı kalmadı.

Genç kadın avluya bakan pencerenin önünden çekildi. Kocasının yatağına doğru gitti:

"O kadar yorulmuşuz ki, hiçbir şey hissetmeden sabahı ettik;" dedi.

"Evet deliksiz bir uyku. Ama hakettik değil mi?"

"Ben daha uyuyacaktım, fakat...

"Fakat, bu gürültü... Allah belâsını versin.

"Hayır, bir de, gene bu tahtakuruları.

Nazif, bir fena haber alınış adam gibi yatağın içinde sıçrayıp doğruldu:

"Ne diyorsun?"

Genç kadın, sinirli sinirli gülüyordu. Nazif, karısını tepeden tırnağa kadar süzdü. Beyaz, kar gibi beyaz geceliğinin yakasından sıyrılan narin ve yuvarlak omuz başlarından, ponponlu terlikleri içinde lüzumundan fazla küçük görünen çıplak ayaklarına kadar vücudunun her tarafına göz gezdirdi. Gür ve kıvırcık saçlarını yatıştırmaya çalışan uzun, ince parmaklı ellerine baktı. Odanın kaba saba ahşap dekoru içinde bu mahlûk o derece yerinde değil, o derece biçare ve dayanıksız görünüyordu ki, Nazif kendini tutamadı.

"Vah yavrucuğum, sana pek yazık oldu;" dedi.

Bu söz dudaklarından dökülürken önünde duran bu beyaz ve ince vücudu, bir an için, elinde bir ıslak bezle tahta silen, cam temizleyen veya iki yanında iki ağır güğümle avludan yukarıya su taşıyan, mafsalları şişmiş, beli kalınlaşmış bir kadın olarak tasavvur etmişti.

"Niçin, pek yazık olmuş, bana?"

Nazif, hayalinden geçen şeyi anlatmak istemedi:

"Bu evi yoluna koyuncaya kadar çok üzüleceksin, çok yorulacaksın da ondan" dedi.

Lâkin, bu iş, Nazif'in tahmin ettiği kadar ağır ve uzun olmadı. Üç dört gün içinde her taraf temizlenmiş, halılar serilmiş, perdeler asılmış ve hattâ Selma Hanımın genç kızlık eşyasını teşkil eden cicibicilerle duvarlar, raflar süslenmişti. Nazif, hayret ve sevinç içinde idi. Karısına; durup durup:

"Sen bir peri kızısın" diyordu.

"Doğrusu, ev sahipleri de bana çok yardım ettiler.

Gerçi, ev sahibi Ömer Efendinin ihtiyar anasından başka her iki karısı ve kız kardeşi üç gün sırayla onun imdadına koşmuşlardı. Biri, su taşımış, öbürü camları silmiş, beriki

döşeme tahtalarını gıcır gıcır oğmuştu. Selma Hanım, bu ağır işlerden hangi birine el uzatacak olsa içlerinden biri atılıyor:

"Olmaz, olmaz;" diyordu, "hele şuna bak, sen misafir sayılırsın ayol...

Birkaç dakikanın içinde onunla kırk yıllık ahbap gibi lâübali oluvermişlerdi. Bir aralık, Selma Hanım odanın ortasında bırakılmış bir güğümü kaldırıp şöyle bir kenara koymak istedi. Ömer Efendinin büyük karısı üstüne atıldı, kolundan yakalayıp itiverdi:

"Hele, hele... Hele, hele, sonra göbeğin düşerse efendime ne cevap veririz?" diye bağırdı.

Selma Hanım sendeledi. Bunu bir hakaret mi, yoksa bir nezaket olarak mı telâkki edeceğini bilemiyordu. Ağlamakla gülmek arasında:

"Beni o kadar cılız mı buluyorsunuz?" dedi.

"Cılız da ne demek; aha, şöyle kakıverecek oldum, düşeyazdın. Suratında bir damla kan yok, kuzum. Hiç de gün yüzü görmedin mi, nedir. Aman allah, hele, şu ellere, şu bileklere bakıverin...

Hatçe Hanımın bu nidaları üstüne öbürleri de işi gücü bırakıp Istanbullu hanımın etrafını aldılar. Sanki, her üçü de onu ilk defa görüyormuş gibi dikkat ve hayretle bakıyordu.

Selma Hanım önce sıkılır gibi oldu. Sonra işi alaya almaktan başka çare kalmadığını anladı ve kendisini üç Ankaralı kadının bu sıkı göz yoklamasına bıraktı.

Endamca hepsinden daha yüksekti. Fakat, en çok tenının rengi ve mafsal yerlerinin narinliği, inceliğiyledir ki, bu hayret ve merhamete mevzu teşkil ediyordu. Iş için giydiği kolsuz kısa etekli entarisinin yarıdan fazla açık bıraktığı kol ve bacakları, etrafını alan bu gürbüz vücutların arasında gerçekten fazla çelimsiz görünüyordu. Boynu, başının

üstündeki gür ve kabarık saç yığınını güçlükle taşıyor gibiydi. Ne kalça, ne göğüs... Uzun bir hastalıktan yeni kalkmış bir oğlan çocuğuna benziyordu.

Üç Ankaralıdan biri, Ömer Efendinin ikinci karısı Halime Hanım, iri birer diken demetini andıran ellerini Selma Hanımın çıplak kolları üstünde gezdirdi:

"Hiç de kemiği yok be.. Bedeninin içi sanki kıkırdaktan yapılmış..."

O zamana kadar sessiz duran genç kız da söze karıştı:

"Yüzüne hiçbir şey sürmüyor musun?"

Ve parmağiyle yanağına dokunmak istedi. Fakat, Selma Hanım, artık o kadarına müsaade etmedi.

Ömer Efendinin kız kardeşi korkunç denilecek derecede çirkindi. Tüyleri yolunmuş bir iri puhukuşunu andırıyordu. Yuvarlak ve çıkıntılı suratının ortasında, yalnız akı görünen gözlerinin bir cam donukluğu, bir cam sertliği vardı. Başının kat kat sargıları arasından vahşi ve bakımsız saçları bir kısrak yelesi gibi tel tel fırlıyordu.

Selma Hanıma, Ömer Efendinin ikinci karısı hepsinden sevimli geldi. Çünkü, saf, iyi yürekli bir kadına benziyordu. Öbürünün, daha şakrak, daha babacan olmasına rağmen, insana biraz fettanlık ve şirretlik hissi veren halleri, bakışları vardı. Çekme yüzlü, ince dudaklı idi. Bu yüze otuz beş yaş verilmekle beraber, çizgileri henüz kalınlaşmamıştı. Dört beş defa ana olmanın ve kimbilir ne büyük zahmetlere katlanmış bulunmanın ağırlığı hep vücuduna çökmüştü. Bu vücudun üst üste konulmuş bohçalardan farkı yoktu.

Selma Hanım, Ömer Efendinin ikinci karısını sevimli buluyordu. Bu kadına belki güzel bile denilebilirdi. Üç yıldan beri evli ve biri emzikte, öbürü kucakta iki çocuk anası olduğu halde yüzünde henüz büluğa ermemiş bir şımarık çocuk ifadesi vardı. O, bu ifadeyi ihtimal ki, öne doğru uzan-

mış çenesiyle yuvarlak yanaklarından alıyordu. Çünkü, zavallı Halimeciği ne bu evde, ne bu dünyada şımartacak kimse yoktu. Ömer Efendinin uzak akrabasından bir öksüz kız sıfatiyle bu eve girdiği günden beri bir an işten ve dayaktan baş alamamış, bir an güler yüz görmemiş, tatlı söz eşitmemişti.

Ömer Efendiyle evlenişi de bir acayip olmuştu.

Ne tel, ne duvak... Bir akşamüstü mahallenin imamı gelmiş, nikâhlarını kıyıvermişti. Halimecik üstüne bir temiz entari geçirmek imkânını bile bulamamıştı. Mutfak kapısının aralığından Ömer Efendinin amca oğlu Vehbi Beye vekâlet verirken hayretten donmuş bir halde idi. Aynı zamanda aynı kapı aralığından kocası olacak adamın geçtiğini gördü. Yüzü her vakitkinden daha sert ve daha mağmumdu.* Zavallı Halimecik kendini tutamamış:

"Bu iş sahi mi, Ağam?" diye bağırıvermişti.

Ve Ömer Efendi, Halime'ye hemen o akşam, imamı gittikten sonra, ilk kocalık dayağını atmıştı.

( )Sıkıntılı, tasalı, uzgun.

IV

Bu Ömer Efendiye Sungurlu Zade derler. Sungurlu Zadeler Ankara'nın muteber bir ailesidir. Gerçi çok eski bir aile değildir. Sungurlu Zade adı işitileli olsa olsa on beş yirmi yıl olmuştu. Hele iş âleminde ün almalarının tarihçesi bundan çok daha yenidir.

Büyük Kavganın iptidalarında üç kardeşten biri Veysel Efendi, bir tüccarın yanında çalışıyor; öbürü Ömer Efendi, köyler arasında gezginci manifaturacılık yapıyor; üçüncüsü Hüseyin de Dereboyu'nda tabaklık ediyordu. Ankaralılar arasında hiç kimse bunların adını sanını bilmediği için Büyük Kavganın ikinci yılı, birdenbire ne gibi işlerle zengin oluverdiklerini hatırlamaz. Hatırlasa bile bunda şaşılacak bir şey bulamayacaktı. Zira Büyük Kavgada cephe gerisini tutanlardan birçoklarının, yalnız Ankara'da değil, memleketin her bucağında böyle hiç yoktan servet ve samana konuverişleri en tabiî hâdiselerden biri halini almıştır. Onun içindir ki, günün birinde, Sungurlu Zadeler, Tahtakale'de (...) hanındaki mağazalarını açıp işe başladıkları vakit An-

kara iş ve ticaret âlemi bu yeni müessesenin varlığını alışkın bir tavırla kabul etti.

Gerçi, piyasanın bu âni itibarını kazanmak için "Sungurlu Zadeler" hiçbir gösterişte bulunmadılar. Hiçbir reklâm yapmadılar. Eski hayatları, eski maişet tarzları,* hattâ eski kıyafetleri ne idiyse gene onu muhafaza ettiler. Ömer Efendi, elifiye biçimi şalvarla bir nevi külot arasındaki pantolonunu gene paçaları tiftilmiş ve dizkapakları yamalı olarak giyiyordu. Veysel Efendi, rengi atmış zibidi Cer Mollası üniformasını hâlâ sırtında taşıyordu. Tabak Hüseyin ise, hâlâ tabakyane kokuyor ve ellerinin sarımtırak boyasını bir Mekke kınası gibi iftiharla gösteriyordu. Etlik'te, Keçiören'de, Çankaya'da edindikleri bağlara gidip gelmek için bir tek eşekten sıra ile istifade ediyorlardı. (Şimdi her biri ayrı bir eşek sahibidir.)

Lâkin, bizce Sungurlu Zadeler'in itibarını temin eden sebeplerden biri asıl bu tarz hareketleri olmuştur. Anadolu, şatafatın, gösterişin, reklâm ve palavraların hiç geçmediği bir diyardır. Burada umumî ölçüye göre iyi ve geniş yaşayan adamın adı bir batakçıdır. İddialı kimselere bir gevezе nazariyle bakılır ve reklâmcıya sadece yalancı denir.

İşte, Sungurlu Zadeler, bu tarzın hiçbirini göstermedikleri içindir ki, muhitte derhal tutumlu insanlar şöhretini kazandılar. Zengindirler, ama kaç paraları var, bu paralar hangi bankalarda yatar, kimse bilmez. Hattâ, üç kardeş arasında bile her birinin varlığı öbürü için bir sırdır.

Selma Hanım kocasından ev sahiplerinin çok zengin adamlar olduğunu işittiği vakit hayretten donakaldı. Sonra kocasının sözünü şakaya hamlederek uzun bir kahkaha kopardı:

"Ayol, evlerinde oturacak bir minder yok" diyordu.

*Yaşama biçimleri

"Hepsi gelip gelip şu bizim külüstür misafir odasını bir harika gibi seyrediyor."

Nazif, bir banka şefi ciddiyeti ile genç kadını nafile yere inandırmaya çalışıyordu. Selma Hanım:

"Sus, cicim; beni çıldırtma. Hasis olabilirler. Fakaat, bu derecesi akla sığmaz. Erenköyü'nde bizim bağ komşuları da ne kadar hasis insanlardır, bilirsin. Ama, bunlar öylesi değil, canım... Günde bir öğün sıcak yemek ya yiyorlar, ya yemiyorlar. Üç küçük yer odasının içinde sekiz dokuz kişi haşır neşir oluyorlar. Kendi ağızlarından işittim, kışın çok soğuk gecelerde fazla mangal yanmasın diye bütün ev halkı, çoluk, çocuk, kadın erkek hep bir arada yatarlarmış.

Nazif, karısının bu çocukça heyecanına gülüyordu. Genç kadın, iddiasının son ispatı olarak pencereden karşıki evin üst katını gösterdi:

"Baksana, şu katı bile bitirmeye imkân bulamamışlar. Baykuş yuvası gibi duruyor" dedi. Nazif, bunun bir batıl itikat yüzünden mahsus yarım bırakıldığını söyledi:

"Anadolu'nun hemen birçok yerinde yeni yapılan evler, nazar değmesin diye böyle yarım bırakılır. Hiç değilse beş altı yıl" dedi. Fakat, Selma Hanım, gene Ömer Efendinin zengin bir adam olabileceğine ihtimal veremiyordu.

"Geçenlerde, dedi; "buraya seni ziyarete geldiği akşam, o gittikten sonra sabaha kadar pencereleri açık bıraktım. Fakat, gene kâr etmedi.

Ve parmaklarının ucuyla burnunu tuttu. Nazif, karısının bu sarsılmaz kanaati karşısında işi şakaya dökmekten başka çare bulamadı:

"Bakalım, onlar da bizi beğeniyorlar mı? O akşam, Ömer Efendi, benimle âdeta alay eder gibi konuştu. İkide bir kaşlarının altından senin kuştüyü yastıklara, bürümcük perdelere öyle bir tuhaf bakışı vardı ki... Divanda bir türlü oturamadı, yere, seccadenin üstüne çöktü. Gidinceye kadar tür-

lü türlü rahatsızlık alâmetleri gösterdi."

"Canları istemezse bir daha teşrif buyurmasınlar."

"Hiç olur mu? Biz bundan sonra onlarla iyi geçinmeye mecburuz. Ankara'dan başka gidecek yerimiz kaldı mı? Şimdiden İstanbul âdetlerini yavaş yavaş unutmak lâzım...

"A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz, buraya medeniyet getiriyoruz. Hem canım, bu "biz-onlar" lâkırdısı da nedir? Hepimiz Türk değil miyiz?"

Nazif, karısını daha ziyade kızdırmak için takıldı:

"Öyle ama, onlar bizi kendilerinden saymıyorlar, bize "yabanlar" diyorlar."

"O da ne kelime kuzum? Sahi, geçen gün, aşağıda, avluda konuşuyorlardı. Şöyle pencereden kulak misafiri olayım dedim. Söz arasında, ikide bir bu kelimeyi söyleyip duruyorlardı. Zannettim ki, Yunan'a yaban diyorlar."

"Yok, onlarca yaban biziz. Zaten, bu o kadar kötü bir söz değil. Yaban, Ankara lehçesinde sadece yabancı demektir."

Nazif, bu son izahı karısının sinirlerini yatıştırmak için vermek lüzumunu hissetti. Çünkü, Selma Hanım, geldiği günden beri buraya bir türlü alışamamıştı. Her şeyi ve herkesi yadırgıyordu.

İlk günler yorgunluk ve şaşkınlık içinde şöyle böyle geçmişti. Sonra sıra misafir kabulüne geldi. Taceddin mahallesinin bütün bellibaşlı hanımları onu ziyaret ettiler. Bir müddet de bu ziyaretlere mukabeleyle geçti. Fakat, bunların hepsi bitip de Selma Hanım, pencerenin kafesleri arkasından karşıki evin kerpiç duvarlarını, sokağın acayip coğrafyasını tetkikten başka yapacak bir şey kalmayınca Ankara onun gözünde birdenbire yeknesaklaşıverdi.

On beş gün içinde, kerpiç duvarın bütün mimarisini ezberden öğrendi. Ne kadar girintisi çıkıntısı, ne kadar deliği deşiği varsa hepsini gördü, saydı, belledi. Ah, bu yamru

yumru boz duvar!.. Bu, insana, her dakika, ſukaralığı, sefâleti, aczi söyleyen; kâh bir uyuz deve sırtı insanın üstüne yürür gibi olan; kâh, taş kesilmiş bir kâbus gibi kafaya, en ağır, en feci, en sıkıntılı rüyaları yığan çamurdan perde... Selma Hanım, onu bir tekmede tuz buz edecek kadar kuvvetli bir mahlûk olmadığına kızıyordu ve bu hırsını teskin etmek için kendisini o minderden bu mindere atıyordu.

Gerçi, bütün gün, suyu çekilmiş bir sel yatağı gibi kuru ve ıssız duran sokak akşama doğru, muayyen saatte hareketleşir. Selma Hanım, bu saati pek iyi bilir. Bu Nazif'in de eve döndüğü saattir. Hareket, evvelâ, manda sürülerinin köşe başlarından sökün etmesiyle başlar. Bu ağır, hantal ve galiz mahlûklar kısa ve kalın seslerle homurdanarak ve kafalarını sağa sola çevirerek kırlardan evlere dönerler. Her biri, kendi sahibinin evi önüne gelince durur, bir müddet acaba burası mıdır, değil midir, der gibi düşünür. Sonra burnunun ucuyla kapıyı iterek ağır ağır içeri dalar.

Selma Hanım, bunların her biriyle ayrı ayrı tanış olmuştur. Sokağın boyunca, onları, bir uçtan öbür uca kadar, gözleriyle takip eder. Her birinin aynı jest, aynı eda ile nasıl kapıları itip içeriye daldıklarını görür. Hangisi erkek, hangisi dişidir, hangi küçük, hangi ananın yavrusudur, mandalardan biri kapı açılmayınca ne yapar, nasıl bekler ve bekleme uzun sürünce nasıl böğürmeye başlar, genç kadınca bunların hepsi malûm bir "fable"dir.

Derken çocukların, küçük Ankaralıların mekteplerden dağılış saati gelir. Bunların kimi takunyalı, kimi yarım pabuçlu, kimi de büsbütün yalınayaktır.

Fakat, bu ufacık kalabalık dar sokağın içinden koşuşarak geçerken öyle bir gürültü, öyle bir patırtı kopar ki, Selma Hanım, çok defa parmaklariyle kulaklarını tıkamak mecburiyetinde kalır. Bunlar, birbirleriyle itişe kakışa, bazan, söğüşe döğüşe geçerler ve kısık çığlıklarla birbirlerinin su-

ratına öyle kaba küfürler, öyle iğrenç kelimeler savururlar ki, genç kadın, belki, biraz da bunun için kulaklarını tıkamak lüzumunu hissederdi.

En sonra, sıra, resmigeçit sırası işlerinden dönen büyüklere gelirdi. Bunlar, sakalları uzamış, yüzleri kara sarı bir renk bağlamış, üstleri başları pejmürde birtakım çıkınlı, çuvallı, sepetli, bohçalı adamlardır. Birer gölge sessizliğiyle, birer gölge hüznüyle duvar diplerinden teker teker geçerler ve evlerine, sanki, bir tehlikeden kaçar gibi çarçabuk girivérirler. Selma Hanım, bu adamlardan hiçbirinin öbürünce rastgeldiği vakit selâmlaştığını, aşinalık ve yarenlik ettiğini görmedi. Dertleri nedir, hiç bilmiyordu. Fakat, her birinin öbüründen gizlemeye çalıştığı bir kederi, bir endişesi var gibiydi.

Nihayet, bütün bu gamlı revü yakındaki bir camiin minaresinden gelen bir ezan sesiyle sona erer ve her şey bir ölüm ıssızlığına, bir mezar karanlığına bürünüp giderdi Ankara geceleri... Ah, bir gramofon olsa. Bu dilek her akşam yemeğinden sonra genç karı koca arasında hemen hiçbir harfi değişmeksizin tekerrür eder dururdu: Ah, bir gramofonumuz olsa!..

Lâkin, gramofon, kolonya suyu gibi kokulu el sabunu gibi, dişmacunu gibi, Ankara'da bulunmaz bir lüks matahıdır. Selma Hanım geçenlerde ev sahibi hanımlarla çarşıya gitmişti. Bir mendil bulamayarak döndü. Ne Samanpazarı, ne Çıkrıkçılar Yokuşu, ne Balıkpazarı, ne İstanbul Caddesi, ne Karaoğlan Çarşısı kaldı. Her taraf bir yangın ertesinin veya bir talan sonunun manzarasını gösteriyordu. Hangi dükkânda neye el atsalar karmakarışık bir hırdavat yığınından başka bir şey bulmanın imkânı yoktu.

Genç kadının, bilhassa, o çarşı gezintisinden sonra, artık, Ankara'dan büsbütün sıtkı sıyrılmıştı. Artık odasından dışarıya çıkmak istemiyordu. Hiç değilse, burası, ona İstan-

bul'u hatırlatan birtakım eşya ile döşeli idi. Bu eşyanın her parçasında bir munis koku, bir samimî duruş, bir doğrudan doğruya gönülle konuşuş hali vardı ve Selma Hanım, içinde başlayan yurtyerimini ancak bunlar arasında avutabiliyordu.

V

Lâkin, bir akşam, kocası ona müjdeye benzer bir haber verdi. İkisi karşı karşıya oturup gene "Ah, bir gramofonumuz olsaydı..." teranesini tekrar ettikleri bir anda Nazif:

"Ayol, bak, sana söylemeyi unuttum. Yarından sonra seni gramofonlu bir eve götüreceğim" dedi.

"Nasıl, nasıl?"

"Etlik'te bir bağa... Bir mebus evine. Benim bir mektep arkadaşım. Geçenlerde Karaoğlan'da rasladım. Tam beş senedir, biribirimizi görmemiştik. Ben tanımadan geçiyordum. Kolumdan tuttu: "Nereye böyle Nazif, selâmsız sabahsız?" dedi. Ay, bir de ne göreyim; bizim Murat... Tam yirmi yıllık arkadaşım, Murat. Harbi Umumîden beri izini kaybetmiştim. Meğer mebus olmuş. Ama, doğrusu hiç kibirleşmemiş. Öyle babacan ki, tıpkı mektepteki hali...

"Bari evli mi? Bari benim de görüşebileceğim bir ailesi olsa...

"Evet, evli imiş. Çoluk çocuk bir seneden beri buradalarmış. Benden çok rica etti, görüşelim diye... "Cuma günü

buyurun, hem gezmiş, eğlenmiş olursunuz. dedi. Bize bir araba da gönderecek."

Ve iki gün sonra, mebus beyin gönderdiği yaylıda, birtakım dolambaçlı sokaklardan, hiç insan eli değmemiş kır yollarından, derelerden, tepelerden geçerek Etlik'e gittiler. Mebus Murat Bey, geniş, viran bir bağın ortasında bir küçük Bektaşi tekkesini, metruk bir ayazmayı andıran acayip bir binada oturuyordu. Misafirlerini, bağın sınırında karşıladı:

"Yolumuz çok bozuk, çok bozuk;" diyordu, "fakat, buranın havası, suyu için kahrını çekiyoruz."

Ve yanında yürüyen iki erkek çocuğun çıplak kafalarından tutarak:

"Bakınız, ikisi de turp gibi... Buraya geldiğimiz günden beri ne bir nezle, ne bir baş ağrısı...

Selma Hanım, havanın iyiliğini, tazeliğini hissetmiyor değildi:

"Burası, bir parça İçerenköyü'nü hatırlatıyor" dedi.

Murat Bey, misafirleri için havuz başında bir yer hazırlatmıştı. Annesi, karısı ve kız kardeşi misafirleri orada bekliyordu. Hepsinin yüzünde, bir gurbet diyarında, bir vatandaşa kavuşmuş insanların neşesi ve heyecanı parlıyordu. Belli ki, buraya geliş, Selma Hanım için ne kadar sayılı hâdiselerden biri olduysa onlar için de öyle olmuştur. Murat Beyin haremi:

"Burası iyi hoş ama yalnızlıktan çatlıyoruz" dedi.

Ve anası ilâve etti:

"Kimsesiz cennetiâlâ bile çekilmezmiş, a yavrum... Hem benim için buranın ayrıca pek büyük bir kusuru var. Çarşıdan pazardan o kadar uzağız ki... Zavallı Murat'ım evin her eksiğini gediğini hatırında tutamaz ya; gelirken en mühim bir şeyi unutuveriyor, bütün mutfak işleri yüzüstü kalıveriyor...

Lâkin, bütün bunlara rağmen Selma Hanım, burasını Ankara'nın içine bin kere tercih etti. Çünkü burada, ona Ankara'dan büsbütün başka bir yerde olduğu hissi geliyordu. Burada, hiç değilse, bütün mânasiyle bir kır, bir köy hayatı sürmek kabildi. Ufuk vardı, etrafta bir parça yeşillik vardı ve boz toprak dalgalarının birbiri ardısıra yayılışlarında gözü oyalayan bir gölge ve çizgi ahengi vardı ve başında oturdukları bu havuz bir genişçe yalaktan ibaret olmakla beraber içinde temiz ve berrak bir suyun serinliği ve şırıltısı duyuluyordu.

Selma Hanım, bunları düşünürken, gözleri, oturduğu yerden, Ankara'nın keskin ve yalçın profiline ilişti ve tatlı bir tahayyül esnasında birdenbire acı, katı bir realite ile karşılaşan bir kimse gibi yüreği burkuldu. Bir çölün ortasında bir kaya parçasından hiç farkı olmayan bu şehrin manzarasında acayip bir tesir, insanı zorla kendine çeken sert bir cazibe vardı. Genç kadın bu tesirden kurtulabilmek için iskemlesini yana çevirdi. Nazif'le Murat Bey, bağın kütükleri arasında konuşarak dolaşıyorlardı. Yanındaki hanımlardan ikisi yemek hazırladığı için mutfağa gitmişti. Büyük hanım, ona, durmaksızın bir şeyler anlatıyordu.

Bu sonradan İstanbullulaşmış, sâde, düz, temiz bir Rumeli kadını idi:

"Yemeği ben pişiririm;" diyordu. "Çünkü, Murat'ım benim yemeğimden başka kimsenin pişirdiğini yemez. Zaten adamakıllı ahçı bulmak da kolay mı, burada? Söyle, besleme gibi ufak bir kız bile peyliyemedik. Her şey ne ise ama, zavallı Cemile'me su taşımak pek ağır geliyor. Gelin dersen, çocuklarla Murat'ıma bakmaktan başını kaşıyacak vakti yok. Sağ olsun Murat'ım, kardeşi, işin ağırlığından şikâyet ettikçe "Fena değil, biraz zayıflarsın" deyip geçiyor.

Mebus Murat Beyin kız kardeşi sahiden o kadar şişmandı ki... Büyük hanım, bütün bu ev işlerinin yalnız onun tara-

fından görüldüğünü söyleseydi bile Selma Hanımın ona acımak aklından geçmeyecekti. Kendini tutamayıp güldü.

"Murat'ımın hakkı da yok değil. Kızcağız, her gün üste koyuyor. İstanbul'dan geldiğimizde, -dur bakayım kaç kilo imiş?- 85, ha evet, 85 kilo imiş. Geçen gün eczanede tartılmış, bir de ne görsün, üç kilo daha artmamış mı?"

Şişman kız, tombul kollarının arasında bir yığın tabakla içeriden sökün etti.

Beş on dakika sonra, hep bir arada, sofra başında toplanmışlar. Büyük hanım ve çocuklar elleriyle yiyordu. Fakat, bu, Cemile'nin çatal bıçakla yemesinden daha basit görünmüyordu. Sıhhatli kız, hem gülüyor, hem söylüyor, hem herkese hizmet ediyor, hem de vire atıştırıyordu. Gelin hanımın biraz yapmacıklı, biraz sofranın halinden sıkılmış gibi bir tavrı vardı. Lâkin, bütün ailenin en babacanı, en samimisi, Nazif'in çocukluk arkadaşı mebus beydi. Kalın kara kaşlı, iriyarı adam bir sarımtırak sürahinin içindeki suyu misafirlerin bardaklarına boşaltarak:

"Bu su, her yerde bulunmaz, ha. Halis Solfasol suyu;" diyordu. "Başka yerde Solfasol niyetine birtakım sular içersiniz ama, o başka, bu başkadır. Asıl su, köyün üst yanındaki kaynaktan çıkar. Fakat, sucular, oraya kadar gitmeğe üşenirler ve hep aşağıdaki çeşmeden doldurup getirirler. Gerçi, yemin etseler başları ağrımaz. Solfasol denen bir köy vardır ve hakikaten su oradan gelmiştir."

Su hakkında bu uzun malûmatı verdikten sonra gene kimsenin hayrete düşmediğini görerek:

"Ben, bir eşekli adam peyledim. Haftada iki defa koca koca iki testi doldurup bize getirir;" dedi. "Babasının hayrına değil a, herife her sefer için hem elli kuruş veririm, hem de Meclisteki kendisine bir hademelik vadettim.

Ve bu hareketini son derece tuhaf bularak gülüyordu. Selma Hanım başka bir adamda oldukça sinik görülebile-

cek bu sözleri, bu gülüşleri kocasının arkadaşında pek çocukça buluyordu. Zaten, Murat Beyin halinde, bakışlarında, gülüşlerinde öyle bir saflet, öyle bir babayanilik vardı ki, bu şişman adam, genç kadına âdeta kendisinin de kırk yıllık ahbabı imiş gibi yakın geliyordu.

"Çocuklarınız size ne kadar benziyor, Beyefendi" dedi.

Fakat, hakikatte, o çocuklarına benziyordu. Topaç gibi yuvarlak başlı çocuklar ki babalarına, gülerken pembe pembe dişetlerinin görünmesine kadar vermişlerdi.

Selma Hanım, içinden: "Ne sade adamlar;" dedi, "ve ne sade yaşayışları var!" Ve düşünüyordu: Bizim ev sahipleri de son derece sade yaşıyorlar ama arada bir büyük fark var. O fark acaba nereden geliyor? Bir tarafın sadeliği insana emniyet, rahatlık ve ferah veriyor. Öbür tarafınki ruhu azap ve ihtilâç* içinde bırakıyor. Selma Hanım, bu iki dışarlıklı Türk ailesi arasındaki mübayenetin** sebebini bir türlü halledemiyordu.

Murat Bey, anasının kendi eliyle yaptığı Üsküp işi bir süt tatlısını tabağı içinde iyice kazıyıp sömürdükten sonra coştu:

"Yahu, ne olur? Böyle her cuma bir arada yiyip eğlensek" dedi.

Bunu söylerken yanında oturan Nazif'in kolunu öyle bir sıktı ki, zavallı az kalsın haykıracaktı.

Onları, akşam, geç vakte kadar salıvermediler. Murat Bey gramofonunu evin penceresine koydurup çaldırmaya başladı:

"Öyle bir plağım var ki, deme gitsin. İstanbul'dan yeni geldi. Hiç duyulmamış bir şarkı... Neydi o Cemile? Ha, Kırsaçları, kırsaçları..."

( )Çarpıntı

Karşıtlığın.

Saat beşe geliyordu. Kırk ikindi bulutları gene gökyüzünde birbirinin üstüne yığılmaya başladı. Nazif, bu bulut oyunlarını seyre dalmış olan karısına:

"Aman, kalkalım; yağmur başlamadan;" dedi.

Fakat, tam onlar kalkmak üzere iken Murat Bey, yeni bir ısrarda daha bulundu:

"Durun, yahu, sizi Binbaşı Hakkı Beyle tanıştırayım. Pek değerli Erkânıharb zabitlerimizdendir, pek de centilmen... dedi.

Selma Hanımla Nazif, etraflarına bakındılar. Bağın sol yanındaki bayırdan iki atlı onlara doğru geliyordu. Murat Bey, ayağa kalkıp elini salladı:

"Hakkı Bey, Hakkı Bey, buyurun. Buyurmaz mısınız, biraz?" diye seslendi.

"Ben zaten size geliyordum.

Atlı, bağın kenarında durdu. Ve çevik bir tavırla yere atladı. Kamçısını sallayarak bağa girdi. Öbür atlı da indi. Fakat, her iki hayvanın gemlerinden tutup olduğu yerde kaldı.

Binbaşı Hakkı Bey otuz beş yaşında ya var, ya yoktu. Orta boylu, ince belli, geniş omuzlu bir delikanlı... Evin teklifsiz bir ahbabı alışkanlığıyle havuz başındaki gruba yanaştı. Koyu kahverengi kalın ve bol eldiveninden kolaylıkla sıyırdığı sağ elini uzattı. Herkesin önünde bir kere durup askerî bir selâm veriyor ve mahmuzlu topuklarını birbirine vurduktan sonra kadınlara hafifçe eğilerek, erkeklere dimdik durarak Amerikan bir *"Cheak hand"** yapıyordu.

Ev sahibi hanımların, zabit beyi, ayakta kabul etmelerine rağmen Selma Hanım, Avrupalıca hareket ederek yerinden kımıldamamıştı. Bununla beraber genç Binbaşı için kendi kendine: "Amma da alafranga bir salon zabiti" dedi. Anadolu'nun ortasında bu basit ve iptidaî dekor içinde böylesi-

*)Selam, selamlama

ne de rastgeleceğini hiç zannetmemişti.

Genç Binbaşı oturdu ve kalpağını çıkararak ayak ayak üstüne attı. Zaten kamçısını, eldivenlerinin tekini tutmakta olan sol eline kalpak fazla bir yük gibi gelmemişti. Hepsini bir arada rahatça dizinin üstüne koydu. Deri tozluklarına rağmen incecik görünen bacaklarının gözü çeken bir zarafeti, bir çizgisi vardı.

Murat Bey, onu, misafirlerine takdim ederken Kuvâ-yı Milliyenin birkaç mühim muvaffakiyetini saymış:

"İşte, onların kahramanı bu Hakkı Beydir." demişti.

Fakat, Selma Hanım, bir kahramanı, hele bir Kuvâ-yı Milliye kahramanını hiç böyle tasavvur etmiyordu. Murat Beye: "Yok canım, bizimle alay mı ediyorsunuz?" diyecği geldi.

Mebus Bey, vire konuşuyordu:

"Ee, söyleyin bakalım, taarruz ne vakit? Bak, bu hanım, daha yeni İstanbul'dan geldi, orada herkes bunu bekliyormuş.

"Bizim taarruza geçmemizi mi."

"Öyle ya...

"Onu bilmem; fakat, düşman yeni bir taarruz için hazırlanıp durmaktadır. Bugüne yarına bir şeyler bekliyoruz.

Kamçısının ucuyla kundurasının burnunu okşadı:

"Adam sen de... İşin bu tarafını siz bize bırakın. Siyasî vaziyetten ne haber."

"Bekir Sami heyeti dönüyor. Zannedersem hiçbir muvaffakıyet elde edememişler."

Binbaşı Hakkı Bey acı acı gülümsedi:

"Tabiî bir netice ve beyhude bir seyahat. Ümit ederim ki, artık Mecliste sulh cereyanlarından eser kalmamıştır. Her şeyi, her şeyi bu, halledecektir;" dedi ve eliyle silâhının bulunduğu yeri işaret etti.

Nazif, söze karışmak istiyordu:

"Ama, siyasî cephcyi de ihmal etmemeli. Ne kadar olsa Avrupa..."

Binbaşı:

"Siz, şuna gâvur-eli deyiveriniz. Topunun da Allah belâsını versin! Biz, bir Ehlisalip hareketi karşısındayız. Kimden kime şikâyet edeceğiz? Hangisinin aleyhine hangisiyle anlaşmak mümkündür? Hepsi aynı kurt sürüsü" dedi.

Selma Hanım, bu alafranga görünüşün altından, ilk defa olarak, keskin ve sert bir ruhun eritilmiş bir çelik kızgınlığıyla cızladığını hissetti ve derin bir dikkatle genç zabiti dinledi. O, gittikçe acılaşan bir tavırla sözüne devam ediyordu:

"Avrupa medeniyeti. Bu, Avrupalının uydurduğu yüz bin yalandan biridir. Yuf bize ki kendimizi bildiğimiz günden beri bu yalana bir nas* gibi inanmışız. Yalan, yalan, yalan... Avrupa bir yırtıcı-kuşlar yuvasıdır ve onun karşısına ancak tepeden tırnağa kadar silâhlanmış olarak çıkılır. Geçen gün bir gazetede okumuştum. İtalyan şairi D'Annuncio'nun bir sözünü... Diyor ki "İtalya, Sulh konferansına, hakkını istemek için, dişlerinin arasında hançer ve elinde mızrakla gitmelidir." Bir İtalyan için iş böyle ise, bir Türk oraya silâhlanmış olarak bile gidemez. Hakkını, ancak, bu tepelerin arkasından, bu çölün ortasından müdafaa edebilir."

Murat Bey, gene heyecana geldi:

"Binbaşı sizi Meclise almalı; ne güzel, ne doğru söylüyorsunuz! Evet, Avrupa şuymuş, Avrupa buymuş... Hâlâ bizim arkadaşlar *Temps*'den, *Times*'den ahkâm çıkarmaya çalışırlar. Willson'un 14 maddelik teklifi hâlâ nice vatanperverin koynunda muska gibi saklıdır. Köpekoğlu köpek, hep bu belâlar o bunak Amerikalının yüzünden çıkmadı mı?"

Binbaşı Hakkı Bey, bahsin ilk adımdan tereddiye** yüz

*) Kesin kanı

**) Sövsüzlaşmaya.

tuttuğunu hissederek sustu. Selma Hanım, sezdirmeden ona bakıyordu. Derken, nasıl oldu bilmem, gözleri gözlerine değiverdi. Genç kadın, başını çevirmek istedi, fakat, Hakkı Bey, derhal, salon adamı tavrını takınarak:

"Hanımefendi" dedi; "burada nasıl vakit geçiriyorsunuz? Çok sıkılmıyorsunuz ya?"

Selma Hanım, sanki bir erkekle ilk defa konuşuyormuş gibi şaşaladı, kızardı:

"Bilmem, daha sıkılacak kadar vakit olmadı ki...

"Ankara'da bence yapılacak bir şey vardır: atla dolaşmak. Bilmezsiniz, bu Ankara etrafının topoğrafyası kaval-kad'a ne kadar müsaittir...

Selma Hanım, bir şey söylemiş olmak için:

"Ata binmeğe bayılırım" dedi. Fakat, ömründe bir defa, Ada'daki eşeklerden başka bir hayvan sırtına binmiş değildi.

"Ne âlâ öyle ise, başka bir gelişinizde yedek atlar getireyim de şu civarda bir tecrübesini yapalım.

Eliyle, Murat Beyi, haremini ve hemşiresini, işaret ederek:

"Her vakit, bizim komşulara teklif ederim. Olur mu olur derler. Fakat, yerlerinden kımıldamazlar. Hele Cemile Hanım için ata binmek o kadar faydalı bir spor olacaktır ki...

Herkes, Cemile de dahil olmak üzere, gülüşmeye başladı. Tam bu sırada, yayalarca yol gibi kullanılan hendeğin içinden iki üç baş göründü. Bunların bir tanesi beyaz, öbürü yeşil sarıklı idi. Murat Bey:

"Aman, hanımlar içeriye... Bizim Şeyh Emin'le, Nuri hoca geliyor," dedi. Ve kadınlardan tası tarağı toplayan içeriye kaçtı. Selma Hanım, bu panikten bir şey anlamadığı için yerinden kımıldamamıştı.

Sarıklılar, hendekten çıkıp onlara doğru geliyorlar. Murat Bey, ümitsiz bir tavırla:

"Eyvah, yakalandık;" dedi. "Artık, Meclis'te dillerinden çekmeyeceğim kalmayacaktır."

Ve sesini daha ziyade yavaşlatarak mırıldandı:

"Hanımefendi, bunlar, bizim Meclisin en koyu mutaassıplarındandır. İntihap dairelerinde* de öyle bir nüfuzları vardır ki, kimse ses çıkaramıyor, âdeta herkese terör yapıyorlar."

Binbaşı Hakkı Bey, hiç istifini bozmadı:

"Kara terrör, kara terrör," diye söylendi. "Bizim düşmanımız yalnız Avrupa değil, bunlar da... Bir gün bunlarla da çarpışmak lâzım gelecek..."

Genç kadın, nihayet, işi anlamıştı. Fakat, kalkıp gitmekte gecikmişti. Hocalar, on beş yirmi adım ötede duruyorlardı. İçlerinden biri:

"Gelebilir miyiz, Murat Bey?" diye seslendi. Ev sahibi onlara doğru isteksiz birkaç adım atarak:

"Şüphe mi var? Buyurun, buyurun. Yabancı yok, dedi. "Akraba ve taallûkat bir arada oturuyorduk.

Gelenler, Selma Hanımı şüpheli ve düşman gözlerle süzüyorlardı. Biri kırçıl ve uzun, öbürü kuzgunî top sakallı idi. Üçüncü yarı köylü, yarı Ankara eşrafı kıyafetinde. Her üçü de, güya, orada bir kadının mevcudiyetinden hiç haberleri yokmuş gibi selâmsız sabahsız gelip ev sahibi hanımların boş bıraktıkları sandalyalara oturdular.

*Seçim bölgelerinde

VI

O akşam Etlik'ten koyu fırtına bulutlarının süzüp tatlılaştırdığı bir gurub aydınlığı içinde ayrıldılar. Şehre girdikleri saat hava çoktan kararmıştı. Selma Hanım, her kırdan dönen narin bünyeli insan gibi yorgundu.

Fakat, sabahleyin, uzun ve derin bir uykudan gözlerini açtığı vakit, dünkü bağ gezintisini tatlı bir rüya gibi hatırladı ve o dakikadan itibaren, yazları, gidip öyle bir bağda geçirmek onun için dayanılmaz bir emel halini aldı. Bulunduğu ev ona, her vakitten daha kasvetli görünüyordu. Hele, karşıki kerpiç duvarın manzarasına bir saniyelik tahammülü kalmamıştı. Gözünü ve gönlünü avutmak için türlü hoppalıklar yapıyordu. Eşyaların ve resimlerin yerlerini değiştiriyor, yemek masasını ve yatak odasındaki karyolayı kâh ortaya, kâh yana çekiyor; her tarafını çinkolarla kaplatarak bir gusülhaneye çevirdikleri yüklüğün kapısını açıp kapıyor, yıkanmaya karar vereceği sırada vazgeçiyor, sonra, hizmetçi kadına yeniden sıcak su getirtip soyunmaya başlıyordu.

Bazı günler, üç dört defa ev sahiplerinin bölüğüne geçip kadınlarla çene çaldığı veya onları söylettiği oluyordu. Bir haftadan beri, kaba saba bir tahta perdeyle ikiye bölünmüş avlunun öbür tarafı, hakikî bir kümese dönmüştü ve o kadar loşlaşmış, o kadar izbeleşmişti ki, burada, en gönlü ferah kimseler bile bir dakikadan fazla duramazdı. Lâkin Selma, can sıkıntısından ne yapacağını bilmez bir halde idi. Diş sancısına tutulmuş bir insanın vire yer ve duruş değiştirmekle ağrısını dindirmeye çalışışı gibi kendini oradan buraya atıyordu.

Ömer Efendinin anası, her ihtiyar kadın gibi maziye ait hikâyeler anlatmasını bilirdi. Büyük gelin ise müthiş bir dedikoducudur. Fakat, Selma, onların bütün lâf kaynaklarını dört beş gün içinde âdeta sömürüp tüketmişti. Artık, ne ihtiyar kadın, onun bin türlü suallerine cevap bulabiliyor; ne de Hatçe Hanım, onun doymak bilmeyen merak ve tecessüsünü tatmin edebiliyordu.

"Neydi o? Hani, neydi o? Hanım nine? Bir şey, demiştin; bilmem kimin karısını okuyup üfleyim derken..."

"He; (dişsiz ağzını eliyle kapayarak), he, he.. herif, kapının ardında, "Daha bitmedi mi?" dermiş. İçerdekiler "Hele azıcık daha dur, hele azıcık daha dur!" diye kıs kıs gülüşürlermiş..."

"Ne gezer, ayol... Herif yıllar yılı kendi eliyle karısını şeyhin köyüne taşıdı durdu. Emme, karı cinsmiş he, ona her yıl sonunda tosun gibi bir oğlan verirdi. Derdinden, zorundan da hiç bir şey kalmadı."

Selma, hikâye dinleyicilikte mızıkçılık çıkarıyordu:

"Hayır, canım, bu değil. Ben, yanıldım. Bir başka hikâye o..."

"Aklımdan çıkıvermiş. Hangisiydi acaba?"

"Hani sizin tanıdıklardan birinin bir kızı varmış da, hiç evlenmek istemezmiş. Üç defa evlendirmişler, üçünde de

kocaları kendi rızalariyle gelip kızı babasının evine bırakmışlar."

"Kızcağızın zoru sonradan anlaşıldı kuzum meğersem amcasının oğluna gönül vermiş. Hani, anlaşıldı anlaşıldı emme, kırkından sonra... Aha, şu bizim karşımızdaki evde otururlardı. Bir gün aklını oynattı. İçindekini sapır sapır dışarı döküverdi. Herife gidip söylemişler, "Belki aklı başına gelir bir yol seni görsün" demişler. "Haydi be, demiş; o cadıyı ben nideyim? Boynuma atılıverirse... Bundan yirmi yıl evvel gerekti, o zaman söyleseydi, vallah, duvardan atlar gelirdim." Emme, sahiden çok yakışıklı delikanlıydı, he...

"Ya kız?"

"O da güzeldi emme, oldu bitti azıcık bönce idi. Söyleseydi, n'olur belki bir çaresine bakılırdı."

Ömer Efendinin annesi, bu eski hikâyelerden günün dedikodularına geçiyordu:

"Şimdiki kızlar hiç durur mu? Vallahi, gâvuru sevseler gene bildiklerini derler, ne ana dinlerler, ne baba... Geçen gün imamın kızı tutturmuş, ille saçlarımı İstanbul modası kestirecem diye... Babası "Hele bir kes, kafanı da kör bıçakla ben keserim" demiş. Yapar mı yapar. Bizim imam zorludur. Gençliğinde katil maddesinden on beş sene hüküm yedi."

"Hangi imam bu? Ben onu gördüm mü?"

"Aha, bizim Halime'nin nikâhını kıyıveren. Her akşam kapımızın önünden geçer, bir boz eşek üstünde...

"Hanım nine, saç kestirmek o kadar fena bir şey mi?"

"Sus kızım, Allah göstermesin... Biz öyle şey bilmeyiz. Yabanlar istediğini yapsın. Onlar, bugün burada ise yarın orada... Her memleketin kendine göre bir tutumu var. Bak kaç yıldır, ne bet ne bereket kaldı. Düşman aha şuracığa kadar geldi, çattı."

İhtiyar kadın, daha fazla söylemek istemezdi. O vakit,

Selma, Hatice Hanımı söyletmeye çalışırdı. Bu kadının çehresi, ilk gördüğü günden beri Selma'ya hiç emniyet vermez. Bununla beraber gene onu dinlemekten kendini alamadığı anlar oluyordu. Zira, Hatice'nin son derece tuzlu biberli bir konuşması vardır. Hele başbaşa kaldıkları vakit sözleri büsbütün baharatlı bir çeşni alırdı. Gerçi Selma Hanım, bunların hepsini lâzım geldiği kadar açıkça anlayamazdı. Hatice Hanım en koyu bir Anadolu şivesiyle konuşmakla kalmıyor, buna kendinden birtakım tabirler, kinayeler ve meseller de katıyordu. Hele bahis Ömer Efendinin kardeşlerine ve bunların evlerine dokununca belâğati büsbütün hususî bir mahiyet alıyordu. Eltilerini gülünçleştirmek ve yahut sadece yermek için ne teşbihler buluyordu. Bir tanesi için "Karı değil, kargı" diyordu. "Bizim Veysel efendi onunla ne yapar, bilmem ki... Karının kemikleri her yanına batmaz mı?"

Öbür eltisi için "Mandanın biri, diyordu; ve Selma Hanımın kulağına eğilerek ilâve ediyordu: "Kuzum, hep uyurmuş, hep uyurmuş. Hani, o vakit bile horul horul uyurmuş... Bir boğaz! Doymaklar bilmez. Hüseyin Efendi, ne vakit et alsa, kedi kaptı der. Yalan. Bir okka eti bir oturuşta kendi yutar. Bir gün çocuk görmüş. Babasına haber vermiş, eti anam yedi, demiş. Herif, karıyı bir döğmüş, bir döğmüş. Bana kalsa elime bıçağı alır, karının budundan bir okka et keserdim."

Selma Hanım, bunlar arasında, yalnız Halime ile kafadardı. O kadının safderunluğunda, çocukça sözlerinde âdeta sinirlerinin dinlendiğini ve yüreğindeki pasların silinip gittiğini hissederdi.

Ona, Etlik'te bir bağa gittiklerini anlattığı vakit Halime'nin gözlerinde tuhaf bir şimşek çaktı:

"Ayol, o yamaçlarda yarısı erkek, yarısı kadın biri atla dolaşırmış. Hiç gördün mü?"

"Hayır, ne gördüm, ne de işittim. O nasıl şeymiş, öyle?"

"İstanbul'dan gelmiş kuzum. Belinden aşası erkekmiş, belinden yukarısı dişi. Kalaba köylüleri söyleye söyleye bitiremiyorlar. Bağlarda daha çok acayip şeyler oluyormuş. Biz, iki yıldır, ne Çankaya'ya, ne Keçiören'e varamıyoruz. Yalnız, erkeklerimiz gidip gelir. Bizimki görse de bir şey söylemez ki... Arasıra şundan bundan işitiyoruz. Çankaya'da kısa fistanlı, çorapsız karılar, saçı başı açık dolaşırlarmış... Gece oldu mu, erkeklerle bir arada oturup ahenk ederlermiş. Bizim burada bir Ermeni karısı var, her hafta oraya çamaşır yıkamağa gider, o söylüyor. Heni, hepsinin de kolları bacakları cılbahmış..."

Selma Hanım:

"Ne dedin, ne dedin?" diyor, gülmekten katılıyordu.

Halime, Selma'nın inanmadığına hükmederek isim zikrediyor, şahit ve vesika gösteriyordu. Bir köşede somurtan görümcesine:

"Sabire Hanım, kız, Sabire Hanım; bıldır, armut devşirirken havuzlu bağda ne gördündü? Hani, ne gördündü?" diye sesleniyordu.

Sabire, homurdana homurdana, havuzun içinde bir çıplak kadın gördüğünü söylüyordu.

"Bizim efendi, anamla Sabire'yi alıp gitmişti, Birkaç gün kalır, armutları, üzümleri devşirir geliriz demişlerdi. Bir de ne görelim; anamla Sabire akşam dönüp gelivermesinler mi? Efendi: "Haydi, ben böyle rezalet istemem. Siz gidin, yarına dek ilettiğim kadar iletir, gelirim" demiş."

Sabire, gûya, bu hâdise dün olmuş veya bugüne ait bir mesele imiş gibi:

"Hay söylemez olsaydım;" diyor, döğünüyordu.

VII

Selma Hanım, kocasına:

"Ayol, Çankaya'da bir tanıdığın yok mu? Bir gün de oraya gidelim," dedi.

Fakat, Nazif, gelecek cuma için de gene Murat Beye söz vermişti:

Selma:

"Hanımlar, bir defa benim ziyaretimi iade etmediler, ben nasıl tekrar giderim?" diyordu, Lâkin, içinden, neresi olursa olsun bir yere gitmeye can atıyordu. Nazif:

"Adam sen de, burada öyle şeylere bakılmaz," dedi. "Ankara'da en sevdiğim şey bu teşrifatsız sade ve samimî kardeşlik havasıdır."

Durdu:

"Hem, Binbaşı Hakkı Bey, bize atları getirecekmiş" Dedi.

Selma Hanım bu ata binmek vadini çoktan unutmuştu.

"Ne atı, kuzum?" diye sordu.

"Hani, sen ata binmeğe bayılırım demiştin. Unuttun mu? İşte, Hakkı Bey unutmamış, geçende Millet Meclisinin

önünde rasgelmiştim. "Murat Beylere geleceğiniz günü haber verin de atları hazır edeyim" dedi. Ben de zaten Murat Beyle kararlaştırmıştım, gideceğimiz günü... Söyledim. Peki, dedi.

"A, ben ata binemem. O gün lâf olsun diye öyle bir şey söylemişitim. Hem bu kılık kıyafette ata nasıl binilir, allah aşkına?"

"Bilmem, benim külotum da var, getirelim de. Sen düşün.

Nazif, karısından "ata binmeğe bayılırım" sözünden dolayı böyle takılarak öç alıyordu.

"Burada, yerli kadınlar uzun etekle pekâlâ hem ata, hem eşeğe biniyorlar."

"Ne münasebet; onların şalvar biçimi donları var. İpek çorap ve uzun ökçeli iskarpin de giydiklerini hiç görmedim.

Sonra, birden, hatırına bin volt kuvvetinde bir fikir gelmiş gibi yerinden fırladı:

"Hah, buldum, buldum;" dedi. "Benim bir tayyörüm var, onun eteklerini külot haline sokarım. Caketi ise belden kemerli, arkadan yırtmaçlıdır. Biraz da eteklerinden uzattım mı âlâ bir Amazon olur. Kısa ökçeli sport kunduralarım da var."

Fakat, bu projenin tatbikatı o kadar kolay olmadı. Kullanılacak iplikten, ilâvesi lâzım gelen astara kadar birçok eksikler başgösterdi. Bunları çarşıdan tedarik etmek mümkün değildi. Yanında ev sahibi hanımlarla bütün dükkânları gezdi, aradı. Siyah ve beyaz tire ile bir nevi kaba ve kurşuni satenden başka bir şey bulamadı. Halbuki, onun tayyörü halis İngiliz işi bej bir kumaştandı.

Selma Hanım, çarşıda gezip dolaşmadan yorgun, umut-

)Selma Hanımın şu sözleri çıkarılmış: "Zahar, kısa etekli ipek çarşafla ata binecektim? Bu olacak şey mi?"

suz bir halde eve döndüğü vakit Murat Beylere gidecekleri günün akşamıydı. Zaten, aradıklarını bulsa da bir işe yaramayacaktı. Çünkü, elde bir dikiş makinesi de yoktu. Genç kadın acı acı güldü:

"Ne beyhude bir hevese düşmüşüm" dedi. Ve ertesi gün Etlik'e asılır gibi gitti.

On beş gün evveline nisbetle hava biraz daha sıcaktı, Ankara'nın kuru ve sıtmalı yazı kendini hissettirmeye başlamıştı. Yolun tozları çoğalmıştı. Ziraat Mektebinin üst yanındaki derenin kenarında söğütlerin dalları susamış bir gövdenin yorgun kolları gibi cılız suya sarkıyordu ve bağlarda üzümler zahmetle eriyordu. Kütüklerin tozlu yaprakları arasındaki koruk salkımları şimdiden sıcak bir bakır rengi bağlamıştı. Bir bostanın kenarından geçtiler. Bunun çizileri içinde nereden çıktığı bilinmeyen çirkef gibi bir su vardı ve bu suyun üstünde binlerce sineğin, binlerce haşerenin uçuştukları görülüyordu. Bodur ve sıska bir ağaç dalının üstünden bir alakarga onlara baktı.

Bu cansız, soluk ve kirli tabiat, Selma'nın gözüne batıyordu. Zaten, at kostümü meselesinden dolayı üzülen ve hırçınlaşan yüreği, sanki bir diken yığınına sürtünür gibi tırmalanıyor, kanıyordu. Öfkeli öfkeli Nazif'e baktı. O Alman-ya'da iken yaptırdığı sport esvaplarını giymişti. İçinden "Bu kabalık değil mi? Biliyor ki, ben de ata binmeğe canatmıştım" diyordu.

Murat Beyin bağına vardıkları zaman genç kadında herkesle kavgaya hazır bir insan suratı vardı. Onları ceketsiz karşılayan ev sahibine çıkışmak istedi. Çocukların biraz nemli dudaklarla öptükleri elini mendiliyle birkaç defa sildi. Hanımlarla, denilebilir ki ancak selâmlaştı. Halbuki, Murat Beyin annesi, onu, yanaklarından öpmek istemişti; şişman kız kırk yıllık ahbap gibi onun boynuna atılmaya kalkışmıştı. Her ikisine de ancak müsaade etti.

Ev sahipleri, misafir hanımın bu tavrını kendilerinin onu ziyarete gitmemiş olmalarına hamlettiler. Biri susup öbürü özür diliyordu. Hele Murat Beyin haremi kızara bozara öyle bir kekeliyor, öyle bir ne diyeceğini şaşırıyordu ki... Selma'-ya, âdeta bir acımak hissi geldi ve düğümlenmiş kalbi çözülerek sağa sola tatlı diller dökmeye başladı.

Murat Bey, Solfasol testisini kulpundan bir iple bağlayıp kuyuya salmıştı:

"Buz mübarek, buz!.." diyordu. (Sonra birden yüzünü yeisle buruşturdu.) "Canına yandığım, arattım, arattım, bayat mayat bir şişe bira bulduramadım. Ah, bir bardak bira, gözümde tütüyor. İstanbul'da iken yaz geldi mi, haftada hiç olmazsa, iki defa soluğu Bomonti'de alırdım. Hani ne diyorlar ona, şop mu, pop mu, işte o bardaklarla üç tane üst üste yuvarladım mı bütün günün yorgunluğunu unuturdum.

Murat Beyin haremi, kocasının bu coşkunluğuna sağderunca bir mütalâa ile iştirak etmek istedi:

"Doğrusu, bira kibar içkidir, rakı gibi değil" dedi.

Selma Hanım, az kalsın bir kahkaha salıverecekti. Nazif bile hafifçe gülümsemekten kendini alamadı. Murat Bey:

"Rakı, istediğimiz kadar. Her taraftan getiriyorlar. Yasak masak kâr etmiyor. Bizde iki teneke dolusu duruyor. Birer kadeh içer misiniz?"

Selma Hanım:

"Rakı bulunacağına biraz da iğne iplik bulunsaydı Ankara'da, beyefendi..." dedi.

Hanımlar, derhal söze karıştılar:

"Ah efendim hakkınız var. Dikişe kumaşa dair hiç bir şey bulunmuyor. Biz, lâzım olanı hep eşe dosta yalvarıp İstanbul'dan getirtiyoruz. Fakat, pek güç oluyor, pek uzun sürüyor."

Bunun üzerine Selma, kısır kalan son teşebbüsünden

bahsetti. Murat Bey:

"Ben size çaresini bulurum, dedi. "Bir Ermeni terzi tanıyorum. Onda hem dikiş levazımı bulunuyor, hem de kumaş... Sonra eli de epiyce işe yatkın. Bakınız, bana bu külotu o yaptı, kumaşı da ondan...

Ayağa kalkıp gösterdi. Bu, külottan başka her şeye ve her şeyden ziyade bir pehlivan kisbetine benziyordu. Selma, güldürücü bahisleri kapatayım derken ikinci bir gülme tehlikesi daha atlattı. Murat Bey, külotunun İstanbullu hanım tarafından beğenilmediğini hissetti. Ve hemen yerine oturarak:

"Maamafih, siz başında durup tarif ederseniz daha iyisini yapar" dedi.

Bu şişman adamın aklıselimle dolu amelî zekâsı genç kadın üzerinde rahatlık verici bir tesir yaptı. Bütün sinirleri bir anda yatıştı. Hele akşama doğru, Hakkı Bey, yedek hayvanlarla sökün edip gelince sabahki hırçınlığından eser kalmadı. Çocuk gibi ellerini çırpıyor:

"Ne olur? Bu kıyafetle de binemez miyim? Ne olur?" diyordu.

İhtiyaten alçak ökçeli sport kunduralarını giymişti. Ankara'ya göre yaptırdığı çarşafının etekleri de kâfi derecede uzundu. Ata bindikten sonra Nazif, onu bir eserleyip beserledi mi kusursuz bir Amazon halini alabilecekti.

Hakkı Bey:

"Niçin olmasın?" diyordu. "Bugünlük bir tecrübe yapmış oluruz, şöyle bağın etrafında... Yalnız, müsaade edin de, bizim neferler özengileri size göre kısıversin.

Selma Hanım, kocasının ve Hakkı Beyin yardımlariyle atın sırtına çıktı. Neferler, özengileri kısaltıp ve hepsi birden yürümeye başladılar. Genç kadın, güya, kırk yıllık binici imiş gibi hayvanı hiç yadırgamıyordu.

Hendeğin kenarına kadar gelen ev sahipleri, Nazif Beyin

harcminin bu cüretine hayran hayran bakıyorlardı. Murat Bey, kız kardeşinin omuzuna vurup:

"Gördün mü, bir kere? Bak, ne kolaymış" dedi.

"Aman, ağabey, hiç de yakışmıyor doğrusu... Görmedin mi, binerken etekleri, tâ dizkapaklarına kadar sıyrıldı?"

"Kocası da maşallah, hiç aldırış etmiyor."

"Onun pek ehemmiyeti yok ama, Şeyh Emin'le, Nuri hocaya rasgelirlerse iş kötüdür."

Büyük hanım, suratını asıp somurttu ve dudaklarının arasından bir dua gibi şu sözler döküldü:

"Büyük söyleme, kızım. Allah ıslah etsin, Allah ıslah etsin!..

VIII

Ertesi hafta, Binbaşı Hakkı Bey, Murat Beylerin bağından onları daha erken almaya geldi. Ve bu sefer Selma Hanım, tam bir Amazon kıyafetinde idi. Gerçi, külotu biraz dar olmuştu ama, ata binince ceketinin etekleri dizkapaklarına kadar örtüyordu. O kumaşın rengine yakın bir satenden kendine göre bir başlık yapmıştı. Bu başlık, bir çarşafın pelerini gibi enseden hafifçe büzülerek omuzlarının üstüne doğru yayılıyordu. Yalnız, bir güzel kamçı ile çizmeleri eksikti. Onları da Nazif, İstanbul'a ısmarlamayı vadetmişti.

Binbaşı Hakkı Bey, bu sefer, ata binmezden evvel, Selma Hanıma biniciliğe ait ilk yol ve yordamları gösterdi. Önce, dizginler nasıl ele alınır, sol ayak özengiye basılıp sağ ayak sonra nasıl öbür tarafa atılır ve hayvanı durdurup yürütmek için nerelere dokunulur, hepsini üç dört defa tekrarlanan denemelerle öğretti. Atı ve biniciliği her şeyden üstün tutan bu asker Selma'nın inip binmesine kendi eliyle yardım ederken onun bir genç ve güzel kadın olduğunun farkına bile varmıyordu:

"Hah şöyle, hah böyle... bravo!" diyordu ve istidatlı bir talebe yetiştirmek üzere olmaktan memnun, gülümsüyordu. Nitekim, Nazif'in bazı eksiklerini düzeltmek için de aynı dikkat ve ihtimamı sarfetti. Genç adamı, kendi beğendiği tavır ve edalarla ata bindirdikten sonra yüz yüz elli metre kadar muhtelif adımlarla yürütüyor ve birden geri çevirtiyordu. Eğerleri biraz gevşek bulup neferine çıkıştı ve kendi eliyle düzeltti. Sonra:

"Haydi bakalım, marş!.." diye bağırdı.

Bu şakayı yaparken de yüzü ciddî idi. Selma ise işin biraz alaylı olmasını istiyordu:

"Binbaşı bey, biraz koşturmıyalım mı?" diyordu.

"Katiyen. Bu hendek aralarında, bu iniş yokuşlarda aslâ caiz değil. Hele bir düze çıkalım da tecrübe ederiz.

"Ne tarafa gidiyoruz?"

"Biraz sonra sizin İstanbul'dan geldiğiniz yol üstüne çıkacağız.

Bir iniş, bir yokuş. Kara taştan bir büyük binanın önünden geçtiler.

"Burası ne?"

"Bu, işte, bizim karargâh. Erkânı Harbiye Riyaseti.

Sonra, küçük bir köyün kenarından geçtiler. Suyu çekilmiş bir kuyu başında dört beş çocuk oynuyordu ve köyde bundan başka hayat eseri yoktu. Binbaşı Hakkı Bey:

"Kalaba köyü," dedi.

Gemleri sağa doğru çekince nisbeten yeşillik bir vadiye girdiler. Murat Beyin bağına gidip gelirken Ziraat Mektebinin önünde başlangıcını gördükleri dere iki sıra büyük söğüt ağaçlarının arasında buradan geçiyor. Selma Hanım:

"Oh, ne derin, ne güzel yer" diye söylendi.

Uzun bir müddet bu dere boyunca yürüdüler. Bir iki defa suyun içinden geçtiler. Ağaç kütüklerinden yapılmış bir-

kaç köprüyü, Binbaşı Hakkı Bey, atlara bir mânia gibi atlattı. Nihayet geniş bir caddeye vardılar. Nazif karısına:

"İşte, -tanıdın mı- biz, Ankara'ya bu caddeden girdikti" dedi.

Buradan itibaren Hakkı Bey, hafif bir rahvan yürüyüşe müsaade etti. Selma Hanıma, bu, tatlı ve başdönmesi, bir iç gıcıklanması veriyordu:

"Aman, ne hoş," dedi. "Hep böyle, hep böyle gidelim.

"Rica ederim, hanımefendi; at üstünde bir salıncakta gibi kendinizi bırakıvermeyiniz. Daima tetik durunuz. Yok, yok, öyle değil; dizlerinizi o kadar da sıkıştırmayınız.

Ve Selma dizlerini sıkıştırdıkça hayvan hızını artırıyordu.

"Gördünüz mü? Yürüyüşü bozdunuz."

Selma Hanımla Hakkı Bey, eski yürüyüş temposunu bulmcaya kadar Nazif'i epeyce arkada bıraktılar. Daha onun arkasından nefer geliyordu. Selma:

"Beni beğenmiyorsunuz ama, işte, pekâlâ koşturuyorum" dedi.

"Hanımefendi, marifet koşturmakta değil, kafileyle beraber yürüyebilmektedir. Sizin bu yaptığınız şey bir binicilik hatasıdır. Eğer ben sizi yalnız bıraksaydım, at, sizi alıp istediği yere götürecekti. Zira, görüyorum ki, siz ona hükmedemiyorsunuz, o size hükmediyor."

"Ne kadar sert bir muallimsiniz beyefendi...

Hakkı Bey sahiden bir muallim gibi konuştuğunu hissetti. Çoktandır kadınlarla muaşereti unutmuştu.

"Af buyurun" dedi.

Ve aralarına hiç yoktan tuhaf bir sessizlik, rahatsız edici bir durgunluk girdi. Bereket, yol tenha değildi. Sağdan soldan kimi şehre, kimi Çubuk'a doğru yürüyen köylüler geçiyordu. Yağız bir eşek üstünde ak sakallı bir ihtiyar karısı ardından, pabuçlarını eline almış yayan gidiyordu. Bir yol dönemecinde uzunca bir kağnı dizisine rasgeldiler.

Bu kağnıların yüzü şehre yönelikti ve o kadar yavaş ilerliyorlardı ki, yürüyüp yürümedikleri ancak gıcırtılarından belli oluyordu. Selma Hanım, bunlardan her birinin bir top mermisi taşıdığını gördü. Her birinde bir tek mermi... ve bazısının üstünde uykuya dalmış bir çocuk gibi yorgan örtülmüştü. Bunları çeken mandalar o kadar zayıftı ki, kalça kemikleri nerede ise derilerini bir burgu gibi delecekti.

Bu kemikler kadar sivri ve keskin bir ses arabaların, eşeklerin, yaya yolcuların arasından havaya fışkırdı. Cinsiyeti bilinmeyecek kadar madenî olan bu ses, sanki bozuk bir gramofondan çıkıyor gibiydi. Selma Hanımın kulağına hiç duymadığı bir güfteden şu sözler çaldı:

Ankaranın taşına bak - Gözlerimin yaşına bak
Biz Yunana yesir olduk - Şu Allahın işine bak

Ve gözü yanındaki zabite kaydı. Binbaşı Hakkı Beyin yüzü, akşamın kızıl aydınlığı içinde, tunçtan bir madalyonun ortasındaki profil gibi hissiz ve hareketsiz duruyordu.

IX

O gece bu profil, birkaç kere, Selma Hanımın gözü önüne geldi ve genç kadın her defasında içinden: "Ne tuhaf, ne anlaşılmaz adam!" diye söylendi. İlk gördüğü gün, o ne nezaket, ne konuşkanlık, ne yaraşlıktı. İkinci görüşünde utangaç ve sıkılgan bir delikanlı gibiydi. Üçüncüde bunların hiçbiri değildi; sert bir asker; daha doğrusu, sadece bir rütbe ve bir üniforma idi.

Neydi acaba? Bir şeye canı mı sıkılmıştı? Cepheden fena haberler mi gelmişti? Yoksa bir kadınla at üstünde yanyana görünmekten mi çekinmişti? Ama, bu at gezintilerini Selma Hanım çıkarmadı ya. Zabit beyin kendisi istedi, kendisi vadetti, onları kendisi alıp götürdü. İlk görüşmelerinde eğer bu, ağzından istemeyerek çıkmış bir teklif idiyse, Nazif'e son rasgelişinde bunu hatırlatmayabilirdi. Murat Beye dört beş hafta uğramazdı ve her şey unutulur giderdi.

Bundan başka, işin asıl en garibi, Binbaşı Hakkı Bey, gelecek hafta için de onlara bağlanmıştı. Selma Hanımın Çan-kaya'yı görmek arzusunda bulunduğunu öğrenince:

"Gelecek defa o taraflara gideriz" demişti.

Gelecek hafta... lâkin, bu gelecek hafta demek değildi ki...

"Kuzum Nazif, gelecek cumaya da söz vermiş miydik?"

"Tabiî a canım, hem Hakkı Bey, bizi gelip buradan alacak."

"Buradan mı? Nasıl? Niçin?"

"Çünkü, Çankaya'ya gitmek için, bu suretle, şehrin içinden geçmemiş olacağız. Karşıki sokaktan doğru Cebeci'ye çıkacağız. Oradan derhal kır başlar."

"Peki ama Hakkı Bey, bu evi nasıl bulacak?"

"Gayet basit. Cuma günü tam saat üçte, kendisini Hamamönü'nde bekleyeceğiz."

"Tuhaf şey, bütün bunlar konuşulduğu vakit ben nerede idim?"

"Bilmem, belki bulutlarda idin...

Kocasının, onu, hülya düşkünlüğüyle bu ilk suçlaması değildir. Nitekim, genç kadın da Nazif'i lüzumundan fazla toprağa, maddeye ve hesaba bağlı bulduğu ve bunu açıktan açığa yüzüne vurduğu çok vakidir. Fakat, bu sefer kocasının hesaplılığı ve maddeye bağlılığı ona tatlı bir hayalin kapısını açmıştı: Çankaya gezintisi...

Demek ki, Binbaşı Hakkı Beyin tavır ve hareketlerine ait bütün tahminleri ve tahlilleri yanlıştı. Binbaşının ne kendileriyle ahbaplık etmekten, ne de at gezintilerinde beraber görünmekten çekindiği vardı.

Nitekim, cuma günü gelip de saat tam üçe çeyrek kala, oturdukları sokağın köşesinden birtakım nal şakırtılarının yukardan yaklaşıp Hamamönü'ne doğru uzaklaştığını duyunca, artık, bu hususta hiç şüphesi kalmadı. Kocasına, zaptetmeye çalıştığı bir telâşla:

"İşte geldi, acele edelim; bekleteceğiz" dedi.

Halbuki, Hamamönü'ne vardıkları vakit Binbaşı Hakkı

Beyin henüz gelmediğini gördüler. Yalnız meydanın öbür ucunda emirber Hasan, elinde üç atın dizginini tutarak onları bekliyordu.

Nefer, otuz iki dişini birden göstererek sırıttı:

"Deha, orada" dedi.

Nazif'le Selma mezarlığa doğru birkaç adım yürüdüler ve sokak içinden çıkınca ta karşıda, derenin kenarında, Binbaşı Hakkı Beyin atlı siluetinin bir aşağı beş yukarı dolaştığını gördüler. Selma Hanım, evden, bir ince kaşpusier'le çıkmıştı. Ata bineceği sırada onu nefere uzattı ve sağ ayağını devrilmiş bir mezar taşına basarak hayvanın sırtına atladı.

"Gördüm; artık yardıma hacet kalmadan binebiliyorsunuz. Bravo!.."

Hakkı Bey atını onlara doğru sürmüştü ve selâmlaşmadan evvel bu sözleri söyledi. Ne ilk günkü gibi ukalâ ve merasimli, ne ikinci defaki gibi toy, ne de sonuncuda olduğu gibi askerce dürüst idi. Bütün mânasiyle bir eski arkadaş samimiyeti gösteriyordu. Nazif:

"Biraz erken çıktık. Hava çok sıcak" dedi.

"Oooo, siz buraya bakmayın; Çankaya o kadar serindir ki, akşam üstü dışarda pardesüsüz durulmaz..."

"Buradan görülüyor mu, Çankaya?"

Binbaşı Hakkı Bey, kamçısının ucuyla Küçükesat sırtlarını göstererek:

"Bu tepenin arkasında" dedi.

Selma Hanım, o tepenin arkasında Elmadağı'nın uçlarını görüyordu:

"Aman, ne uzak, ne yüksek. Oraya kadar mı tırmanacağız?"

Hakkı Bey, güldü:

"Evet, ve onun biraz ötesinde ezeli karları göreceğiz.

Genç kadınla bir küçük çocukla şakalaşır gibi

konuşuyordu.

"Ankara'yı küçücük bir yer mi sandınız? Sizi daha nerelere götüreceğim. Bu caddenin ucunda Dikmen diye bir yer vardır, o kadar *pitoreskiir* ki... Bir başka gün de göle gideriz. Ördek avına..."

Genç kadın dişi bir gülüşle:

"Hah, bir bu eksikti..." dedi. "Bu gidişle siz beni yavaş yavaş harb meydanlarına doğru sürükleyeceksiniz.

"Neden olmasın? Anadolu ordusunda asker kadınlar yok mu? Vatan hizmeti Türk kadınını yalnız evlerin çatısı altında mı bekliyor?"

Binbaşı Hakkı Bey, gene sertleşiyor, ukalâlaşıyordu. Selma Hanım, hemen bahsi değiştirdi:

"Gözlerime inanamıyorum;" dedi. "Ben, bir külotla bir at üstünde Ankara kırlarında dolaşayım! Böyle bir şey bizim için İstanbul'da bile kabil değildi. Halbuki, orada, hep Anadolu'nun taassubundan bahsederler."

"İstanbul hanımları bizi bir alay vahşi mi sanıyorlar? Bir gün muzaffer oluruz da İstanbul'a gireriz diye kim bilir kaç züppe hanımın yüreği hopluyordur...

"Öyle demeyin, beyefendi..."

Hakkı Bey, genç kadına doğru eğilerek donuk ve endişeli bir sesle sordu:

"Söyleyin bana, denildiği gibi, sahiden orada, Türk hanımları ecnebi zabitleriyle dans mı ediyor?"

"Ben, hiç o gibi meclislerde bulunmadım, bilmiyorum...

Bu konuşmaya kulak misafiri olan Nazif, söze karıştı:

"Ben size söyliyeyim, Binbaşım; eden de var etmiyen de...

Genç zabit derin bir tiksinti ile yüzünü buruşturdu.

Her üçü de bir hizada yanyana yürüyorlardı. Selma Hanım, iki erkeğin arasında idi. Böyle konuşarak epeyce geniş ve boş bir sahayı geçtiler. Bir küçük tahta köprü, bir kır yo-

lu ve bunun dönemecinde, birdenbire yeşil bir sırtın, tatlı ve yumuşak çizgileri görünüyor. Binbaşı Hakkı Bey:

"İşte Çankaya... dedi.

Bunu demesiyle atların, iki tarafı yabangülleriyle bezenmiş bir hendek içine dalması bir oldu. İri, ateşin ve sık yabangülleri... Selma Hanım:

"Aman ne güzel, ne güzel... diye haykırdı.

Hakkı Bey:

"Ta yukarıya kadar, yol, hep böyledir" dedi.

"A, bu, bir yol mu?"

"Ne zannettiniz ya?"

"Ben kendimizi, bir bağın hendeği içinde sanmıştım.

Gerçi bu yol o kadar dardı ki, iki hayvan yanyana ancak sıkışabiliyordu. Binbaşı Hakkı Beyin getirleri ikide bir Selma Hanımın bacaklarına sürünüyor ve güller atların boynunu kamçılıyordu. Genç kadın, bunlardan birkaç tanesini koparmak istedi. Zabit Bey:

"Bırakın," dedi. "Dönüşte ben size istediğiniz kadar toplatayım.

Derken, bir küçük kavak korusunun içine girdiler. Bunun ortasından ince ve berrak bir su akıyordu. Hakkı Bey, buranın adını söyledi:

"Kavaklıdere -ve ilâve etti- İşte Çankaya bu noktadan başlar."

Hakikaten, kavaklar arasından çıkılınca topoğrafya değişiyor, hatırı sayılır bir dik yokuş başlıyordu. Bir tepeye doğru kıvrıla kıvrıla çıkan bu yokuşun her tarafında ağaçlıklı bağlar vardır ve bunların ortasında çıtaları kırmızıya boyanmış, kırmızı pencereli kerpiçten bağevleri, tıpkı Eyüp oyuncaklarını andıran mimarileriyle, süsleriyle manzaraya keskin bir hususiyet vermektedir. Selma Hanım:

"Bu evlere bayılıyorum:" dedi. "Ankara'ya giderken bizi ilk karşılayan bu kınalı evler oldu.

"Kınalı mı, dediniz? Hoş bir teşbih..."

"Bir parça da resimlerde gördüğümüz Alman ve Felemenk şalelerini hatırlatmıyor mu?"

Nazif:

"Bizimki gene hayale dalıyor" dedi.

"Bu güzel yerde de Tacettin mahallesindeki evin işlerini düşünecek değilim ya!..

Ve atını çevirip aşağıya, ovaya baktı. Bir geniş yayla parçası, bazı yerde yeşilimsi, bazı yerde sarımtırak ve ufuklara doğru mor renklerle dalga dalga alabildiğine uzanıyor, yayılıyordu... Göz, ilk bakıştan itibaren bu toprak dalgalarını takip etmekten yorulur ve yüreğe bir ağır gurbet acısı çöker. Selma Hanımda da öyle oldu ve başını Ankara'dan yana çevirdi.

Ankara, taş ve toprak yığınlarından yapılmış bir kabataslak ehramı andırıyordu. Ve Etlik'ten görünüşü gibi müheyyiç* değildi. Selma Hanım, yalnız yüksekliğin verdiği bir neşve içinde idi ve aşağıda bulunmadığına seviniyordu.

Bir müddet daha çıktılar. Şimdi, Çankaya'nın yüksek bir noktasında idiler... Biraz ötede bir küçük yarın ucunda, kocaman ağaçlar arasından, kayalara yaslanmış dört köşe bir taş bina gözüküyordu. Binbaşı Hakkı Bey atını durdurdu ve eliyle o görülen binayı işaret ederek:

"İşte, Paşa'nın evi burası... dedi.

Selma Hanımın yüreği ağzına geldi. Gerçi Millî Hareket başının Ankara'da ne kadar sade yaşadığını biliyordu. Fakat, bu sadeliğin derecesini kendi gözleriyle ölçerken bir mucize karşısında gibi hayret ve heyecana düşmüştü. Ne! Bütün dünyanın kendisinden bahsettiği Adam, bu kayaların dibindeki taştan kulübede mi oturuyor? Genç kadının gözleri önünde, Londra'da Westminster sarayının Paris'te Elysée'nin, Washington'da Whitehouse'un resimlerde gör-

düğü muazzam ve muhteşem siluetleri tecessüm etti. Bunların yaldızlı tavanları altında, belki şu dakikada, şu kulübede oturanın adı söyleniyordu. Bu kulübenin sahibi mi? Mustafa Kemal Paşa şüphesiz o bile değildi.

Binbaşı Hakkı Bey, güya, genç kadının zihninden geçen fikri tenkit ediyormuşcasına:

"Daha yeni naklettiler. Kira ile oturuyorlar," dedi.

Selma Hanım, bu binanın yanı başında bir küçük ev, onun biraz ötesinde bir büyük çadır görüyordu. Kocaman bir ağacın dibinde bir nöbetçi bekliyordu. Derken, bir başka nöbetçi, çadırdan çıkıp taştan binaya doğru yürüdü.

Selma Hanımın gözünde bu manzara, âdeta *allegorik* bir mahiyet alıyordu. Öyle ki, yüreğine ancak mübarek âbideler önünde hissedilen bir huşu çöktü. Bir müddet başını önüne eğip daldı ve başını tekrar kaldırıp etrafına baktığı vakit her yanı değişmiş buldu. Genç kadın bütün Ankara'yı, şimdi, başka türlü görüyordu.

X

O akşam, eve, demet demet yabangülleriyle döndüler. Selma Hanım, bunları iki odanın içinde nereye koyacağını bilmiyordu. İstanbul'dan çıktığı günden beri çiçeğe ve yaprağa hasreti, bu gülleri, saatlerce koynunda taşısa gene dinecek gibi değildi.

"A hanım abla, nereden buldun bu gülleri?"

Halime'nin sargılı başı, oda kapısından içeriye uzanıyor.

"Ayol, haberin yok; biz Çankaya'ya gittik, dün...

"O çılbah karıları gördün mü?"

Selma Hanım, Halime ile bütün konuşmalarında yap- tığı gibi uzun bir kahkaha salıverdi. Bu kadının saffeti, sadeliği, onun yüreğini her haftaki kır gezintileri kadar açıyordu.

"Gördük, görmez olur muyuz, hiç Halime Hanım? Her ağaç altında bir çıplak kadın saçlarını tarıyordu.

Halime bu kadarına inanmadı. Gülmecli de. Arkasını duvara dayayıp uzun uzadıya İstanbullu hanımı süzdü. Derken damdan düşer gibi bir sual:

"Hayvanla mı gittiniz, oraya?"

"Evet.

"Hiç utanmadın mı?"

"Neden utanacak mışım? Hayvana binmek ayıp mı? Siz binmiyor musunuz?"

"Hee, biniyoruz, biniyoruz emme... ne bileyim ben... senin için öyle dediler."

"Ne dediler? Ne dediler? Bakayım...

"Utanmıyor dediler."

Selma Hanım, sahiden utanılacak bir şey yaparken yakalanmış bir çocuk gibi kulaklarına kadar kızardı ve gönlüne derin bir hüzün çöktü. Odanın içindeki güller solmuş gibiydi. Kendini topladı:

"Ya sen, sen ne dedin? Beni hiç arkalamadın mı?"

"He, dedim ya... bizim Esma Hanım öyle şey yapmaz dedim...

"Bundan sonra benim bu yolda bir bahsim daha geçecek olursa dersin ki, onun yaptığı şeylerin hesabını ancak kocası sorar. Ve her kadının namusu kocasına aittir."

"He, doğru ya, doğru söyledin, hanım abla...

Fakat, bu tasdik sözleri Halime'nin ağzından dökülüyordu. Bakışlarından ve duruşundan bu fikre hiç iştirak etmediği anlaşılıyordu.

Selma Hanım, kocasına, o akşam, bu hâdiseyi gülerek naklctti:

"Ayol, hakkımızda şimdiden birtakım dedikodular başlamış, biliyor musun?"

Nazif, yumuşak başlı bir adamdır. Bütün o vakarlı, temkinli görünüşüne rağmen her tesire o kadar çabuk uyar ve o kadar ürkek ruhludur ki, hemen Halime'nin tarafını tutar gibi oldu:

"Ee, tabiî; a canım, Ankara muhiti, bu kadarını götürmez" dedi.

Selma Hanım, bu meseleyi açtığına pişman olmuştu. Bahusus ki Etlik'tekilerle beraber Binbaşı Hakkı Beyi bu hafta bir öğle yemeğine çağırmak niyetinde idi. Şimdi, bu tasavvurundan kocasına bahsedecek olsa "Hayır" cevabını alacağı şüphesizdi. Onun içindir ki, bütün bir hafta bu konuşmanın tesirini dağıtmaya çalıştı ve muvaffak da oldu. Çünkü, cuma günü öğle yemeğine, ahbapları, bizzat Nazif davet etti.

Selma Hanım, misafirlerini lâyıkiyle kabul edebilmek için elinden gelen her şeyi yapmış, bütün *koketrisini** sarfetmişti. Gerçi, yemeğin en esaslı kısmını ev sahiplerinin yardımiyle başarabilmişti. Fakat, sofra, en küçük teferruatına kadar onun zevkinin, onun maharetinin eseri oldu. Evlendiği günden beri bir kere kullanmaya fırsat bulamadığı işlemeli keten sofra takımlarını yaydı. Yatakbağları arasında kırılmadan getirebildiği çini tabaklarla, billûr bardakları koydu. Havluları birer yelpaze şeklinde devşirip aralarına birer dilim ekmek sıkıştırdı. Degusiche'ten alındığı günden beri el değmemiş duran gümüş çatal ve bıçakları bir *trofe*'nin** süsleri gibi bunun etrafına dizildi. Ve bin ihtimam ile kuruyup solmakta muhafaza ettiği yabangüllerini sofranın üstüne serpiştirdi.

Misafirler, odaya girdikleri vakit her birinin yüzünde bir ayrı hayranlık nişanesi görmek mümkündü. Murat Bey, âdeta, afallamıştı. Hemşiresiyle haremi ne diyeceklerini, ne yapacaklarını şaşırmış bir halde idiler. Sofranın güzelliği hakkında cemileli*** bir söz mü söylemek, yoksa bir şey görmemezlikten mi gelmek gerektiğini bir türlü kestiremiyorlardı. Neşveli bir at ve mahmuz şakırtısiyle en son gelen Binbaşı Hakkı Bey, umumun hislerine tercüman olmakta

(*) Koketliğini

(**) Arma.

(***) Hoşa gidici

gecikmedi. Ankara'nın bu yoksulluğu, bu çaresizliği içinde böyle bir sofrayı kurup meydana getirmenin ne kadar güç olduğunu söyledi ve komplimanlarını bütün Türk kadınlarına teşmil ederek onların gustosundan, görgüsünden, zerafetinden uzun uzadıya bahsetmeye başladı. Murat Beyin haremiyle kız kardeşi:

"Aman efendim, ne gezer. Her Türk kadını böyle midir?" diyecek oluyorlardı. Hakkı Bey derhal sözlerini kesiyor:

"Hepsi, hepsi, emin olunuz, fıtraten böyledirler" diyordu.

Fakat, Selma Hanım, genç zabite bu coşkun tezahüratı yaptıranın kendisi olduğunu hissediyordu.

Hele Selma Hanımın köylü hizmetçisi, belinde bir beyaz önlükle gelip yemek dağıtmaya başlayınca, denilebilir ki hepsi hayretten donakaldı. O vakte kadar ağzını açıp bir kelime söylemeye fırsat bulamayan Murat Bey gözünün ucuyla köylü kadını işaret ederek:

"Istanbul'dan mı?" diye sordu.

Ve civar köylerden getirilmiş bir kadın olduğunu haber alınca, hayreti, karısına karşı yersiz bir öfkeye inkılâp etti:

"Gördün mü?" dedi. "Biz, bir yıldır böyle bir tane yetiştiremedik."

Selma Hanım:

"Aman efendim, o kadar güç ki her gün saatlerce uğraşmak lâzım geliyor ve bir işi yüz defa tekrar etseniz gene hatırında kalmıyor."

"Ee, tabiî hanımefendi, tabiî uğraşmak lâzım.

Murat Beyin kız kardeşi Cemile Hanım:

"Aman, dedi. "Yüreğimi tüketeceğime her işi kendim yaparım, daha iyi...

Ve bunu söylerken sofranın ortasındaki sürahiyi kavrayıp bardağını lokur lokur doldurdu. Binbaşı Hakkı Bey genç kıza gülümseyerek baktı:

"O da bir prensip" dedi.

Nazif hiç konuşmuyor, belki bu öğle yemeğinin mahallede, ev sahipleri arasında yapacağı tesirleri düşünüyordu. Nazif, o anda sahiden bunu düşünüyor idiyse önceden sezis kuvvetine diyecek yoktur. Çünkü, tam o esnada ev sahipleri tarafından üç kadın, bir mahalle kedisi sinsiliğiyle birbirlerinin ardısıra bu yana doğru geliyor, yavaş adımlarla merdivenlerden çıkıyor, yemek yenen odanın, sofaya açılan penceresi arkasına sokuluyor ve perde aralıklarından içeriyi seyretmeye çabalıyordu. Bundan, hiç şüphesiz, hizmetçinin de haberi vardı. Zira, dışardan içeriye, içerden dışarıya her girip çıkışında sırıtmadan ağzı kulaklarına varıyor ve yemek dağıtılırken gözünün ucuyla pencereden yana bakmaktan kendini alamıyordu. Biraz sonra Selma Hanım da işin farkına vardı. Fakat belli etmek istemedi. Bu kadıncağızların ne kadar çocukça mütecessis olduklarını biliyor ve onların bu halleri, çok defa, onu eğlendiriyordu. Kendi kendine, "Hali-me'den artık bugünün hikâyesini dinlemeli" diyordu. "Kim bilir, ne yakası açılmadık sözler söyleyecektir ve benim hakkımda kim bilir neler düşünecektir. Öyle ya, sağımda bir yabancı erkek, solumda bir yabancı erkek ve Nazif iki yabancı kadının arasında, sımsıkı oturmuşuz, bir şeyler yiyor, bir şeyler içiyoruz, gülüşüp konuşuyoruz. Onlara göre gerçekten tuhaf bir manzara..."

Ve tam Selma Hanım böyle düşünürken avludan Ömer Efendinin kalın ve karık sesi işitildi ve bunu pencerenin arkasındaki üç kadının paldır küldür koşuşmaları takip etti. Bir an içinde bütün ihtiyatı elden bırakmışlar ve işi aleniyete vurmuşlardı. Murat Bey:

"Ne o? Baskına mı uğradık?" dedi.

Selma Hanım güldü:

"Bir baskına uğrayan var ama, biz miyiz başkaları mı, bilmem...

Ve hafif sesle deminki hâdiseyi misafirlerine anlatmak istedi. Fakat, aşağıdaki gürültü, birden o kadar büyümüştü ki, sözüne devam edemedi. Murat Bey:

"Eyvah, öyle ise, şimdi, karıların pestilini çıkaracak, dedi.

Ve hanımlardan biri ilâve etti:

"Oh olsun onlara... Ne vardı bizi gelip gözetleyecek?

Ömer Efendi, şimdi, uzaklaşan ve hiç şüphesiz, kadınları odaya tıktığı için derinden gelen bir sesle, iki üç pat küt arasında bir:

"Deyivirin, orda ne işiniz vardı, ha? Deyivirin... diye bağırıyordu.

Buna, kadınların, yalnız bedenleri cevap veriyordu.

Hakkı Bey, öfkeden dudaklarını ısırmaya başladı:

"Vay insafsız herif, vay... diye söyleniyordu. "Kadın dövmek, kadın dövmek... İşte, bu havsalamın alacağı bir şey değildir. İçimden ne geliyor, bilir misiniz? Şimdi, bizim neferi çağırmak, bu adamı bir ağaca bağlatıp kalın bir sopa ile canını çıkarıncaya kadar pataklamak..."

Selma Hanım:

"Merak etmeyin beyefendi;" dedi. "Kadınlar, bu dayaktan o kadar şikâyetçi değildirler. Haftada en az bir defâ bu rejime tâbidirler. Artık, alışmış olacaklar."

Bu sırada, derinden derine gene Ömer Efendinin sesi duyuluyordu:

"Deyivirin, bakalım, ha... Deyivirin, bakalım, elin evinde ne işiniz vardı?"

XI

Ömer Efendi, o cuma, evden bağa gitmek üzere çıkmıştı. Fakat, zaten biraz geç kaldığı için namazı da (...) camiinde kılıvereyim de öyle gideyim, demişti. İşte, evine, kadınlı erkekli, atlı arabalı bir sürü misafir geldiğini orada işitti. Gerçi, bu misafirlerin ona ait olmadığını onun kadar bu haberi verenler de biliyordu. Lâkin kendisine bundan bahsedişlerinde öyle bir imalı, sitemli edaları vardı ki, Ömer Efendiyi kızdıran asıl bu oldu.

"Niydeyim, ben? Aha, bu İstanbullular tuhaf oluyor" dedi.

"Evet, çok tuhaf... Bizim mahalleyi de epeyce tuhaflaştırdılar, hani..."

"Doğrusu, karıyı kızanı pencerelerden alamaz olduk.

"Bizim sokağın yanında, şimdi, Karaoğlan çarşısı halt etmiş, öyle işliyor, öyle işliyor ki...

"O hanım, bir zabitle ata binip dağlarda dolaşırmış. Benim bundan haberim yok. Geçen cuma yassı namazından geliyordum, bir de ne bakayım? Bir alay süvari sokağın ba-

şından sökün etti, üstüme doğru gelmeye başladı. Karanlık, göz gözü görmez, hemen manda tersi gibi duvara yapışıp kaldım. Süvari alayı geçti. Beş on adım ötede sizin kapının önünde durdular. Bir de ne işideyim? Kah kah; kih, kih, bir avret sesi...

"Vay anam, yuf...

Ömer Efendi, bir taraftan, camiin çeşmesinde aptes alıyor, bir taraftan da bunları dinliyordu. Namazı nasıl kıldığını bilmedi, yüreğinde bir şeyler kaynıyordu. Yalnız kiracılara değil, kendine ve bu sözleri söyleyenlere candan kızıyordu. İçinden: "Ben gösteririm, ben, gösteririm" diyordu. Fakat, kime, neyi? Pek tayin edemiyordu.

Bu karışık düşünceler ve hislerle dolu, eşeğine bindi, yola çıktı. Ama, aklı hep geride idi. Yarım saat ya gitti, ya gitmedi, birdenbire eşeğin kafasını arkaya çevirdi ve hayvanı ters yüzü şehre doğru sürmeye başladı.

Eve varınca ne yapacaktı? Hâlâ bilmiyordu. Kiracıları, kollarından tutup misafirleriyle beraber dışarıya mı atacaktı? Hayır. Nazif Beyi, şöyle bir kenara çekip artık bu rezaletlere bir nihayet vermesini mi talep edecekti? Hayır. Yahut, evdeki kadınlardan biriyle kiracı hanıma bir ihtarda mı bulunacaktı? Hayır. Ömer Efendi, şimdiye kadar hiç bu çeşit meseleler halletmeye alışmamıştı ki bunun nasıl halledilebileceğine karar versin. Bu, iş âlemindeki müşküllere hiç benzemiyordu. Ne de kendi evinin idaresine... Ömer Efendi için bu, büsbütün başka, yeni ve yabancı bir meseleydi. Gidip kardeşleriyle istişare etmek istedi. Fakat, pahal gibi her ikisini de evlerinde bulamadı ve şaşkın, perişan bir halde kendi evine döndü.

İşte, döner dönmez kadınlara attığı bu toptan dayak, biraz da o halin neticesiydi. Ömer Efendi, bütün hıncını o biçare mahlûklardan almış ve içinden çıkamadığı meseleye bu şekilde, akla gelmez bir hal çaresi bulmuş oldu. Hem bu

dayak bir parça da kiracılara karşı bir protesto nümayişi değil miydi? Değilse bile, Ömer Efendi, bunu, böyle telâkki etti ve vicdanı her türlü şüpheden azade bir hâkim huzuriyle mindere uzanıp, akşam, geç vakte kadar uyuyakaldı.

Gözlerini açtığı zaman, çoktan, yassı ezanı okunmuştu. Ömer Efendi, yemek istedi. Bugünün heyecanları, sıkıntıları, öfke ve dayakları ve bu vakitsiz uyku, onun iştahını açmıştı. Önüne konulan üç sahan yemeği beş dakika içinde âdeta sümürürcesine yiyip yaladı.

"Bana bir kahve yapın" dedi.

Sonra, birden aklına başka bir şey geldi:

"Dur bakayım, bizim kiracılar yattılar mı ki? Acaba nasıl anlasak?" dedi.

Anası:

"Nidecen oğul?" diye sordu.

"Nidecemi ben bilirim. Hadi, git sen anlayıvir."

İhtiyar kadın inildeye kakıldaya avluyu geçti ve karşı taraftaki hizmetçiye seslendi.

Kiracılar, daha yatmamışlardı. Ev sahibinin kendilerini ziyaret etmek istediğini haber alınca zannettiler ki, gündüzkü hâdiseden dolayı tarziye verecektir. Nazif, derhal, banka şefi tavrını takındı:

"Söyleyin, gelsin" dedi.

Lâkin, Ömer Efendi, bu müsaadeye hiç sevinmedi. Âdeta beklemediği bir hâdise karşısında kalmış gibi şaşaladı.

"Ne demiş? Ne demiş? Gelsin mi, demiş? Sakın, sen yanlış anlamayasın? Hani, yanlış anlamışsan, hani, ayıp olur ha...

Ömer Efendi, bu gece vaktinde, kiracıları niçin ziyaret etmek istediğini pekâlâ biliyordu. Fakat, bu kararının kolaylıkla gerçekleşebileceğine hiç ihtimal vermemişti. Biraz da uyku sersemi idi. Nazif Beyle yüzyüze gelince ne diyecekti? Söze nereden başlayacaktı? Şimdiden imtihana gir-

mek üzere olan bir mektepli çocuk gibi yüreği atmaya başladı.

"Hani, gidiyorum emme, Allah vire de bir yanlışlık olmasa...

Ömer Efendi, karşı tarafın merdivenlerini çıkarken âdeta bacakları titriyordu. Odadan içeriye nasıl girdi? Nazif Beye nasıl selâm verdi? Her vakitki yerine nasıl çöküp oturdu? Bilmiyordu... Kendisine uzatılan cigarayı alırken elinin titrediğini hissetti. İkide bir lüzumlu, lüzumsuz yere:

"Hani, hani... diyordu. Ve "meselâki, meselâküm"leri birbirini takip ediyordu.

Nazif, ev sahibini sarhoş zannetti. O dikkatle yüzüne baktıkça, öbürü başını önüne iğiyor, gittikçe süklüm büklüm oluyordu. Ne Ömer Efendi, bahsi açabildi, ne Nazif gündüzkü vakaya dair bir kelime söyledi. Böylece, gecenin, uzun bir saati her iki adam arasında ağır sükûtlar, başı sonu olmayan cümleler, tek ve tenha kelimelerle geçip gitti.

Nazif, her seferki gibi pencereleri açıp karısının yanına girdiği vakit uykudan başı dönüyordu. Ömer Efendi, kendini avluda bulunca geniş bir nefes aldı. Yüreğinde sıkıntılı bir işten kurtulmuş insanlara mahsus bir ferahlık vardı. Fakat, yatağına girince, gündüzkü kuruntu tekrar başgösterdi. Sağdan sola, soldan sağa dönüyor, bir türlü uyuyamıyordu. "Adam sen de, diyordu. "Bütün bu kasavet, bu tevatür ayda yirmi beş lira için mi? Hay olmaz olsun. Yarından tezi yok, bir mektupla her şeyi keser, atarım. Kendi evim değil mi? Ben oturacağım, derim, ne şu, ne bu...

Sonra birden aklına başka bir şey geldi. Nazif'in, (...) Bankasındaki mevkiini düşündü. Alışveriş mevsimi, iş mevsimi yaklaşıyordu. Onunla münasebetinden çok istifade edebilirdi. Bundan başka "Ne olur, ne olmaz, mebus dostu var. Karısının beraber dolaştığı adam koca bir Binbaşı. Her şey onların elinde... diye düşündü. Doğruldu, yata-

ğı içinde oturdu. Odanın öbür ucunda ilk karısiyle büyük çocukları yatıyordu. Seslendi:

"Hatça Hanım, Hatça Hanım."

"Buyur."

"Kalk, bana bir kahve ilet...

Ömer Efendinin karıları onun bu gece zahmetlerine alışkındırlar. Bir defa uykusu kaçtı mı sabaha kadar birbiri üstüne on kahve ve yirmiye yakın cigara içtiği olurdu. Onun için, ocakta, mutlaka biraz ateş bulundurulurdu ve Ömer Efendinin zihnen meşgul göründüğü akşamlar, karıları başka bir odada yatmayı her vakitkinden daha ziyade cana minnet bilirdi.

Ömer Efendi, senede bir defa tiftik, bir defa âşar mevsiminde, bir defa da kış sonlarına doğru böyle sık sık uykusuz kalırdı. Bu âdeti, her iki kadınca malûm ve muayyendi. Bu sefer ne yaz sonu, ne kış sonu olmamasına ve işlerin tam durgun zamanına rasgelmesine rağmen efendisinin bu vakitsiz uykusuzluğu Hatice Hanımı epeyce şaşırttı. Hem de gündüzkü dayaktan, henüz o kadar bitkin idi ki, birkaç defa "buyur, buyur" diye ses vermekle beraber yerinden kalkamadı. Nihayet, kocasının üçüncü defa olarak:

"Kalk be... diye bağırması üzerine bütün kuvvetlerini topladı ve insandan üstün denilebilecek bir gayretle ayağa kalktı. Yürüyor, fakat, henüz nereye gideceğini, ne yapacağını bilemiyordu. Oda kapısından çıktı. İnsiyakî bir hareketle mutfağa doğru ilerledi.

Kahveyi pişirip getirdiği vakit gözleri hâlâ kapalı idi. Elinde tuttuğu kandili yere koydu ve yatağına girip tekrar uyumaya hazırlanırken yeniden kocasının sesini işitti:

"Beri gel, bir şey soracam..."

Kadın bir *somnambul** gibi ona yaklaştı.

"Ne gördün, bugün orada?"

* Uyurgezer

"Hiç... Yemek yirlerdi.

"Şarap, rakı falan, içiyorlar mıydı?"

"A, a...

"Başka bir şey yapıyorlar mıydı?"

"A, a..."

"Kadın erkek hep bir arada değil miydi, be?"

"Hee..."

"Uslu uslu otururlar mıydı?"

"Hee...

Ömer Efendi, içinden: "Canım, işte, hiçbir şey yokmuş. Ben de nafile yere üzülüyorum" dedi. Bir cigara daha yaktı.

Kadın, şimdi oturduğu yerde uyuyordu.

XII

"Söyleyin, ne farkı var, buranın Göksu'dan?"

(...) Vekilinin bu sözü sanki pek zarif bir nükteymiş gibi kahkahalarla karşılandı. Vekil beye, Göksu'yu hatırlatan bu yer Aktepe'nin arkasında bir dere kenarıdır.

Selma Hanımın yanında bir ses mırıldandı:

"Hep İstanbul, hep İstanbul hasreti... Her nedense, bundan sıyrılmak bir türlü mümkün olmuyor."

Bunu söyleyen İstanbul'dan yeni gelmiş bir genç muharrirdi. Selma, başını çevirince onun yüzünü kendine doğru eğilmiş gördü. Delikanlının bunu, kendi kulağına fısıldar gibi bir hali vardı. Kadın, gülümsedi:

"Gerçek," dedi. "İşte ben de kaç aydır buradayım, bir türlü bu *nostaljiden** sıyrılamıyorum. Her an İstanbul, her an İstanbul... ve Ankara'nın her noktasında bu mukayese *merakı*... tuhaf bir his..."

(*) Yurt özlemi, sıla duygusu, yurtsama.

Genç adam, Selma Hanımın sözlerine devam edercesine ilâve etti:

"Sanki, vatan yalnız İstanbul'dan ibaretmiş; sanki, biz burada gurbette imişiz gibi. Halbuki, ben, ruhumun millî muvazenesini burada bulmağa gelmiştim. Ne yazık...

"Evet, tıpkı benim gibi... Lâkin, gün geçtikçe alışacağım yerde, görüyorum ki gün geçtikçe daha ziyade muvazenemi kaybediyorum. Burada, âdeta muallâkta duruyorum. Hiç bir taraftımdan toprağa dokunmuyorum. Bu ağaçlar, bu taşlarla benim aramda öyle bir uzaklık var ki, bir türlü geçip onlara yetişemiyorum."

"Anlıyorum, haricî eşya ile sizin ruhunuz arasında bir münasebet teessüs edemiyor."

"Evet, evet, ne güzel söylediniz. Sanki, bu âlem bana küs ve ben ona dargın gibiyim. Hem, bu Anadolu *peyzajlarının* dili yok. İstanbul'da her taraf konuşur. Her taraf, size bir şey söyler. Sanki, taşı toprağı canlı gibidir."

"Buraların da bir dili vardır ama, biz anlayamıyoruz. Ömrünüzde bir kere olsun, hâlis Anadolu türkülerini candan dinlediğiniz oldu mu? Bu kısır derenin, şu cılız ağaçların ve bunların ardındaki taşlık dikenlik tepelerin bütün sıtması onlardadır ve bütün ihtirası..."

"İhtiras mı? Amma yaptınız ha? İhtiras, bu ölü, bu sönmüş tabiatın neresinde?"

"Bir Anadolu köylüsünün yüzüne hiç dikkatle baktığınız oldu mu? Bir Anadolu köylüsü diyorum; kadın olsun, erkek olsun, çocuk olsun, hepsinde öyle bir ifade görürsünüz ki bütün saffetine, sadeliğine, hattâ basitliğine, iptidailiğine rağmen, vekarı, olgunluğu, derin ve ıstıraplı çizgileriyle sizi korkutur."

"Buraya gelirken yolda, dağ başında bir oduncu çocuğa rasgeldim. On yaşında var mıydı, yok muydu, bilmem. Fakat, gözlerinin içine baktığım zaman öyle ufaldım ki başı-

mı önüme eğmeye mecbur oldum. Çocuk o kadar büyük bir hayat tecrübesiyle yüklü ve o kadar içten gelen bir irfan ile kavruktu ki, bunun karşısında bütün bildiğim ve öğrendiğim şeylerin hiçliğini anladım."

Genç adam sustu. Mahzun mahzun düşündü ve ilâve etti:

"Ve kendi hiçliğimi, kendi tatsızlığımı... Adam siz de, ne olursak olalım; biz bu memleketin içinde birer tufeylî olmaktan kurtulamıyoruz. Bu memleketin asıl sahibi, dağ başında gördüğüm o oduncu çocuktur ve yalnız o, bu taşlar, bu topraklarla konuşmasını biliyor; bu toprakların, bu taşların sırrı, yalnız ona açılıyor. Korkuyorum, bu manzaranın dili gibi köylünün ruhu da bana hiç açılmıyacak diye... Bu endişemde yeryüzünün gizli kalmış köşelerini bulmağa giden kâşifi andırıyorum."

Selma Hanım:

"Bu keşif seyahatinde Ankara mühim bir merhale değil mi?" dedi.

"Hem de şanlı bir merhale. Doğrusu, bazen, başımıza çöken millî felâketi takdis edeceğim geliyor. Eğer böyle bir felâkete uğramamış olsaydık, ben, şimdi, nerede ve ne idim? İstanbul'un herhangi bir mahallesinde, bu evin içinde, herhangi bir genç adam ki, gündelik hayatın kaygıları ve istikbale ait kısır tasavvurlar içinde bocalayıp durur. Halbuki, şimdi, burada, vatanın birtakım yeni şeyler kaynayan göbeğinde, bütün bir milletin ıstırabiyle yaşıyan ve bu ıstırabın içinde peşin bir bahtiyarım. Her sabah, uyanınca -inanır mı-sınız- Ankara'da bulunmanın şerefini duyarım. Burada, her sabah, benimle beraber bir millet uyanıyor ve kendisini selâmete götürecek olan kahramanın, başı ucunda, gülümseyerek durduğunu görüyor. İlk defa olarak, ömrümde ilk defa olarak, burada, kendi etimden, kendi kanımdan, kendi cevherimden bir cemaat içinde yaşadığımı

hissediyorum. Haydi canım, burayı Göksu'ya benzetmek bir küfürdür. Burası: 1921'de Ankara'nın yanı başında akan bir dere kenarıdır. 1921 Ankarası. Hanımefendi, dört beş yıl sonra, bu basit cümle, size *Kitabımukaddes*'ten bir satır gibi gelecek, ve buna karışmış olmak size, hayatınızın yegâne mânası gibi görünecek.

Genç adamın sesi, perde perde yükseliyordu. Selma Hanımın yanında oturan hanımlar hayretle kulak kabartmaya başladılar. Konuşan da bunun farkına vardı. Sesini yavaşlattı:

"Ankara; yalnız bu değil," dedi. "Ankara, bizim için emsalsiz bir *"energi"* mektebi olmuştur. Sarp, yalçın ve çetin Ankara, içinde her rahattan mahrum olduğumuz, içinde zahmet, meşakkat çektiğimiz Ankara, bize sabrı, tahammülü ve inkişafımıza engel bütün zıt kuvvetlerle geceli gündüzlü çarpışmayı öğretiyor, sert bir örs gibi irademizi durmaksızın döğüyor, Nietzsche'nin dediği gibi burada "mutlasıl kahramanca ve tehlikeyle yaşıyoruz." Bundan güzel hayat olur mu? Dünyanın hangi noktası buradan daha enteresandır?"

Selma Hanım genç muharririn bu coşkun hitabesini memnuniyetle dinlemekte devam edecekti, eğer, Binbaşı Hakkı Bey biraz ötedeki erkekler grubundan ayrılıp kendisine doğru gelmeseydi.

"İşte, gene farkına varmaksızın harem selâmlık olduk. Bravo size Neşet Sabit Bey, hanımlara yoldaşlık etmek nezaketini içimizden yalnız siz göstermiş oluyorsunuz."

Genç muharrir güldü:

"Doğrusu, öyle bir şey yaptığımın pek de farkında değildim, beyefendi" dedi.

"Ee, tabiî şairlik bu... Hep bulutlarda dolaşıyorsunuz.

"Bilâkis, hanımefendi ile hep bu topraklardan bu taşlardan bahsediyorduk. Ve birbirimize bunların dilini öğren-

mek için ne yapmak lâzım geldiğini soruyorduk.

Binbaşı Hakkı Bey, bu sözdeki imayı hiç anlamamakla beraber anlamış göründü ve mânalı mânalı gülerek Selma Hanımın yanına oturdu.

Burada, Nazif Beyin hareminden başka Mebus Murat Beyinkiler, bir vekil ailesi, bir doktor haremi ve onun hemşiresi bir genç kız vardı. Bu hanımlar bir küçük seccade üstünde yanyana sıkışmış idiler. En uçta ayaklarını toprağa uzatmış, sırtını ağaca dayamış oturan Selma Hanımın yanı başında da Neşet Sabit Bey, bir taşın üstüne ilişmiş bulunuyordu.

"Zaten ben sizi almıya gelmiştim. Biraz ötede nişan talimleri yapacağız. Seyretmez misiniz?" dedi.

Selma Hanım:

"Yalnız seyir mi? Biz de silâh atmasını biliriz" dedi.

Bulundukları yerden biraz ötede genişçe bir saha ortasında âdeta küçük bir cephane hazırlanmıştı. Viran bir bağın kerpiç duvarına bazı çizgiler kazılmış, işaretler konulmuştu. Önce Vekil Bey, silâhı kavradı, nişan aldı, isabet ettiremedi. Sonra Murat Bey aldı, o da isabet ettiremedi. Sırasiyle Nazif, Doktor Selim Necati, Neşet Sabit Beyler, attılar. Bittabi, hiç muvaffak olamadılar. Nihayet sıra Binbaşı Hakkı Beye geldi. Fakat, o eline aldığı silâhı doldurduktan sonra yanında duran Selma Hanıma uzattı:

"Buyurun bakalım, iddianızı ispat edin" dedi.

Selma Hanım, silâhı neresinden tutacağını, nasıl atacağını bilmiyordu. Hakkı Bey kendi elleriyle tüfeği genç kadının kolları arasına yerleştirdi. Parmağını kendi eliyle tetiğin üstüne koydu ve gözüyle nişanı nasıl ayar edeceğini öğretti:

"Şimdi, çekin bakalım" dedi.

Selma Hanımın tetiğe basmasiyle silâhın elinden düşmesi bir oldu.

Fakat, kerpiç duvarda çizilen dairenin tam ortasında bir delik açılmıştı.

"Bravo, bravo, bravo...

Genç kadın heyecan ve korkudan titriyordu ve muvaffak olduğunun hiç de farkında değildi. Neden sonra kendini topladı. Binbaşı Hakkı Beye:

"Gördünüz mü? İşte..." dedi.

Hakkı Bey gülüyordu:

Bu sahneyi beş on adım öteden seyreden hanımlar grubunda Selma'nın muvaffakıyeti epeyce kıskançlık uyandırdı. Hattâ, Binbaşı Hakkı Beyin bu alayını ciddî telâkki edip aynı iltifata nail olmak için ortaya atılanlar oldu. Lâkin, tüfek, artık, Hakkı Beyin eline geçmişti ve üstüste attığı kurşunlarla hedefin içini delik deşik etmeye başlamıştı.

Selma Hanım, onu seyrederken, âdeta, destanî bir rüyaya dalmış gibiydi. Genç binbaşının belindeki kayışa, ayaklarındaki çizmelere bir *trofe*'nin parçaları gibi bakıyordu ve duvarın boz sathı üstünde onun narin silueti bir ok yayının kaykılıp gerilişlerini resmediyordu...

Bir cins arap kısrağı gibi, barut kokusu ve silâh sesleriyle heyecana gelen Selma Hanım, silâhını yanındaki nefere uzatan genç zabitin yanına yaklaşıp sordu:

"Muharebe, ne vakit başlayacak?"

"Pek yakında. Bu hafta içinde mutlaka bir taarruz bekliyoruz.

"Beni de cepheye alın, beni de... Ne olur."

Hakkı Bey genç kadını ilk defa görüyormuş gibi baştan aşağıya süzdü:

"Sahi, ister misiniz, size, Eskişehir hastahanelerinde bir vazife bulalım?" dedi.

Bu esnada İstanbul'dan yeni gelmiş olan genç muharrir de onların yanında bulunuyordu:

"Ben de kendim için rica edecektim" dedi.

Fakat, Hakkı Bey, genç adamın bu sözünü hiç işitmemiş gibi yeniden nişan tecrübesine başlayan erkek arkadaşlarına doğru yürüdü.

XIII

Binbaşı Hakkı Beyin tahmin ettiği gibi, düşman hal'ta sonunda bir umumî taarruza geçti. Selma Hanım, bundan bir iki gün evvel kocası Nazif'in ve bütün Ankara'daki ahbaplarının itirazlarına rağmen Eskişehir yolunu boylamıştı. Orada, askerî hastahanede kendisine bir hastabakıcılık vazifesi verildi. Fakat, genç kadın, o kadar tehalükle* atıldığı bu vazife başında üç dört gün ya kaldı ya kalmadı; bir sabah, müthiş bir yaralı ve hasta asker kalabalığı ile dolu, mahşer gibi bir tren içinden çıkageldi. Avurtları çökmüş, gözlerinin etrafı kararmıştı.

"Ne oldu? Ne var? Ne gördün?" diyenlere açık bir cevap vermiyor:

"Bilmem, bilmem, ne oldu... Evvelki gece, müthiş bir tayyare hücumu vardı. Ertesi gün bize 'Haydi toplanın. Anka-ra'ya gideceksiniz' dediler."

Nazif soruyordu:

*İstekle

"Korktun mu? Çok korktun mu?"

Genç kadın korkmadığını söylüyordu. Fakat, her vakit altın rengindc bir billûr parıltısiyle ışıldayan gözlerinin üstündeki gölge onun nasıl bîr badireden geçtiğini haber veriyordu. İlk günler, uykusunun içinde, hep sıçrıyordu. Ve sabahleyin uyandığı vakit, uzun bir müddet, sanki, nerede olduğunu anlamak istiyormuş gibi ürkek ürkek etrafına bakıyordu.

Nazif, ona:

"Her şey bitti, hiç ümit yok değil mi?" derken o inatçı bir çocuk tavriyle başını sallıyor:

"Yok canım, mutlaka yeneceğiz, mutlaka... diyordu. Sonra yavaş yavaş, içten gelen bir sesle ilâve ediyordu:

"Benim gördüğümü sen de görmüş olsan inanırdın. Hiç ümitsizliğe düşmezdin. Ben, ilk sedyelerin hastahaneye nasıl geldiklerini gördüm. Hiç birinde ne bir pişmanlık, ne bir azap, ne de bir korku emaresi vardı. Hepsinin yüzünde okunan şey, yalnız azim, yalnız metanetti. "Hanım abla şu yarayı sar da dönüvereyim." Bu ses kulağımdan hiç gitmiyor."

Selma Hanım:

"Ben, ay aydınlığındaki ölüyü de gördüm" diyordu. Onu hastahanenin avlusunda, kerpiç duvarın kenarına getirip bıraktılar. Yapayalnızdı. Gittim, yanında oturdum. Ve bundan başka (.....) Alay Kumandanının gözlerini de ben kapadım. Yüzünde öyle bir huzur, öyle bir bahtiyarlık vardı ki, o andan beri artık, ölüm korkusu nedir bilmiyorum.

Selma Hanım. Eskişehir istasyonunda, ara ve aman vermeyen bir ateş yağmuru altında Büyük Şef'in sâkin, kararlı ve destanî çehresini de görmüştü. Tahliye edilen kasabanın bozgun kalabalığı ortasında, keskin ve sıcak bir sesle emirler veriyor; yanında duran Garp Cephesi Kumandanına hemen hemen gülümseyerek bir şeyler söylüyor ve Ankara'ya

ilk kafileyi götürecek olan trene son yolcunun binmesini bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu mahşer içindeki silueti Selma Hanımın hayalinde o kadar derin nakşolmuştur ki, bunu en küçük teferruatına kadar hatırlıyordu.

Üzerinde nefti bir avcı kostümü vardı. Bir gümüşî kalpak, gür ve uçları yukarıya doğru kıvrık kaşlarının hizasına kadar iniyordu. Bütün bir ırkın asaletini taşıyan, uzun parmaklı, güzel elleri bir kehribar tesbihle oynuyordu. Sanki, bir istirahat saatinde bahçesinde dolaşan bir genç aile reisi gibiydi ve sanki gökyüzünden durmaksızın yağan şeyler bir yaz yağmurunun ilk damlalarıydı.

Selma Hanıma, asıl, en büyük, en derin ve en sarsılmaz huzuru, emniyeti veren de, işte, Büyük Şef'in ona bu ilk ve son görünüşü oldu.

İşte, gene onun içindir ki, harbi mutlaka biz kazanacağız, mutlaka biz yeneceğiz, demekten usanmıyordu.

Nazif, bu sırmalı kâhin telâkatini, Selma'dan ilk defa işitiyordu ve gözkapaklarının altından ona şüphe ile bakıyordu.

"Ama şu var ki, Eskişehir düştü ve cephe Ankara'nın altmış yetmiş kilometre ötesindedir."

Selma Hanım, kocasından ne kadar uzak olduğunu, onu ne kadar sönük, ne kadar şahsiyetsiz ve mıymıntı bulduğunu asıl bugün anlıyordu. Onun ütülü ve tozsuz pantolonundan, beyaz gömleğinden, saçlarının o intizamlı taranışından ve yumuşak, pembe cildinden tiksiniyordu.

Asker kıyafeti haricinde bir erkek timsali, onun için, artık, tasavvuru kabil olmayan cinsiyetsiz bir şeydi ve gene bunun içindir ki, Binbaşı Hakkı Beyi her görüşünde, tekrar o döğüşken erkek mahşerinin içine dönmüş gibi bir heyecan duyuyor, onu gittikçe daha derin bir hisle takdir ediyordu.

Binbaşı Hakkı Beyi her görüşünde, dedik; halbuki, Selma Hanım, Eskişehir dönüşü genç Erkânıharp zâbitine ya bir, ya iki defa rasgeldi. Bir üçüncüde ise o kendisine bir kısacık veda ziyareti yaptı. Daha o günden itibaren Hakkı Beyin üstünde harb meydanlarının tozundan dumanından bir şey vardı. O, büyük ve boyasız çizmeleri, kalın ve bol eldivenleri, kulaklarına kadar inen boz kalpağı ile genç kadına her zamandan ziyade çalımlı ve heybetli geldi.

"Biraz oturmaz mısınız?"

"Hayır, maatteessüf, hemen gideceğim. Size ayak üstünde bir allahaısmarladık demeğe geldim."

"Kim bilir ne kadar memnunsunuzdur. Cephe ardı öyle hazin, öyle sıkıntılı bir şey ki... Hele, orayı gördükten sonra bir dakikasına tahammülüm yok.

Hakkı Bey, bir küçük çocuğun gevezeliklerini dinleyen bir adam tebessümüyle gülümsedi:

"Eskişehir'deki vazifenize burada da devam edersiniz. Cebeci Hastahanesine müracaat ediniz" dedi.

Genç kadın, içinden, "Ne istihfaflı bir tavsiye" diye söylendi. Fakat, üç dört gün sonra, boşalan Ankara'nın içinde onun için yegâne teselli yeri Cebeci hastanesi oldu.

Her sabah, erkenden çıkıyor, mezarlığın kara taşları arasında âdeta şevkli, neşeli adımlarla geçiyor ve derenin öbür yamacındaki gölgeli yokuşu bir hamlede tırmanıyordu. Hastahanenin avlusu, sıra sıra tahta pavyonları ve içeriye girerken daha ilk adımlardan burna çarpan ecza, asitfenik ve Amerikan bezi kokulariyle onun yüreğine bir nevi ferahlık ve rahatlık veriyordu.

Yürürken, kendi kendine: "Çalışmak, çalışmak. Bir şeye yaramak, bir şeye yaradığını hissetmek, işte, yaşamanın yegâne mânası" diyordu ve böyle düşünürken bütün kederlerini, hayal inkisarlarını, içsıkıntılarını unutuyordu.

Zaten, Ankara'da, Selma'nın düşündüğü tarzda yaşama-

yanlara artık yer kalmamıştı. Evlerinde, kendi köşelerinde eski çeşit hayatlarına devam edenleri, ihtiyarlardan, alillerden, çocuklardan ayırt etmenin imkânı yoktu. Bunlar, cemiyet harici gibi bir şey olmuştu. Önceleri, merhamet ve himaye ile geçinip gitmekte idiler, yavaş yavaş ihmale uğramaya başladılar. Hele, Kayseri'ye son kafileler gittikten sonra artık bunlara kimse dönüp bakmaz oldu. Selma Hanım, hiç değilse bunlardan olmadığına ve bunlar arasında görülmediğine şükrediyordu. Gerçi, kocası, onu da Kayseri yolcularına katmak için epeyce uğraşmıştı. Esasen, kendi bankası bütün paralarını ve bütün idaresini Kayseri'ye nakletmişti. Arkadaşlarının büyük bir kısmı aileleriyle kalkıp gitmişti. Lâkin, Selma Hanım, bu hususta bütün *enerji*'sini kullandı ve Na-zif'i kendi iradesine ram etmesini bildi.

"Gidersem, en son gidenlerle beraber giderim" diyordu.

Nazif:

"Bakalım vakit kalır mı?" diye soruyordu. "Top sesleri gittikçe yaklaşıyor, bilmem ama...

Ve sözlerini bitirmeye imkân bulamadan, karısının çıkıp gittiğini görüyordu. Onun arkasından, kendisi de nereye gittiğini bilmeksizin sokaklara düşüyordu. Ankara, kızgın bir güneş ve koyu bir toz tabakası içinde bunalmış kalmıştı. Zaten tenha olan sokaklarında, artık, hiç kimseye rastgelinmiyordu. Muhasara edilmiş bir kaleyi, veya sadece, ahalisi çoktan göçmüş bir eski şehir harabesini andırıyordu. Nazif bu ıssız viranenin içinde tek başına yürüyerek Meclisin civarına kadar geliyordu. Orada, ekseriya, Murat Beyle buluşuyorlardı. O, ailesini Kayseri'ye göndereli ve Meclis müzakereleri günden güne mevzuunu kaybedeli, hemen, bütün saatlerini -birçok kimseler gibi- Meclis karşısındaki Belediye Bahçesinde geçiriyordu.

Burada, kalabalığın sayısı, bazen ona, bazen yirmiye kadar çıkardı. Meclisten sızan en taze muharebe havadisleri

buradan alınabilir ve gene harbe dair en selâhiyetli tefsirler, mülâhazalar burada yapılırdı. Nazif, bunları endişeli bir dikkatle dinlerdi. Kimine inanır, kimine inanmazdı. Sonra, eve dönmek vakti gelince Murat Beye sokulur:

"Söyle allah aşkına; yarma öbür güne bir tehlike varsa, biz de yola çıkalım" derdi.

Bir gün, Murat Bey kızdı:

"A beyim, yola çıkmak kolay mı? Ne araba, ne at, hattâ ne eşek var. Geçen gün Samsun Polis Müdürü mahalli memuriyetine gitmek için bin belâ bir beygir satın almıştı. Beygir daha Çankırı'ya varmadan yolda ölmüş. Beş gün evvel tanıdıklarından birine rastgeldim. Bütün eşyasını, çoluk çocuğunu bir kağnıya yüklemiş, kendisi de arkadan yaya olarak gidiyordu. "Nereye?" dedim. Diyarbakır'a demesin mi? Hayretten donakaldım. Şimdi, bu vasıtayı da bulmak kabil değil. Ben, sana vaktinde git demedim mi?"

Nazif, kafası, altüst, eve dönerdi. Ve o vakte kadar karanlık da basmış olurdu. Sokaklarda, tek bir fener yoktur. Bazı, o kadar zifiri karanlık olurdu ki, Nazif, yürümek için yalnız ayaklarının değil, ellerinin de yordamına ihtiyaç duyardı. Çıkrıkçılar Yokuşunu bir sincap çevikliğiyle tırmanır ve yokuşun üst başında soluk soluğa kalırdı. Bir müddet durup aşağıya bakardı. Aydınlık namına, yalnız, istasyondaki on altı elektrik ampulünden başka bir şey görünmezdi. Sol tarafta, hapishane olarak kullanılan eski taş binanın ağır ve korkunç silueti bir ikinci karanlık gibiydi. Bunun mazgallarından, bazı o kadar donuk bir aydınlık sızardı ki, Nazif, buna, yekpâre karanlığı bin kere tercih ederdi. Ve o vakit, içini bir korku alıp Samanpazarı'na doğru daha hızlı yürümeye başlardı. Oradan, Tacettin mahallesine giden dar yokuşlardan birine sapar, taştan taşa sekerek ve elleriyle kerpiç duvarlara tutunarak nihayet, kan ter içinde evine varırdı.

O saatte ev sahipleri çoktan yatmış uyumuşlardır. Nazif, bunların tevekkülüne şaşardı. Hakikaten, bu yerli Ankaralılar, vaziyetten telâş ve endişeye düşmek şöyle dursun, hepsi en normal zamanlardaki gibi gündelik işleriyle sâkin sâkin meşgul oluyorlar ve arasıra top seslerini işitince başlarını kaldırıp yan gözle birbirlerine bakıyorlar:

"Acep, bu bizim topların sesi mi, onlarınkinin mi?" diye soruyorlardı.

Bir gün, üç dört düşman tayyaresi Ankara'nın üstünde bir cevelân yaptı. Attıkları bombalardan biri istasyonda boş bir vagona isabet etti. Öbürü Çubuk'a düştü. Üçüncüsü Akköprü civarında bir söğüt ağacına değdi. Bundan bile birçok Ankaralının haberi olmadı. Lâkin, o gün Nazif'in sinir tahammülü artık son haddine gelmişti. Karısına:

"Yarın sabah, mutlaka yola çıkmalıyız; artık seni dinlemem, dedi.

Selma Hanım: "Ben hastalarımı nereye bırakayım?" deyince:

"Öyle ise, ben seni bırakır giderim. Canımı pazarda bulmadım ya" diye haykırdı.

Genç kadın, hiç sesini çıkarmayarak önüne baktı. O dakikadan itibaren bu karı koca arasında âdeta mânevî bir boşanmanın ilk hükmü yazılmıştı. Bu devir, Selma Hanım için, yalnız karılık kocalık bakımından değil, fikirce, hisce bütün benliğine şamil bir inkılâbın kaynağı oldu. Nazif'ten ayrıldıkça Ankara'ya, Ankara'nın ifade ettiği millî mânaya bağlılığı artıyordu. Sanki, gözlerinin üstünden bir perde kalkmış, sanki idraki emsalsiz bir şeffaflık bağlamıştı. Bir zamanlar, penceresinden bakıp da yalnız kasvet ve nefret duyduğu sokakta, şimdi, o bir yaya kadındır ki, kara mandaların arasından sürtünerek geçiyor, yaramaz küçük mektepllilerin başlarını bir ana şefkatiyle okşuyor ve işlerinden dönen sâkin, sinirsiz insanların yüzündeki erkekçe meta-

netten ona bir huzur ve emniyet geliyordu. Nazif'ten ve kendi evinden başka kime baksa nereye baksa herkeste ve her yerde olmakta olan destanî hâdisenin sessiz ve alâyişsiz kahramanlığından bir koku alıyor, bu koku, yüreğine, yüksek dağ tepelerindeki hava gibi kuvvet ve taravet veriyordu.

Yirmi üç gün, tam yirmi üç gün, Selma Hanım, böyle bir ruh timarı, böyle bir ahlâk riyazeti içinde yaşadı ve Sakarya kıyılarından ilk zafer haberi geldiği vakit, aslâ şaşırmadı, coşup taşmadı. Halime ile beraber, Ömer Efendinin ihtiyar anasiyle beraber ve onlar kadar sâkin, uslu, bunu bir "emri tabiî" telâkki etti.

Bütün Ankara'da da böyle gösterişsiz bir sevinme vardı. Bu bayraksız, donanmasız, davulsuz, zurnasız bir zafer bayramı oldu. Çünkü, sevinç, yanık topraklardaki sular gibi, hep içe çekilmiş, yüreklere sinmişti.

Yalnız, Selma Hanım, o sabah hastahaneye gitmek üzere sokak kapısından çıkarken, Ömer Efendinin ilk defa olarak gülümsediğini gördü.

İKİNCİ KISIM

I

Selma Hanım, bu acayip rüyadan, üç yıl sonra, Yenişehir'de, yeni bir evde, yeni bir kocanın yanıbaşında uyanıyordu. Genç kadın, gözlerini her açıp kapayışta, yatak odasının kül brizbizli mustatil* pencerelerine, kübik tavanın yuvarlak halkalarına, içinde yattığı gülağacından karyolanın bal renkli cilâsına, kuştüyü, ipek yüzlü yorganına, *bizote* aynalı mutantan** gardrobuna, kuvaförüne ve kuvaförün üstünde duran billûrdan, gümüşten, halis bağadan tuvalet takımlarına bakarak, hakikatte bir rüyadan uyanmış mı olduğuna, yoksa, asıl şimdi mi bir rüyaya daldığına karar veremiyordu. Ve üç dört aydan beri, her sabah, bu, böyle oluyordu.

Hele bugün, sabahın beşine kadar süren bir suarenin ertesi günü, bu öğle vakti uyanışında, her zamanki bu tereddüdü âdeta bir şaşkınlık derecesini buldu. Burası neresidir?

* Dikdörtgen biçimindeki.

** Gösterişli.

Bu zengin ve pırıl pırıl şeyler kimindir? Bu yanında yatan uzun saçlı, matruş* erkek kimdir? Ve kendisi kimdir? Bilemedi. Kapakları, kirpiklerinin sürmesinden mi, yoksa, geçen gecenin mahmurluğundan mı ağırlaştığı belli olmayan gözlerini açmaya çalışıyor, sola sağa çeviriyor, kapıyor, tekrar açıyordu. Nihayet, bu zahmetten yorulmuş gibi başını kuştüyü yastıkların arasına soktu ve orada düşünmekten kurtulmaya çabaladı. Fakat, beyni hummalı bir faaliyetle işlemeye başlamıştı. Sekiz dokuz saat evvel içtiği şampanyaların ateşi sanki asıl şimdi kafasını kızıştırmış gibiydi. Ankara'daki hayatının bu son üç yıllık safhasını bir şimşek aydınlığında, perde perde tekrar yaşamaya başladı. Bu safhayı hep Hakkı Beyin çehresi, bir bıçak gibi muhtelif küçük parçalara bölüyor ve bu parçaları birbirine eklemek mümkün olmuyordu.

Selma Hanım, Sakarya Muharebesi günlerinde, Nazif'ten niçin o kadar soğudu? Neden Büyük Zaferi takip eden o coşkunluk ve sevinç devrinde ona karşı, âdeta, bir öfke ve bir hınç duymaya başladı? Ve nihayet, günün birinde, Binbaşı Hakkı Bey, miralay rütbesiyle ve göğsünde kızıl kurdelalı İstiklâl Madalyasiyle İzmir'den Ankara'ya geldiği gün, Nazif'in bir dakikalık huzurunu neden hiç çekemez oldu? Bütün bunları, kendi kendine hâlâ izah edemiyordu. Zavallının ne kabahati, ne kusuru vardı? Gerçi, millî felâketlerde bulunmuştu. Fazla bencil, fazla korkak göründüğü bazı anlar olmuştu. Hele Sakarya'nın son günlerinde bütün mânasiyle bir bozguncu idi. Karısına kaçmayı teklif ettiği, "eğer sen gitmezsen, ben, yalnız başıma giderim" dediği dakika, artık, mânevî hezimetin son derecesine düşmüş bulunuyordu. Lâkin, bütün bunlar, bir karının kocasından ayrılıp bir başkasına varması için kâfi sebep mi idi?

* Tıraşlı.

Nazif'in, Selma'yı sevmekten ve onun arzularına hizmet etmekten bir an geri kaldığı olmuş muydu? Hayır, hayır... Nazif Selma'ya, ta ayrılma ve boşanma emrine kadar itaat etmiş, aşkta feragati "mademki öyle istiyorsun, peki öyle olsun" demeye kadar götürmüştü.

Selma Hanım, Nazif'in kendisini bıraktıktan sonra, ne kadar bedbaht olduğunu da biliyordu. Merkezdeki bütün terfi ve terakki imkânlarını terkedip Anadolu'nun en ıssız bir köşesinde bir şube müdürlüğünde bütün Ankara hayatını unutmaya gitmiş ve unutamadığını oradaki ihtilâçlı hareketleriyle kaç kere uzaktan uzağa hissettirmişti. Yumuşak, pembe, sessiz ve uslu Nazif, kuru, sinirli, sert ve haşin bir insan olmuştu. Kendini tamamiyle içkiye verdiğini söylüyorlardı. Bu gidişle belki, bütün istikbali mahvolacak, belki... ve Selma Hanımın düşünceleri bu noktaya gelince daralıyor, Nazif'i, bu halinde tekrar sevebileceğini, belki, ona, hiçbir vakit olmadığı kadar bağlanacağını zannediyordu.

Fakat, işte, her şey olup bitmişti. Selma Hanım, iki yıldan beri (.....) Şirketi Meclisi İdare reisi Emekli Miralay Hakkı Beyin haremidir ve sabahın beşine kadar süren bir suvarenin yorgunluğunu, işte şuracıkta, onun yanı başında dinlendiriyordu.

Selma Hanım Hakkı Beyin İzmir'den döndüğü günü hatırladı. Çehresi bir tunç rengi bağlamıştı. Bütün vücudu, çelikten daha sağlam, daha çevik bir maddeden yoğrulmuş gibi görünüyordu. Kumral bıyıkları biraz uzunca bırakılmış, dudaklarının keskin çizgisine cengaverce bir ifade veriyordu. Gözleri ise, bir çocuk gözleri gibi masumdu. Temiz, berrak ve şeffaf bir bakışı vardı.

Selma Hanım:

"Bize niçin haber vermediniz? Sizi, yarı yoldan istikbale çıkardık" demişti.

Evet, bu genç kahramanın dönüşünden haberi olsaydı, onu birkaç saatlik yoldan karşılamaya gidecekti. Belki, yoluna çiçekler serpecekti. Belki onu elinden tutup ve gözü daima ona çevrilmiş olarak, adım adım yürüyerek, kızıl bayraklarla, defne dallariyle süslediği evine getirecek, aslan postundan bir sedirin üstüne oturtacak ve ayaklarının tozunu kendi elleriyle silecekti.

O günlerde Selma'nın bütün millî coşkunluğu toplanıp toplanıp bu genç zabitin üzerinde tekâsüf etmişti.

Lâkin, şu dakikada yanında yatan adam o adam mıdır? Buna bin şahit ister. Nazif ne kadar eski Nazif değilse Miralay Hakkı Bey de o kadar eski Hakkı Bey değildir. Selma Hanımın, bu Hakkı Beye, ikide bir "Nerede o tunç rengin? Nerede o çelik gövden? Nerede o sert ağzın? O koyu kumral bıyıkların?" diye soracağı geliyor.

Hakkı Bey, askerlikten çıkıp da sivil hayata nasıl hiç Selma'ya danışmadan girdi ise, yüzüne, giyinişine, yaşayışına da hiç ona sormadan kendi istediği tarzı, kendi dilediği şekli vermişti.

Evlenmeden evvel, kadına karşı o kadar saygılı görünen Hakkı Beyin evlendikten sonraki bu hali, bu kendi keyfine göre hareketi, karısını, âdeta, bu, hiçe sayışı Selma Hanımı gücendirmiyor değildi. Hele, kocasının bu yeni yaşayış tarzı, bu yeni kıyafeti ona pek de hoş gelmiyordu. Gerçi bıyıklarını tıraş etmek ve saçlarını uzatmakla Hakkı Bey, olduğundan çok daha gençleşmişti. Lâkin, bu gençlik hiç hususiyeti olmayan bir gençlik idi ve askerden o kadar vakarlı, karakterli, o kadar olgun ve âmir görünen Hakkı Beyi, nihayet, yakışıklı denilebilecek bir delikanlı haline sokmuştu.

Selma Hanım, bu delikanlıya, kadınlık tarafından, belki gittikçe daha ziyade bağlanıyordu. Fakat, bu bağlılık nisbetinde ona olan eski saygısı, eski hayranlığı ve kafadan, yü-

rekten gelen o insanlık güveni azaldıkça azalıyordu.

Hele, bu modern, bu alafranga eğlence gecelerinin ertesi, Selma Hanım, kendi içinin bu yeni ağaran manzarasını daha keskin bir vuzuh ile görebiliyordu.

Bu vuzuh, ona, gene böyle bir suvarede, Hakkı Beyin, bir genç ecnebî hanımiyle valsi esnasında gelmişti. Bu, Ankara'nın ilk suvarelerinden biriydi. O zaman, herkes, daha nasıl oturup kalkacağını, nasıl gezineceğini, nasıl dans edeceğini, gözlerini, ellerini, başını nasıl idare edeceğini hiç bilmezdi. Duvar kenarlarında küme küme hareketsiz hanımlara, kapı eşiklerinde manken gibi dimdik duran beylere ve büfe başlarında hiç konuşmaksızın, mütemadiyen içip çakıştıran toy ve mahçup gençlere rastgelinirdi. Dansa başlamak isteyen bazı heveslilerin, meydanda dönen çiftlerin çoğalmasını beklediği görülürdü. Herkes, birbirini "Haydi bakalım, haydi bakalım" diye teşvik ederdi. İşte, bir akşam, böyle üzüntülü ve çekingen bir hava içinde, Selma Hanım, Hakkı Beyin kendisiyle yaptığı ilk danstan sonra, bütün bir boş sali tuhaf bir çalımla geçerek, bir sefaret müsteşarının hanımı önünde mübalağalı bir reveransla eğildiğini ve onunla, Alman talebelerine mahsus bir şevkle dönmeye başladığını gördü. Dans bitince, Hakkı Bey, madamın elini bir on altıncı asır şövalyesi edasiyle öpmüş, sonra alıp büfeye götürmüştü. Ona türlü ikramlar ediyor ve bir şeyler, bir şeyler söylüyordu. Selma Hanım, bütün bu pantomima esnasında kocasının acayip bir hâlini daha sezdi. Onda, bir seyirci kalabalığı önünde, bir marifet gösteren artist tavrı vardı. Sanki, etrafa "İşte, bir kadın dansa böyle davet edilir. Danstan sonra bir kadınla böyle meşgul olunur" demek istiyor gibiydi. Bu işlerin cahili olanlar, ne yapacağını bilmeksizin duvar diplerinde büzülüp oturanlar, Selma Hanıma birdenbire, kendi kocasından kat kat daha asîl ve ağırbaşlı göründüler. Genç kadın, ilk anlar, bu gi-

bi insanların halleriyle içinden alay ediyor, hattâ, bazen, onlara, acıdığı veya kızdığı bile oluyordu. Lâkin, o akşam ilk defa olarak, hissettiği, kocası gibi kurulu bir kukla olmaktansa, öbürleri gibi hareketsiz mankenler halinde kalmak, mutlaka, daha az gülünç, daha az hor görülmeye lâyıktır.

Acaba, Selma Hanımda bu, bir kıskançlığın başlangıcı mıydı? Kim bilir! Zaten, genç kadın bu hissini tahlile vakit bulamadı. Çünkü, onda, bu hislerin hâsıl olmasiyle silinip gitmesi bir oldu. Üç yıldan beri hayatları öyle bir mihaniklik* içinde geçiyordu ki, ne Selma Hanımın, hattâ, belki de, ne Hakkı Beyin, bir dakika durup, kendi içlerine bakmaya veya etraflarını seyretmeye vakitleri kalmıyordu. Hele, Selma Hanım için, bu son yılların bir kasırgadan hiç farkı yoktu. Tacettin mahallesindeki eski evlilik hayatından, Keçiören bağlarında ilk sevistikleri günlerden, Çankaya'daki balayına ve oradan Yenişehir'de yaptırdıkları bu modern konforlu eve kadar geçen vakaların tezliğini ancak bir sinema makinesinin başdöndürücü hassasiyeti tesbit edebilirdi.

Selma Hanım, beyaz kollarını, yatak örtülerinin dışına çıkardı. Salamandıra, odayı o kadar fazla ısıtıyordu ki, hemen her gece pencerelerini yarıya kadar açık bırakmak lüzumunu duyuyorlardı. Yalnız dün gece bunu yapmayı unutmuşlardı. Genç kadın, kalbinde bir sıkıntı ile, kocasından evvel, böyle niçin birdenbire uyandığını şimdi anladı. Kolunu baş ucundaki masaya uzattı, oradan küçük kolonya şişesini aldı ve elini ıslatıp alnına götürdü. Kafasının içindeki bu vakitsiz, bu anormal faaliyeti dindirmek istiyor gibiydi. Tam bu sırada, kocası, gözlerinden bir tanesini yarı açarak:

"Kuzum, saat kaç?" dedi.

Saat, yarıma gelmişti. Hakkı Bey öbür gözünü de açtı:

*Düşüncesizin davranma.

"Eyvah, geç kalmışım," diye mırıldandı. "Saat bir buçukta mühim bir randevum var. Sonra biliyorsun, bugün çaya da davetliyiz."

Ve karısının cevabını beklemeden baş ucundaki zile bastı. Gelip kapıyı vuran hizmetçiye seslendi:

"Bu sabah, kahvaltıya lüzum yok. Bize sade bir çay getir. Ben yemeği dışarda yiyeceğim. Banyo hemen hazır olsun.

Kocası hizmetçiye, kendisine dair içinde hiçbir şey bulunmayan bu emirleri verirken Selma Hanım, bileklerine kadar kolonya ile ıslattığı ellerine bakıyordu. Bu eller, hiçbir işe karışmaya karışmaya âdeta yapma çiçek demetleri halini almıştı.*

(*) Cümlede bir değişiklik yapılmış. ...âdeta gayrihaktiki bir şey olmuşlar, birer sembol haline girmişlerdi

II

Hakkı Beyin randevusu, Ankara'ya su tesisatı yapmak için gelmiş bir Alman grubunun mümessilleriyle idi. Çay ziyafeti de (.....) Elçiliğinde veriliyordu.

Eski Fırka kumandanı, askerlik hayatından kalmış bir çeviklikle yatağından fırladı. Banyonun kapısından girmesiyle, yarım saat sonra, bütün sabah tuvaletini bitirmiş olarak odaya dönmesi bir oldu. Bir taraftan çayını içiyor, öbür taraftan giyiniyordu. Selma Hanım, yatağı içinden, hizmetçiye, kocasına yardım etmesi için emirler veriyordu:

"Siyah vestonla çizgili fantezi pantolon çıkar. Beyaz ipekli gömlekler, sağda birinci gözdedir. Rugan ayakkapları nerede? Onlar olmaz. Aman, Nazan, bir türlü öğrenemedin gitti. O elinle aldıkların gece iskarpinleridir.

Sonra dönüp kocasına söylüyor:

"İki gözüm, ne renk kıravat bağlayacaksın? Bakayım çoraplarına, işte, kıravatının rengi buna yakın bir şey olmalıdır."

Hakkı Bey, gardrobun kapağını ardına kadar açtı. Kapa-

ğın iç tarafında baştanbaşa asılı duran yüze yakın boyunbağı arasından bir koyu fesrengi boyunbağı seçti. Büyük bir özenle bağladı. Sonra, gene aynı özenle saçlarını taradı, fırçaladı.

"Çabuk, bir otomobil..."

Ve on dakika sonra, Fresko'nun lokantasında kendisini masa başında bekleyen Almanların yanında idi.

Bu Almanlardan biriyle, Hakkı Bey, Cihan Harbinde silâh arkadaşlığı etmişti. Bir tanesi, bütün Orta Avrupa'da şöhret kazanmış bir ihtiyar su mühendisi idi ve her üçü de Berlin'de bir konsorsium namına burada su tesisatı taahhüdünü almaya gelmişlerdi. Fakat, gerek *Chester* işinden ve gerek onu takip eden birkaç fiyasko teşebbüsten sonra, artık bütün ecnebi işadamlarına karşı haklı itimatsızlık hissetmeye başlayan Ankara hükümeti, bu üç Almanla müzakereye girişmekten çekinir görünüyordu.

Hakkı Beyin tanıdığı:

"Anlamıyorum," dedi. "İşte, bir haftadır ki, buradayız. Bir defa olsun ne Dahiliye Vekilinin, ne Nafıa Vekilinin yüzünü görebildik. Halbuki, biliyorsunuz, Şehreminiyle her konuşmamızda Ankara'da bir haftadan fazla kalamayacağımızı söyleyip duruyoruz."

Ve eliyle ihtiyar mühendisi göstererek ilâve etti:

"Herr Profesörün yedi sekiz yerde angajmanı var. Bir taraftan da Tahran'a çağrılıyoruz. Telgraf telgraf üstüne alıyoruz. Bu ilkbaharda mutlaka yola çıkmamız lâzım geliyor."

Hakkı Beyden istedikleri, bu işle alâkadar olan vekillerden biriyle ilk resmî temaslarının temini idi. Acaba, buna muvaffak olabilecek mi diye üçü birden gözlerinin içine bakıyordu. İhtiyar Profesör:

"Bizim her işimiz hazır," dedi. "Ben bundan evvelki seyahatimde etütlerimi yapmış, projemin esaslarını tesbit etmiştim. Bu sefer de boş durmadık. Elmadağı'na kadar da

gittik geldik. Ankara civarındaki bütün kaynakların en iyisi orada. Fakat, umumî bakımdan su az. Mamafih benim *prosede*'me* göre iki sene zarfında Ankara şehrine yüz elli bin kişiye yetişecek miktarda su akıtmak mümkün olacaktır.

Derken öbürü söze başlıyordu:

"Para işine gelince, bunu da temin etmeği üzerimize alıyoruz. Şimdiki hesaplarımıza göre iki milyon lira kâfi geliyor. Bunun beş yüz bin lirası Şehremaneti'nde hazırdır. Diğer kısmı için de biz uzun vâde ile kredi açacağız.

Hakkı Bey, bu kadar sade, bu kadar emin, bu kadar iyi ve faydalı bir teklifin hükümet tarafından niçin böyle isteksizlikle karşılandığını keşfedemiyordu. İş âleminde henüz çok ham olan kafası, bunda, hattâ alelâde bir münakaşaya sebebiyet verecek bir pürüz bulamıyordu. Yalnız, işin kendisine ait kısmı sâbit bir sorgu işareti halinde beyninin içinde saplı duruyordu. O yüzden, ta yemeğin sonuna kadar ağzını açıp ya tasvibe, ya kabule dair bir kelime söylemedi ve bu nokta öbürlerince de bu konuşmanın bir düğümü gibi kaldı. Nihayet, beşinci şarap kadehinden sonra bir tanesi Hakkı Beyin kulağına eğilip:

"Sizin komisyonunuza gelince... diye söze başladı.

Eski fırka kumandanı, Alman silâh arkadaşının sözlerini dinlerken kalbinden yüzüne doğru sıcak bir kan tabakasının çıktığını hissediyordu. Her ne kadar iş hayatına atılalı birkaç yılı geçiyorsa da, askerlik gururunu henüz tamamiyle kaybetmiş değildi. Kendini, âdeta tahkire uğrayan bir adam vaziyetinde buluyordu. Yüksek bir *jestle* bunun içinden silkinip çıkmak istedi. Fakat, o yemekten mi, o içtiği şaraplardan mı nedir, üstüne tuhaf bir ağırlık çökmüştü. Bundan başka, yavaş sesle kendisine hitap eden adamda şeytanî bir telkin kudreti var gibiydi. Hakkı Bey şaşkın ve uyuşuk:

"Hele bir kere Vekille görüşeyim... dedi. "İşin mahiyeti hakkında tam bir fikir edinmem için bir de onu dinlemem lâzımdır..."

Ve bu cevabı verirken âdeta sesinin titrediğini hissediyordu.

O gün Hakkı Beyin Vekille konuşması o kadar müspet bir netice vermedi. Vekil Bey bu işi bir komisyona havale ettiğini söylüyordu. Teşekkülü henüz *proje* halinde olan bu komisyon işin teknik cihetini tetkik edecek, Profesörü dinleyecek, icap ederse onunla beraber tespit edilen kaynaklara kadar gidilecek, kâğıt üstündeki projenin hakikat sahasında ne dereceye kadar tatbik kabiliyeti olduğu görülecek ve ondan sonra, ancak, ondan sonra Vekâletin red veya tasvibine arzolunacaktır. Vekil Bey:

"Bu heriflerin malî kabiliyetlerine gelince... diyor ve birçok ihtirazî* kayıtlar sayıp dökmeye başlıyordu.

Hakkı Bey içinden "Amma dolaşık iş ha" dedi. Onun riyazî meselelere alışık kafası bu bürokratik şekiller karşısında âdeta ürküyordu.

Akşamüstü, ancak davetli oldukları çayda biraz kendilerine gelebildi. Bu danslı, briçli bir çaydı. Hakkı Bey, evvelâ ev sahibi hanımla, sonra (.....) Müsteşarının haremiyle bir tango yaptıktan sonra, evin sâkin bir köşesinde hazırlanmış olan briç masalarından birine oturdu. Tam bu sırada Selma Hanım da dans salonundan içeriye giriyordu.

O zamanın modasına göre etekleri diz kapaklarını ancak örten yarı açık kollu bir saten çay elbisesi içinde, Selma Hanım, bir genç kız gibi körpe ve sade görünüyordu. Fakat, yanına gidilince kendisinde, bir Meclisi İdare reisinin hanımı olmanın bazı alâmetlerini görmek güç değildi. Selma Hanım, boynunda oldukça büyük bir *renard argente***

( )İlerisi için konulacak

(*) Tilki kürkü

taşıyordu. Parmaklarının birçoğunda yüzükler vardı. Ağzında bir iri yakut taşıyan bir yılan bilezik kolunun yarısına doğru uzanıyordu. Dudakları tıpkı bu yılanın ağzındaki yakut renginde bir *ruj*'la boyanmıştı ve onu dansa kaldıran her erkek başdöndürücü bir lavanta kokusuyla sarhoş oluyordu.

Selma Hanımın bu monden toplantılardaki muvaffakıyeti büyüktü ve Hakkı Bey kendi monden muvaffakıyetleri kadar karısınınkiyle de iftihar etmektedir. Onu, her kadından daha güzel, daha süslü ve daha itibarda görmek yegâne emelidir. Eski Millî Mücadelecilerden bazıları gibi Hakkı Bey için de kıyafet değişiminden sonra millî dâva âdeta böyle bir *mondenlik** iddiası şekline girmişti. Bir Avrupalı gibi giyinip süslenmek, bir Avrupalı gibi dans etmek, bir Avrupalı gibi yaşayıp eğlenmek ve hele bu iddiada Avrupalılar nezdinde, Avrupalılar arasında muvaffak olmak bunlara büyük bir zafer kazanmak kadar ehemmiyetli görünüyordu.

Bu yeni Türk muhitine yeni girmiş bazı ecnebiler, Hakkı Beye "Bu Almancayı Berlin'de mi öğrendiniz?" veya Selma Hanıma "Hiç şüphesiz Paris'ten giyiniyorsunuz? Değil mi?" diye sordukları vakit, Türklerce, sanki, medeniyet yolunda bir geniş adım atılmış gibi oluyor; eşte dostta bir düğün dernektir gidiyordu. Lâkin, bazen, bu muvaffakıyetlerin gene Türkler arasında bir nevi rekabet, bir nevi kıskançlık hisleri de uyandırdığı oluyordu. O vakit, bütün aileler arasında bir giyim kuşam yarışıdır başlıyordu.

Düşününüz ki bu yarışa Murat Beyin ailesi bile karıştı. Büyük çapta arsa spekülasyonlarından ve onu takip eden birkaç taahhüt işinden sonra devrin en zengin adamlarından biri sırasına giren ve mebusluktan çekilmiş olduğu için kâh İstanbul'da, kâh Avrupa'da dolaşmakta bulunan Murat

*Şıklık

Bey, şimdi, Kavaklıdere'de, kuleli, verandalı ve konfor modernli bir büyük köşk içinde asrî hayatın bütün zevkini sürmeye başlamıştı. Kapısında bir *Stude Baeker* otomobili her dakika emrine amade duruyor, içeride elektrikle işler en iyi cinsten bir mobilya gramofon en son dans havalarını durmaksızın çalıyordu. Çocuklar İsviçreli bir mürebbiyenin eline bırakılmıştı. Bir İsviçreli mürebbiye, aynı zamanda Murat Beyin karısiyle kız kardeşine Fransızca, dans, adabımuaşeret dersleri verirdi. Cemile, bunlardan vakit buldukça zayıflamak için yürümeye çıkardı. Hem yürür, hem de kendi kendine "Fransızca öğrenmişim, dans öğrenmişim, asrice oturup kalkmayı öğrenmişim, bu vücut böyle kaldıkça bütün bunlar neye yarar?" derdi. Fakat, yürüdükçe iştahı açılır, iştahı açıldıkça yemek yer ve yedikçe şişmanlardı. Buna mukabil yengesi, gün geçtikçe incelip zayıflıyordu. Zaten mızmız ve çıtkırıldım edası şimdi büsbütün mübalâğalaşmış, acayipleşmiş, bir Amerikalı ihtiyar kızın *snobisması* şeklini almıştı.

Murat Bey ise rengârenk ipekli gömleklerinin birini giyip birini çıkarıyor ve üstünü başını en pahalı lavantalarla kokutmaktan derin bir haz duyuyordu. Kendi namına yaptırdığı hususî cigaralarını bir ince altın tabakanın içinden alarak bir uzun kehribar ağızlığa geçiriyor ve durmaksızın havalara dumanlar savuruyordu.

Buna rağmen, Murat Bey, eski babayani ve lâubali halinden hemen hiçbir şey kaybetmemiştir. Kadın olsun, erkek olsun, samimî ahbap veya resmî tanıdık olsun daima herkesle senlibenli konuşmakta ve genç hanımlara "kızım" genç beylere "evlâdım" ve kendi yaşında olanlara "kardeşim" diye hitaplarında devam ediyordu. Servet, bu babayaniliğe, yalnız *himaye edici bir tavır* getirmişti. Onun içindir ki, bazı ince ve duygulu kimselere Murat Beyin eskiden hoşa giden bu samimî arkadaşı edası tahammül edilmez bir

kabalık gibi gelmeye başlamıştı.

Hakkı Beyle Selma Hanım bu kimselerdendi. O kadar ki, bu eski arkadaşa umumî yerlerde rastladıkları vakit ya görmemezlikten geliyorlar, ya da gayet kısa ve soğuk bir tarzda selâmlaşıp geçiyorlardı. Murat Bey, ruhunun bütün sadeliğine ve basitliğine rağmen eski ahbaplarının muamelesindeki bu değişikliği sezmiyor değildi. Fakat, bunu, kendine ait bir kusurdan ziyade onların züppeliğine veriyor, onları kendi sahalarında yenmeye çalışıyordu. Meselâ kendisini ailesiyle beraber elçiliklere davet ettirmeye uğraşıyor, evinde çalgılı danslı çay ziyafetleri tertip ediyor ve *Studebacker* otomobilini her arabasız olanın emrine amade kılmakla bir nevi nüfuz ve itibar kazanmak istiyordu. Lâkin, onun arabasından, çayından, yemeğinden bol bol istifade edenler ona beklediği karşılığı vermiyordu.

III

Bu kış, Noel ve yılbaşı balolarına, Ankara'da, her seneden daha zevkli bir hazırlanış vardı. Çünkü, bu eğlenceler, henüz açılmış olan Ankara Palas'ın büyük *hall* ve salonlarında yapılacaktı. Buranın bin kişiden fazla davetli alabileceği söyleniyordu. Onun için, birçok ailelerin daha iki ay evvelinden İstanbul terzilerine taşındıkları görülmeye başladı. Gerek Kaligurusi'de, gerek Fegara'da en son Paris modelleri Ankaralı hanımlar tarafından kapışılıyordu. Beyler, fraklarını ya daralmış ya eskimiş bularak yeniden gece esvapları ısmarlıyorlardı. İlk yıllar, bir kuyruklu ceketle bir silindir şapkayı kâfi sananlar, şimdi, klak ve makferlan peşinde koşuşuyorlardı. Yazık ki, bu *artikllerin** bir kısmını stoklar tükenmiş olduğu için bulmak kâbil olmuyor ve Beyoğlu'nun belli başlı mağazaları vasıtasiyle Avrupa'ya ısmarlamak lâzım geliyordu. Bu sırada dans iskarpinlerinin fiatı üç dört misline fırladı. Gerçi, yeni çıkan *Adabı Muaşeret* kitabında maskaratsız olmak şartiyle bağlı rugan iskar-

*Eşyalar

pinlere mesağ* vardı. Lâkin, zarafetin en ileri şartlarını yerine getirmek asriliğin ihmal götürmez bir şiarı telâkki olunuyordu.

Suvarelerin başlayacağı tarih yaklaştıkça bu şevk hummalı bir galeyan halini aldı. Bütün yeni evlerin kırmızı çatıları altında, bir zarafet yarışıdır gidiyordu. Her aile kendi penceresinden komşusunun, o gecelere nasıl bir *sürpriz* hazırladığını keşfe çalışıyordu. Dedikodular, münakaşalar, bazen bir familya ferdlerini birbirine düşürecek kadar hâd bir şekil alıyordu. Hele karılarının bütün arzularını yerine getiremeyen kocalar dünyanın en bedbaht insanlarıydı. Bunlar, Allahtan ya bir zelzele, ya bir tufan beklemekte idiler, ta ki, o gece eğlencelerine yetişilmesin de ortada mesele kalmasın diye...

Lâkin, ne tufan oldu, ne zelzele... Bütün şenliği, cümbüşü; bütün çalgıları, dansları, şarkıları ve bütün külfetleriyle o geceler geldi, çattı.

Saat ondan itibaren Ankara Palas'ın önü helecanlı bir canlılıkla harekete gelmeye başladı. Polislerin beyaz eldivenli elleri, kuru soğuğa rağmen, kimbilir daha ne vakitten beri otelin kapısında birikmiş olan meraklı halk kümelerini zorlukla açabiliyordu. İçleri birer mağaza camekânı gibi aydınlatılmış hususî arabalar ve şık kira otomobilleri, buraya, şehrin dört bir köşesinden, durmaksızın insan taşıyordu. Bu insanlar, arabaları, tam yaya kaldırımının önüne yanaşınca, bir iki dakika süren bir tereddütten sonra ayaklarını basamaklara uzatıyorlar, ağır ağır yere inerek, Ankara Palas'ın mermer merdivenlerine doğru ilerliyorlar ve kâh çifter, kâh üçer dörder, kadınlı erkekli gruplar halinde bir müddet dış vestibülün ortasında birikiyorlardı.

Bunları, ağırlaştırılmış birer sinema şeridi gibi seyre dalan yerliden ve köylüden mürekkep sokak kalabalığı için,

*İzin

hiç şüphesiz balo denilen şey burada başlıyor ve burada bitiyordu. Çünkü, bu kalabalık, otomobillerden inip, merdivenlerden çıkan bu insanların içeriye girdikten sonra vestiyere yanaşıp palto ve şapkalarını nasıl bıraktıklarını ve oradan dans salonuna nasıl girdiklerini, artık, göremiyordu. Bundan ötesi, artık, faraziye ve muhayyelenin işi oluyordu.

Nitekim, bir köylü donu üstünde bir redingot eskisi giymiş ve bunun üstüne bir kuşak bağlamış acayip kıyafetli bir adam, yanındakine diyordu ki:

"Sen, sanki, buradan bir şey gördün mü sanıyorsun? He, he, he... Aklına şaşayım."

Öbürü, siperi arkaya çevrilmiş kasketinin üstüne bir sarık geçirilmiş başını iki yana sallayarak cevap veriyordu:

"İçeride, ne yaparlar bilirim emme, söylemem" diyor ve iki sıra bembeyaz dişlerini gösteren bir gülümsemeyle sırıtıyordu. Redingotlu adam, dirseğiyle kasketlinin böğrüne vurdu:

"Deyiver, be... Ne biliyon, daha deyiver..."

"Deyemem..."

Bunlar böyle bağdaşırken bir üçüncü söze karıştı. Bu tıknaz, babacan bir tipti:

"Ne var, bunu bilmiyecek be? İşte, ben deyivereyim: İçerde *tango* var" dedi.

"Tango mu? Ne dedin, tango mu? He, he, he..."

"Tango da kim oluyor ki?"

Tıknaz adam, bunu, bir türlü anlatamıyordu. Çünkü, onun için *tango* kelimesinin ifade ettiği mâna gayet müphem ve müphem olduğu kadar genişti. Bu, belki, bir âyinin, belki bir yemeğin, belki de bir çalgının adı idi. Belki de bir insanın adı olabilirdi. İşin içinden çıkamayacağını anlayınca o da sırıtmaya başladı. Tam bu sırada halkın içinden bir ses duyuldu:

"Aman Allah, yaradana gurban olayım..."

Bu, beyaz yün çoraplarının üstüne iki partal lâstik geçirmiş ve bu lâstikleri sicimle ayaklarına bağlamış, yarı külhanbeyi tavırlı bir delikanlı idi ve bu lâfı, tam o esnada otelin merdivenlerinden çıkmakta olan şişman bir hanıma atıyordu. Bunun yanında duran bir köy imamı, koluyla delikanlıyı dürttü:

"Sus, oğlum, başına iş açarsın" dedi.

"Ne işi be? Şimdi hürriyet var. Herkes istediğini söyleyebilir. Anladın mı, sarmısak kafalı?"

Hoca arkasına doğru çekildi. Fakat, çekilmesiyle öne doğru atılması bir oldu. Ayağı, yerde yığılı duran canlı bir şeye çarpmıştı. Bu yığın onun çarpmasiyle yavaş yavaş yukarı doğru uzanmaya ve kanatları yarı açılmış bir kocaman, bir korkunç kuş şekli almaya başladı. Hoca, az kalsın, salavat getirip: "İn misin, cin misin?" diye bağıracaktı. Lâkin, gördü ki, bu, yorganına sarılmış bir köylüden başka bir şey değildir.

"Ülen, ne idiyon orda be?"

Hocaya ince, ince, bir sivrisinek vızıltısını andırır kadar ince bir ses cevap verdi:

"Bakırdım, bakırdım, uykum geldi. Birdenbire bacaklarım tutmayıverdi. Olduğum yere yığılıp kalmışım.

Hoca aldırmadı. Tekrar Ankara Palas'ın kapısını seyre daldı. Fakat, yorganlı köylü gene uyuyup düşmemek gayesiyle* konuşmak istiyordu. Belki de derdi vardı ve belki de hoca büyük şehirde ona ilk hitap eden adam olduğu için ona yüreğini açmak ihtiyacını duyuyordu:

"Sekiz saatlik yoldan gelirim;" dedi. "Handa bana yer vermediler. Bir kahveye gireyim, dedim, sokmadılar. Dolaşırken, karşıdan buranın ışıklarını gördüm. Bir de baktım, ahali toplanmış. Belki, bizim köylülerden birine rasgelirim dedim."

* Gayesiyle

Hoca, gene hiç tınmadı. Köylü yaklaştı:

"Burada ne var ki? Ne idirler?" diye sordu.

Hoca başını çevirmeksizin:

"Balo var, balo... dedi.

Bu kelime köylüye neyi ifade etti? bilinmez. Lâkin yorganlı adam kendi kendine söylenir gibi mırıldandı:

"Bu gecenin yarısında hep dolaşıp dururlar. Onlar da benim gibi garip mi, nedir? Yatacak yer mi ararlar?"

Hoca, kendini tutamayıp güldü. Bundan cesaret alan köylü ona daha ziyade sokuldu:

"Bu koca konak kimin? Ah deyiver bana, gözünü seveyim...

"Tövbe yarabbi, tövbe yarabbi... Burası otel, otel be. Hani, senin anlıyacağın alafranga han."

Tam bu sırada, otelin iç salonlarından birinde bir köşeden, sokaktaki bu konuşmaların yankısı Selma Hanımın kulağına şu şekilde çarpıyordu:

...kim bilir bizim için ne düşünürler? Neler söylerler? Onlar için, kapısından gördükleri bu âlem ne kadar esrarengiz şeylerle doludur?"

"Yavaş yavaş onlar da öğrenecek, onlar da alışacak. Bu yeni hayatın icapları onlarca da anlaşılır, açık ve basit şeyler haline girer."

"Demin, otelin merdivenlerinden çıkarken tuhaf bir başdönmesi hissettim. Bana öyle geldi ki, ayağımı bastığım her basamak, halkla benim aramdaki uçurumu bir parça daha derinleştiriyor. Ters yüzü geri dönüp arkamda bıraktığım bu uçuruma atılmak istedim; ta ki onlara karışayım ve içinde bulunduğumuz bu sunî âlemi, onların arasından, onların gözüyle uzaktan seyredeyim diye.. Fakat, düşündüm ki..."

"Fakat, düşününüz ki, bu kabil değildir. İçtimaî merdi-

venin bu basamağına çıktıktan sonra geriye dönenlere, hiç bir yerde, hiç bir devirde rasgelinmiş mi? Azizim, demokrasilerin kanuniyetine göre hep aşağıdan yukarıya doğru çıkış vardır. Bunun tersi ancak bir *katastrofu** ifade eder. "Halka doğru" lâfının hakikî mânası halkı kendine doğru çekmek demektir."

"Ben, meseleyi böyle vazetmiyorum, böyle vazetmek de istemem. Çünki, bir nevi *demagoji*'ye sapmış olurum. Benim için burada bir rejim üslûbu dâvası mevcut değildir. Bilirim ki, sınıf tezatlarının en çok tebarüz ettiği, en çok keskinleştiği yerler şu çağdaş demokrasilerdir. Size maksadımı nasıl anlatayım? Bilmem ki... Bu, bir maksat bile değil. Bu, hattâ bir ruh haleti bile değil, buna, belki bir *sezinti* diyebilirim. Demin, merdivenlerden çıkarken, kendimi, birdenbire, muallâkta gibi hissettim. Ayağım yerden kesilmişti. İşte o vakit, sokaktaki o insan kümesi, bana kendimden daha reel bir varlığın ifadesi gibi göründü. Onlara dönmek isteyişimin sebebi işte bundan hasıl olmuştu. *Realite* ile kaybettiğim teması bulmak ihtiyacı..."

Selma Hanım, arkasında konuşan bu iki kişiden biri, sanki, bu son sözleri doğrudan doğruya kendine hitap ediyormuş gibi hızla başını çevirdi: "Evet, ne doğru söylüyorsunuz, ben de ara sıra bu ihtiyacı duymaktayım" diyecek oldu. Fakat, kendini tuttu. Çünkü, konuşanlardan ne birini, ne öbürünü tanıyordu. Zaten iki dans arasında iliştiği bu kanapede yalnız da değildi. İstiklâl Harbi esnasında, bir gün, Aktepe'de tanıdığı doktorun hanımı ile kız kardeşi onu aralarına almışlardı ve suvarenin, şimdiden birer dedikodu mevzuu haline girmiş birçok hâdiselerini anlatıp duruyorlardı.

Ezcümle, Murat Beyin, baloya çocuklarını da beraber getirişi, bu akşamın en tuhaf vakalarından birini teşkil etmiş-

*) Felâket.

ti. İlk önce, kalabalıktan sinerek, büyükannelerinin eteğine yapışıp kalan bu çocuklar, yavaş yavaş muhite alışmışlar ve halkın arasında dolaşıp koşuşmaya başlamışlardı. Hiç şüphesiz kendi eğlencesi için, bu işe razı olan İsviçreli mürebbiye, Hariciye'nin gençleriyle danstan bir dakika baş alamıyordu ve çocuklar, bu suretle, çoktan kaybettikleri bir serbestliğin tadını çıkarıyorlardı. Bunların, mızıka ve dans esnasında pek belli olmayan mevcudiyetleri mızıka ve dans aralarında son derece göze batıcı bir hal alıyordu. Birbirlerini kovalayarak, *hall*'in* ortasından geçiyorlar ve birtakım çığlıklar koparark koridora uğruyorlardı. Murat Bey, bir köşeden tantanalı karnını hoplatarak gülüyor ve yanındakilere:

"Bizim çocuklar... Mahsus getirdim," diyordu. "Küçükten alışsınlar. Bizim gibi acemilik çekmesinler."

Ve çocuklar, aynı sesler, aynı koşuşmalarla koridordan hall'e atlıyorlar, oradan yolunu keşfettikleri büfeye saldırıyorlardı.

Selma Hanım, mahçup, korkak, gözlerini ecnebilerin üzerinde gezdiriyordu. Bunların hiçbir şeyin farkında olmayan bir halleri vardı. Hattâ içlerinden biri, Selma Hanımın kendisine baktığını görerek hemen yanına yanaştı:

"Bir emriniz mi var?" diye sordu.

Selma Hanım, "hayır" cevabını verince:

"Öyle ise benim sizden bir ricam var. Gelecek dans için kimseye söz vermeyin" dedi.

Selma Hanımın sağ ve solundaki dedikoducu hanımlar birbirlerine bakarak mânalı bir tarzda gülümsediler. Selma Hanım, çıplak ensesinin üstünden geçen bu anî tebessüm seyyalesinde,** âdeta, bir günah esnasında yakalanan kadının hicabını duymuştu. Fakat, neden? o da bilmiyordu.

( )Salon

( ) Selinde

İlk zamanlar Türk hammlarının balolarda dans etmesi, hele ecnebilerle dans etmesi pek hoş görülmezdi. Bunlar, bir Avrupalı salon hanımının bütün masraflarını yapmakla beraber mond'un* zevkini henüz onlar kadar çıkaramıyorlardı. Nitekim, üstünde en az birkaç bin liralık mücevher taşıyan Murat Beyin kız kardeşi Cemile Hanım, suvareye geldiği dakikadan beri dar *lamé* kılıfının içinde bir büyük kuştüyü yastık gibi hep aynı koltuğun içinde duruyordu. Eğer, yengesi, arasıra eğilip de ona birkaç kelime söylemese, o da başını çevirip ona cevap vermese, uzaktan, bunun gerçekten süslü bir yastık mı, yoksa canlı bir mahlük mu olduğunu kestirmek epeyce güç olurdu.

Selma Hanım, bundan dört beş yıl evvel, Etlik'teki bağda o kadar taşkın bir hayat ile zinde, o kadar sıhhatli ve neşeli tanıdığı bu kızcağızın böyle hantal bir yığın haline girişindeki hikmeti bir türlü anlayamıyordu. Bu gibi akşamlarda, çok defa bu tecessüs saikasiyle onun yanına sokulduğu ve onu harekete getirmeye çalıştığı oluyordu. Lâkin, eskiden o kadar açık yürekli o kadar babacan olan Cemile, şimdi, haşin denilecek derecede asık suratlı ve küskündü. Bütün gayretlerine rağmen bir türlü kaynaşamadığı bu *monden* hayatı gittikçe daha ziyade yadırgıyor ve bu yadırganlığı, onda, bu hayatta muvaffak olmuşlara karşı bir kin ve düşmanlık şeklinde tezahür ediyordu. Selma Hanım, yanına yaklaşınca büsbütün suratını astı:

"Kuzum Selma Hanım, pek yanımda durmayın. Çünki, sonra beni de dans edenlerden sanırlar."

Selma Hanım gülerek:

"Iyi ya, siz de dans edersiniz" dedi.

Bu, ona, yani bu vücutla, bu acemilikle âleme rezil olursun mânasını ifade ediyordu. Cemile omuzlarını silkti:

"Allah göstermesin, dedi. "Bilmediğimden değil, fakat

( )Sosyetik çevre

doğrusu, bu umumî yerlerde, ilin tanımadığım herifleriyle, katiyen..."

Tam bu sırada, uzun boylu, sarışın bir genç, kalabalığın içinden çıktı, Selma Hanıma doğru ilerledi, gelip önünde eğildi ve onu henüz başlayan bir tango'ya davet etti.

Gelin görümce birbirlerine bakıp gülüştüler. Cemile:

"Vallahi, buradan işaret etti. Ben gördüm" diyordu.

Hakkı Beyin haremini dansa kaldıran (...) Elçiliği erkânından henüz evlenmiş bir gençti. Nitekim, danstan sonra büfeye gittikleri vakit, genç diplomat, karısını ilk defa olarak Selma Hanıma takdim etti. Bu, su içinde biten çiçekler gibi narin ve serin bir Şimal güzeli idi. Selma Hanım, biraz ötede, kocasının yanlarına yaklaşmak ister gibi kendilerine bakmakta olduğunu gördü. Genç evliye:

"Ben de size kocamı takdim edeyim, dedi. Ve eliyle Hakkı Beye küçük bir işaret etti. Onun da, akşamın ilk saatinden beri kollayıp gözetlediği hep bu idi. Yanındaki hanımı bırakıp koştu ve yerlere kadar eğilip genç kadının elini öptü. Selma Hanım, kocasının bu pek bayat alafranga tavırlarına hâlâ ısınamamıştı. Bu yerlere kadar eğilip kadın eli öpmelerin, o konuşulan müddetçe şapkayı elde tutmaların ve her vesile ile reverans yapmaların ne kadar aykırı bir nezaket olduğunu asıl Avrupalı erkeklerin hal ve tavırlarını gördükten sonradır ki, daha iyi anlıyordu. Arasıra, kocasiyle pek samimî dakikalarında:

"Vallahi kıskandığım için değil, diyordu. "Bir kadın karşısında senin gibi kırılıp dökülen bir tek ecnebiye rasgelmiyorum. Demek ki, bu saray merasimperdazlığı* ya pek eski zamanlara ait bir şey olacak, ya da..."

Hakkı Bey:

"A hanım, diyordu. "Bir defa, ben Avrupa'da bulunmuş bir adamım. (Harbiumumî'de bir kere Almanya'ya gitmiş-

* Törencilği.

ti.) Sonra da Avrupa adap ve muaşeretine dair ne kadar kitap görürsem alıp okuyorum. Artık, benim yaptığımın doğruluğundan şüphe edilir mi?"

Ve bunu, o kadar ciddiyetle söylüyordu ki, Selma Hanım kocasının bu sadeliğine gülmek mi, ağlamak mı lâzım geldiğini tâyin edemiyordu.

Yarabbi, asker üniforması içinde her hareketi, o kadar şahsî, o kadar kusursuz olan bu adamı, sivil kıyafet, ne kadar acayipleştirmiş, salaklaştırmış, kendiliğinden ayırıp sunîleştirmişti.

Selma Hanım, Hakkı Beyle evlendiği günden beri, kimbilir kaç defa yaptığı bu muhakemeyi, bu balo büfesi başında tekrar ederken, acayip bir vaziyetle karşılaştı. Büfe başında içenlerden biri, yaşlı ve matruş bir adam, elindeki kadehi kaldırıp kaldırıp Selma Hanıma işaret ediyor ve onu açıktan açığa birlikte içmeye çağırıyordu.

Kafası deminki düşüncelerle dalgın olan genç kadın, önce, bu işaretlerin kendisine mi, yoksa başka birine mi yapıldığını anlayamadı. Fakat, biraz dikkat edince gördü ki, bu adamın içki yarenliklerine mevzuu olan kendisi, bizzat kendisidir. Başını çevirmek, görmemezlikten gelmek istedi. Lâkin, o adam, şimdi, bulunduğu noktadan ayrılmış, elinde kadehiyle ona doğru geliyordu. Selma Hanım korkarak arkasını çevirdi. Bir sarhoş tecavüzüne maruz kalmak üzere olduğunu hissediyordu. Derken çıplak omuzuna bir elin hafif dokunuşu...

"Hanım kızım, hanım kızım, beni tanıyamadın mı?"

Hakkı Beyin haremi döndü, baktı. Fakat, baktıkça onu tanımaktan uzaklaşıyordu. Bu adam, frakı, bol yakalığı, katı plastronu içinde kaba saba tahtadan yapılmış bir elbise askısını andırıyordu. Ne renkte olduğu bilinmeyen, yer yer dökülmüş saçlarının arkasında iri ter taneleri matruş yüzünün sayısız buruşukları arasına yuvarlanıyordu. Bir eliyle

sımsıkı kadehini tutuyor, öbürüyle, muttasıl, bu ter tanelerini silmeye çalışıyordu.

Selma Hanım ürkerek ve kekeleyerek:

"Hayır, tanımıyorum," dedi.

Yaşlı zat, cıvık bir sarhoş gülüşüyle güldü:

"Murat Beyin bağında tanıştık ya, dedi. "Beş yıl oluyor. Emin Bey, Şeyh Emin. Hâlâ tanıyamadın mı?"

Bereket, Hakkı Bey, karısının imdadına erişti, Selma Hanımın müşkül bir vaziyette kaldığını hissederek söze karıştı ve Şeyh Emin Efendinin koluna girerek uzaklaştılar. Kalabalığın içinden, Şeyh Emin'in yüksek sesle şunları söylediği işitiliyordu:

"Yahu, bıraksaydın, şu hanımla bir toka etseydim. Biz, dans bilmiyoruz. Bari bunu yapalım. He, heh, heh... Bari bunu yapalım.

IV

Selma Hanım, o gece, saat dörde doğru, artık danstan bitkin bir halde, epeyce zaman evvel oturduğu kanepeye kendini bırakırken, arka tarafında konuşan iki kişinin, hâlâ aynı noktada ve hâlâ konuşmakta olduklarını gördü. Hayretle bakarken, bu iki kişiden biri kalktı, Selma Hanıma doğru geldi ve selâm verdi. Henüz, Şeyh Emin hâdisesinin heyecanı içinde bulunan genç kadın kendi kendine: "Eyvah, dedi. Acaba bu da kim?"

Bu, suvarenin başlangıcında yanındaki arkadaşına *"muvazenesini bulmağa çalıştığını"* söyleyen gençti. Selma Hanımın tereddüdünü hissedince:

"Affedersiniz, hanımefendi, dedi. "Beni tanıdığınıza hükmetmiştim. Halbuki, çok zaman geçti. Tabiî unutmuşunuzdur. Benim ismim Neşet Sabit'tir. Fakat, bilmem, kendimi hatırlatmak için bu da kâfi gelecek mi?"

Selma Hanım, Aktepe'deki genç muharriri çoktan hatırlamıştı. Dişlerinin bütün beyaz sedefleriyle güldü.

"Nasıl olur da tanımam? Birlikte nişan talimi yapmadık

mı?" dedi. Sonra, genç adamın hâlâ mahçup bir vaziyette kaldığını görerek ilâve etti: "Hattâ sizin pek fena bir nişancı olduğunuzu da hatırlıyorum. Fakat, bu akşam, çok derin bir filozof ve çok büyük bir hatip olduğunuzu öğrendim.

Neşet Sabit bir kahkaha salıverdi:

"Nasıl, demek ki bizi dinliyordunuz? Kim bilir benim sözlerime ne kadar kızmışınızdır," dedi.

"Kızmak mı? Ne diyorsunuz? Fikirlerinize tamamiyle iştirak ediyorum.

Selma Hanım, bunu söyleyerek genç adama yanında yer gösterdi. Genç adam oturdu:

"Sahi mi söylüyorsunuz?"

"Niçin yalan olsun?"

"Ne bileyim? Sizin gibi bir monden hanım, benim gibi bir yarı vahşî ile nasıl bir fikirde olabilir? Bahusus, hatırlamak lûtfunda bulunduğunuz o bahiste... ve bahusus ki..

Selma Hanım, berrak gözlerini gülen bir ağız gibi açtı:

"Ve bahusus ki?" dedi.

...siz, karşımda o hayatın hakikaten güzel tarafları olduğunu böyle canlı bir misal halinde ispat edip dururken ve bu, ispat karşısında, ben, kendi fikirlerimi bozguna uğradıklarını gördüğüm bir anda...

Genç kadın, birdenbire ciddîleşti, mahzunlaştı ve Neşet Sabit'e "Eyvah, ben de bütün öbür erkeklerden başka bir tipe rasgeldiğimi zannediyordum. Meğer, bu da onlardanmış" der gibi baktı, baktı:

"Dedim ya, fena nişancı, fakat, iyi hatipsiniz.

Genç kadının bu anî hüznü, birdenbire Neşet Sabit'e de geçmişti. Kendi kendine "Ben ne *gaffeur** bir adamım, dedi. Bu kadına karşı bir *Paphnus* gibi muamele etmem lâzım gelirdi. Çünkü, görüyorum, onda bir *Taïs* ruhu var. Ve bu ruhu daha iyi keşfetmek ister gibi gözlerini, Selma Hanı-

*Patavatsız.

mın açık külrengi robu, gür ve asî saçları, uzun, narin boynu üstünde gezdirdi. Sonra, eteklerinin yarım yamalak örtebildiği zarif ve yuvarlak dizkapaklarına, pembe atlas ayakkaplarının sivri uçlarına baktı. Dalgın ve *miyop* bir *entelektüel* bakışı... Fakat, Selma Hanım, rahatsız olmuştu. Delikanlıyı, yanına çağırıp oturttuğuna çoktan pişmandı. Bereket versin ki, Neşet Sabit, bu tedirginliği hissetti ve Hakkı Beyin haremînden müsaade alıp ayrıldı.

Ayrıldı ama, bu, genç kadınla konuşmalarının sonuncusu olmadı. Çünkü, Selma Hanım bütün kış mevsimi birbirini takip eden bu umumî eğlence yerlerinin hemen hepsinde Neşet Sabit'e rasgeldi. Tuhaf bir cazibe, onları birbirlerine doğru çekiyordu. Bazen saatlerce hiçbir şey konuşmaksızın, yanyana oturdukları oluyordu. Selma Hanım, bu sessiz oturuşlarda bile bir yürek huzuruna benzeyen hemen hemen fikrî denilebilecek bir haz duymakta idi.

Genç adam, ona, bazen, kendi hayatından bahsediyordu. O zaman, Selma Hanım, onu bir kız kardeş gibi dinlemeye başlıyordu. Neşet Sabit, ta Aktepe'de ilk görüştükleri yıldan beri Ankara'da tek başına, bir evde *pansiyoner* olarak yaşamakta imiş. Hayatını, İstanbul'da bir gazeteye muhabirlik ve muharrirlik etmek ve ayrıca Maarif Vekâletinden bazı telif ve tercüme işleri almakla kazanmakta imiş.

Neşet Sabit, bunları anlatırken kendi halinden memnun görünmekle beraber, Selma Hanım ona acıyordu. Herkesin hayatına az çok refah ve saadet getiren bütün bu inkılâp yıllarından onun hissesine hiçbir şey düşmemiş olması gerçekten acınacak bir talihsizlik değil miydi? Bahusus ki, Selma Hanım, ne derece az liyakatli kimselerin, bu devrin nimetlerinden ne kadar kabaca istifade etmekte olduklarını yakından görebilecek bir durumda idi. Zavallı Neşet Sabit, Nazif'in bundan beş altı yıl evvel o kadar ıstırap ve şikâyetle ancak iki üç ayına dayanabildiği bir hayatı ses çıkarına-

dan sürüp gidiyordu.

Genç kadın:

"Ankara'nın içi hâlâ o eski zamanlardaki gibi mi?" diye sordu.

"Aynen... Sizin oturduğunuz Tacettin mahallesinde de değişmiş hiç bir şey yok. Onun için, ben, hayatımda hiç bir şeyin değişmemiş olmasından sıkılıyorum. Millî Mücadele devrindeki mahrumiyetlerimizden bir şikâyetimiz olur muy-du? Bilâkis... herkesle beraber mihnet çekmekten bir zevk bile duyardık değil mi? İşte, aynı hal benim için devam edip gidiyor demektir. Çünki, dediğim gibi, benim muhitimde Millî Mücadele şartları hâlâ hâkimdir."

"Hep muvazene meselesi... Mutlaka muhite uymak ve saadeti muhite uymakta bulmak!.. Öyle ise, siz, hiç inkılâpçı değilsiniz."

"Bilmem; belki de, sizin anladığınız tarzda bir inkılâpçı değilim. Ben, inkılâbı hiç bir zaman, hayatın dış şekillerini değiştirmek mânasına almadım. Hele, bir konfor ihtiyacı, bir konfor'a eriş cehti mânasına hiç alamıyorum. Şüphesiz, içimizde yeni bir hayat hamlesiyle çatlayan şey yeni bir şekle vücut verir, yani yeni bir kabuk bağlar. Fakat, bu safhada artık inkılâptan bahsedilemez. Burada, artık, muayyen bir çeşit hayatın kalıplanışı vardır. Biz, sanki, inkılâbımızın böyle bir safhasına mı geldik sanıyordunuz? Yok canım, bu gördüğünüz şeyler, bu balo, bu otel, sizin Yenişehir evleriniz, bunlar hep birer hayat kalıbıdır ama bizim kendi inkılâbımızın ateşinde dökülmüş kalıplar değil. Bizim ruhumuzdaki yeni hayat prensibinin, yeni hayat özünün tomurcuğu da çatlamadı. Çatlamış olsaydı, memlekette-teki hayat şartlarının yalnız küçük bir ekalliyet lehine değil bütün millet için değişmiş olması lâzım gelirdi."

"Bu ekalliyet biz miyiz?"

"Evet, sizsiniz."

"Doğrusu dışyüzünüzden bu kadar *sekter* bir *anarşist* olduğunuz hiç anlaşılmıyor."

"Anarşist mi? Amma yaptınız ha... Anarşist ben miyim? Hayır, hanımefendi; anarşistin en âlâsı sizlersiniz. Sizin muhitinizdeki insanlardır. Çünki, cemiyet harici ve cemiyete rağmen yaşıyan müfrit ferdiyetçilersiniz. Ben ise cemiyetin içinde kaybolmuş bir adamım."

Tuhafı şu ki, Neşet Sabit bütün bunları söylerken genç kadına ne ukalâ bir adam hissini veriyor, ne de onu kızdırıyordu. Bu tarz konuşmalar, onu, sadece eğlendiriyordu. Selma Hanım, gitgide bunların tiryakisi oldu. Bir suvareye, bir baloya, bir danslı çaya, bir konsere gittiği vakit, gözleriyle Neşet Sabit'i araştırıyor, göremeyince âdeta üzülüyor ve görünce, onu, hemen yanına çağırıp acı ve sert belâgatini tahrik etmeye çalışıyordu. Bir gün dedi ki:

"Ne acayip insansınız, hem bu muhitlerin ve bu muhittekilerin aleyhinde bulunursunuz, hem de buralardan ve bunlar arasından eksik olmazsınız."

Genç adam güldü:

"Bu bir *entelektüel "vice"*i*, dedi. Hattâ, buna, bir nevi *snobisma* da diyebilirsiniz. Nasıl ki, bazı kibar, zarif ve *monden* kimseler köy ve kır hayatına kavuşmaktan ve orada kaba saba bir ömür sürmekten zevk alırlarsa, ben de, bunun aksine içinde yaşadığım âlemin zıttiyle temas etmekten marazî bir haz duyuyorum. Bu âlem, benim şahsiyetimi hırpalıyarak, sarsarak kuvvetlendiriyor. Sizler beni, her gün bir parça daha kendi içime itiyorsunuz. Bütün gülünçlükleriniz...

"Teşekkür ederim, iltifatınıza..."

"Affedersiniz, garabetleriniz diyecektim. Evet, bütün garabetleriniz ve bu yeni yaşama tarzına uymak için sarfettiğiniz bütün nafile gayretlerinizle beni eğlendiriyorsunuz.

(*) Kötülük.

Her hareketiniz benim fikirlerimin doğruluğuna canlı bir misal teşkil ediyor. Sözün kısası: siz bir piyes oynuyorsunuz, ben seyrediyorum. Tıpkı Molière'den, meselâ bir *(Précieuses ridicules)* komedyasını seyreder gibi..."

Selma Hanım, ilk defa olarak bu söz üzerine kızdı ve bulundukları meclisin sonuna kadar artık genç adamla dönüp konuşmadı. Kocası Hakkı Bey, ne kadar haklı idi. Ona, kaç defa: "Bu budaladan ne anlıyorsun? Ne terbiyesi, terbiyeye, ne *manière*'i* *manière*'e, ne söyledikleri söze benziyor" demişti.

Selma Hanım, bu hâdise üzerine artık Neşet Sabit'le münasebeti kesmeyi düşündü. Bu kolay bir şeydi. Çünkü, genç adamla münasebetleri, şimdiye kadar, onu evine kabul edecek derecede ileri gitmemişti bile... Onun için, meselâ, kendisine rasgeldiği birkaç yerde başını çevirip selâm vermemesi bu sudan arkadaşlığın kesilmesine kâfi gelecekti. Lâkin, Selma Hanım, bunu bile yapmaya muvaffak olamadı. Genç adama tesadüf ettiği ilk suvarede, onu o kadar mahzun ve o kadar bir kenarda yapayalnız gördü ki, dayanamadı; döndü, dolaştı, dans etti, fakat, sonunda gidip genç adamla konuşmaktan kendini alamadı.

Neşet Sabit'in o akşam, gerçekten, son derece mahzun ve mazlûm bir hali vardı. Selma Hanım, bir abla samimiyetiyle ona yaklaştı:

"Neyiniz var? Rahatsız mısınız?" diye sordu.

Genç adamın gözleri bir sıtma nöbeti esnasında gibi çakmak çakmak ve dudaklarında ağlamaya müheyya bir adamın gerginliği vardı. Önüne baktı:

"Geçen gün sizi gücendirdim," dedi. "O vakitten beri hiç rahatım yok. Gözüme hiç uyku girmiyor. Kendimi yiyip duruyorum."

Selma Hanım, berrak bir kahkahayla güldü:

(*) Tarz, üslup.

"Aa, ben böyle bir şey hatırlamıyorum bile..." dedi. Sonra, bir eski arkadaş tavrı ile ilâve etti:

"Size güceniyorum, şimdiye kadar benim evime hiç ayak basmadınız diye... Biliyorsunuz ki, ayın her ilk çarşambasında bir çayım var."

V

Yeni Ankara başdöndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalar üzerinde, apartımanlar, evler, resmî binalar, sanki, yerden fışkırırcasına yükseliyordu. Bunların her biri yapanın bilgisine ve yaptıranın zevkine göre birtakım şekiller ve renkler almakla beraber, dikkatli bir göz için, hemen hepsine birden hâkim olan *exotique* mimarî tarzının sırıttığı da aşikârdı. Meselâ, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rasgelmemek mümkün değildir. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarını çeviren hendeklerin ortasında birer derebeyi şatosunu andırıyordu.

Şehir içindeki, apartmanların, resmî binaların ise kadim Hint Racalarının saraylarından hiç farkı yoktu. Bazıları da, *ogival* pencereleri, yeşil renkli yaldız murabbalı saçaklariyle Osmanlı devrinin medrese ve imarethane mimarisinin

soysuzlaşmış bir devamı gibi idi.

Lâkin, bereket versin ki, ilk yılların acemiliği ve zevksizliği yüzünden meydan alan bu cereyan, birdenbire yerini modern mimariye bıraktı. Villaların kuleleri yıkılmaya, *ogival* pencereler mustatil olmaya ve yeşilli yaldızlı saçaklar ortadan kalkmaya başladı. Birçok binanın cepheleri, sakalını bıyığını tıraş eden bu adamların yüzleri gibi değişiyor, düzelip sadeleşiyordu. Fakat, bu modern zevki evlerin içine doğru sokulurken acayip bir soysuzluğa uğruyor, âdeta rokokolaşıyordu. Bir Macar sıvacı, duvarları, ıstampa nakışlarla boyama modasını getirdi. Öbür taraftan Beyoğlu mobilyacıları, bu duvarların *estetiğinden* daha fecî eşya tarzlariyle, evlerin içini âdeta bir kâbus havasına buladılar.

Öyle ki, havada yaşayanlar, midesi fazla dolu iken uykuya yatmış kimseler gibi türlü fena rüyalara dalıyorlardı. Hele Murat Beyin köşkü bu çeşit evlerin en hayret verici örneklerinden biriydi. Onun için, burada, ne kendileri, ne misafirleri bir an ferah ve rahatlık duymuyorlar, tuhaf bir içsıkıntısına düşüyorlardı. Murat Bey durmadan odaların şeklini ve rengini değiştiriyor, mobilyalarını yeniliyordu. Dülgerler, doğramacılar, kaplamacılar, evin içinden bir lahza eksik olmuyordu. Tam her şey bitip, artık, Murat Bey büsbütün yerleşir gibi olurken, İstanbul'dan bir misafir veya Berlin'den bir mühendis geliyor. "Bunu böyle yapsaydınız daha iyi olurdu. Şu şekil buraya hiç uymamış" diyor ve bu söz, bütün ev halkı için, haftalarca yeni bir tedirginliğe yol açıyordu.

Lâkin, Murat Beyin banyosu bütün dillerde destandı. Yatak odasının yanıbaşında bir büyük salon genişliğinde olan bu banyo yerden tavana kadar mavi çinilerle kaplı idi. Teknesi, aynı renge çalar somaki mermerdendi. Aynı mermerden lavabonun *bizote** aynaları öyle bir teknikle yapılmıştı

* Oymalı, kenarlı suslu

ki, banyonun neresine gitseniz, hep kendinizi onun içinde seyretmeniz mümkündü. Murat Bey, her sabah bu aynaların içinde, göbeğinin kaç santimetre indiğini gözleriyle ölçebiliyordu. Berlin'den getirttiği türlü türlü friksiyon ve masaj âletlerinin ve daha bir sürü *hidroterapik* icatların birini bırakıp birini alıyor, bu suretle, çok defa öğleye kadar banyoda kapanıp kaldığı oluyordu.

Evin hanımları, çoluk çocuk ise, banyonun kapalı kapısı önünde bir hayli bekledikten sonra ya yüzlerini yıkamaktan vazgeçiyorlar veyahut, Murat Beyin annesi için yaptırdığı alaturka aptesanelerin musluklarına iltica ediyorlardı.

Murat Beyin annesi, zaten, bu muhteşem banyodan bir adım içeriye atamıyor, ya kayıp düşmekten, ya kendini, her biri elektrikle işleyen o âletlere kaptırmaktan ya da *otomatik* duşların ânî bir fışkırışı altında ıslanmaktan korkuyordu.

Başına böyle bir şey de gelmemiş değildi. Bu banyo *enstelasyonu* olup bittikten sonra o da bütün ev halkı gibi seyrine koşmuş ve burada her şeyin neye yaradığını tetkik ederken, hikmeti-vücudunu bir türlü anlayamadığı yalak gibi bir şeyi kurcalamaya başlamış ve bunun tam ortasından fışkıran bir su, zavallı kadının nefesini tıkamıştı. Bu, fıskıyeli havuzları andıran bir mutantan *bide* idi.

Buna mukabil Murat Beyin şeriki olan diğer bir müteahhidin evinde öyle bir Şark salonu vardı ki, bütün Yenişehir, bunu görmek için, hiç değilse bir kere onun ziyaretine koşmuştu. Bu Şark salonu aydınlığı, renkli bir tepe camından alıyordu. Altı metre boyunda ve yedi metre eninde bir Acem halısı, sedef kakmalı bir parkenin dörtte üçünü ancak örtebiliyordu.

Bu halının rengine ve nakışlarına göre boyanmış duvarları ayrıca türlü boyda ve her biri öbüründen kıymetli ipekten seccadelerle kaplı idi. Oyma rafların ve hücrelerin

içi ise, bu Şarkkârilikle hiçbir münasebeti bulunmayan ve fakat her biri eski bir ailenin mezadından alındığı belli olan birtakım vazolar, biblolar ve çanaklarla bezenmişti. Sedir biçiminde geniş ve derin kanepeler, koltuk ve tabureler yeşil zemin üzerine sırma işlemeli kumaşlarla kaplanmıştı.

Lâkin, bütün bunlar bahsetmek istediğimiz salonda, nihayet, herkesin evinde görülebilecek teferruattandır. Müteahhidin Şark salonu, asıl, her görenin, içinde bir defa uzanıp yatmak arzusunu duyduğu bir nevi "höcre" ile tamamlanır. Bu höcre salonun ta dibindeki girintinin içine konulmuş geniş bir divandan ve bu duvanın etrafını çerçeveleyen acayip bir dekordan ibaret olup salonun öbür kısımlarından bir tül perde ile ayrılmıştır. Üstü balıkçıl kuşları, geniş yapraklı su nebatları ve birtakım isimsiz kızıl çiçeklerle işlenmiş bu filizi tül perde arkasında o dekor âdeta *feerik** bir mahiyet alıyordu. Bir defa, höcreyi olduğundan çok daha derin gösteriyor, sonra da *perspektifi* olan bir tablo veya bir tiyatro sahnesi haline sokuyordu. Hele, bunun tam ortasından aşağıya doğru sarkan büyük bir cami kandili kendisine sonradan eklenmiş mozaik camlariyle yandığı vakit, insanın ruhunu tatlı ve gizli bir sefahat hülyasının raşeleriyle ürpertiyordu. O vakit, göze, divanın üstündeki renk renk, boy boy ipekli kuştüyü yastıkların her biri bir sevgilinin göğsü gibi yumuşak, sıcak ve munis geliyordu.

Hakkı Beylerde, ne Murat Beyin banyosundan, ne de şerikinin Şark salonundan eser bulunmamakla beraber, genc her birinden bir şey vardı. Onlar da, önce, saçaklı, kuleli bir evde oturmakta idiler. Onlar da, her aile gibi sonradan, modern'e doğru bir istihale** buhranına müptelâ oldular. Hattâ, Hakkı Bey, her hususta olduğu gibi ev hususunda da herkesten bir parça daha ileriye gidip, âleme, *kübiğin* ilk

* Masalsı, düssel

** Başkalaşma

örneklerini gösterdi. Köşeleri baştan başa camlı, kapıları lakeden ve tavanları gizli elektrik *enstallasyonlarına* göre oyuk binaların ilki Hakkı Beyin evi oldu. Selma Hanımın kocası, bundan, gizli bir iftihar duymaktadır. Hele Berlin'in veya Paris'in son mobilya sergi kataloğlarındaki eşya resimlerine göre döşenmiş odalarını, salonlarını herkese ilk gösterdiği günler, âdeta, bayramlıklariyle sevinen bir çocuk gibiydi. Birer dişçi sandalyasını andıran koltuklar, birer ameliyat masasına benzeyen sedirler, bir otomobil içi gibi kanepeler, sekiz köşeli masalar, eski zahire ambarlarından hiç farkı olmayan büfeler, dresuvarlar* ve nihayet, bütün bunların üzerlerine serpilmiş duran birtakım acayip, korkunç ve ihtilâçlı biblolar; çıplak duvar, çıplak yer... ve hepsinin üstünde soğuk bir klinik parıltısı...

İşte, Selma Hanım, Neşet Sabit'i ilk defa olarak, böyle bir dekor içinde kabul etti. Genç adam, hem evdeki kalabalıktan, hem hayatında ilk defa gördüğü bu eşyalardan şaşırmış, sıkılmış bir halde idi. Ayağını nereye basacağını, nereye, nasıl oturup nasıl kalkacağını bilmiyor gibiydi.

Büyük bir mobilya-gramofon durmaksızın dans havaları çalıyordu. Salonun ortasında, dudakları ve tırnakları kızıla boyanmış kadınlar, bol paçalı ve dar belli erkeklerin kolları arasında dönüp duruyordu. Duvar kenarlarında, birtakım adamlar, kimi ellerinde sarı, eflâtun ve al çay fincanları, kimi ince uzun wisky kadehleriyle ortada dönenleri candan takip eder görünüyorlardı. Neşet Sabit, eline tutuşturulan bir çay fincanı ile bir pasta tabağını nasıl idare edeceğini bilmeyerek, şaşkın, perişan, bunların sırasına geçip durdu. Artık, bulunduğu noktadan bir yere kımıldamak istemiyordu. Sanki, kımıldarsa yürümesini şaşıracak, birine çarpacak veya parkede ayağı kayıp boylu boyunca yere yuvarlanacak sanıyordu. Lâkin, bir yandan, becerıksiz, pısı-

* Vitrin.

rık, toy bir delikanlı vaziyetinde kalmaktan da sıkılıyordu. Çay fincanını ve tabağı büfeye koyduktan sonra içeriki salonlardan birine geçmek istedi. Tam bu sırada dansa da ara verilmişti. Selma Hanım, gülerek onun yanına geldi:

"Sizi, birkaç kişiyle tanıştırayım, böyle olmaz" dedi.

Neşet Sabit, ona, gözleriyle bu işi yapmamasını rica ediyordu:

"Ne lüzum var? Beni ne diye takdim edeceksiniz?" diyordu...

"Ne diye olur mu, benim en aziz dostum ve kafadarım olarak..."

"Mondenlikte bu tatlı yalanlar, bütün konuşmaların esasını teşkil ediyor demek?"

Selma Hanım, genç adamı uzun ve derin bir bakışla süzdü. Öyle ki, Neşet Sabit, iliklerine kadar titrediğini hissetti ve bir sarhoş gibi sendeleyerek genç kadının arkasından yürüdü.

Birbirinden geçme iki odada briç oynanıyordu. Hakkı Bey, masaların biri başında bir partiyi seyre dalmış görünüyordu.

"Kocamla görüşmediniz mi?"

Hakkı Bey döndü:

"Genç dostum, siz bu oyunu mutlaka öğrenmelisiniz, dedi. "Tam size göre bir oyun. Akıl ve hesap oyunu... Lâkin, hiç dalgınlığa gelmez ha...

"Kusur, bende istediğiniz kadar...

"Sahi unuttum, sizde biraz da şairlik var, tabiî...

Yeni bir dans başlıyordu. Hakkı Bey, sözünü yarım bırakıp dışardaki salona seğirtti. Şimdi, Neşet Sabit briççilerin yanında yalnız kalmıştı. Bu masada oynayan bir kadın ve üç erkekten mürekkep oyuncuların hiçbirini tanımıyordu. Bununla beraber oyuna alâka gösterir gibi bir vaziyet aldı. Kendi kendine: "Böyle yerlerde bulunmak ne işkence. Bir

fırsat bulup da sıvışsam... diyordu. Fakat, habersizce sıvışmanın bir kabalık olmasından korkuyordu. Ayrılmak için ev sahiplerinden izin almak ve burada tanıştığı kimselerle birer birer vedalaşmak lâzım geldiğini zannediyordu. Bu curcunanın içinde ise bütün bu merasimi yapmaya imkân göremiyordu. Dişini sıkıp bu vaziyette kalmayı tercih etti. Fakat, acaba, bilmediği bir oyunun ve tanımadığı oyuncuların seyircisi olmak da âdet ve görenek dışı bir şey değil miydi? Genç adam terlemeye başlamıştı.

Tam bu sırada, oyuncular arasında bir şiddetli münakaşadır başgösterdi. O üç erkekten biri *partenaire*'i olan hanıma oldukça kaba bir tavırla yaptığı bir yanlışı ihtar ediyor, kadın bunu izaha çalışıyor, öbürü dinlemek istemiyordu. Neşet Sabit, böyle bir hâdiseye şahit olmaktan utanmış, şaşırmış, âdeta yüreği ağzına gelmişti. Masadan yavaşça ayrıldı ve dans salonuna doğru yürüdü. İçinden sanki bu kavgaya kendisi sebebiyet vermiş gibi bir azap vardı. Öyle ki, dönenler arasından Selma Hanımın kendisine birkaç nezaket ve dostluk işareti gösterdiğinin farkına bile varmadı ve dans bitince ona yaklaşıp:

"Müsaadenizle ben gideceğim," dedi.

"A, bu kadar erken nereye?"

"Bir randevum var. Daha fazla kalamayacağım."

Bunu söylerken genç kadında gene derin ve uzun bir bakış gördü.

VI

Neşet Sabit, Hakkı Beylerin evinden çıktığı vakit iki zıt tesirin altında idi. Bir taraftan deminki sıkıntılı vaziyetten kurtulmuş olmanın ferahlığını duyuyor, öbür taraftan, Selma Hanımdan bu kadar çabuk ayrıldığına âdeta pişman oluyordu. Kendi kendine "Acaba bir kabalık mı etmiş oldum? Acaba onu gücendirdim mi?" diyordu. Selma Hanımın o bakışı açıktan açığa bir serzenişi ifade etmiyor muydu? O uzun ve derin bakış genç adamın tâ yüreğine kadar işlemişti. Onun için, şu dakikada, kendisini her vakitten daha zavallı, daha zayıf ve haricî tesirlere karşı her vakitten daha müdafaasız buluyordu.

Havuzbaşı'na gelince başını çevirip Selma Hanımın evine baktı. Bütün pencerelerinden elektrik aydınlıkları aksediyordu. Kapısının önünde sıra sıra otomobiller duruyordu. Neşet Sabit, omuzlarını silkti ve paltosunun yakasını kaldırıp gündüz gibi aydınlık ve çöl gibi tenha caddeyi tutturdu. Lâkin, bu cadde daha ilk adımından beri ona yorgunluk veriyordu. İçinden: "Bu issizlığın bu kadar aydınlığa ne ih-

tiyacı var?" diye söylendi. Gerçekten bu yeknesak, bu boş ve geniş yol karanlık olsa daha kolaylıkla yürünecek ve daha az yorucu olacaktı. Bu, yüreğe baygınlık veren bir fuzulî aydınlıktı.

Neşet Sabit, buna rağmen: "Oh kurtuldum!" dedi. Hiçbir şey o evdeki azaba benzemez. Hattâ bu caddede saatlerce yürümek bile..." dedi. Ve Selma Hanımın salonlarında gördüğü tipler birer birer gözünün önünden geçti. Briçte kadına çıkışan kartoloz herifin dazlak kafası, kadının kızıl cadı tırnakları; eşikte, muttasıl dansa daveti bekleyen genç kızların fırıl fırıl araştıran gözleri; zoraki bir zendostluk* tavrıyla dolaşan ihtiyar bir Büyük Elçinin yüzündeki işmizazlar,** favorili ve geniş paçalı delikanlıların büfe başında kafa tütsüleyip güzel ve genç kadınları cıvık bir tebessümle gözden geçirişleri; Hakkı Beyin reveransları, el öpüşleri; bütün bunlar, genç adama, şimdi, kötü bir tiyatro sahnesinin üstünde görülen şeyler gibi sahte, yapmacıklık, iğreti ve uydurma geliyordu.

Bu sahnede ecnebiler bile kendi hallerinden çıkmış gibiydiler. Sanki, herkes, orada mevcut olmayan bir başkasının rolünü oynamakla meşguldü. Neşet Sabit, içinden Millî Mücadele devrindeki sade, samimî ve şiddetle şahsî, karakterli hayatı hasretle andı. Hiç şüphesiz, o anormal devir devam edemezdi. Fakat, onu canlandıran ruh bu devrin yaşama prensibine de hâkim olacaktı. Türk kadınları, çarşaf ve peçelerini işe gitmek, çalışmak için daha kolaylık olur diye çıkarıp atacaklardı. Onlar için cemiyet hayatına atılmanın mânası yalnız bu çeşit salon cemiyetlerine karışmak olmayacaktı. Evet, Türk kadını, hürriyetini dans etmek, tırnaklarını boyamak ve *Rue de la Paix*'nin kanunlarına esir bir süslü kukla olmak için değil, yeni Türkiye'nin kuruluşun-

(*) Zampara.

(**) Buruşmalar.

da ve kalkınışında kendisine düşen ciddî ve ağır vazifeyi görmek için isteyecekti, kullanacaktı. Ve Türk erkekleri, garplılaşma hareketini, Tanzimat beyinin garpperestliğiyle, alafrangalığıyla bir ayarda tutmayacaktı.

Milliyetçi Türk garpçısı için garpçılığın en *karakteristik* vasfı garplılığa Türk üslûbunu, Türk damgasını vurmaktır. Şapka bize hâkim değil, biz şapkaya hâkim olmalıydık. Garplılaşma, muayyen bir hayat prensibidir. Bu prensip, ancak, millî isteğin, millî kültürün ve nihayet millî ahlâkın hizmetçisi, emirberi olmak şartiyledir ki, yaratıcı ve kurucu rolünü ifa edebilirdi. Garplılık namına Garbın "vice"lerini almakta, yarın öbür gün Garp medeniyetinin yıkılıp çökmesine sebep olacak unsurları bu taze, arı vatan topraklarına taşımakta ve aşılamakta ne manâ vardı? Biz Garp namına Garpta hüküm süren çürümüş bir sınıfın istihlâk ve istihsal* şartlarını kendimize tatbike uğraşmaktayız. Tıpkı tehlikeli bir ilâcı kendi kanına aşılayan bir ilim fedaisi gibi. Fakat, bu korkunç tehlikenin sonunda bari bir büyük hakikat ayân** olsa... Hayır. Bu korkunç tehlike, Selma Hanımın evindeki lüks kadar, bu caddenin ortasındaki lâmbalar kadar faydasız ve beyhudedir.

Neşet Sabit, böyle düşünerek, Türk Ocağı'nın köşesinden, eski Ankara mahallelerine varmıştı. Bu noktadan itibaren her şey bundan elli yıl evveline dönüyor. Elli yıl mı? Heyhat, burada, artık, zaman donmuş, taş kesilmiştir. Mısır'ın mumya sandukaları, Roma'nın Katakomp dehlizleri ve *ortaçağın* zındanları gibi donmuş, taş kesilmiştir. Ve onu, artık, muayyen bir zaman ölçüsüyle ölçmenin imkânı kalmamıştır. Çünkü buradaki eskilik, artık daha ziyade eskimeyecektir. Buradaki mazi, artık, daha ziyade mazi olmayacaktır.

(*) Tüketim ve üretim.

(**) Belli, açık.

Genç adam önüne rastgelen ilk sokağa sapmazdan evvel, dönüp arkasına baktı. Aşağıdaki caddenin elektrik aydınlıkları, buraya kadar aksediyordu. Neşet Sabit, hatırladı ki, İstiklâl Harbi esnasında da evine geç döndüğü akşamlar, Çıkrıkçılar Yokuşunun başından istasyonun bir avuç elektrik aydınlığına böyle dönüp uzaktan bakardı. Fakat, o bakışla bu bakış arasında, şimdi ufak bir fark vardı. Eskiden, Neşet Sabit, istasyonun lâmbalarını, alelâde bir medeniyet hasretiyle seyrederdi. Şimdi ise, bunlara, bir fukaranın bir zengin malına bakışı gibi bakıyordu. "Şimdi, ben, bu karanlık sokaklarda, ayağını taştan taşa çarparak yürürken Selma Hanımın salonunda dans edenlerin ayakları ayna gibi parlayan parkelerin üstünde akisler yapıyor ve aşağıdaki büyük caddenin iki yüz elli woltluk ampulleri sabaha kadar hiç kimsenin yolunu aydınlatmamak için yanacak. Garp medeniyetinin ne acayip, ne akıl almaz bir taksimi!" dedi. İçinden acı acı güldü. Biraz sonra yorgun argın ve hava ıslaksa paçaları çamurlara bulanmış, kuru ise toza ve gübreye batmış olarak oturduğu eve vuracak, kapısını bir kocaman paslı anahtarla açacak; kavrulmuş soğan ve çirkef suyu kokan bir karanlık avludan geçecek; başını, ayağını oraya buraya çarparak yattığı odaya çıkacak ve uzun bir müddet el yordamiyle kibriti, lâmbayı bulup nihayet, kirli bir ışığın bulanık aydınlığında kendisine mukadder olan şüpheli bir rahata kavuşacaktı.

Oturduğu mahallede, henüz hiçbir evin ne elektriği, ne suyu vardı. Elektrik çok pahalıya mal oluyor, yanaşılmaz bir lüks telâkki ediliyordu. Suya gelince, onun tesisatı henüz bitmemişti. Hele yaz geldi mi aylarca bir damla su bulmak kabil olmuyordu. Zavallı Ankara halkı, muhasaraya uğramış bir şehirde gibi yarı ıslak çeşme ve kuyuların başında birbiriyle kavga ediyordu. Bir gün; tahminen bir haftadan beri yüzünü yıkamamış bir adam, caddelerin ortasın-

daki çimenleri sulayan belediye amelesinin elinden çılgın bir jestle hortumunu kapmış ve çıplak başına götürmüştü. Bir başka gün, gece yarısından sonra Maliye'nin havuzundan zorla su almaya gelen bütün bir aile görülmüştü.

Neşet Sabit, şimdi artık eski Ankara kasabasının tam göbeğinde yürüyordu. Derken, bir sokak başından, kadınlı erkekli bir küme insan, ellerinde mumlu ve yağlı fenerlerle önüne çıkıverdiler. Kadınların hemen hepsinin ayakları nalınlı ve başları peştemallı idi. Hiç konuşmadan, kafaları önlerine eğilmiş ve birbirlerine sokulmuş olarak yürüyorlardı. Erkekler ayrı bir küme halinde idi ve o kadar acele yürüyorlardı ki, bir elleriyle fenerlerini, diğer elleriyle başörtülerinin çene altında çaprazlaştığı noktayı tutan kadınlar, derme çatma ayakkaplariyle onlara zor yetişebiliyorlardı.

Neşet Sabit, yandan geri edip bir müddet bunların arkasından yürüdü. Fenerli insan kümesi, büyük bir ayak takırtısı ile iki üç yüz adım ilerledikten sonra büyükçe bir dükkâna benzeyen bir binanın önünde duruverdi. Genç adam, çok defa bunun önünden geçtiği halde, neresi olduğunu bilmiyordu. Durdu, baktı. İki üç basamak bir taş merdivenden çıkıp yarı açık duran bir tahta kapıdan içeriye dalıyorlardı. Bu kapının aralığından içerinin bir mescitte gibi tavandan sarkıtılmış kandillerle aydınlanmış olduğu ve bu aydınlıkta yeni aptes almış birtakım insanların mendilleriyle yüzlerini sildiği ve sıvanmış yenlerini indirdiği görülüyordu. Neşet Sabit, yaklaştı. Kapının eşiğinde on iki, on üç yaşlarında bir çocuk duruyordu. Ona sordu:

"Burada ne var?"

"Mevlût var. Yassı namazından sonra..."

Ve Neşet Sabit, bu cevabı alıp uzaklaşırken çocuk arkasından bağırdı:

"İstersen sen de buyur, amca... Sonra şerbet dağıtacaklar, hani..."

Bir şehir içindeki, hattâ bir şehrin iki yakın mahallesi arasındaki bu kesin hayat tarzını kendi nefsinde iyice hissetmek için, Neşet Sabit, bu meclise girip mevlût âyinine iştirak etmek istedi. Selma Hanımın evindeki wiskili, danslı çay ziyafetini bu şerbetli mevlûttan, ancak, iki üç kilometrelik bir mesafe ayırıyordu. Genç adam, yarım saat evvel "aksayı Garp"ta* idi. Şimdi, tam Asya'nın, bir *ortaçağ* Asya'sının göbeğindedir. Bu kadar ivicaçlı** bir cemiyet içinde doğru yolu nasıl bulmalı? Bu mevlûda gidenler mi haklıdır, o salonda dans edenler mi? Doğrusu, Neşet Sabit, kendisini ne onlardan, ne bunlardan addedebiliyordu. Onun millî idealine göre vücut bulması lâzım gelen yeni Türk cemiyetinin üslûbu ne bu kerpiç duvarlar arasında bir örümcek gibi yaşayanlardan, ne de iğreti bir dekor içinde kurulmuş kuklalar gibi zıplayanlardan örnek alabilirdi. Türk inkılâbının vakarlı ve ahenkli ruhu, kendine lâyık ifadeyi çok daha canlı, çok daha şahsiyetli bir mimaride aramaktadır.

Genç adam, bunun ilk çizgilerini kendi içinde sezer gibi oluyor, fakat, muhayyelesi, bütün bir plana vücut verecek vuzuha bir türlü eremiyordu. O akşam, bir nevi *buluğa* eriş buhranını andıran bir tedirginlik içinde yattı. Döşeği üstünde, sağdan sola, soldan sağa dönüyor, bir türlü uyuyamıyordu. Karanlık bir *kahos**** onu aman vermez kasırgası içine almıştı ve bunun ortasında, Selma Hanımın bakışları, Selma Hanımın gülüşleri birer şimşek gibi çakıp sönüyor, sönüp çakıyordu.

*) Uzakbatı

**) Eğri büğrü, engebeli

***) Kaos

VII

"Bana bir defacık geldiniz ve on beş dakikadan fazla kalmak istemediniz. Size dargınım. Çok dargınım."

Neşet Sabit, gülümsüyor, cevap bulamıyordu.

"Sizi, nasıl ve neyle ehlileştirmeli, bilmem ki?.. Sizinle o kadar dost olmak istiyorum. Siz ise hep benden kaçıyorsunuz.

Ve bunu söylerken genç adamın, geniş, güzel ve yuvarlak alnı üstüne düşen gür, kara ve dağınık saçlarına baktı:

"Bu saçlar gibi âsi bir tabiatınız var" dedi.

Selma Hanım söyledikçe Neşet Sabit'in şaşkınlığı, sıkılganlığı, toyluğu artıyordu. Ellerini nereye koyacağını, gözlerini nasıl idare edeceğini bilemiyordu. Onun, bu gibi vaziyetlerden, çok defa, dürüst ve sakar bir hareketle çıkmak âdetidir.

"Ne yapayım?" dedi. "Siz başka bir âlemdensiniz, ben başka bir âlemden...

Genç kadın dudaklarını büktü:

"Öf, hep bu söz, hep bu söz, diye söylendi. Lâkin, ne

kadar haksız bir düşüncenin ifadesi!.. Ne kadar haksız! Sizin âleminiz, bizim âlemimiz.. Bunlar arasında bir fark olabilir. Elverir ki, sizinle benim aramda bir anlaşmazlık olmasın.

Genç adam:

"O da var," dedi.

"Hayır, ben böyle görmüyorum. Ben sizin bütün fikirlerinize iştirak etmekteyim. Ben de sizin gibi bu hayatın yavanlığını, yapmacıklığını hissediyorum. Ben de sizin gibi, geçirdiğimiz o büyük ve yüksek devirden sonra vasıl olunması lâzımgelen millî gayenin (eliyle salonu göstererek) bu olmadığını, bu olmayacağını biliyorum."

Selma Hanım, sesini hafifletti. Daha samimî bir hasbıhal tavrı alarak ilâve etti:

"Size bir şey söyleyeyim mi? Kocamın yüzüne baktıkça, ona, acıyorum. Bilirsiniz ki, benim kocam, belli başlı kahramanlardan biriydi. Sert ve keskin ruhlu bir idealistti. Bana, daima hürmet ve itaat telkin eden bir erkekti. Muzaffer bir kumandan olarak cepheden döndüğü günü hatırlıyorum. O vakit, o benim daha hiç bir şeyim değildi. Fakat, her şeyimdi. Üstümde, hiç kimsenin paylaşamıyacağı bir nüfuzu, bir hükmü vardı. Gözleri gözlerime her değişimde: "Söyleyin; emriniz nedir?" diyeceğim gelirdi. Halbuki, şimdi... şimdi?"

Salin ortasında, (...) Elçiliği müsteşarının haremiyle dans eden Hakkı Beyi gösterdi. Selma Hanımın kocası saçları özenle taranmış başını güzel kadının kulağına doğru yaklaştırmış, türlü zendost işmizazlariyle ona bir şeyler mırıldanıyor gibiydi:

"İşte, o adam, şimdi bu hale geldi. Bu hele düştü. Bakınız, bu gülümsemelere, bu dudak kıpırdatmalara, bu yapmacıklara, bu kırılıp dökülmelere... Onu böyle gördükçe, bu cemiyette bir soysuzlaşma unsuru mevcut olmadığına,

bir şeyin bozulup yumuşadığına hükmetmemek mümkün müdür?"

Selma Hanım, biraz durdu. Sonra ağır ağır devam etti:

"Sakın bu sözlerimi bir kadın kıskançlığına vermeyiniz. İsterseniz, kocamı bırakayım da, bu bozuluşa misal olarak, size, şu kalabalıktan başka birini alayım: İşte Murat Bey ve ailesi... Bu adam, ben kendisini tanıdığım vakit, bütün ailesiyle birlikte cana en yakın, en *sempatik* ve en hâlis insanlardan biriydi. Şimdi görüyorsunuz; en birinci terzilere diktirilmiş frakının içinde şişkin bir *"parvenu"** karikatürüdür ve eski sadeliğini o kadar kaybetmiştir ki, onun sırtına her millet: "Bu bir *spekülasioncu* tipidir!" yaftasını yapıştırabilir. Ve bu mutantan görünüşü arkasında, yeni hayat şartlarından ürkmüş bir ana, hırçın bir karı, huysuzlaşmış bir kız kardeş ve bir alay şımarık çocuk var!"

Bu sırada, Murat Bey, muhtelif hanımların önünde reverans yapıyor, onları dansa davet ediyor ve hiçbirinden muvafakat cevabı alamayınca şaşkın, sırıtkan, kalabalığın içine karışıyordu ve duvar dibinde, görümcesiyle başbaşa oturan karısı ona keskin bir hışımla bakıyordu.

Selma Hanım:

"Geçen sene," dedi, "gene burada, böyle bir akşamdı. Büfe başında idik. Bir ihtiyar sarhoş bana yaklaştı. Fena yolunmuş bir Mısır tavuğuna benziyordu. "Beni tanıyamadınız mı?" dedi. Meğer bundan altı sene evvel, bir gün, Murat Beylerin Etlik'teki bağında resgeldiğim bir Şeyhmiş. Hatırlıyorum, kuzgunî top sakallı, kelli felli bir adamdı ve gözlerini bir kadın üstüne çevirmeyi günah sayacak kadar mutaassıp, nemrut bir şeydi. Gerçi eski hali bir riyakârlık, bir kara tasalluftu.** Fakat, bu halinin de bir maskaralık olduğunu itiraf etmek lâzım gelir."

(*) Zıpçıktı

(**) Görünürde erdemlilik taslama, övünme.

Neşet Sabit:

"Bunlar, hep, inkılâbın yanlış anlaşılmasından çıkan neticeler... İnkılâbı, kocanız kendine göre, Murat Bey kendine göre, Şeyh Emin kendine göre anlıyor, hani, bazı dinler vardır ki, müfessir ve müçtehitlerinin* çokluğu yüzünden mâna ve mahiyetini değiştirir; işte, bizim inkılâbımızın başına da böyle bir şey gelmektedir ve bizim ıstırabımızın sebebini burada aramak lâzımdır."

Bu "bizim *ıstırabımız*" sözünde acayip bir tesir vardı. Selma Hanım, Neşet Sabit'in yalnız bazı fikirlerine iştirak etmekle kalmadığını, aynı zamanda, onunla bir dert ortağı olduğunu hissetti. Bu his, genç kadına, Neşet Sabit'le daha açık ve candan konuşmak arzusunu veriyordu.

"Hep söylüyorsunuz, fakat bir şey yapmıyorsunuz."

"Bir şey yapmak? Bunu kolay mı sanıyorsunuz?" Gerçi bu son beş altı yıl içinde imkânsız gibi görüneri nice zor işlerin oluverdiğini gördük. Lâkin, bir de bunları yapanlara, bir de bunları *yapana sorunuz.* Ne akla, hesaba sığmaz, ne insanlıktan üstün gayretlerin mahsulüdür bunlar, bunların her biri... Ve düşünmeli ki, işin o safhasında, hayatın mantıkı bizimle beraberdi. Şimdi ise bize karşıdır. Hiç değilse görünüşte bize karşıdır. İnsan ruhunun bulanık kesimlerinden gelen küçük ihtiraslar, meyiller, iştahlar bu işte hep bizim düşmanlarımızdır. Gündelik hayat ise, bu ihtiraslardan, bu meyillerden, bu iştihalardan meydana gelir. Bunlar, hayatın en tabiî unsurlarıdır. Bundan başka, bir de devrin, içinde bulunduğumuz devrin kanuniyetleri var. Garp medeniyeti, Garp muaşereti diyoruz. Lâkin, Garpta da işte, bu, bizim beğenmediğimiz şeyler yapılıyor. Ankara'ya kim bilir hangi iş için gelmiş şu Alman mühendisinin bizim beylerden ne farkı var? Şu elçinin tavırları, hareketleri, sizin kocanızın tavır ve hareketlerinin aynı değil

(*) Kur'an ve hadisleri açıklayan, bunlardan yeni hükümler çıkaran din bilginleri.

midir? Orada da, hep bu havalardan, bu danslardan başka ne var? Şimdi, iyi kötü bir cereyana kapılmış bütün bu insanların önüne çıkıp da "Efendiler, Garpçılık bu demek değildir. Garpçılığı bir eğlence tarzı telâkki etmeyiniz. Garpçılık her şeyden evvel bir *yapma, yaratma, kurma, iletme ve işletme* gücüdür. Bütün bu yaptığınız şeyler hep ondan sonra gelir" diye bağıracak olsanız âlemin keyfini kaçırmaktan ve bir ukalâ gibi görünmekten başka bir işe yaramazsınız."

"Şu halde, benim yaptığım en doğru harekettir. İsteyerek istemeyerek cereyana uyuyorum. Siz de öyle yapınız."

"Öyle yapmak isterdim. Fakat, elimde değil. Bu, bende bir mizaç meselesidir. Ben, çok defa ima ettiğiniz gibi âsinin biriyim."

Lâkin, Selma Hanım, Neşet Sabit'i, hele şu anda, hiç de öyle bulmuyordu. Bütün bu ahbap ve akran kalabalığı içinde, bu, aslını, hüviyetini iyice bilmediği genç, ona herkesten daha yakın, daha dost ve daha munis geliyordu. Miralay Hakkı Beyin haremi, ona, bir abla şefkatiyle baktı:

"Siz âsi değil lüzumundan fazla samimi ve *"Passioné"*siniz" dedi.

Neşet Sabit, genç kadının bu "lüzumundan fazla" ile ne demek istediğini soracaktı. Fakat, hemen o sırada biri gelmiş, Selma Hanımı dansa kaldırmıştı. Neşet Sabit, kendisine bile hayret veren bir sinirlilikle yerinden kalktı.

Bir dakika evvel, o kadar candan konuşup anlaştığı bu kadına, şimdi sadece, kızıyordu. Niçin? "Lüzumundan fazla samimî" dediği için mi? Dansa kalktığı için mi? Bilmiyordu. Herhalde, bildiği bir şey varsa, bu kadından, dans ettiği esnada, daima, sıkı sıyrılmakta, onu da tıpkı öbürleri gibi yapmacıklı, yavan ve soğuk bulmakta oluşudur. Neşet Sabit, bunun sebebini bir türlü keşfedemiyordu. Selma Hanıma karşı, ruhunda, böyle nice ânî feveranlar oldu. Şimdi,

ona, bir kız kardeş, bir candan dost gibi bağlanırken, şimdi ondan, bir düşmandan kaçar gibi uzaklaşıyordu. O vakit, Selma Hanım, onu, bir yaban kedisi gibi yiyeceklerle, okşamalarla alıştırmaya, tekrar kendisine doğru çekmek için türlü türlü sevgiler ve yaraşlıklar göstermeye mecbur kalıyordu.

Neşet Sabit hemen çıkıp gitmek istedi. Sonra vazgeçip içki içenlerin arasına karıştı. Ah, ne bahtiyardı bu adamlar ki, kendilerini kaybedinceye kadar içebiliyorlardı!.. Genç adam, bunu da yapamıyordu. Birinci ikinci kadehten sonra hemen midesi bulanıyor, başı dönüyor ve bir türlü içkinin cevherindeki ateş onun kanına lâzımgelen şetareti* veremiyordu. Maamafih, bu akşam, bir kere daha tecrübe edecekti. Büfeye yanaştı. Bir şampanya istedi ve erimiş altın rengindeki suyu -acı bir ilâç içercesine- bir hamlede yuttu. Boş kadehi garsona uzattı:

"Bir daha" dedi.

İkinci kadehi de aynı tarzda dudaklarına götürüp boşalttı. Bir üçüncüyü de istemek üzere iken yanıbaşında, tâ yanıbaşında bir ses, kulağına fısıldadı:

"Ne yapıyorsunuz Neşet Sabit Bey?.."

Başını çevirince Selma Hanımla yüz yüze, göz göze geldi. Genç kadının, bu şampanyanın rengini andıran gözleri siyah ve uzun kirpiklerinin arasından pırıl pırıl parlıyordu:

"Beni, niçin deminki yerimizde beklemediniz? Niçin sözünüzü yarım bıraktınız?" dedi.

"Yarım bırakan ben miyim? Ooo, bu insafsızlığa diyecek yok..."

Genç adam, sesinin, her vakitten daha yüksek bir tempoda çıkmakta olduğunun farkına vardı. Sıkılarak etrafına bakındı. Selma Hanım, demin dansettiği adamdan hafif bir baş işaretiyle ayrıldı ve Neşet Sabit'in kolundan tutup:

*) Neşeyi

"Haydi, bakayım; beni *yerimize* götürün" dedi.

Genç adam, kulaklarındaki uğultuya rağmen iki kere tekerrür eden bu "yerimize" sözündeki tadı iyice hissediyordu. Bu sözde deminki şampanyaların yüz tanesine bedel bir sarhoşluk eksiri vardı. Sol kolu Selma Hanımın küçük ve iradeli pençesinde bir bulut üstünde yürür gibi birtakım erkek ve kadın kümelerinin arasından geçerek demin oturdukları köşeye doğru ilerledi. Genç kadın:

"Şimdi yanıbaşımda uslu uslu oturun bakayım" dedi. "Biliyorsunuz ki ben sizin büyüğünüzüm ve Ankara'da sizin benden başka bakanınız yok. Gördüm; üst üste şampanya içiyordunuz, bunu bir daha yapmayınız."

VIII

O akşam, Selma Hanım, Neşet Sabit'e "sizin, benden başka bakanınız, yok" demişti. Ya onun kimi vardı? Onun derdiyle onun elemiyle kim meşgul oluyordu? Yenişehir'deki evinde ve içine dalmış bulundukları bu curcunalı âlemde, her vakitten daha yalnız, daha kimsesiz değil miydi? Her günün meşguliyetleri, birbirini takip eden gece eğlenceleri ve bunların arasındaki ahbap ve arkadaş toplantıları Selma Hanımla Hakkı Beyin karılık kocalık bağlarını gün geçtikçe muttasıl gevşetip duruyordu. Her ikisinin de, bazan haftalarca, başbaşa kaldıkları, ilk zamanlarda olduğu gibi şöyle içten ve yürekten konuştukları bir anları olmuyordu. Hakkı Bey, hemen bütün öğle yemeklerini dışarda yiyordu. Akşamları ise, mutlaka, ya bir misafir geliyor, ya onlar bir yere misafirliğe gidiyorlardı. Bundan altı ay evveline gelinceye kadar, hiç değilse bir yatakta yatıyorlardı. Gerçi, bu yatağa ağızlarını açıp bir kelime söyleyemeyecek derecede bitkin düşüyorlardı. Fakat, ne de olsa, gene vücutları, müşterek yorgunluklarını bir arada dinlendirmek mahremiyetini bu-

luyorlardı.

İşte, altı aydan beri bu da ortadan kalktı. Hakkı Bey, hayatının refah seviyesi yükseldikçe birtakım aristokratik zevkler ve itiyatlar ediniyordu. Karısiyle kendi arasına bazı resmî kayıtlar koymak, ona hitap ederken "siz" demek, ona ancak, giyimli olarak görünmek ve bazı davetlere bir arada gitmemek, gidilen yerde daima ayrılığı muhafaza etmek gibi hareketlerle başlayan bu kibar evlilik üslûbu, yatak odalarının ayrılmasiyle tamamlanmış bulunuyordu.

Bütün bu soğuk aile nizamları, Selma Hanımın, sıcak ve samimî ruhuna uygun gelmemekle beraber sesini çıkarmıyor, sesini çıkarmasına kadınlık gururu mani oluyordu. Bu yüzden, sevdiği kimselerle içli hasbıhallere, hilesiz, katıksız gönül alışverişlerine, sade ve yapmacıksız yaşayışa susamışlığı gittikçe bir küçük yetim kızın ıstırabı halini alıyordu.

Kocasından istediği ve beklediği şey alelâde bir aşk ve alâka değildi. Artık, hayatın bu şatafatlı merhalesine vardıktan sonra, onunla kendi arasında Keçiören Bağlarındaki, Çankaya tepelerindeki *idil** gibi bir sevişmenin devam edemeyeceğini, bunun, elâleme karşı pek gülünç olacağını hissediyordu. Zaten, böyle bir sevgiye kocası kadar kendisinin de artık hiçbir kabiliyeti kalmamıştı. Selma Hanımın aç olduğu şey, yalnız samimiyet, yalnız samimiyetti. Bunu, o kadar kalabalık olan ahbapları arasında da bulamıyordu. Hemen tanıdığı bütün erkeklerde Hakkı Beyin beğenmediği taraflarını daha sivrilmiş olarak görüyordu. Kadınlara gelince, bunların hepsi, yüzden dost görünmekle beraber içten onun düşmanı idi. Selma Hanım, kendisine gülümseyen bütün ağızların içinde her vakit sokmaya hazır bir yılan dilinin titrediğini seziyordu. Yaşlı genç, bütün hanımlar, yalnız ona karşı böyle değildi. Kendi aralarında da, da-

*) Âşıkane şiir.

imî bir rekabet ve geçimsizlik havası hüküm sürmekteydi.

Her biri öbürünün esvabını, mücevherlerini veya mobilyasını kıskanmak ve tenkit etmekle meşguldü. Hele kocalarını her arzularını yerine getiremeyecek kadar zengin bulmayanların veyahut Murat Bey gibi zengin olup bir türlü monden itibara erişemeyenlerin huysuzluğu, hırçınlığı âdeta bir hastalık bir *histeri* haline girmekte idi. Bunlar, etraflarına mütemadiyen zehir saçmakta ve kendi kuruntularını ancak birtakım garip *snopluk*'larla avutmaya çalışmaktadırlar.

Yenişehir'de bütün evler, sanki, bir benlik ve benlikçilik kalesi gibidir. Etrafı bahçe duvarlariyle çevrilmiş ve birbirinden en az kırk elli metre uzakta duran bu evler, dışardan bakan herhangi bir müşahit gözüne her şeyden evvel birer *egoism* yuvası şeklinde görünür. Bellidir ki, burada bir cemaat, hattâ, ne de bir mahalle hayatı teessüs edebilmiştir. Her aile kendi fildişi kulesi içine çekilmiştir. Bu yüzden, Yenişehir, daimî bir sessizlik ve ıssızlık içindedir. Bahçelerde bir tek çocuğun oynadığı görülmez; pencerelerden bir tek şarkı veya çalgı sesinin aksettiği işitilmez. Sokaklarda, gençliğe mahsus bir neşve ve şetaret* tezahürüne rastgelinmez. Yenişehir'de birçok nişanlılar, birçok yeni evliler vardır. Fakat, bunlar, nerelerde görüşürler, eğlenirler, oynaşırlar, sevişirler, hiç belli değildir. Burada herkes, o kadar kendi içine, kendi kabuğuna çekilmiştir, herkes birbirinden öyle uzak ve çekingendir ki, ne bu evin ıstırabından öbür evin, ne bu ailenin şevk ve saadetinden öbür ailenin haberi vardır.

Selma Hanımın bu soğuk *atmosfer* içinde, Tacettin mahallesindeki eski hayatını ve eski tanıdıklarını hasretle aradığı zamanlar çoktur. Orada, hiç değilse bir sefalet ve azap ortaklığı vardı ve hayat, orada, daha tuzlu biberli, daha ka-

( )Sevinç

rakterli, daha esaslı, daha insanî bir şeydi. Selma Hanım, kendi kendine "Orada, hattâ mandalar bile daha cana yakındı. derdi. Ve akşamüzerleri mektepten dönen afacan mahalle çocuklarının yaygaralarını tekrar duymak isterdi. Hele ev sahiplerinin avlu sohbetleri, bu avluda geçen aile maceraları, Halime'nin masum, sabi* konuşmaları, ona, dünyanın en tatlı, en cazip şeyleri gibi geliyordu ve eski hayatının bu hurda teferruatını hasretle yadederken, bütün Millî Mücadele Ankarası'nın hayali bir ideal beldenin silueti halinde gözünün önünde canlanıyordu. O devirde, insanlar arasında, o ne samimiyet, ne emniyet, ne yakınlık, ne açık yüreklilik idi. İnsan bir defa tanıdığı ile ikinci rastgelişinde kırk yıllık dost gibi oluyordu. Bütün maddî rahat vasıtalarının yokluğuna rağmen herkesin hayatı şimdikinden bin kat daha ferah, daha kolay, daha dağdağasız akıp gidiyordu.

Yeni Ankara, o eski Ankara'nın bir mütekâmil şekli olmak lâzım gelmez miydi? O millî ateşin hararetinden bu buzdan şehir *maketi* nasıl çıkmıştı?

Selma Hanım, arasıra, başını alıp babasının yanma gidecek gibi oluyordu. Zaten, Hakkı Beyle beraber iki seneden beri, yazları, orada bir iki aylarını geçirmeye gidiyorlardı. Lâkin, Selma Hanım, her gidişinde, İstanbul'u o kadar yavan buldu, babasının evini, Erenköy'ünü, oradaki komşularını o kadar yadırgadı ki, oraya dönüp temelli kalmak düşüncesi -biraz tahlilden sonra- ona, bir mânevî intihar gibi geliyor, hemen vazgeçiyordu.

Bari, dünyaya bir çocuk getirmiş olsaydı, analık şefkatinde gönlünün bu uluyan açlığını teskine belki imkân bulacaktı. Fakat, işte, o da olmamıştı. Selma Hanım, böylece, yalnız, kısır ve avare, otuz yaşına doğru yol alıp gidiyordu. Hakkı Beyin senede birkaç bin lira sarfederek süslediği lâ-

*Çocuk, çocukça

vantalarla bir *tropika* çiçeği haline sokup nice dans kavalyelerinin kolları arasına bıraktığı bu kadının bir lüks eşyasından, bir faydasız süsten -nihayet tutalım da- bir zevk âletinden farkı neydi? Bu millî oluş içinde ne gibi müsbet bir rolü vardı? Neye yarıyordu? Ne yapıyordu? Belki, dünc kadar kocası için ciddî bir gönül ihtiyacını tatmin ediyordu. Lâkin, şimdi bir tiyatro şanosuna benzeyen bu aile ocağında aşk odu çoktan sönmüş ve perde yavaş yavaş inmeye başlamıştı. Selma Hanım, bir sevgili rolü için süründüğü boyaları yıkayıp ve taktığı perukayı çıkarıp gündelik esvaplarını giyerek, asıl hayatına, kendi hayatına atılmak isteyen bir aktris bezginliğini duyuyordu. Kendi hayatı mı? Lâkin Selma Hanımın kendi hayatı, asıl hayatı ne idi? İşte, bunu bir türlü tayin edemiyordu. İkide bir, bu şehirde yegâne *sempati* duyduğu Neşet Sabit'e bunu sormak istiyordu. Zira bu gencin sesinde, şimdiye kadar kendisine kur yapan erkeklerin hiçbirinde duymadığı bir sıcak samimiyet vardı ve onun her söylediği söze cerhi* kabil olmayan bir nas kudreti veriyordu.

Genç kadın, şimdiye kadar, ondan ne işitti ise hiçbirini unutmamıştır. Her bir sözünü ayrı bir dikkatle kafasına ve gönlüne hakketmiştir.** Bu hayat tarzından, bu kadar tiksinmesinin sebeplerinden biri de o gençle yaptığı hasbihaller değil midir? Selma Hanım, bu hasbihallerin her birinden taze bir kuvvet alarak çıktığını hissediyordu. Neşet Sabit'in çok defa dürüşt,*** haşin ve *pessimist* görünen sözlerinde, çok kere acı ilâçların besleyici *toksini* vardı. Bunlar sayesinde, Selma Hanımın ıstırabında gitgide bir vuzuh hasıl oluyor ve ruhuna, tıpkı, Sakarya Muharebesi esnasında, askerî hastahanede çalıştığı günlerdeki gibi âhenk ve mu-

*) Curutulması.

**) Kazınmıştır, tasa oyar gibi yazmıştır.

***) Kaba.

vazene geliyordu ve Cebeci Mezarlığının kara taşları arasından geçerken kendi kendine söylediği şu sözler beyninin içinde tekrar kelime kelime canlanıyordu: "Çalışmak, çalışmak. Bir şeye yaramak, bir şeye yarar ve lâzım olduğunu hissetmek.. İşte, yaşamanın yegâne mânâsı..."

Çalışmak. Fakat, nerede? Nasıl? Şimdiki hayat, hiç buna göre organize değildir. Çoğu arsa spekülâsyonlariyle, komisyonculukla, müteahhitlikle veyahut birtakım yüksek sinekür'lerle* birdenbire en geniş bir maişet seviyesine varmış insanlardan mürekkep bu muhitte, Selma Hanımın anladığı ve özlediği tarzda çalışanlara pek rasgelinmiyordu. Böylelerine kınayarak değilse bile herhalde acıyarak bakılıyordu. Selma Hanım, bir gün, yarı şaka olarak, kocasına çalışmak arzusunda bulunduğunu söyledi. Hakkı Bey, cevap bile vermedi.

Bir başka defa, maksadını daha ziyade izah etmek istedi:

"Hayatını kazanmak için değil, fakat bir şeye yaramak için. Bizi, yalnız süsleyip dans ettirmek için mi açtınız? Yalnız buna yarıyan bir kadın hürriyetinin ne kıymeti var?" dedi.

Hakkı Bey, onunla bir çocuk gibi alay etti:

"Geriye alırsak kıymetini o vakit anlarsınız.

(*) Arpalık.

IX

Selma Hanım, kocasına "Çalışmak istiyorum. Fakat, hayatımı kazanmak için değil" derken, bunun tamamiyle aksini düşünüyordu. Bilâkis, onca, kadının hürriyeti demek, hiçbir hususta erkeğine muhtaç olmaması, ondan bir şey beklememesi, ona tâbi bulunmaması idi. Selma Hanım, her şeyden evvel, bu tufeyli vaziyetinden, bu lüks eşya halinden kurtulmak istiyordu ve Hakkı Beyi, kendisine bağlayan gönül bağlarının gevşediğini hissettikçe bu hal ve vaziyet ona dayanılmaz bir nikbet* gibi görünüyordu. İlk sevgi demlerinde hatırına mal ayrılığı diye hiçbir endişe gelmezdi. Kocasının kendi için yaptığı her masrafı, kendine verdiği her hediyeyi, genç kadın, yeni bir muhabbet nişanesi olarak telâkki ederdi. Fakat, birkaç zamandır, bunların her biri, onun için, ağır bir hakaret mahiyetini alıyordu.

Selma Hanım, bunları düşünürken, ikinci evlilik hayatının yeni bir buhran devresine girdiğini sezinmekten de hâli değildi. Lâkin, genç kadın, kendisinde, bunu tahlile takat

bulamıyordu. Hakkı Beyi gene eskisi gibi sevmekte devam ettiğine inanmak istiyordu. Tıpkı, tehlikeli bir hastalığın ilk arazlarını duyup da, bunu duymamazlıktan gelen veya, bunun ıstıraplarını birtakım hafif ve geçici rahatsızlıklara veren bir insan gibiydi.

Fakat, Selma Hanım, bu buhranın kendine ait kısmını, kendine karşı ne kadar örtbas etse, Hakkı Beye ait kısmı görüp anlamamazlıktan gelmesine o kadar imkân kalmamıştı. Zira, Hakkı Beyin bir ecnebi madamla *flirt*'i hemen bütün Yenişehir salonlarında ağızdan ağıza dolaşan ve bazı günler, âdeta, bir skandal dedikodusu mahiyetini alan apaçık, besbelli bir şeydi. Suvarelerde, çaylarda, balolarda mütemadiyen bu kadınla dans etmeler; çok defa, kocasız geldiği zamanlar, onu, geç vakit otomobille evine götürmeler; kabul günleri haricinde, ona, uzun ve samimî ziyaretlerde bulunmalar; öyle göze batmayacak ve kendilerine mâna verilmeyecek hâdiselerden değildi. Bundan başka o madam, her İstan-bul'a gittikçe tuhaf bir tesadüf eseri olarak, Hakkı Beyin de bir işi çıkıyor, aynı trende, aynı vagonda ve kimbilir, belki de gece olunca aynı kompartımanda birlikte seyahat ettikleri oluyordu.

Selma Hanımın zıttına giden şeyler işin bu tarafları değildi. Hakkı Beyin, bu münasebetini, âdeta, bilerek, isteyerek teşhir eder gibi bir hali vardı ve genç kadının sinirlerine dokunan nokta da bu idi. Evet, Hakkı Bey, Ankara'nın en güzel, en zarif, en şuh ve en çok peşine düşülen bir ecnebi hanımının samimiyetini kazanmış olmakla iftihar ediyor ve bunun, herkes tarafından bilinip görülmesini istiyor gibiydi.

Selma Hanım, kendi kendine: "Hep *snoplık*, hep *snoplık*. Bu adamı *snoplık* mahvetti" diyordu. Bari, Hakkı Beyin bu münasebeti bir Türk hanımiyle olsaydı. Genç kadın, gurur ve haysiyetinin bu kadar kırılışına, bu kadar ayaklar altına

alınıp çiğnenişine, belki, boyun eğecekti. Fakat, kocasının bir ecnebi kadınla bu alâkası, ona karşı iki katlı bir ihanetti. Onu, hem cinsiyetinde, hem milliyetinde yaralıyordu.

Yarabbi, bundan üç dört yıl evveline gelinceye kadar o derece mutaassıp Avrupalı düşmanı olan bu adam, birdenbire ne değişmiş, ne kadar o eski adamın tamamiyle aksi, zıttı bir insan olmuştu... Hakkı Bey, gerçekten, bundan beş yıl evvel, Murat Beyin Etlik'teki bağında "Şunlara gâvur deyin. Avrupa medeniyeti; bu, Avrupalıların uydurduğu yüz bin yalandan biridir" diyen kimse midir? Selma Hanım, işte Avrupalılarla sevişmekte, Avrupalılarla düşüp kalkmakta âdeta ilâhi bir zevk duyan bu Hakkı Beyle o Hakkı Bey arasında bir münasebet, bir uzaktan benzeyiş bulmak şöyle dursun, hattâ bir istihale köprüsü bile kuramıyordu. Eski Hakkı Bey, Binbaşı Hakkı Bey, Millî Mücadele devrinin bütün heyecanlariyle, vakalariyle, yüzleriyle beraber, hayatın öbür kıyısında, boz renkli bir kalabalığın içinde gittikçe gölgeleşen, gittikçe uzaklaşan bir hayaletti ve Selma Hanım, nafile yere, bunu tekrar yakalamaya çalışıyordu.

Bir gün Neşet Sabit dedi ki:

"Bana şair, diyorlar. Beni hayalperestlikle itham ediyorlar. Halbuki, ben *realiteleri* fazla bir vuzuh ile görmekten mustaribim ve bu ıstırabı herkesin hesabına çekmekteyim.

Genç kadın ona sordu:

"Ben de bu *herkes* arasında mıyım?"

Neşet Sabit:

"Herkesten evvel" dedi.

Selma Hanımın teni, bir cerrah neşterinin ucunu hisseden deri gibi ürperdi. Bu genç adam da bir nevi cerrahtı, ve gözle görülmez neşterini herkesin; her hâdisenin ruhuna sokup çıkarmaktan haz alıyordu. Halbuki, Selma Hanım, birtakım gizli yaralarla kanayan yüreğini kimseye, bilhassa,

Neşet Sabit'e göstermek istemiyordu. Soran gözlerle genç adama baktı. Neşet Sabit:

"Bütün lüksünüz, bütün danslarınız, çaylarınız, kahkahalarınız ruhunuzun sefaletini örtemiyor" dedi. "Bazı siz gülerken, ben, hıçkırdığınızı hissediyorum.

Genç kadın, bir şey söylemeyerek başını önüne eğdi. Öbürü, devam etti:

"Bunu benden niçin saklıyorsunuz? Bana itimadınız mı yok? İnanınız, Selma Hanım, bütün bu âlem içinde sizi benden iyi anlayacak bir kişi daha bulamazsınız.

Neşet Sabit'in bu sözü, Selma Hanımın, bir başka akşam, ona söylediğine bir cevap gibiydi. Hakkı Beyin haremi hazin bir tebessümle gülümsedi ve ekledi:

"Benim ıstırabımın bir hususiyeti yok ki... Ben bütün kadınların çektiğini çekmekteyim. Bu ise, ancak, umumî bir bahis mevzuu olabilir."

Genç adamın küskün küskün susluğunu görünce ilâve etti:

"Bakınız, size, o ruhi sefalet dediğiniz şeyin ufak bir tahlilini yapınca bunun, ne kadar bütün Türk kadınlarına şamil olduğunu anlayacaksınız. Bütün Türk kadınları derken, hiç şüphesiz, kendi sınıfımda ve kendi seviyemde olanlardan behsediyorum. Hiç şüphesiz, belki, dünyanın en canlı bir istihsal unsuru olan köylü kadınlarımızı; hiç şüphesiz, dünyanın en tutumlu, en iradeli ev kadını olan yerli Ankara hanımlarını hatırıma getirmiyorum. Şu bizim, gûya içtimaî bir inkılâbın öncüleri olduklarını zanneden okur yazar Türk kadınları demek istiyorum. İşte, bunların hepsi, boş yere hür, azâd olmaktan mustariptirler. Evde hiçbir faydamız, sokakta hiçbir faydamız kalmamıştır. Bir derin boşluk içinde dönüp duruyoruz. Nihayet, bana *fizyolojik* bir vazifeden mi bahsedeceksiniz? Çocuk yetiştirmek, aşk ve muhabbette erkeğin ideal eşi olmak? Adam siz

de, bu da sürse sürse ancak bir yıl sürüyor. Ondan sonra, erkek kadından, kadın erkekten bıkıyor. Hem böyle olmasa bile ne çıkar? Kadın yalnız *fiziolojik* bir mahlûk mu? Hayır; erkek ne kadar içtimaî mahlûksa kadın da o kadar içtimaîdir. Ben, bize verdiğiniz *"courtisane"** hürriyetini istemiyorum. Ben, erkekle her hususta eşitliği talep ediyorum."

Selma Hanım bir hamlede bu kadar çok konuşmaktan nefesi kesilmiş gibi durdu:

"İşte, size arzu ettiğiniz gibi yüreğimi açtım;" dedi. "Fakat, zannetmeyiniz ki, bunu böyle söylemekle her şeyi olmuş bitmiş addedeceğim. Hayır, hayır... Pek yakında ne kadar amelî bir kadın olduğumu anlayacaksınız. Kararımdan size haber vereceğim ve bu kararın tatbiki için sizin dostluğunuzdan istifade edeceğim.

Genç kadın, Neşet Sabit'i, zaten bunu söylemek için çağırmıştı. Hakkı Bey, bundan iki hafta evvel, üç gün için diye İstanbul'a gitmiş bulunuyordu. Selma Hanım, kocasının bu uzunca yokluğunda, tek başına kaldığı evin içinde, âdeta, derin bir murakabeye** varmış ve bu murakabeden hayatına yeni bir istikamet verecek olan kesin bir kararla çıkmıştı.

Bu kararın ne olduğunu, Neşet Sabit, daha ilk kelimelerden, kâfi bir vuzuhla anladı. Fakat, genç adam, bunu, nihayet Selma Hanımın trene binip babasının evine gitmesiyle başlayarak, usulünde bir boşanma dâvasiyle bitecek bir teşebbüs şeklinde görüyordu. Ama Selma Hanımın kararı bundan daha şümullü bir şey idi. Genç kadın yalnız Hakkı Beyden ayrılmakla kalmayacaktı. Ondan sonra, kendi hayatını, artık kendi mes'uliyeti altında ve kendi alın teriyle yaşamak çarelerini bulacaktı.

Nitekim, Selma Hanım, bu konuşmadan birkaç hafta

(*) Dalkavuk, saray soylusu

(**) Kendi iç dünyasına bakma, özdenetim.

sonra Neşet Sabit'e gelip de:

"Ben şimdi kendime bir ev bulmağa gidiyorum. Lâkin, sizden iki ricam var. Birincisi Hakkı Beyle mahkemeye verdiğimiz müşterek ayrılma talebinin formalitelerini siz takip edeceksiniz. İkincisi, bana mutlaka bir iş bulacaksınız" deyince, Neşet Sabit, genç kadının verdiği kararın bütün şümul ve ehemmiyetini anladı.

"Bir iş mi? Lâkin, ben yok muyum? Ben her ikimiz için de çalışamaz mıyım?" diyecek oldu. Fakat, Selma Hanımın tavrı o kadar resmî ve yüzündeki ıstırap o kadar asildi ki, cesaret edemedi. Selma Hanım:

"İş deyince o kadar büyütmeyiniz" dedi. "Gözüm pek yükseklerde değildir. Himayei Etfal'de* bir çocuk bakıcılığı veya hastanelerin birinde bir hemşirelik benim için yeter artar bile... Biliyorsunuz ki, İstiklâl Harbinde bu işe çok alışmıştım. Doktor Salim Necati Bey sayesinde de epeyce nazariye öğrendim. Herhangi bir hastabakıcı mektebinde imtihan verebilirim.

Neşet Sabit, Selma Hanımın bu saffetine, sadedilliğine acıyordu:

"Mesele orada değil;" dedi. "Fakat, bizde hastabakıcılık, alelâde hizmetçilikten farklı bir şey değildir. Size temin edeceği maddî kazanca gelince bunun miktarını söylemekten utanırım.

Realite ile ilk temas. Selma Hanımın yüreğinde bir sendeleme oldu:

"Öyle ise, bana ne yapmamı tavsiye edersiniz?"

"Size mi? Ooo... madem ki, mutlaka hayatınızı kendiniz kazanmak istiyorsunuz, malî ve ticarî müesseselerin birinde pekâlâ bir vazife bulabilirsiniz. Lisan biliyorsunuz, yeni harflerle herkesten ziyade alışkanlığınız var. Sonra...

Genç kadın bir bankada veya bir şirkette çalışmayı hiç

(*) Çocuk Esirgeme Kurumu

cazip bulmuyordu. O yapacağı işin insanî ve içtimaî bir kıymeti olsun istiyordu. Neşet Sabit bunu sezdi:

"Sonra;" dedi. "Size göre başka iş mi yok? Mükemmel bir muallime de olabilirsiniz. Hem, size, bu sahada daha kolay iş bulabilirim. Çünki Maarif muhitinde pek çok tanıdıklarım vardır."

Selma Hanım:

"Ama, ben, mutlaka Ankara'da kalmak isterim" dedi.

Neşet Sabit'in dileği de bundan başka bir şey değildi.

X

Neşet Sabit'in yanından çıktıktan sonra, kendine, başını sokabilecek uzunca bir yer bulmak için, Selma Hanımın düşündüğü ilk çare, gidip eski ev sahiplerini görmek oldu. Bulunduğu noktadan, Tacettin mahallesine kadar yürümek, ona uzun bir iş gibi gelmiyordu. Arabasını bir saat evvel, Neşet Sabit'le buluştukları dairenin kapısından biraz ötede savmıştı. Kendi kendine "Şimdiden yaya yürümeye alışmalıyım" diyordu. Fakat, Çocuk Sarayı caddesini geçip de kestirme olsun diye, Şengül Hamamının dirseğinden Samanpazarı'na doğru giden eski, dar sokaklardan birine sapınca, bunun, o kadar kolay bir iş olmadığını anladı. Yamru yumru taşlar, daha ilk adımlardan itibaren, ince ve hafif iskarpinlerinin içinde, beş yıldan beri yalnız salonların parkeleri ve linoliumları üstünde dans etmeye alışmış ayaklarını acıtmağa başlamıştı. Selma Hanım, bir taraftan da bu taşların diplerine sinmiş olan çamurlardan, çirkeflerden ve daha başka türlü pisliklerden sakınmaya çabalıyor ve onun içindir ki yürüyüşü, âdeta, bir yaralı sü-

lünün ittiratsız* sıçrayışlarını andırıyordu.

Mevsim bir Mart sonuydu. Selma Hanımın sırtında, ince ve gümüşi bir kürk, başında bir küçük siyah kadifeden şapka, ellerinde de beyaz eldivenler vardı. Bunlardan biriyle altın *fermuarlı peau de Suéde*** çantasını göğsünün üstünde tutuyor, öbürüyle, mantosunun eteklerinin açılmamasına çalışıyordu.

Buralara, ayak basmayalı tam beş yıl olmuştu. Zaten, eskiden bile güçlükle yönelebildiği bu sokaklarda, şimdi, büsbütün şaşırıyordu. Beş on adımda bir durup etrafına bakınıyordu. "Burada bir bakkal dükkânı olacaktı" diyordu ve onun yerinde bir demirci dükkânı görüyordu. "Şurada bir cumbalı ev olacaktı" diyordu ve karşısına bir arsanın yıkık duvarı çıkıyordu. Bazan, hiç hatırlamadığı mahallelere sapıyor, bir çıkış noktası bulup kurtulayım derken dönüp dolaşıp biraz evvel bulunduğu noktaya geliyordu.

Selma Hanım, bütün mânasiyle bir labirent içine dalmış gibiydi. Ve malihülyalı*** bir hükümdarın yeraltında kazdırdığı dehlizleri andıran bu birbirinden dar, birbirinden dolambaçlı sokaklarda, bu gümüşi mantolu, beyaz eldivenli kadıncağız, evvel zamanın işkenceye mahkûm *Tiran* gözdelerini hatırlatıyordu. On beş dakika içinde onlar kadar yılmış, onlar kadar güçten kuvvetten kesilmişti. Nerede ise bir taşın üstüne çöküp ağlayacaktı. Fakat, birden, gene metanetini toplayıp yürümeye başlıyor ve eskiden görmüş gibi olduğu bir binanın önüne gelince geniş bir nefes alarak "Oh, işte nihayet!" diyordu. Ama, çok geçmeden gene yanıldığını hissediyor ve sokaklar, bir tuzağın kementleri gibi tekrar onun ayaklarına dolanmaya başlıyordu. Zavallı küçük, narin ayaklar ki, Selma Hanımın bütün dikkat ve ihti-

(*) Düzensiz.

(**) Süet deri.

(***) Karasevdalı, kuruntulu.

mamına rağmen çamurlara bulandılar ve 40 *may** ipekten kunduraları içinde yaralanıp berelendiler.

Selma Hanım, artık ötekine berikine yol sormaktan başka çare kalmadığını anladı. Tıpkı, Sungurlu Zade Ömer Efendiyi hatırlatan bir adam, bir kara eşek üstünde ona sürtünerek geçti.

"Affedersiniz, Efendim; Tacettin mahallesine nereden gidilir?"

Herif durmadan ve başını çevirmeye lüzum görmeden cevap verdi:

"Çok uzağa düşmüşsün, a Hanım! Burası Tahtakale, Tahtakale..." Sonra eliyle sol yanı göstererek "Aha buradan dosdoğru inersin" dedi.

Selma Hanım, bu tariften bir şey anlamamakla beraber eşekli adamın işaret ettiği tarafa doğru yürümeye başladı. Şimdi, mütemadiyen dönerek dolaşarak hep aşağıya indiğini hissediyordu ve bu tarz yürüyüş ayak parmaklarının ucuna can acıtıcı bir sızı veriyordu. Selma Hanım kendi kendine "Artık, işe başlayınca kısa ökçeli ayakkapları giyerim" dedi. Azminde, iradesinde henüz sarsılan bir şey yoktu. Hayır, hayır; birkaç yıldan beri çektiği ruh azaplarının hiçbirisi bu vücut acılariyle kıyaslanamazdı. Hele bu son ayların cefaları, hiçbir insanın çekemeyeceği kadar ağırdı. Genç kadın, gerçi, bunlardan tamamiyle kurtulmuş olduğunu zannetmiyordu. Fakat, kendisini bekleyen yakın istikbalin başka neviden mihnetleri içinde bütün bunları unutacağından emindi. Selma Hanım, şu anda tıpkı, Ortaçağın *mistik* rahibelerini andırıyordu. O rahibeler ki, gönül açlıklarını ve ruh sıtmalarını dindirmek için çıplak vücutlarını kamçılatırlardı. İşte, Selma Hanım, bu taşlıkların üstünden, bu boğum boğum geçitlerden, öyle bir riyazete**

(*) Ilmikli.

(**) Azla yetinme, dünya nimetlerinden uzak yaşama.

doğru gidiyordu.

Üç sokak dirseğinin, üç köşeli bir meydancık teşkil ettiği bir noktada durdu. Burada, ikisi kız, üçü erkek beş çocuk Selma Hanımın hiç görmediği bir oyun oynuyorlardı. Çocuklardan biri "Doğru mu? Eğri mi?" diye bağırıyor, öbürleri ya "doğru" ya "eğri" diye cevap veriyorlar, bir duvar kovuğuna bir taş fırlatıyorlar ve hep bir ağızdan bir çığlıktır koparıyorlardı. Selma Hanım, bunlara yanaştı:

"Çocuklar, Tacettin mahallesine buradan mı gidilir?"

Hiçbiri cevap vermedi. Beyaz eldivenli kadının yüzüne hayretle baktılar. Sonra gülüşerek tekrar oynamaya başladılar. Anlaşılan Selma Hanımın sorduğu yer ya buradan çok uzaktı, ya da birçok sokaklar, mahalleler gibi onun eski adı değişmişti.

Selma Hanım, tahmini bir istikamete doğru birkaç yüz adım daha yürüdü. Fakat, buna, artık, ne yürümek, ne sekmek denebilirdi. Bu acayip bir dansı, bir *black botom*'u* andırıyordu. Derken, önüne tanıdığı bir camiin silueti çıktı. Artık yanılmıyordu. "Şimdi," dedi, "yirmi adım ötedeki şu dirseği döneceğim ve bizim eski sokak işte burada..."

Lâkin o köşede, bütün sokak başını kaplayan bir geniş ve kirli su birikintisi hasıl olmuştu. Selma Hanım durdu. Karşı yakada, bir kadın, elindeki gaz tenekesini bu suya daldırıp çıkarıyordu. Hakkı Beyin haremi:

"Aman, hanım, o suyu ne yapacaksın?" demekten kendini alamadı.

Kadın:

"Ne gerek yıkarız, dedi ve bunu söyleyerek elinde yarı yerine kadar dolu tenekesiyle sokağın içine daldı.

Selma Hanım "O taraftan mutlaka bir geçit olacak" dedi. Gerçi orada bir geçit vardı ama bunun üstünden yürümek büyük bir maharete bağlıydı. Buraya, bir ucuna basılınca

(*)Sözsüz oyun.

öbür ucu havaya kalkan ince ve uzun bir tahta uzatılmıştı. Selma Hanım, kerpiç duvarın delik deşiklerine tutunarak bu tuhaf köprüyü geçti. Nihayet, bundan beş yıl evvelki evinin önüne gelmişti. Burada değişmiş hiçbir şey yoktu. Ev, ne daha ziyade eskimiş, ne de herhangi bir tamir görmüş gibiydi. Selma Hanım, acaba kendi oturdukları taraf boş mu, dolu mu diye pencerelere doğru başını kaldırınca, büyük şahnişin sırıklarından birinde bir kocaman çiviye asılı duran paçavra parçasını bile hâlâ yerinde sallanır gördü.

O, kaç defa bunu, oradan söktürmek istemiş; fakat, ne bunu yapacak bir adam ne de oraya yetişecek kadar uzun bir merdiven buldurabilmişti. Hazin bir tebessümle gülünisedi ve beyaz eldivenli elini, tereddütle kapının ipine uzattı. Bu kocaman, hantal ve köhne kapının gevşemiş kanadı içeriden bir mandal halkasına geçirilmiş bir incecik sicimin ucu çekilince büyük bir takırdı ile arkasına doğru yıkılıveriyordu. Selma Hanım, bu sicimi biraz daha yağlanmış buldu ve kapı açılırken, hatırladığı o gürültüyü çıkarmasın diye, ipi çektikten sonra bir müddet elinde sımsıkı tutmayı unutmadı.

Avlu, gene eskisi gibi, kapalı bir mahzen rutubetiyle ıslaktı ve aptesane, taze gübre, bulaşık suyu, yanık tezek, kuyrukyağı, insan teri vesaire nevinden birtakım gönül bulandırıcı kokularla doluydu. Selma Hanımın bütün vücudu şiddetli bir tiksinti ile sarsıldı. Bununla beraber, eski oturduğu evde, gördüğü her şey gibi bu koku da ona yabancı değildi. Avluyu ikiye bölen tahtaboşa yaklaşınca hava daha ziyade ağırlaştı. Genç kadın, bütün azminden vazgeçip dönmeyi düşünürken, tahta perdenin öbür yanından bir ses, gene tanıdığı bir ses:

"Kim o, kim o?" diye bağırdı.

Bu, Hatice Hanımın sesiydi. Mutfağın kapısı önünde çömelmiş, bir bakır bakracın içinde bir şeyler uğalıyordu. Beş

on saniye, belki, daha uzun bir zaman çömeldiği yerden şaşkın şaşkın Selma Hanımın yüzüne baktı. Sonra, birden, ayağa kalkıp beyaz eldivenli kadına doğru koştu. Boynuna atılıp sarılmak üzere iken kendini tuttu. Selma Hanımın *petit gris* mantosu, temizliği ve zarafetiyle kendini bir zırh gibi müdafaa etmişti:

"Esma Hanım, kuzum, sen misin?"

Nazif Beyin eski karısı, onlara bir türlü *Selma* demeyi öğretememişti.

"Benim, ya. Hani Halime? Hani kaynanan? Hani görümcen neredeler?"

"Sabire Hanım evlendi, ayol... Anam içerde bulgur ayıklar. Halime, kız Halime, bak, hele kim geldi, bil bakalım...

Halimecik kolları sıvalı, mutfağın kapısından göründü. Yüzünde ne bir hayret, ne bir sevinç alâmeti vardı. Sanki, Selma Hanımdan daha biraz evvel ayrılmış gibiydi:

"Aha, ne var bilmeyecek? İşte, bizim *Esma* Hanım" dedi.

Bu sırada, Ömer Efendinin ihtiyar anası da karşıki odaların birinden, bir mumya kafası gibi sargılı başını dışarıya uzatmış bakıyordu. Selma Hanım, ona doğru gitti:

"Hanım nine, nasılsın, bakalım?"

"Nasıl olacağım? Kocadım, kocadım, ayol. İşte elim ayağım tutmaz, gözüm görmez oldu. Hele dur bakayım sana..."

İhtiyar kadın, iki ellerini, Selma Hanımın omuzlarına dayayıp yüzüne bakıyordu.

Ömer Efendinin anası, gerçekten, iyice çökmüştü. Gözlerinin feri tamamiyle uçmuş, dişleri bir tane kalmamasıya dökülmüş ve cüssesi bir çocuk vücudu kadar ufalmıştı. Lâkin, gelinler, bıraktığından hiç farklı değildi. Yalnız, Hatice Hanım, bir parça daha şekilsizleşmiş ve Halime biraz daha katılaşmıştı.

İstanbul'dan ilk geldiği zamanki gibi gene bu üç kadın Selma Hanımın etrafını çevirdiler. Onu derin bir tecessüsle

seyre koyuldular. O, yorgun, bitkin, yakınında oturacak bir yer arıyordu. Lâkin, gözüne ne bir sandalya, ne bir minder ne de üstüne şöyle böyle dayanılabilecek bir taş ilişiyordu.

"Yolu şaşırdım. Burayı buluncaya kadar öyle dolaştım öyle dolaştım ki, bittim" dedi.

Gene hiçbirinin aklından, ona bir yer göstermek geçmedi. Zira, Selma Hanım, şu dakikada, onlar için ne bir misafir, ne bir eski tanıdık, hattâ ne de bir insandı. Önlerinde duran bu kürklü, kadife şapkalı ve beyaz eldivenli mahlûk, onlar için, kaç yıldır uzaktan uzağa yaratıldığını işittikleri bir âlemin, bir başka, bir garip âlemin ilk defa olarak yakından görebildikleri, ilk defa olarak kokusunu duyup elleriyle dokunabildikleri canlı bir parçası, merak uyandırıcı bir örneği idi.

Derken bu üç kadına nereden kopup çıkıverdikleri belli olmayan altışar sekizer yaşlarında iki çocuk da katıldı. Bunlar, Halime'nin çocuklarıydı. Her ikisi birden analarının bacaklarına sarılıp soruyorlardı:

"Bu kim be? Bu kim be?"

Selma Hanım çocukları okşamak istedi. Fakat, onlar, birer yabankedisi çekingenliği ile analarının arkasına saklandılar ve keskin çığlıklar koparark tepinmeye başladılar. Halime gülüyor:

"Elindeki bu beyaz derilerden korktular, gücenme sakın... diyordu.

Selma Hanım, kapısını açık bulduğu bir odaya doğru gitti ve kendisini sedirimsi bir katı minder üstüne bıraktı. Bu mindere, iyi temizlenmemiş ve kılları top top olmuş teke kokulu bir koyun postu serili idi. Lâkin, Hakkı Beyin haremi nihayet oturabilecek bir yer bulduğuna o kadar memnunlu ki, ne postun pisliğine, ne minderin katılığına dikkat ettiği vardı. Üç kadın, bunun önünde, sıra ile yere çömeldiler. Selma Hanım, anlatmaya başladı.

Hem onlara, hem kendisine anlatıyordu. Onlara ağızdan ve kendine yürekten anlatıyordu. Onlara diyordu ki: "İşte, bahtsız bir kadınmışım. Birinci kocamdan ayrıldım. İkincisinden de ayrılmak üzereyim. Gelip burada kendime bir yer bulmak istiyorum."

Kendine diyordu ki: "Buralara gelip nasıl oturabileceğim? Eyvah bana, eyvah bana!.. Bir balo gecesi, Neşet Sabit'e "Azizim, demokrasilerde yukardan aşağıya doğru inmek yoktur. Hep aşağıdan yukarıya doğru çıkmak vardır. Bunun aksi, ancak bir *katastrofu* ifade eder" diyen adamın meğer, ne kadar hakkı varmış."

"Bir *katastrof*? Lâkin, benim halim bir *katastrof* değil de nedir?"

Onlara diyordu ki: "Artık bundan sonra hiç evlenmeyeceğim. Kendi başımın rahatına bakacağım. Herkesten uzak, kendi yağımla kavrularak yaşayacağım."

Kendine diyordu ki: "Fakat, acaba muvaffak olabilecek miyim? Bu avluda, bu yüzler arasında, bu üstünde oturduğum katı ve kirli minderde aradığım huzuru, rahatı nasıl bulacağım? Ve bütün bunlarla yaşamak kudretini, kendimde nasıl arayacağım?"

Onlara diyordu ki: "Adam sen de, bana bir odacık yeter artar bile... Orada hem yatarım hem otururum. Çamaşırımı siz yıkayıverirsiniz. Arasıra, kendim, mutfağa inip yemeğimi pişiririm. Neden olmasın? Benim sizden farkım ne?"

Kendine diyordu ki: "Evet, benim bunlardan ne farkım var?" Fakat, Selma Hanımla onlar arasındaki farklar sayılamayacak kadar çok; mukayese edilemeyecek kadar keskindi. Birer Buda heykelciği gibi önünde çömelmiş duran bu üç kadından hangisinde onu anlayan bir insan hali vardı? Hikâye ettiği bu acıklı sergüzeşt, onlardan hangisinin yüzünde bir elem ve merhamet nişanesi hâsıl ediyordu? Selma Hanım, bunların kendi Türkçesindeki lûgatleri bile anladık-

larından emin değildi. Ona öyle bir şüphe ve emniyetsizlikle bakışları vardı ki, gûya, onları ya bir tuzağa düşürmeye, yahut da, ağızlarından bir söz kapmaya gelmiş sanılırdı.

İhtiyar kadın, arada bir:

"Senin oturduğun ev boş. Boş emme, bilmem ki Ömer Efendi razı olur mu?" diyordu. Fakat, Ömer Efendinin niçin razı olamayacağını söylemeye vakit bulamıyordu. Büyük gelinin tehditle dolu gözlerinin birer maden parıltısiyle ağzına saplandığını hissediyordu.

Zaten, ilk merak ve tecessüs dakikaları geçtikten sonra her birinin tavrında, artık, Selma Hanımın huzurundan bıkmış gibi bazı alâmetler belirmeye başlamıştı. Daha doğrusu, nerede ise, Ömer Efendinin eve dönme saati yaklaşıyor ve birinin mutfaktaki aşı, öbürünün bakraçtaki işi, berikinin kalburdaki bulguru kendilerini bekliyordu. Ve hepsi birden, bu elleri beyaz derili kadının artık bir an evvel çıkıp gitmesi için sabırsızlanıyordu.

Selma Hanım, içi bir kabir azabiyle dolu, ayağa kalktı ve üç kadının ortasından geçip giderken bir mezarlığın taşları arasında yürüdüğünü zannetti.

Her üçünde de insan ruhunun haileli* ateşine, zamanın seyrine, dehrin** cilvesine karşı öyle bir duygusuzluk, öyle bir atalet ve mukavemet vardı ki, Selma Hanım, içinden kaçmaya çalıştığı kendi dünyasının zaafını, yumuşaklığını, derme çatmalığını, asıl o dakikada tam bir vuzuh ile hissetti.

(*) Trajik.

(**) Dünyanın.

ÜÇÜNCÜ KISIM*

I

Cumhuriyetin onuncu yıldönümü bayramında, Gazi Mustafa Kemal'in Türk milletine hitabesi, bir devir başlangıcının, bir yeni sabahın ilk işareti gibi olmuştu. Bu hitabe Türk milletini, ilim sahasında, umran** ve iktisat sahasında, güzel sanatlar sahasında taze, şevkli ve toplu bir hamleye dâvet ediyordu.

Selma Hanım, bu hitabeyi, bizzat Şef'in ağzından işittiği anı, dört yıldan beri, bir dakika unutamıyordu. Denilebilir ki, dört yıldan beri, hep o an içinde ve onun tesiri altında yaşıyordu.

Şimdi betondan ve kara Ankara taşından *stadium*'un sade ve gürbüz endamının yükseldiği yerde, o vakit, çam tahtalarından, derme çatma birtakım tribünler vardı. Şimdi, yeşil çimenle örtülü saha, o vakit, boş, çıplak ve yalçın bir çöl

(*) Bu kısımdaki Ankara ve Türkiye, yazarın o vakitler hayal ettiği Ankara ve Türkiye'dir

(**) Bayındırlık

parçası idi ve üstünde civar köylerden, kasabalardan gelmiş bir alaca halk yığını kaynaşıyordu.

İşte Mustafa Kemal, bu tribünlerin birinden, bu çöl parçası üstünde kaynaşan halka hitap ediyordu ve Selma Hanım, basına ayrılmış iskemlelerin birinden onu dinliyordu. Ve onun sonsuz bir gençlikle taravetli sarışın *profiline* bakıyordu.

Bu *profil*'in en belli, en göze çarpan hususiyetleri, alında, gözyuvasında ve çenede toplanmıştı. Bu alın, çok geniş olmamakla beraber, eski Yunan heykeltıraşlarına bir genç Tanrı kafası örneği olacak derecede düzgün, âhenkli ve yontulmuş idi. Göz oyukları çukur değildi, fakat, bakışlarının derinden, çok derinden gelen bir hali vardı. Ve bütün yüzün enerjisi çenede toplanmış gibiydi. Bu kuvvetli, bu sert çene, kendi gücünden emin bir yumruk gibi hafifçe öne doğru uzanıyordu. Ve aynı ses... Selma Hanımın bundan on iki on üç yıl evvel, bir kere, Eskişehir istasyonunda işittiği sıcak ve tesirli ses...

Selma Hanım, hem dinliyor, hem zari zari ağlıyordu. İri tatlı gözyaşı taneleri ki birbiri ardısıra yanaklarından göğsüne ve ellerinin üstüne damlıyordu ve Selma Hanım onları mendiliyle silmeye lüzum görmüyor; onlar, böyle damla damla düştükçe, yüreğine bir ferahlık ve serinlik geliyordu. Hemen her cümle sonunda, halkın alkışları, sanki bu yağmurun bulutlarını toplayan gökgürültüleri idi. Selma Hanım, nutkun sonuna doğru artık kendini tutamadı. Gözyaşları bir sağnak halinde boşandı. Hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Öyle ki, yanıbaşında oturan Neşat Sabit, onu biraz itidale dâvet etmek lüzumunu duydu. Lâkin, onun gözleri de yaşla dolmuştu. Heyecandan dudakları titriyordu ve benzi sapsarı kesilmişti. Genç kadın, gözlerinin titrek ve berrak yaşları arkasından ona baktı:

"Sen benden daha heyecanlısın" dedi.

"Öyle ama, ben kendimi tutuyorum. Etrafımızda birçok ecnebi var, hep sana bakıyorlar."

Bu söz, Selma Hanımın coşkunluğunu büsbütün artırdı. Gerçekten, şu anda, Gazi'yi dinleyen yalnız kendi kalabalığımız değildi. Cihanın dört bir köşesinden gelmiş heyetler, bütün devletlerin elçileri, diplomatlar, gazeteciler, hep ayakta, aynı saygı ve dikkat ile Türk namını taşıyan bu "mucize adamı"nın sesini dinliyordu. Selma Hanım bir, Millî Mücadele devrindeki garipliğimizi, kimsesizliğimizi, yetimliğimizi düşündü; bir de, bugünün etrafımızı saran dost ve hayran kalabalığına baktı. Yüreği iftihardan bir deniz gibi kabardı, kabardı; göğsüne sığmayacak hale geldi. Bir nefes kadar hafif bir sesle:

"Aman;" dedi, "nerede ise bayılacağım."

Ve bütün kuvveti ile genç adamın elini kavrayıp sıktı.

O vakit, Selma Hanım, daha genç denilecek bir çağda idi. Fakat, bu gibi heyecanlara mukavemeti bugünkünden daha azdı. Beş yıldan beri bütün mânasıyla hayata, hayat mücadelesine atılmış olmakla beraber, gene, ruhunda eski salon kadını pasifliğinden, zayıflığından bir şey vardı. Fakat, millî irade *dinamizma*'sının boş yere bir çırpınmadan sonra idraklı ve müteaddî* bir kudret haline inkılâp ettiği şu son üç dört yıl esnasında Selma Hanımın hassasiyeti öyle bir olgunluğa ermiş ve sinirleri öyle bir çelik tel sağlamlığı almıştı ki, burada, ancak ezelî bir âhenge göre akort edilmiş bir heyecanın musikisi duyulabilirdi.

Hem Selma Hanım, yaşı ilerledikçe kendini her gün biraz daha gençleşir hissediyordu. Çünkü, hep gençler arasında gençlik için ve yeni millî hamlenin yarattığı taze hava içinde yaşıyordu. Bu havayı, ciğer dolusu teneffüs ettikçe, damarlarındaki kana emsalsiz bir tazelik geliyor; kalbi, o za-

mana kadar hiç atmadığı bir şevk ve ümitle dolup taşıyordu.

İçtimaî *atmosferin* ruhlaştığı, toprağın doğurucu bir karın gibi her gün yeni bir şey vücuda getirdiği, bütün etrafındaki insanların şevkli bir çalışma içinde zekâlarının ve iradelerinin en güzel meyvalarını verdikleri bu ateşli inkılâp ve oluş muhitinde Selma Hanım gibi şevda* bir kadın için kendi teninin çöküşünü, kendi derisinin yıpranışını sezmeye zaman ve imkân kalır mı? Bu azametli akış ve oluş selinde bir gül yaprağı gibi akıp gittiğini hissediyordu. Bu, bir *"dünyanın ikinci yaradılışı"* idi. Bundan dört yıl evvel yüzünü gördüğü ve sesini işittiği Tanrı, aydınlığa, ol! demişti; aydınlık oluyordu. Suya ol! demişti, su oluyordu ve *"Suların arasında Levh olsun"* demişti. Levh, meydana gelmişti ve *"tohum verir nebatı ve yeryüzünde tohumu kendisinden olarak cinsine göre yemiş veren ağaçlar husule gelsin"* demiş ve *"tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti.*

Selma Hanım, bütün bunları görmekle ve bunların içinde yaşamakla kalmıyordu. Kendisi de bunlarla beraber oluyordu. Ve "tohumu kendisinden olan ağaçlar" gibi bir ilkbahar hararetiyle, nesci** altında, ılık bir hayat usaresinin sürmeye başladığını duyuyordu. Böyle bir demde bir güzün kuru yaprak kokularını almak ne mümkündür? Selma Hanım, gerçi, kırkına yaklaşmış bir kadındı. Gerçi endamı, bundan on yıl evvelki fidan tazeliğini muhafaza etmekten epeyce uzaktı. Gerçi güzel yüzünün ince derisi, çok zaman elde sıkılmış bir ipek mendil gibi pörsümeye; gerçi, gür ve kıvırcık saçları, yatışıp seyrelmeye yüz tutmuştu. Fakat, onun havasında hâlâ ezelî bir gençliğin sırlı taravetı ve etinde her sabah soğuk suyla yıkanan vücutların sertliği vardı. Hele, ağziyle gözleri eski ferlerinden bir zerresini

*) Aşk dolu

**) Dudaklarının, derisinin

kaybetmiş değildi. Biraz yoğun gözkapaklarının altından gene o altın suyuna batırılmış billûr parıltıları; kızıl ve etli dudaklarının arasında, gene sağlam ve düzgün dişlerinin o beyaz ateşi...

Hattâ bu ağız, zamanla daha olgun bir meyva halini almıştı ve Neşet Sabit, bunun balına henüz doymamıştı. Otuz beşine daha yeni basmış bu genç adamın bu kırklık kadına hummalı bağlılığı, hattâ, günden güne artıyordu ve her ikisinin kalbi, aynı boyda iki sütun üstünde duran çift meşaleler gibi, karşı karşıya, yan yana, müsavi bir ateşle yanıyordu. Belki, Selma Hanımın aşkına bir parça analık şefkati ve belki Neşet Sabit'in sevdasına bir küçük kardeş inkıyadı* karışıyordu. Fakat, her ikisinin bir arada yanıp tutuştuğu zamanlar, bu iki his, aşklarını bir kavurucu ihtiras derecesine varmaktan koruyordu.

Neşet Sabit, kuzgunî siyah saçlı başını bir adak gibi Selma Hanımın dizleri üstüne bırakıyor ve Selma Hanım, gözlerini kapayıp, dakikalarca, uzun, sonsuz ve sayısız dakikalarca, bu genç başın âsî perçemlerini okşuyordu.

Gerçi, her ikisi için de bu uzun sevişme anları, müşterek hayatlarının hemen her gün tekrarlanabilen saadetlerinden değildi. Büyük bir kız müessesesini idare eden Selma Hanım, haftada ancak iki akşam evine gelebiliyor ve hemen bütün yemeklerini bulunduğu yerde yiyordu. Neşet Sabit ise, *İçtimaî Mükelleflyet* teşkilâtının durup dinlenmek bilmeyen üyelerinden biriydi. Şimdi Ankara'nın bilmem hangi kazasından sesi işitilirken, bir gün sonra Sıvas'a gittiği haber alınıyor, üç gün geçmeden Cenup vilâyetlerinin birinde bir sıra konferans vermeye başladığı öğreniliyordu. Evinde kaldığı zamanlarda da bir dakika boş vakti kalmıyor, çünkü, bu iş arası günlerini, büyük bir aşkla sevdiği edebî meşguliyetlerine hasrediyordu. Gelecek sene açılacak

*) Bağlılığı.

olan Büyük Devlet Tiyatrosunda, ilk oynanacak eser, onun iki yıldan beri üstünde ihtimamla çalıştığı dört perdelik bir komedisi idi. Öbür taraftan, Türk Akademyasının 1939 roman konkuruna yetiştirmek istediği diğer bir eseri de geceyi gündüze katarak bitirmeye çabalıyordu.

Gerçi, bu ağzına kadar işle dolu hayat içinde, frenklerin *"loisir"* dedikleri boş vakitlere hiç de yer yok değildi. Fakat, gerek Selma, gerek Neşet Sabit, böyle tatil günlerini, evde kapanıp kalmaktansa, bin türlü cazibeler *dolu* olan Ankara şehrinin umumî eğlence yerlerinde geçirmeyi tercih ediyorlardı. Havanın iyi olduğu günlerde kır gezintileri, spor eğlenceleri, Stadium'daki müsabakalar; fena olduğu günlerde, şehrin bellibaşlı sanat müesseselerindeki senfonik konserler, sergiler, Halkevi'nin gittikçe tekemmül eden temsilleri, onları, kendilerine doğru çekiyordu.

Halk içinde ve halkla beraber eğlenmekte daha büyük bir zevk vardı. Selma Hanım bazı neşesiz dakikalarında kendini sokak kalabalığının arasına atınca âdeta, yazın sıcaktan bunalmış bir kimsenin, denize atladığı zamanki ferahlığını duyuyordu ve şimdi Ankara'da kalabalık sokakların sayısı çoğalmıştı. Gerçi Jansen planına göre açılmış olan ana cadde, henüz, herhangi bir Avrupa *metropolündeki boulevard* veya *avenue*'ler gibi işlek ve canlı görünmekten uzaktı. Fakat, bu ana caddeye doğru inen sokaklarda eski tenhalıktan artık eser kalmamıştı. Çünkü, eski şehrin bir salyangoz izine benzeyen dolaşık, çapraşık sokaklarında dağılıp kaybolan halk, şimdi, bellibaşlı birkaç muntazam mahallede toplanmış bulunuyordu. Sonra, Kale içinde ve eski hanların ücra ve karanlık kovuklarında sinmiş yerli esnaflar, tüccarlar, zenaat sahipleri, bir taraftan bu kovuklar yıkıldığı, diğer taraftan piyasada, artık bu gibi perakende işlere imkân kalmadığı için, toplu bir tarzda, bu yeni ve merkezî mahallelere gelip birtakım modern binalara, dük-

kân ve mağazalara yerleşmişlerdi.

Bunlar arasında, Sungurlu Zade biraderlerin, büyük deri ve maroken mağazaları, üstündeki bürolariyle beraber bir caddenin tam köşesini teşkil ediyordu. Selma Hanım, her buradan geçişinde, birkaç dakika, mağazanın camekânı önünde durup Avrupa usulünde istif edilmiş seyahat bavullarını, avcılığa, biniciliğe ait takımları, büyük sport ve meç eldivenlerini, dana derisinden ceket ve paltoları seyretmekten kendini alamazdı. Sungurlu Zade biraderlerin bu yeni mağaza düzenlerini ellerine alanlar üç biraderin çocuklarıydı. Bunlardan biri Ankara İktisat Enstitüsünden mezundu. Öbürü, Avrupa'da dericilik tahsil etmişti. Bir üçüncüsü de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinden çıkmıştı.

Selma Hanım, arasıra, camekân etalajının arkasından gördüğü bu delikanlılardan birinin yüzünde Halime Hanımın çizgilerini bulur ve hemen hemen bir ana şefkatiyle gülümseyerek içeri bakardı.

Selma Hanım, yalnız, çocukluğunu bildiği bu delikanlının yüzüne değil, hemen Ankara'nın herkesine ve her şeyine aynı şefkat ve dikkatle bakıyordu. Yolu üstünde yükselen her yeni bina onun mülkü, her yeni dikilen ağaç onun bahçesinden alınmış bir fidan, her yeni yetişmiş genç onun mektebinden çıkmış bir vatan evlâdı idi. Her açılan caddenin her yapılan meydanın, her dikilen anıtın her kurulan müessesenin zevkini, gururunu, sanki bunların her biri kendi eseri imiş gibi yürekten duyuyordu. Fena, yanlış ve yolsuz yapılan şeylere de aynı samimiyetle kızıyor, müdahale etmek, önüne geçmek istiyordu. Öyle ki, güya, Ankara onun kendi evi, Ankara'nın yapılması ve gelişmesi onun kendi dâvası idi. Bunu böyle telâkki etmeyenlere veyahut bu umumî ve ihtiraslı dâva içinde şahsî menfaatlerinin çukuruna saplanıp kalmış olanlara acıyarak bakıyordu. Çün-

kü, böyleleri, ona, 1926 Yenişehir sâkinlerini hatırlatıyordu.

Selma Hanım, hayatının o devresini hâlâ tiksinerek anmaktadır. Beş altı yıldan beri oraya bir defa daha ayak basmamıştır. Orada, hâlâ kimler oturur ve neler yaparlar bilmiyordu. Bir kısım büyük evlerin elçiliklere, kançılarlıklara inkılâp ettiğini işitmişti. Bunların sahiplerinin de İstanbul'a nakletmiş olmaları muhtemeldi. Zira, İstanbul, bütün mânasıyla bir zevk ve safa merkezi, bir *turizm* şehri, bir *kozmopolit* liman halini almıştı. En iyi *cazlar* şimdi orada, en tantanalı gazinolar orada, palaslar, barlar, danslı çay salonları orada idi. Hayatı yalnız bu taraflarından alan kimseler için Ankara, artık, pek sıkıntılı bir yer olmuştu. Burada, müzik namına yalnız senfonik konserler, büyük bir Türk sanatkârı tarafından *harmonize* edilmiş yerli danslar ve *folklor* havaları çalınıyordu. Gerçi henüz opera binasına başlanmamıştı ve Büyük Devlet Tiyatrosu daha açılmamıştı. Fakat Halkevi'-nin sahnesi, Ankaralıların gittikçe artan temaşa ihtiyacını tatmin edebiliyordu. Bu sahnede ekserisi telif, edebî piyesler oynanıyor, bazan da bellibaşlı operalardan seçme parçalar çalınıp söyleniyordu ve bu kadarı halkın ruhunda yeni başlayan *lirik* ve *dramatik* açlığa kâfi bir gıda teşkil ediyordu.

Ankara, bütün mânasiyle bir *Orfe* masalını yaşamaya başlamıştı ve bu masalın kahramanının, saçlarındaki güneş, gözlerindeki gök parıltısıyla daima taze, daima coşkun bir ezelî gençlik kaynağı gibi yeşil Çankaya tepesinde çağladığı ve onun varlığından bir seyyalenin daima aşağıya doğru aktığı hissolunuyordu.

II

Ankara'nın çehresi ve bütün yeni Türkiye'deki hayat tarzı, Selma Hanımın zannettiği gibi öyle birdenbire değişmemişti. Bu, bir taraftan 1928 harf inkılâbiyle beliren ve tarih, dil hareketleriyle kıvamını bulan bir fikir ve ilim uyanışının, öbür taraftan da millî kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadî kalkınma savaşının alıp yürümesiyle başlamıştı. Gerçi, ilk zamanlar, bu hareket ve cereyanların Türk milletinde bu kadar tez ve feyizli neticeler vereceğini kestirmek müşküldü. Tarih Cemiyetinin nüfuz ve yayılış dairesi Maarif çevresinin dışına aşmıyordu. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin bütün faaliyeti kendi üyeleri arasında birtakım nazariye münakaşalarına inhisar ediyordu ve bugünkü İçtimaî Mükellefiyet teşkilâtına vücut veren İktisat ve Tasarruf Cemiyeti sadece bir propaganda müessesesi mahiyetini taşıyordu.

Her iki hareketin mâna ve ehemmiyeti ve umumî hayat üzerindeki doğrudan doğruya tesiri, ancak 1935'den sonra belli olmuştu. Tarih ve Dil Cemiyetleri birleşip bugünkü

"Türk Akademyası"nı meydana getirdi ve bütün direktiflerini Yüksek İktisat Enstitüsünden ve Halk Evlerinden alan bir içtimaî mükellefiyet teşkilâtı dünkü İktisat ve Tasarruf Cemiyetini tamamladı. Ancak bu suretledir ki, kültür ve umran şiarları* yalnız masalar başında ve kâğıt üstünde şeyler mahiyetinde kalmaktan çıkıp taze bir millî hamle halinde bütün memlekete dağıldı. Şimdi, yeni yetişen Türk gencinde tarih bilgisi bir kuru malûmat değil, bir millî şuur ve iktisat savaşçılığı, onun damarlarında ecdadımızın cengâverlik fıtratı** gibi bir tabiî kabiliyettir. Yeni Türk neslinin idrâkinde artık sınırla gümrük birer eş kelime oldu ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır. Hele, bu yüksek gayeyi halk ve devlet sırtından zengin olmak mânâsına alanların ve bir zamanlar kendilerine millî teşebbüs erbabı namını verenlerin herkes indinde birer galatı-hilkatten*** farkı yoktu. Bu gibiler, kazandıkları paraları hep Avrupa'da gizli gizli yemeye gidiyorlar ve bazan gittikten sonra artık hiç geriye dönmüyorlardı.

Zavallı Murat Bey, bunlardan biriydi. Ona zavallı diyoruz, çünkü, Selma Hanım, bu adama ve ailesine acıdığı kadar hiç kimseye acımıyordu. Böyle hâlis bir Türk ailesinin Avrupa'nın herhangi bir şehrinde, herhangi bir kasabasında çekeceği garipliği kolaylıkla tahmin ediyordu. Bunların, o yabancı kalabalıklar ortasında, bir çöle sürülmüş küçük bir insan kümesinden farkı olmayacağına şüphesi yoktu. Bereket versin ki, büyük hanım bu göçten biraz evvel, artık, bir daha dönülmeyen yere gitmişti. Selma Hanım kendi kendine "Zavallı kadıncağızın belki de yüreğine indi" diyordu. Çünkü, oğlunun şahsında *sonradan görmüş* adam ve *yeni*

*) Belirtileri, izleri, ilkeleri

**) Özelliği (yaradılıştan gelen özellik)

***) Yaratılış yanlışı.

zengin tipi resimli mizah gazetelerinde birtakım acayip karikatürlerle, birtakım gülünç fıkralarla o kadar çok alaya alınmıştı ki, Murat Beyin şekli, şemaili, aklıselimi temsil eden *Amca Bey*'den sonra halkı en çok güldüren mizah örnekleri sırasına geçmişti.

Matbuat, dümensiz cemiyetlerin matbuatı gibi, fırsat buldukça, ötekinin berikinin şeref ve haysiyetine tecavüz, şantaj ve iftira âdetinden tamamiyle vazgeçeli, millî gayelere ve millî göreneklere aykırı hareket edenlerin amme efkârı huzurundaki cezalarını ancak zekânın en keskin te'dip* silâhı olan istihza ile veriyordu.

Nice kötü âdetler, gayrimillî cereyanlar, tereddi ve irtica** unsurları, bu sayede yeni Türk cemiyetinin bir köşesinde barınamaz oldu. Karikatürcünün parmaklarından, muharririn gözlerinden çakan şimşekler, bunları, bir tarlayı saran azgın otlar gibi yakıp kavuruyor, kökünden mahvediyordu.

Haklı olarak Türk Moliére'i namını alan genç bir komedia müellifinin yeni bir eseri, kozmopolit züppe ile bencil menfaatçinin suratına öyle bir cehennem damgası basmıştı ki, halk, böylelerini dört yıllık yoldan tanıyor ve yüzlerine tükürmekten kendini güç zaptediyordu.

Sinemalar, bu piyesin kazandığı muvaffakiyetten sonra, artık, halkın aşağı duygularına hitap eden ve hep insanlığın hayvanlık kısmını gıcıklayan, âdi, bayağı ve zevksiz filmleri çevirmekten vazgeçmişler, bunun yerine millî dâvalara hizmet eden *satirik* ve *epik* filmler yapmaya başlamışlardı.

Halk, bunları da aynı alâka ve tehalükle seyrediyor; bunlara bakarken de Greta Garbo'nun âşıklarına ağladığı, Charlie Chaplin'in düşüp kalkışlarına güldüğü kadar ağlayıp gülmesini biliyordu.

*Terbiye

**Soysuzlaşma ve gericilik.

Hele Anadolu'nun bir yerinde bir bataklık kurutuluşunu, yeni bir demiryolu hattı üstünde ilk trenin işleyişini veya Seyhan sahasındaki pamukların Kayseri bez fabrikalarına gelip oradan beyaz patiska veya renkli basma halinde çıkışını gösteren millî aktüalite filmleri, sinema sallerini alkış ve sevinç çığlıklariyle çın çın çınlatıyordu.

İşte, Selma Hanımın aklına, Türkiye'nin sanayileşmesine dair, Neşet Sabit'in de bir roman yazması fikri bu filmlerden birini seyrederken geldi. Maddenin, insan elinde bu şekilden şekle girişi, âdeta canlanıp, şuurlanıp muttasıl istihale ve tekâmül eden bir uzviyet halini alışı ona hayret verici bir *fantasmagoria** gibi geldi. Makinalar, idrak ve irade sahibi mahlûklar gibi işliyordu ve bunların yaradanı olan insan, eşya ve tabiat üstündeki hükmünü bunlar vasıtasiyle yürütürken mukadderatının en yüksek mertebesine erişmiş görünüyordu. Göz alabildiğine köpüklenmiş bir deniz manzarasını andıran pamuk tarlaları, bunların küçücük kavuklara benzeyen kozaları, bunlar arasında dolaşan ve bunları toplayıp küfelere yerleştiren köylülerin neşeli şarkıları; bunların sıra sıra vagonlar içinde fabrikalara doğru seyahatleri bir rüstaî neşidenin** ruha ferah veren *epizotları* idi...

Selma Hanım, Neşet Sabit'e bundan bahsedince genç adam:

"Niçin olmasın?" dedi. "Çalışmanın bir derecesi destanî bir şeydir. Roman da bir nevi destan demektir. Homiros'un *Oddisseos*'undan, Tolstoi'nin *Harb ve Sulh*'una kadar bütün büyük romanların mevzuu ya insanlarla insanlar arasındaki, ya insanla tabiat arasındaki ya da gene insanla kaza ve kader beynindeki muharebe ve mücadelelerdir. Türk milleti destanının ilk sayfasını kapadı. Şimdi, tabiatle, yani kaza

*) Gerçekdışı, düşsel tasarım.

(**) Kırsal şiir

ve kaderle mücadelesine başladı. O her zaman kahramandır ve bunu da kahramanca yapıyor."

Neşet Sabit'in faaliyet sahası, zaten, bu iş ve çalışma merkezleriydi. Toprağın karakterini ve makinaların huyunu yakından tanıyordu. İşçilerin ruhundaki lirik hamlelerden onun ruhunda da bir şeyler esiyordu. O, nasırlı elin ve sertleşmiş derinin şiirini herkesten daha çok hissetmeye başlamıştı.

Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa'daki arkadaşları gibi bedbaht da değildiler. Eski Roma'nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insanî faziletlerini kaybetmiş Avrupa *proletarya*sının sefalet ve felâketinden Türkiye'de eser görülmüyordu. Türkiye'de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir belâ yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için, her biri, insana, harb safhalarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu.

Bunlar arasında, binlerce kadın da vardı. Lâkin, kadınların büyük bir kısmı fabrikaların büro işlerinde veya paket ve ambalâj dairelerinde kullanılıyordu. Bununla beraber, her yılbaşında neşredilen istatistiklere göre kadınların çalışma mukavemetinin erkeklerinkinden fazla olduğu anlaşılıyordu.

Neşet Sabit, romanını yazmaya başlamazdan evvel uzun bir müddet bunlarla beraber ve bunlar gibi yaşadı. Selma Hanım, onu hiç değilse altı ay görmekten mahrum kaldığı için, ona, roman fikrini verdiğine pişman olmuştu. Fakat, Neşet Sabit, altı ay sonra, çehresi daha çok esmerleşmiş,

adalesi daha çok katılaşmış olarak döndüğü vakit, Selma Hanımın yalnız içi değil, bütün eti de sevindi ve kendini onun kucağına atınca, genç adamın sert ellerinin birer pars pençesi gibi vücudunu her yanından kavradığını hissetti.

Zaten bu karı koca arasındaki aşk ateşinin, aşağı yukarı on yıldan beri, hiç kararmaksızın daima aynı kuvvetle yanmakta devam edişini her şeyden ziyade bu ayrılıp buluşmalara borçlu idiler. İhtimal ki, bunlar da, başka çiftler gibi, daima bir çatı altında, daima yan yana burun buruna birer kümes mahlûku hayatını sürselerdi şimdiye kadar, gönüllerindeki cilâ çoktan aşınmaya yüz tutardı. Fakat, her iki tarafın, bu kendini arasıra verişi, bu arzu ve iştiyak fasılaları, bu daima bir lirik şevk içinde yaşayış imkânı onların kalbine zaman üzerindeki bu zaferi temin etmişti. Öyle ki, Selma Hanım, aynaya baktığı zaman kendi yaşına varmış başka kadınların duyduğu korkunun henüz ne olduğunu bilmiyordu. Çünkü seviyordu. Çünkü, gençlik denilen şeyin bir sevme kabiliyetinden, bir sevme kudretinden başka şey olmadığını anlıyordu. Bu da elden gitse bile yine korkusu yoktu. Zira, ona göre, hayatta sevmenin ve sevilmenin bin türlü şekli vardı. Ona göre, sevgi öncesizdi, sevgi sonrasızdı.

III

Selma Hanımla Neşet Sabit, Kaledibi'nin Cebeci'ye bakan yamacında geniş taraçalı bir apartımanda oturuyorlardı. Burası, sabahtan akşama kadar güneş içinde idi. Ve mahalleler birer *anfiteatır* halinde inşa edildiği için öndeki bina arkadakinin manzarasını kesmiyor, herkes kendi evinin penceresinden ufku seyredebiliyordu. Ve Ankara ufuklarına bakarken eskisi gibi insanın yüreğine bir gariplik çökmüyordu. Bilâkis, göz alabildiğine uzanan yeşil tepelerin, ruha ferahlık veren bir munis enginliği vardı. Çünkü, eskiden, baştanbaşa boş ve ıssız duran bu saha, birtakım küçücük, beyaz köycüklerle, birer kurdelâ gibi birbirine dolanan yollarla örtülüp şenlenmişti. Bu yılankavi yollar üstünde kırmızı ve sarı renkli otobüslerin günde hiç olmazsa üç dört defa köylerden şehire, şehirden köylere gidip geldiği görülüyordu. Hele yaz mevsimlerinde, tatil günleri, şehirden bu köylere doğru otomobilli, motosikletli, bisikletli ve yaya kafileler halinde âdeta toptan bir akın oluyordu. Genç Ankara'nın bu yanı, Gazi Çiftliği ve Etimesut tarafları gibi

sulak ve ormanlık değildi. Fakat, ortalarında bostan dolapları dönen sebze bahçeleri, küçük ağıl ve otlaklar buralara daha rüstaî bir tat vermekte idi. Haftada iki gün, bu civarın mahsulleri Ankara'da kurulan köylü pazarında satılmakla beraber, birçok aileler taze yumurtalarını, tereyağlarını, kaymak ve sebzelerini bizzat kendileri, yerinden tedarik etmekte ayrı bir zevk buluyorlardı.

Büyük bir kısmı İçtimaî Mükelleflyet teşkilâtının kooperatif şubeleriyle toplulaştırılmış bu köylüler kooperatif şeklinde çalışıp yaşıyorlardı. İlk zamanlarda çok sıkıntı çektiler. Birkaç defa dağılma alâmetleri gösterdiler. Fakat, şehirlilerle köyler arasındaki alışveriş şartları *rasionel* bir şekilde düzenlendikten sonra hepsi emeklerinin mükâfatını görmeye ve hepsinin yüzü gülmeye başladı. Bunların, her pazar gününün akşamında, kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu şen kalabalıklar halinde şarkılar söyleyerek köylerine dönüşlerini seyretmek başlıbaşına bir zevk ve saadetti. Artık, bunlar arasında eskisi gibi kirli paçavralara sarılmış dilenci kıyafetinde, hasta, sakat, sıtmalı ve kavruk köylülere hiç rasgelinmiyordu. Bir defa İçtimaî Mükelleflyet teşkilâtının genç hekimleri tarafından bunların yedikleri yemekler, yattıkları yerler üstünde daimî bir murakabe* tesis edildiği gibi, ayrıca, haftada bir kere de muayeneye tâbi tutuluyorlardı. Sonra, yalnız köylüler için kurulmuş büyük istihlâk kooperatiflerinde giyim ve kuşama ait şeyler Devlet fabrikalarından o kadar ucuza satılıyordu ki her köylü bir aylık ekonomisiyle bütün bir yıl için tepeden tırnağa kadar giyinip donanabilmek imkânını kolaylıkla temin ediyordu.

Selma Hanımla Neşet Sabit, bazı tatil günlerinde apartımanlarının geniş taraçasında, yan yana şezlonglarına uzandıkları vakit, havada, âdeta, neşveli çocuk çığlıkları gibi çın çın çınlayan ve doğrudan doğruya halkın şevkli, şetaretli

) Denetim

kaynaşmalarından hâsıl olan canlı gürültüyü ses çıkarmaksızın, yüreklerine sindire sindire teneffüs etmeyi çok severlerdi.

Her şehir gürültüsünün kendine mahsus bir *temposu,* bir *orgestrasionu* vardır. Şimal memleketlerinde, şehirler bir orman gibi hışırdar. Cenuba doğru inildikçe, bir büyük nehir uğultusunu andırır. Akdeniz kıyılarına yaklaşıldıkça, sanki her köşe başında, her meydanlıkta, her rıhtım veya limanda bütün kaldırımlar birer *cazband* âleti haline girmiş gibidir. Yüzlerce saksofon, boru, trampeta sesleri, birbirini tutmayan çılgınca bir dans patırtısiyle karışarak bütün havayı bir kasırga gibi altüst eder, durur.

Eskiden Türkiye, sessiz ve ıssız bir ülke idi. Gerçi İstanbul ve İzmir gibi iki limanın kendilerine mahsus sesleri ve kaynaşmaları vardı. Fakat, bunların da, zamanla sesleri kısılmıştı. Haydarpaşa'dan Ankara ve bahusus Ankara'dan Kayseri - Sivas boyunca seyahat edecek bir insanın kendi bindiği trenin gürültüsünden başka bir ses duyması imkânsızdı. Bu makinalı katarların çöl ortasında giden kervanlardan hiç farkı yoktu: Arasıra görünen köyler, birtakım Tevratî âfetlerden artakalmış taş ve toprak yığınlarını ve uğranan kasabalar birer mezarlığı andırırdı.

Gerçi, bunlar da, Ankara, hükümet merkezi olduktan sonra biraz canlanmaya, kımıldanmaya başlamıştı. Fakat, bu canlılık, İstanbul'un Şehzadebaşı'nda, Divanyolu'nda veya Çarşı içinde rastgelinen çapaçul, cılız, hırıltılı bir küçük esnaf ve ayak satıcısı kaynaşmasından başka bir şeyi hatırlatmazdı. Son sistem limuzinlerle bir arada geçen kağnı kafileleri, yığın yığın kok kömürü tonlarını taşıyan Berliez kamyonları yanında sırtlarında birer tutam yaş odunla dolaşan eşeklerin manzarası kadar, bunların hep birden çıkardıkları sesler de sinirler üstünde bir *kakafonik,* bir kaba ve mânasız kargaşalığın, kahos halinde bir şehrin azap ve ıstı-

rabını saçıyordu.

Neşet Sabit, arada bir, Selma Hanıma derdi ki:

"O *kakafoni*, o kargaşalık, o *kahos* içinde, bir de, mes'ut ve müreffeh olmaya çalışanlar vardı. Ne garip insanlardı onlar!.. Henüz, muayyen bir refah ve saadet âhengine girmemiş o cemiyette hangimiz için buna imkân bulunabilirdi? Ne kadar *egoist*, ne kadar bencil olursak olalım, muhitin üstünde veya muhitin dışında bir dakika daha nefes alabilmek kudreti bize verilmemiştir. Ben ve sen, ancak şehrin bu şetaretli temposunda mes'ut olabiliriz."

Selma Hanım, gülümsüyor:

"Yalnız onunla mı mes'uduz?" diyordu. "Ya kendi içimizden geleni, kendi gönüllerimizin temposunu nereye bırakıyorsun?"

"Emin ol ki, dağınık ve kasvetli bir cemiyet içinde aşktan bile medet umamayız. Öyle bir cemiyette aşk bile soysuzlaşır, bir karasevda halini alır."

Birkaç dakika duruyor; sonra, kuvvetli, iri, beyaz ve genç dişleriyle gülerek ilâve ediyordu:

"Benimki o hale girmek üzere değil miydi?"

Evet, Selma Hanım, Neşet Sabit'in geçirdiği buhranı hatırlıyordu. Genç adam, onun kucağına bir hasta çocuk gibi düşmüştü. Selma Hanımın şifa verici, serin elleri onun sıtma ateşini aylarca dindirememişti. Nihayet, kendi ele bu ateşle tutuşunca bütün iradesi elden gidip yegâne kurtuluş çaresini, ona, kendini kurban vermekte bulmuş ve aşk tanrısı kurbanı yutunca her ikisini saran alevi yavaş yavaş hafifletmeye başlamıştı.

Ve bu, Neşet Sabit'in ilk aşkı idi. Fakat Selma Hanım kendisinin ele onunla beraber ilk defa sevdiğini anlıyordu. Zira, bu son rabıtasından hissettiklerini, ne Nazif'te, ne Hakkı Beyde duymuştu. Selma, Nazif'e iyi yürekli, uysal bir arkadaştan başka bir gözle bakmamıştı. Hakkı Beye ge-

linee, ona, belki, fizik bir bağla bağlandığı anlar olmuştur. Fakat, genç Miralay, onun hayatına, bir *günün adamı*, bir muvaffakıyet ve şöhret adamı sıfatiyle girmiş ve genç kadına ancak, bunun verdiği *prestij*'le hâkim olmuştur. Nitekim, o günün izleri, ve o muvaffakıyetin pırıltıları Hakkı Beyin üstünden silinip gittikçe Selma Hanımın gönlündeki alâka da derece derece gevşemeye başlamış; nihayet, günün birinde ufak bir sarsıntı ile çözülüp kopuvermişti.

Selma Hanım, Hakkı Beyin şimdi nerede olduğunu, ne yaptığını bilmek ihtiyacını bile duymuyordu. Çünkü yalnız kendileri değil, muhitleri de ayrılmıştı.

Kimbilir, o eski âlemler Ankara'nın bir köşesinde, bir yerde hâlâ devam ediyordur. Belki, bütün oralarda görüp tanıdığı insanlar, hâlâ birbirlerine sarılıp zıp zıp zıplamaktan vazgeçmemişlerdir. Fakat, Selma Hanımın bu gibi havaî şeyleri düşünmeye bir dakika vakti olmuyordu.

Neşet Sabit, bir gün, ona sordu:

"Eski hayatını hiç aramıyor musun? İçinde hiç bir esef ve hasret yok mu?"

Selma Hanım, dudaklarını büktü. Cevap vermeye lüzum bile görmedi.

Fakat, Neşet Sabit, arada bir Selma Hanımın eski hayatını kıskanmaktan kendini alamıyordu. Yüreğinin bir köşesinde eski yaraları andıran bazı hatıralar, en ufak bir vesile ile tırmalanarak tekrar kanamaya başlıyordu. O vakit, sevdiği kadına karşı, içinde düşmanlığa benzer bir hissin uyandığını seziyordu.

Neşet Sabit, bu gibi buhran saatlerini, ancak, hummalı bir çalışma içinde geçiştirebilirdi. Bazılarının morfinde, bazılarının kumar ve içkide teselli arayışları gibi o da işte, yalnız işte kendini unutabiliyordu.

Zaten, boş vakitlerin, tembelliğin, âvâreliğin mahsulü olan bu türlü ruh ihtilâçlarına, bu yeni muhitte, bu şartlar

altında hemen hiç de devam imkânı kalmamıştı. Herkes ve hassaten Neşet Sabit o derece umumiyet içinde, umumî kaygılar, umumî arzular, umumî ihtiyaçlar, umumî kederler, umumî neşeler içinde yanmaya alışmıştı ki, kendisiyle, kendi şahsiyle uzun uzadıya meşgul olmakta, kendi kendini dinlemekte, kendi kendini tahlil etmekte akla uygun bir mânâ bulamaz olmuştu. Bu kadarı bile onu eskiden okuduğu fena kitapların henüz tamamiyle atamadığı zehirden artakalmış bir müzmin ruh illetinin hafif tepişleri gibi geliyordu.

Neşet Sabit, bundan birkaç yıl evvel çıkan bir romanında, biraz da bu keyfiyete temas eden bir tezi müdafaa etmekte idi. Bu teze göre, yeni insan, eski insan gibi kendi eliyle kendine işkence yapmayacak kadar şuura ve hâdiselerin tesirine esir yaşamayacak kadar hürriyete ermiştir. Eski insanın çektiği ıstırapların büyük bir kısmı bizzat kendi icat ve ihtiraıdır.* Melankoli, içsıkıntısı, tamah, hırs, kıskançlık, iptilâ gibi şeylerin tahakkümünden kurtulmak bizim daima elimizde olan bir kudrettir. Fakat, biz, "kendi ruhumuz üstünde hâkim olmak kudreti"ni daima aksine kullanmış, hattâ, bazan, bütün bu dertleri kendi başımıza kendi elimizle açmışızdır. *Otoanalizim* denilen bu marazî tahlil itiyadı bu dertleri çok defa hiç yoktan yarattığı gibi, bazı da bize ölümü bir kurtuluş çaresi gibi arattıracak derece hiç düşünmemiştir ki, kendi kendine şevk ve ferah vermek gücü de elinde olan bir şeydir.

Napoleon Bonaparte, istediği vakit ve istediği kadar uyku uyurmuş. Neşet Sabit'e göre insan bu iradesini ahlâk ve mâneviyat sahasında da pekâlâ tatbik edebilir. Düşüncelerini, duygularını istediği istikamete çevirmekte aynı derecede muhtar olmalıdır. Ve bir kötü fikri ya da bir gönül azabını zonklayan bir çürük diş gibi söküp atmalıdır.

(*) Buluşuclur.

Neşet Sabit, kendi kendine "Hayır, yeni cemiyet gibi yeni insanda da kaza ve kadere bırakılmış hiçbir taraf olamaz. Her şey, akıl ve irade işidir. Nasıl ki, iptidaî insan zekâ ve bilgi sayesinde tabiat kuvvetlerini kendine râm kılmasını bilen insan demekti; öylece, yeni insan -yâni tam insan dahem tabiata, hem o tabiatın bir cüzü olan kendi benliğini iradesi altına almasını bilecektir. Kader ve kaza, bahı, tesadüf kelimeleri artık cin ve peri masallarındaki tâbirler gibi muayyen bir şey ifade etmeyen mecazî lûgatler sırasına girecektir. Çünkü, insan, kendi alınyazısını kendi eliyle yazacak ve kaza, kader insanın kendi arzusu, kendi iradesi olacaktır.

IV

Büyük Devlet Tiyatrosu'nun açılma günü yaklaşıyordu. Bu tiyatro repertuvarında, ilk oynanacak eser Neşet Sabit'in "Kaltabanlar" unvanlı komedisi olduğu için, genç adam, eseri oynayacak sanatkârlarla birlikte durmaksızın çalışıyor ve kulisteki provalara nezaret ediyordu.

Neşet Sabit'in bu piyesi *satirik* bir eserdi. Bundan kendi keselerini doldurup, kendi rahat ve refahlarını temin ettikleri için artık memleketi tozpembe bir renk arkasından gören, milleti azamî tokluk ve bolluğa ermiş farzeden ve artık inkılâbın durduğunu veya durması lâzım geldiğini söyleyen *oportunist* tiplerin yergisi yapılmakta idi. Nasıl ki, onyedinci asır edebiyatında ilk defa olarak "Pinti" ve "Müraî" tipleri Moliére'le âdeta klasik birer mizah örneği haline girmişse Neşet Sabit de bu "Kaltaban" tipinin inkılâp edebiyatında ebedî bir maskara modeli olarak kalmasını istiyordu.

Gerçi, daha ilk tiyatro eserini meydana koymaya hazırlanan bir muharrir için böyle bir iddia oldukça cüretli sayıla-

bilirdi. Fakat, Neşet Sabit, bu hususta ehliyet ve maharetinden ziyade heyecanının samimiyet ve şiddetine güveniyordu. Çünkü, umumî hayata atıldığı günden beri en çok bu gibi kimselerden nefret etmiş, en çok bunlara kızmış ve inkılâbın en tehlikeli düşmanlarının bunlar olduğunu anlatmıştı. Muhit ise, ona, bunlardan bir sürü canlı örnekler göstermişti. Uzun müddet bunların zaaflarını, gılzetlerini* ve gülünçlüklerini inceden inceye, yakından yakına müşahede etmek fırsatını bulmuştu.

Bunun için Neşet Sabit, âdeta kendi mevzuu ile dolmuştu. Onu yazmadan evvel yaşamıştı ve muvaffakıyeti buradan gelecekti.

Sonra, eserinin tezini ve yarattığı tiplerin psikolojisini tamamiyle kavramış olan sahne sanatkârlarının yardımına da candan güveniyordu. Zaten eserin teknik kısmı, rollerin bölümü, sahnelerin uzunluğu kısalığı, vakanın bağlanıp çözülüşü bu sanatkârlardan iki başlıca rolü oynayacak aktör ve aktrisle birlikte ortaklaşa yapılmıştı.

Bu, romana çalışmak gibi kasvetli üzücü bir iş değildi. Çünkü elbirliğiyle kollektif bir tarzda vücude geliyordu ve her kollektif iş gibi bu da insan için daimî bir şevk ve neşve kaynağı oluyordu. Neşet Sabit, bu işten çok defa, gözleri tuhaf bir parıltı ile parıldayarak çıkardı. O vakit, Selma Hanım, bu tarz çalışmayı lüzumundan fazla şevkli bulmaya başlardı. Hususiyle Neşet Sabit'in çalışma arkadaşlarından biri, güzelliği, inceliği, zekâ ve kabiliyeti ile ün almış bir genç kızdı ve bir defa, Selma Hanım, kendisinin de hazır bulunduğu bir provada, onun, Neşet Sabit'le fazla samimî, fazla işveli hallerini sezer gibi olmuştu. Gerçi genç kocası hiç oralarda değildi. Fakat, onda, başının üstünde yakın ve muhakkak bir tehlike dolaşan kimselerin masum ve acıklı galletinden bir şey vardı.

Nihayet bin telâş ve helecan içinde beklenen temsil günü gelip de Neşet Sabit, âdeta umumî alâkanın hep kendi üstünde toplandığı bir insan haline girince Selma Hanımın yüreğindeki bu üzüntüler enikonu bir kıskançlık ezası şeklini aldı. Bu, sanki, muharrirle temsilci kızın düğünü gibi bir şeydi.

Selma Hanım, o gün, ağzına kadar dolu olan Tiyatro salonundan içeri girerken, yüreği, birbirine zıt birçok duygular ve tesirler curcunası içinde perişandı. Bir taraftan, eserin muvaffakıyeti üstüne titriyordu. Bu hususta, Neşet Sabit'e bir şey söylememekle beraber, için için ümitten endişeye, endişeden fütura, fütürdan bir nevi korku ve heyecana düşüyordu. Ya bir tarafı aksayıverecek olursa, ya aktörlerden biri rolünü unutuverirse, ya bunların hiçbirisi olmasa da piyes sadece halkın hoşuna gitmeyiverirse, perdeler donmuş bir kitlenin önünde birer utanç ve ayıp örtüsü gibi kalkıp inmeye mahkûm olursa... Selma Hanım, kendi kendine "O takdirde, ben kaçar giderim... diyordu. Ve gözleri, önceden, hiç kimsenin dikkatini çekmeksizin sıvışabileceği bir yer arıyordu. Bu düşünce ile, muharrire ayrılan locaya girmek istemedi. Parterdeki halkın arasına karıştı. Sanki, her göz, kendi şahsında Neşet Sabit'in karısını keşfedecekmiş gibi başı önüne iğik kabahatli bir çocuk sıkılganlığı ile bir koltuğa büzüldü. Hiçbir yana bakmamakla beraber bütün locaların birer birer dolduğunu ve arka saflarda ve paradide halkın, bir kovandaki arılar gibi uğuldadığını hissediyordu.

Ağızdan ağıza "Gazi geldi mi? Gazi gelecek mi?" sözlerinin dolaştığını duyuyordu ve bu sözler, her kulağına çarptıkça heyecanı artıyordu. O yüksek ve duygulu sanat ve edebiyat kurucusunun huzurunda bir başarısızlık bir ölüm felâketinden beterdi. Gene içinden "Aman Yarabbim, diyordu, "Neşet'i böyle bir âkıbetten sakın!" Ona karşı, şim-

diden derin bir merhamet hissiyle titriyordu.

Derken, bütün bu fena ihtimalleri zihninden kovuyor, düşüncelerine aksi bir istikamet vermeye çalışıyordu. Piyeste, muharririn ehemmiyet verdiği noktalar hep alkışlarla karşılanacaktı. Bazı sahneler, iki defa, üç defa tekrar ettirilecekti.

Son perde inerken halk, coşkun seslerle Neşet Sabit'i şanoya çağıracaktı. Neşet Sabit'in dinç, gürbüz ve vakarlı endamı şanonun geniş çerçevesi içinden bir genç kahramanın resmi gibi görünecekti; halk alkışlayacaktı, "Yaşa Yaşa!" diye bağıracaktı ve Selma Hanımın kalbi çocuğunun mürüvvetini gören bir ana gibi şimdiden tatlı tatlı çarpmaya başlıyordu. Lâkin, bu duygu uzun sürmüyordu. Birden, şanonun ortasında Neşet Sabit'i yalnız değil, bir tarafında başrolü oynayan aktör, öbür yanında o güzel kızla tasavvur ediyordu. Çok kere, bu gibi vaziyetlerde olduğu gibi, belki, o kızla elele duracaktı. O kız, onun elinden tutup şanonun ön planına doğru çekecekti ve gülerek ve gözlerini ona çevirerek...

Selma Hanım, böyle düşünürken, arka tarafında, halkta bir toptan kıpırdanma, bir fısıldaşma başladığını hissetti. Kulağına "İşte, Gazi geliyor, işte, Gazi geldi." sözleri çalındı. Etrafına, şaşkın şaşkın bakarken, bir de gözleri o mahşer kalabalığın içinde Gazi'nin gözlerine rasgelmesin mi? Gazi kendilerine mahsus sahne yanındaki locaya henüz girmişler ve henüz yerlerine oturmak üzere idiler. Ayakta, kendilerini heyecanla seyreden halka bakıyorlardı. Birkaç saniye içinde, birkaç yüz kişinin yüzünü bir anda kendi görüş çerçevesi içine alan ve hepsini birden kendisine doğru çeken bu bakışta bir acayip cazibe vardı ve işte, Selma Hanımın gözleri bilmeksizin bu cazibeye kapılıvermişti.

Gazi, yerlerine oturdular. Halk, duruldu. Fakat, Selma Hanım, gözlerini hâlâ ondan alamıyordu ve yüreği küt küt

atıyordu. Neden? O hiç de sert ve asık suratlı değildi; bilâkis, güzel ve yuvarlak başı insana, dayanılmaz bir okşama arzusu veren ehlileşmiş, munisleşmiş bir pars yavrusu kafasını andırıyordu. Fakat, gene öyle bir kafa gibi, kalbe bir korku ve çekinme hissi vermekten de hâli kalmıyordu. Onun mayası, öbür insanlarınkinden büsbütün başka bir cevherle yoğrulmuş gibiydi. Ne derisi bizim derimize, ne saçları bizim saçlarımıza benziyordu ve seneklerle ve zamanla hiçbir alâkası yoktu.

Selma Hanım, içinden "Onu, diyordu; Eskişehir'de ilk gördüğüm gün, aşağı yukarı benim şimdiki yaşımda olacaktı. Halbuki, şu anda, benden on yaş daha genç görünüyor." Gerçi, Gazi, artık, Sakarya Harbi arifesindeki o kızgın çelikten adama benzemiyordu. Onda şimdi, som altın külçesinden yapılmış bir heykelin ağırlığı ve mahabeti* vardı. Fakat, aynı ebedî gençlik soluğu o çelikten adam gibi, bu som altından heykeli de canlandırıyor gibiydi.

Selma Hanım, bu düşüncelerle dalgın, perdenin açıldığından haberi olmadı bile. Fakat işte, perde açılmış oyun başlamıştı. Sahne, bir belediye dairesinin içtima salonunu gösteriyordu. Meclis azasının birkaçı gelmiş öbür arkadaşlarını beklemekte ve bir taraftan da kendi aralarında, şundan bundan konuşmaktadırlar. Arada bir, Reis saatine bakıyor "Daha gelmediler." diyor. Zabıt kâtibine bir şeyler soruyor, sonra arkadaşlarına uzanıp bazı kâğıtlar gösteriyor. Susuyorlar. Gene konuşmaya başlıyorlardı. Müzakereye girişecekler, fakat, nisabı temin edebilmekten henüz uzaktırlar.

Nihayet, beklenenler, beşer onar dakikalık aralarla birer ikişer geliyorlar. Ama, bunlardan evvel, konuşulan sözlerden ruznamenin** mevzuu hakkında seyirciler kâfi derece-

* Heybet

** Gündemin

de aydınlanmış bulunuyor. Bir yandan da oradaki tiplerin karakterlerine oldukça bilgi hasıl oluyor.

Konuşulacak şeyler; o kasabanın inkişafiyle alâkalı bazı mühim meselelerdir. Meselâ, kasaba ile istasyon arasındaki bataklık sahanın kurutulup yeni inşaatın, bundan böyle orada yaptırılmasına karar verilmek isteniyor. Bunun için lâzım gelen para da hazırmış. Lâkin, bu proje, derhal, toplantıya son gelen birkaç aza tarafından itiraza uğruyor. Bunlar, bin dereden su getirerek, bu teşebbüsün, hiç değilse başka bir zamana bırakılmasını istiyorlar.

Sonra, bir elektrik meselesinden bahsediliyor. Kasaba o güne kadar, dinamoyla işleyen hususî bir santraldan elektrik almaktadır. Bu tesisat, ikide bir bozulur, son derece iptidaî bir şeydir. Bunun yerine, Kızılırmak umumî santralından elektrik almak çareleri düşünülüyor. Bu düşünceler de yine o birkaç kişinin itirazlariyle karşılaşıyor. Nihayet, müzakere bir münakaşa, münakaşa bir çatışına şeklini alıyor. O vakit, anlıyoruz ki itiraz edenlerin bu işlerde müdafaa ettikleri kendi şahsî menfaatlerinden başka bir şey değildir. O iptidaî elektrik tesisatının sahibi onlardır ve bataklık sahanın kurutulup, yeni inşaatın orada merkezleştirilmesini istememelerinin sebebi kendilerinin, şehrin başka bir noktasında birçok arsalara sahip olmalarıdır.

Sahne, o kadar güzel tertip edilmişti ki, hususî menfaatle umumî menfaatin çarpışması, burada, âdeta destanî ve destanî olduğu kadar komik bir manzara gösterir. Gerçi, bu belediye azaları arasında birkaç *demagog* da yok değildir ve en ziyade gürültüyü bunlar çıkarmaktadır. Reis, nafile yere bunları sükûta dâvet eder. Fakat, dinleyen kim? Bir curcunadır gider.

Nihayet, reis, müzakereyi şu suretle hülâsa etmek ister: "Efendim, benim gördüğüm, bu işte bazı hususî menfaatlerle umumun menfaati çatışma halindedir. Lâkin, biz,

şimdi burada ne bunu uzlaştırmaya çalışacağız, ne de bunun hakkında birtakım fikirler serdiyle vakit geçireceğiz. Yalnız, bu meclise, şimdiye kadar her hususta hâkim olan inkılâp zihniyeti... Muarızlardan biri, atılır, reisin sözünü keser ve "Aman Reis Bey, siz de mi bu komünist cereyanlara kapıldı-nız?" diye haykırır.

Öbür azalar kendilerini tutamayıp kahkahalarla güldükçe öbürü bozulur. Âdeta sarası tutmuş gibi abuk sabuk söylenir, elleri ve ayakları titrer.

Selma Hanım, bir taraftan bunu seyrediyor, öbür taraftan bunun halk üzerindeki tesirini anlamaya çalışıyordu. Halk, bu belediye müzakeresine, sanki kendisi de iştirâk ediyormuş gibi helecan içinde idi. Gülme fasılında o da gülmeye başlıyor. Menfaatçi tipleri konuşurken bütün yüzlerde bir memnuniyetsizlik alâmeti beliriyordu.

Perde arasında, Selma Hanım, bir yolunu bulup kulise gitti. Neşet Sabit, oldukça belli bir telâş ve heyecan içinde, aktörler arasında dolaşıyordu. Selma Hanımı görünce hemen yanına koştu:

"Nasıl, iyi gidiyor mu?"

"Oh, çok iyi... Seni temin ederim ki çok iyi.

Muharrir, geniş bir nefes aldı. Çünkü, karısının sezişinden ve hükmünden emindi. Aktörler de memnun görünüyorlardı. Üç dört kere şiddetle alkışlanmışlardı. Fakat, Neşet Sabit'in en büyük endişesi, bu ilk perdenin Gazi üzerinde ne gibi bir tesir yaptığı idi. Gerçi, aktörlerden biri "Bütün salıncyi, gülümseyerek takip ettiklerini gördüm. diyordu. Ama, bu kadarı onu tatmin etmiyordu. Tam, bu sırada, içeriye, koşarak tiyatronun müdürü atıldı. Neşet Sabit'e:

"Gazi Hazretleri, sizi görmek istiyor;" dedi.

Neşet Sabit'in benzi attı. Olduğu yerde, ne yapacağını şaşırmış duruyordu. Tiyatro müdürü nefes nefese:

"Haydi, sizi göreyim;" dedi.

Çıktılar. Selma Hanım da Neşet Sabit'i Gazi'nin huzurunda görebilmek arzusiyle arkalarından seğirtti. Gitti, yerine oturdu. Fakat, Gazi localarında değildiler. Selma Hanım buna çok mahzun oldu. Çünkü, Neşet Sabit'in mazhar olduğu bu şereften yalnız kendisinin değil, herkesin de haber almasını istiyordu. Onun için, yanındakilerin kulağına eğilip "Biliyor musunuz? Gazi Hazretleri, muharriri görmek istemişler." demekten kendini güç zaptediyordu.

İkinci perde, menfaatçilerin, kendi aileleri içindeki geçimsizliklerini ve tedirginliklerini gösteriyordu. Bu ailelerin fertleri arasında ne bir gönül, ne bir fikir bağlılığından eser vardı. Bunlar, türlü türlü imtizaçsızlıkların,* anlaşmazlıkların ve entrikaların fıkır fıkır kaynadığı kaynaklar gibiydi. Muharrir, bu keskin, tezatlardan azamî bir gülme ve ağlama unsuru çıkarmıştı. Öyle ki, insan, kendi menfaat ve tamahlarından başka bir şey tanımayan kendi *insanları'nın,*** kendi fena itiyatlarının elinde esir yaşayan bu mahlûklara yuf olsun demek isterken acıyor, acırken yuf olsun demek istiyor.

Hele bir evlenme işinden dolayı kendisine kafa tutan kızına vicdan ve ahlâk dersi vermeye kalkışan babanın kız tarafından durmadan sinik kahkahalarla karşılanışı, insan üzerinde âdetâ Rigoletto piyesindeki gülüşler gibi bir dram, bir tragedia tesiri yapıyordu. Bencil tipi, Neşet Sabit'in elinde Hamlet gibi, Macbeth gibi ve Macbeth'deki cadılar gibi korkunç, karanlık ve uğursuz insan örnekleri arasına geçmişti. Çünkü, bencil, iğrenç olduğu kadar bedbahttır da. Onun en büyük düşmanı ne ahlâkî ve vatanî prensipler, ne insanlık ve cemiyet görenekleridir. Onun düşmanı doğrudan doğruya hayatın kanuniyetleridir. Bu

*) Uyuşmazlıkların

**) İçgüdü

kanunlarla çarpışıyor. Şu halde yenilmesi muhakkaktır.

Nitekim, son perde, bu tiplerin kat'î ve acıklı hezimeti üstüne kapanıyor. Memlekete ait her mesele bunların arzu ve emellerine rağmen halledilmiştir. Kızları gönüllerinin istediği adamlara varmıştır. Oğulları arzu ettikleri mesleklere girmiştir. Babaları kendi iş ve kazançları vire umumî menfaatle çarpıştığı için artık eski revnâk ve şaşaasını kaybetmiştir. Ve bunlar ellerinde artık hiçbir *otorite* kalmadığını gördükçe, hep geçmişteki hizmetleri ve muvaffakıyetleriyle öğünerek halk üzerinde bir üstünlük hakkı kazanmak isterler. Ikide bir "Biz, inkılâba hizmet etmedik mi?" derler. Fakat "Şimdi etmiyorsunuz" sözü karşısında ne diyeceklerini şaşırırlar. Saçma sapan şeyler söylemeye, birtakım safsatalar yapmaya başlarlar. Bir sıtma nöbeti içinde gibi sayıklayıp dururlar. Her birinin akıbeti Don Kişot'un akıbeti kadar gülünç ve hazindir.

Bu düşündürücü, güldürücü ve yüreğe dokunucu piyes bittiği vakit, halkta, güya, onun devamını istiyor gibi bir hal vardı. Herkes ayakta, var kuvvetiyle alkışlıyor; fakat, hiç kimse kapıdan dışarıya çıkmak istemiyordu. Seyircilerin bir kısmı bu piyes günlerce sürmediği için, sanki, kızmıştı.

Selma Hanım, bu canlı ve coşkulu kalabalık arasından sıyrılıp Neşet Sabit'i buluncaya kadar akla karayı seçti. O, arabalarına kadar Gazi'yi geçirmeye koşanlarla beraberdi. Selma Hanımı görünce, sevinçten pırıl pırıl parıldayan bir yüzle:

"Dur, dedi, "bu akşam, arkadaşlarla hep bir arada eğlenmeye gideceğiz.

V

Ve tiyatrodan çıkıp doğru Pınarbaşı'na gittiler. Pınarbaşı, sanatkârlar ve müteſekkirler arasında büyük rağbet kazanmış olan bir *cabaret artistique*'in adıdır ve burada eğlenceler tamamiyle kültürel bir mahiyet taşır. Çünkü, onu idare edenlerin her biri kendi çığırında bir sanat ve şiir ehlidir. Meselâ, hemen bütün halk türkülerini ve oyunlarını Garp musikisi metodlarına göre *armonize* etmiş bir musikişinas burada çalgıcıbaşılık etmektedir. Bu halk şairi, burada, her akşam, zemin ve zamana uygun birtakım destanlar, koşmalar, mâniler söylemektedir. Son derece sevimli ve zekî bir meddah bitmez tükenmez tulûatlariyle halkı gülmekten kırıp geçirmektedir. Bundan başka, ſrenklerin *entreneur* namını verdikleri bir elebaşı, halkın da iştirâk ettiği birtakım oyunlar çıkarmakta, yerli ve yabancı danslar yaptırmakta ve hep bir ağızdan söylenen şarkıları idare etmekte idi.

Eğlenti, gecenin sonuna saklanan bu faslа gelince bütün mânâsiyle *bachique* bir coşkunluk halini alırdı. Herkes, kendinden geçecek derecede coşardı. Hattâ, ağızlarına bir

damla içki koymayanlar bile, bu saatte, âdeta sarhoş olurlar; taşkın bir neşve içinde çığırıp oynamaya başlarlardı.

Hiç şüphesiz, Neşet Sabit, bunlardan biriydi. Elebaşı ortaya çıkıp da "haydi, çocuklar... diye söze başlarken bütün içtiği limonatalar, midesinin içinde en yüksek markadan şampanyalar haline girip beynine vurur ve herkesten evvel ayaklanırdı. O andan itibaren Selma Hanım, ağırbaşlı kocasını artık güç zaptederdi. Genç adam, artık, tamamiyle onun tesir ve nüfuzu dışına çıkardı. Öyle ki, Selma Hanım, hiç değilse, onun şevki derecesine yetişip de birlikte kendinden geçebilmek için beyaz köpüklü Ankara şarabından uzun ve narin kadehlerine üst üste başvurmaktan başka çare kalmadığını anlardı.

Lâkin, bu gece neşelenmek için Selma Hanımın öyle sun'î çarelere hiç ihtiyacı olmadı. Bir alay arkadaşla, Neşet Sa-bit'in kolunda, Pınarbaşı'ndan içeriye girerken, zaten ayakları, kendiliklerinden dans ediyor gibiydi. Hiçbir vakit, hayatının hiçbir devrinde vücudunu bu kadar hafif, bu kadar çevik ve oynak hissetmemişti. Neşet Sabit'e:

"Durmaksızın dans edeceğim, seninle, yalnız seninle... diyordu ve bunu söylerken *Diyonizos* âyinlerinin *Bakanta*'ları gibi gözlerinden şimşekler ve dudaklarından kanlar saçıyordu.

Kim demiş ki, Selma Hanım, kırk yaşına basmak üzeredir? Hayır, hayır, hayır... Bu gece, Selma Hanım yirmi yaşında bir genç kızdır. Nazif'le beraber yaşadığı yıllar, Hakkı Beyle geçirdiği zamanlar bunların hepsi yalan, hepsi yalandı. Bunlar, bir gece, midesi fazla dolu iken gördüğü bir fena rüyadan, geçirdiği bir ağır kâbustan başka bir şey değildi. Ikide bir, güya içinden geçirdiği şeyleri Neşet Sabit de biliyormuş gibi, onun kulağına eğilip:

"Öyle değil mi?" diyordu ve genç adam, neyin öyle olup olmadığını sormaya lüzum görmeden birbiri ardısıra taze

ve pürüzsüz kahkahalarını salıveriyordu. O vakit, Selma Hanım da sebebini bilmeden gülmeye başlıyor ve her ikisinin iki sıra beyaz, parlak ve sıcak dişleri, sanki, yaş ve cinsiyet sahasında birbirlerine meydan okuyordu.

Selma Hanım, Pınarbaşı'nda, her şeyden evvel, onun, lâubalileşmeyen samimî havasını seviyordu. Bundan başka, bu küçük kabare o kadar zevkle döşenmiş, boyanmış ve duvarları, tavanı o kadar sanatla bezenmişti ki, insan, saatlerce baksa doyamazdı. Hiçbir köşesinde hiçbir noktasında lüksü hatırlatır bir şey olmamakla beraber, her tarafı, sanatla canlı, zekâvetli* ve parıltılı idi. Zira, bütün bu tavanlar, alelâde boyacı ve nakışçı ustaların işi değil, doğrudan doğruya devrin en bellibaşlı ressamlarının eseri idi.

Kapıdan içeri girilirken, karşı duvarın tam ortasında duran ve kurnalarından türlü türlü, renk renk serin içkiler akan şadırvan biçimi, *monumantal*** bir çeşmeyi de millî heykeltıraşlardan biri yapmıştı. Pınarbaşı, adını, bundan alıyordu ve bu mermerden sanat âbidesi, burada, büfe hizmetini görüyordu.

Bütün sanatkârlar, Pınarbaşı için, kendi keyiflerine ve fantazilerine göre yürekten gelen bir şevk ve hamle ile ücretsiz çalışmışlardı. Çünkü, buranın sahipleri, kendi arkadaşlarıydı ve burası kendilerinin en candan eğlendikleri bir yerdi.

Pınarbaşı'nda, her haftanın programı, bir vilâyetin adını taşır. Urfa gecesi, Aydın gecesi, Erzincan gecesi v.s. gibi. Bu sefer de tesadüfen Rize gecesiydi. Muzika, Karadeniz havalarını çalıyor; şair, Karadeniz folklorundan parçalar okuyor; meddah, Karadeniz şivesiyle monologlar söylüyor ve herkesi gülmeden katıltıyordu. Ne vakit ki, sıra orkestrabaşının original bir tarzda bestelediği:

(*) Zeki, anlayış dolu

(**) Anıtsal

Hamsi de koydum ta, ta, tavaya
Uçtu da gitti ha ha havaya
ha, ha havaya

türküsüne geldi ve elebaşı, bunun hep bir ağızdan çağırılmasını istedi, umumî neşe çocukça bir şetaret derecesine vardı. Orkestrabaşı, bu yeknesak nakaratı o kadar güzel armonize etmişti ve öyle ilâveler yapmıştı ki, türkü, âdeta *Marseillaise* gibi insanı alıp sürükleyen bir marş halini almıştı. Hele, nakaratın son iki kelimesi olan:

ta, ta tavaya,
ha, ha havaya

gelinince türküyü söyleyenlerin sesi, müzikanın sesini boğacak kadar yükseliyor ve Pınarbaşı'nın tavanı bir bayram davulu gibi gümbürdemeye başlıyordu.

Karadeniz dans havaları bu halk türkülerinden daha az sürükleyici değildi. Rumeli'nin sirtoları gibi elele tutulup dizi halinde oynanan bu oyunlar, insanı, bir Rufaî dervişi kadar cezbelendiriyordu.

Neşet Sabit, bir eliyle Selma Hanımın, öbür eliyle piyesinde rol alan artist kızın elini tutarak oynarken gür saçları gözlerinin üstüne dökülüyor ve ağzı gülüp söylemeden bir saniye kapanmıyordu.

Gecenin mutad programı bitince, Pınarbaşı sahipleri, Neşet Sabit'in ve Büyük Devlet Tiyatrosu artistlerinin muvaffakıyetleri şerefine ayrı bir eğlence tertibine karar verdiler. Elebaşı meydana çıkıp bu müjdeyi söyleyince, bir alkış tufanıdır koptu. Neşet Sabit, Neşet Sabit, adı ağızdan ağıza dolaşıyordu. Genç adam sıkılmış bir köşeye sinmişti. Lâkin, şimdi, herkes onun ortaya çıkmasını ve kendini göstermesini istiyordu. Neşet Sabit, bu arzuya uyup meydana çıkınca, etrafını, kadınlı erkekli bir insan halkası çepçevre çeviriverdi. Bunlar hep bir ağızdan, gene bir Karadeniz ha-

vası tutturdular ve müzikanın kendilerine yardımını beklemeden ayaklarını bu havaya uydurarak zıplamaya başladılar.

Elebaşı, bir kenardan:

"Bize artık hâcet kalmadı, diyordu; "herkes çalmadan oynuyor."

Ve sabahın saat üçünden sonra, taze, taşkın, gür bir neşe ile yeni bir eğlenti faslının başladığı görüldü.

Buradan çıktıkları vakit, şafak söküyordu. Selma Hanımın, kendisini, bir taksi içinde Neşet Sabit'in kolları arasına bırakmasiyle gözlerini kapaması bir oldu ve onları, ancak, kendi yatağının içinde açtı. Neşet Sabit, onu, takside nasıl kollarının arasına aldı ise, apartımanının kapısından kendi dairelerine kadar yine öylece getirdi. Selma Hanım gerçi sevdiğinin kucağında taşındığını hissediyor, fakat, tatlı bir uyuşukluk, bir saadetten bitkinlik iradesizliği içinde ne bir söz söylemeye, ne bir hareket yapmaya kudret buluyordu.

Yatağı üstünde gözlerini yarı açınca, Neşet Sabit'in esmer yüzünün, gülümseyerek kendi üzerine eğilmiş olduğunu gördü. Saçları, gene alnını kapamıştı. Selma Hanım, eliyle bunları arkaya itti. Sonra kollarını genç adamın ensesinden geçirerek onu kendine doğru çekti. Bir müddet, uzun bir müddet, böyle yakından, solukları ve yürek çarpıntıları birbirine karışarak, gözgöze bakıştılar. Selma Hanım, kocasına henüz, dudaklarını uzatmıyordu. Onu, sanki, ilk defa görüyormuş gibi dalgın dalgın, derinden derine tetkik ediyordu.

Pencerelerin tül perdeleri arkasından sızan beyaz süt gibi beyaz bir şafak aydınlığında bütün bir günün ve bütün bir gecenin heyecanlarından, üzüntülerinden, şevklerinden, neşvelerinden, şarkılarından, danslarından sonra bile, bu yüzde, ne bir yorgunluk emaresi, ne bir kırışık, ne bir çizgi

görülüyordu. Neşet Sabit'in yüzü, henüz uykudan uyanmış, henüz yataktan çıkmış bir insan yüzü gibi dinç, zinde ve duru idi. Selma Hanım, bu pürüzsüz deriyi tırmalayarak, sömürerek örselemek, örselemek istedi. Yüreğinde, ona karşı, acayip, fakat, tatlı bir hınç vardı. Neşet Sabit ağzını Selma Hanımın kulağına götürdü:

"Bana niçin öyle düşman düşman bakıyorsun?" dedi.

O vakit, kadın, genç adamın dudaklarından kavrayıp, onu; kanatıncaya kadar öptü, öptü...

VI

Selma Hanım, ömründe hiç bu kadar taşkın ve coşkun bir gece geçirdiğini hatırlamıyordu. Fakat, o geceden beri de -işte, üç gündür- bir türlü kendine gelemiyordu. Bütün vücudu bir dövüşten çıkmış gibi kırık döküktü. Her kımıldanışında kemiklerinin çıtırdadığını duyuyordu ve aynada yüzüne uzun uzun bakmadan korkuyordu. Sanki, birdenbire on yıl daha ihtiyarlamıştı. Burnunun iki tarafından ağzının köşelerine doğru inen iki çizgi birdenbire bir eski bıçak yarasının izleri gibi derinleşip katılaşıvermişti.

Gözlerinin alt kapakları iki minicik kese halini almış ve yıldan yıla yüzünün eski ifadesini değiştiren yanaklarının iki yandan aşağı doğru hafif sarkışları, artık, en dikkatsiz göze çarpacak kadar keskinleşmişti.

Selma Hanım, kendisinin bile görmeye tahammül etmediği bu yüzü, ilk defa olarak bir ayıp gibi saklamak lüzumunu duyuyordu. Onu, kuvvetli bir aydınlıktan, hemen, duman olup dağılıverecek bir şeymişçesine hep gölgelikler içine çekiyordu.

Bereket versin ki, Neşet Sabit, o gecenin ferdası Erzurum'a gitmişti ve bereket versin ki, önünde, mektebin on beş günlük *semester* tatili vardı. Böylece, hiç kimseye ve hele Neşet Sabit'e gözükmeden, iki hafta, evde dinlenmek imkânını bulacak ve yorgunluğa, uykusuzluğa atfettiği yüzünün bu hali geçecekti.

Bir sabah, gazetelerin birinde, gözüne şöyle bir ilân ilişti: "Gençlik eksiri! - Ankara Büyük Merkez Laboratuvarı istihzaratından olan bu suyu ciltlerinin tazeliğini muhafaza etmek isteyenlere salık veririz. Bütün kırışıklıkları giderir. v.s. Selma Hanım, hemen, bu ilaçtan getirtti, içindeki tarifeye göre kullanmaya başladı. Bu, bazı melhemler gibi bulaşık bir şey değildi. Bilâkis kolonya suyu nevinden sürülür sürülmez uçan ve hafif bir zambak kokusu bırakan bir mayiydi. Deriye de bir nevi gerginlik vermiyor denilemezdi. Fakat, bu gerginlik ancak birkaç saat sürüyor, ondan sonra, cilt genç eski haline dönüyordu.

Selma Hanım, bu on beş günlük yalnızlık ve işsizlik devrinde, kendi kendini tetkik ederken, saçları arasında da birkaç tel ak buldu. Bunları koparmak istemedi. Hayır; hayır... zamanla, tabiatla hiçbir mızıkçılığa kalkışmayacaktı. Bütün insanların, bütün kadınların alınyazısı olan bu felâkete gülerek boyun eğecekti. Gençliğinde tanıdığı bazı geçkin şuhlar gibi bu mukadder çöküntüyü örtmek için birtakım hilelere başvurmayacaktı. Zira, bu gibi hilelerin insanı daha acıklı, daha gülünç hallere düşürdüğünü biliyordu. Onca, her yaşın kendine mahsus bir güzelliği, bir tadı vardı. Hüner, yaşanılan anın içinden bunun esrarengiz usaresini bulup çıkarmaktır.

Lâkin, Selma Hanım, böyle düşünmekle beraber, yine ufak tefek tedbirlerini almaktan da geri kalmıyordu. Neşet Sabit, Erzurum'dan döndüğü vakit, genç adamın gözlerinden bütün endişelerinin ne kadar boş olduğunu anladı. Zi-

ra, bu gözler, gene ona her zamanki ihtiraslı bakışlariyle bakıyordu. Onlarda ne bir bıkkınlık, ne bir ilgisizlik ne de yeni bir şey müşahede eden gözlerin şaşkınlığı, dalgınlığı vardı.

Zaten, Neşet Sabit için bu kadın, bir manzara değil bir *atmosfer*'dir. Kendine mahsus bir tatlılığı, bir kokusu, bir aydınlığı olan *atmosfer*'dir ve Neşet Sabit ancak bunun içinde mesut olmaktadır. Kendini, ancak, bunun içinde, rahat, ferah ve dinç hissetmektedir. O en yüksek hamlelerini bundan alıyordu. Bu kadın, onun ruhunun ekmeği ve tuzu idi. Bir dakika, onsuz yaşayabileceğini hatırından geçirmemişti.

Gerçi, gözlerinin Selma'dan başka kadınlar veya genç kızlar üstüne durakladığı, başka kadınlara, başka kızlara karşı candan bir arzu duyduğu anlar oluyordu. Fakat, Selma Hanımdan vazgeçip başka bir kadına bağlanmak, ona, aklın almayacağı bir *katastrofu* ifade ediyordu. Bu on yıllık bağı çözüp, yeni bir gönül savaşına atılmak, bu güzel ve özlü geçmişi unutmak ona ölmek gibi bir şey geliyordu. Ölümü düşünürüz, günün birinde öleceğimizi biliriz. Fakat, bu, bize yine muhal görünür. Muhal değilse bile, vakti, zamanı tayin edilmeyecek kadar uzak ve bulanık bir âkıbet farzedilir. Aşkta da unutmak, vazgeçmek, ayrılmak fikri böyledir. Bu kadar acıklı bir surette muhakkak ve bu kadar zaaf ile imkânsızdır.

Lâkin, bir gün gelir, eskiden yoluna can vermeye hazır olduğumuz sevgilinin solmuş yüzüne, çil basmış ellerine bakarken "O bu muydu? Bunun için mi yıllarca yanıp tutuş-tum?" deriz. Hayatımızın en hazin anı budur. Çünkü, bu halet, biraz da bizim ihtiyarlığımızın işaretidir. Gönüllerdeki o soğuk ürperiş, kışın, bize ilk üfleyişlerindendir. Gözümüzün önünden bir hayal perdesi daha kalkmıştır.

Şu halde, Neşet Sabit'i böyle bir inkisara düşmekten bi-

raz da kendi gençliği kurtarıyor demektir. Nitekim, Selma Hanım da otuz sekiz, otuz dokuz yaşına rağmen kendini hâlâ ümit ve sevgi ile dolu hissetmek kudretini bu gençlikten alıyordu. Zira, bu *Jouvence** kaynağının suyu her ikisine de yetecek kadar boldu. Hattâ, her üçüne de... Her üçüne de mi?..

Evet, kim ne derse desin, Neşet Sabit'in Büyük Devlet Tiyatrosu'ndaki genç artist kızla alâkası günden güne göze çarpacak bir mahiyet almaktadır. Selma Hanımın kadınlık duygusu kendisini aldatmamıştı. Bu, onda bellibaşlı bir şüphe gibi değil, bir önceden seziş, bir malûm oluş gibi başlamıştı.

Gerçi, o piyes provası günlerinden bugüne kadar, ortada, ne bu münasebetin sıklaşıp derinleştiğine dair bir alâmet ne de herhangi birini ele verecek bir vaka vardı. Fakat Selma Hanımın içinde bir ses "Mutlaka bir şey olacak!" diyordu.

Nihayet bir gün, Ankara Stadiumu'nda kadınlı erkekli bir yarış günüydü. Selma Hanımla Neşet Sabit, üç yüz metrelik bir yaya koşu müsabakası için meydanda toplanıp hakemle konuşan bir küme sporcuya bakarken genç adam birdenbire yerinden fırladı. Selma Hanıma, telâşlı bir sesle ancak: "Pardon, bir dakika yerimi muhafaza et." diyebildi. Esrarlı bir cazibeye kapılmış veya sadece hipnotizma edilmiş bir insan gibi nereye gittiğini söylemeksizin tribünün basamaklarından aşağıya inmeye başladı ve meydanın etrafında birikmiş kalabalığı yararak sporcular kümesine yaklaştı. Aynı zamanda bunlar arasından bir tanesi ayrıldı. Neşet Sabit'e doğru yürüdü ve Selma Hanım, Neşet'e doğru yürüyen bu yarı çıplak vücutlu genç kızda, Yıldız Hanımı, Büyük Devlet Tiyatrosu'ndaki artist kızı tanıdı. Bu hâdisenin onda uyandırdığı ilk tesir derin bir hayret oldu. Neşet

(*) Canlılık, hayat, gençlik.

Sabit, bu kadar uzaktan ve en az on, on beş kişilik bir grubun içinde birdenbire onu nasıl seçebilmişti? Bahusus ki, pek yakından bildiğimiz kimseleri bile deniz banyosu kıyafetinde veya pijama ile, ya da herhangi alışmadığımız bir şekil ve hayrette görünce tanımakta epeyce zorluk çekeriz. Nasıl oldu da, Neşet Sabit, en az, birkaç yüz metrelik bir mesafeden, yüzünün hiçbir çizgisi görünemeyen bu çıplak bacaklı, çıplak kollu, başı leylâkî bir mendille sarılı sporcu kız siluetinde Yıldız'ı keşfetmişti? Hem de öyle bir sür'atle, öyle birdenbire ki...

Selma Hanımda bu hayret uzun sürmedi. Yüreğine ânî bir ıstırap çöktü. Hiç o vakte kadar duymadığı bir umutsuzluk, bir kasvet, bir öyle tâ canevinden burkuluş ki, çılgın bir feryat ile haykırarak bulunduğu yere düşüp bayılmamak için kendi üzerinde âdeta insan gücünden üstün bir kudret sarfına mecbur oldu. Benzi sapsarı kesilmişti ve gözleri dimdik, oraya saplanıp kalmıştı.

Selma Hanım, o küçük narin sporcu siluetinin Yıldız olduğunu, ona mahsus bir baş ve gövde hareketinden anlamıştı. Yoksa, bunun, uzaktan bir oğlan çocuğundan hiç farkı yoktu. Ne göğüs, ne kalça... Öyle dümdüz, öyle fidan gibi bir kız vücudu ki, eski Yunan fresklerindeki Hermafrodita bedenlerinin tam örneğidir. İşte, ellerini arkasına doğru götürüp göğsünü ileriye uzatıyor ve başı hafifçe yana eğilmiş olarak Neşet Sabit'e bakıyor. Bu, onun mutad duruşlarından biridir.

Sol memesinin üstünde bir numero var. 14 mü? 16 mı pek belli olmuyor. Selma Hanım, gûya bu vaziyette en mühim nokta buymuş gibi mutlaka o rakamı seçmeye çalışıyor. Derken, kız, bulunduğu yerde bir topaç gibi döndü ve elini, yine bir erkek çocuk tavriyle genç adama uzatıp deminki arkadaşlarının yanına gitti.

Neşet Sabit, yerine döndüğü vakit, halinde hiçbir fevka-

lâdelik yoktu. Karısına eğilip sakin ve tabiî bir sesle:

"Bu konuştuğum Yıldız Hanımdı, dedi. "Sana, söylemiş miydim, bilmem? Piyeste onun rolüne ait bazı tadilât yapacağız. Vaktim olup bir türlü tiyatroya kadar gidemedim. Evini de bilmiyordum. Burada rastgelişim büyük bir fırsat oldu.

Gerçi, Selma Hanımın böyle bir şeyden haberi vardı. Hemen bütün tenkitçiler, piyesin bu noktasına dokunmuşlardı. Bu nokta da, genç kızın, bir evlenme meselesinden dolayı babasiyle yaptığı münakaşada lüzumundan fazla ukalâ, şirret oluşu ve âdeta eski usul melodramlardaki tiratlara benzer söyleyişi idi.

Selma Hanımın ağzından bir:

"Ya... nidası çıktı. Helecanını Neşet Sabit'e belli etmek istemiyordu. Bunun için de hiç ses çıkarmaması, oyunlarla meşgul görünmesi, gözlerini kocasından kaçırması lâzım geliyordu. Zira, bir kelime söyleyecek olsa, Neşet Sabit, sesinin titrediğini derhal hissedecek; yüzünü ondan yana çevirse benzinin uçukluğunu, gözlerinin içindeki yaralı mahlûk ıstırabını mutlaka görecekti.

Şimdi, koşucular, kendilerine tayin edilen hatta gitmişler, sıraya dizilmişler, hareket işaretini bekliyorlardı. Bunlar, dördü erkek, ikisi kadın olmak üzere altı kişiydi.

O güne kadar, spor âleminde kadınların erkeklerle yarışa girişleri çok görülmüştü. Fakat, bunların hepsi, ya otomobil, ya motosiklet, ya bisiklet gibi daima bir makinalı âletin yardımına dayanan yarışlardı. Doğrudan doğruya bünyenin kendi gücüne dayanan sporlar arasında, buna, muhtelit* müsabakaların hemen ilki nazariyle bakılabilirdi. Onun için halkta, bahusus kadınlarda, bu koşu, büyük bir helecan ve alâka uyandırıyordu.

İşte, işaret verildi. Koşmaya başladılar. Biraz evvel, anfi-

* Karma

teatırda, bir mozaikten duvar gibi hareketsiz duran insan yığını birdenbire harekete geldi. Kaynaşmaya başladı. Tiz feryatlar, boğuk ve kısık sayhalar yükseliyor, sanki, mozaikten duvar bir zelzeleyle sarsılıyordu.

"Yaşa. Yetiş!.. Ha bre, ha bre ha!.. İşte, geçiyor, işte geçti!..

Fakat birinci gelen bir erkekti ve Yıldız Hanım ikinci gelmişti.

Selma, gözünün ucuyla Neşet Sabit'e bakıyordu. Genç adamın yüzünde, herhangi bir seyircinin yüzündeki heyecandan fazla bir şey yoktu. Hattâ bu neticeye biraz da lâkayıt görünüyordu. Bir şey söylemiş olmak için:

"İkinci geliş de yine bir muvaffakıyet;" dedi.

Selma Hanımın dudakları arasından bir:

"Ya... nidası daha çıktı.

Bundan sonra bir bisiklet yarışı oldu. Bu da kadınlı erkekli idi. Selma Hanım, bunu da anlamayan gözlerle seyretti. On seneden beri, ilk defa olarak böyle bir kalabalık içinde kendini bu kadar yalnız ve alâkasız hissediyordu. Ve bu fena his, onda, bir eski hastalığın yeniden tepişini haber veren bir sancı gibiydi.

Lâkin, büyük bir irade kudreti, bir *otosügjesionla** bunu yenmeye çalışıyordu. Karşısında Ankara'nın keskin profili, onun her müşkül anında olduğu gibi, bu sefer de, bir çetin *energi* dersi halinde dimdik duruyordu. Tepesi, hâlâ, eski kale duvarlariyle çevrilmiş bu yalçın kaya, böğründen kuleler gibi fışkıran beşer altışar katlı binalariyle bu mânayı her zamandan daha keskin bir tarzda ifade etmekte idi.

Bu sırada anfiteatırdan bir alkış tufanıdır koptu. Herkes bir ağızdan:

"Geçti, geçti, geçti... diye bağırıyordu ve bu sefer yarışı kazanan bir genç kızdı. Acaba kim? Acaba kim? Selma Ha-

(*) Kendi kendine telkin.

nım, elindeki programa baktı.

(2) Orta sürat bisiklet yarışı;

8 numero: Nisan Hanım.

Çocuk gibi sevinçle gülerek ellerini çırptı.

"Bu benim talebem. Benim talebem, Neşet.." dedi.

VII

Stadiumdaki hâdisenin bellibaşlı bir devamı olmadı. Bilmem ki, buna bir hâdise demek de ne dereceye kadar doğrudur. Selma Hanım, o günkü şüphe ve helecanını haklı gösterecek hemen hiçbir delil elde edemedi. Neşet Sabit'in orada Yıldız'la konuşmaya gidişi gerçekten piyesteki tadilât meselesinden başka bir şeyle alâkadar değildi. Bilâkis, Neşet Sabit'in bu meseleyi bahane edip, genç kızı, ya tiyatroda, ya evinde bulmaya gitmeyip de onunla herkesin ve bahusus Selma Hanımın gözü önünde konuşması, yüreğinin kötü niyetlerden ne kadar arı olduğunu ispat etmişti. Nitekim, Neşet Sabit'in bahis mevzuu tadilâtı yapmak için genç kızı Selma Hanımın evde bulunduğu bir saatte kendi apartımanına davet edişi de büsbütün emniyet verici bir hareket oldu.

Selma Hanım, şimdi, geçirdiği o müthiş elem dakikalarına gülüyordu ve kendi kendine: "Her şey değişecek, fakat, kadının kalbi hep aynı biçareliği muhafaza edecek" diyordu. Nitekim, işte; nitekim, işte, Yıldız Hanım evlerine gel-

diği gün, yüreği yeniden zehirlenmeye başlamıştı.

Genç kızın kendilerine bu ilk ziyareti idi. Mümkün olduğu kadar resmî davranıyor; Selma Hanıma karşı, yaşını başını almış bir ev sahibesine gösterilmesi lâzım gelen hürmette kusur etmiyordu. Hele Neşet Sabit'le muamelelerinde zerre kadar lâübalilik yoktu. Piyesin değişecek tarafı hakkında muharririn sayıp döktüğü mütaleaları bir talebenin hocasını dinleyişi gibi şahsiyetsiz, itirazsız dinliyor; arada bir iyice anlayamadığı noktalara dair ancak kısa birkaç sual sormakla kalıyor, sonra, gene baştan ayağa sessiz bir dikkat kesiliyordu.

Selma Hanım, içinden: "Ne sinsi kız, ne sinsi kız!" diyordu ve onun içyüzünü meydana vuracak ufacık bir tavrını, hareketini yakalayabilmek için, ikide bir, lüzumlu lüzumsuz, odadan dışarıya çıkıyor, biraz sonra âdeta bir baskın yapmak isteyen bir polis memuru maharetiyle ansızın içeriye giriveriyordu.

Fakat bir türlü onları "cürmü meşhut" halinde yakalayamadı. Hattâ bir defasında odaya, öyle sessizce sokuluvermişti ki, Yıldız, onun varlığından dakikalarca haberdar olamamış, birden, yanıbaşında sesini işitince "Ay, siz burada mıydınız!" diye yerinden sıçramıştı.

Selma Hanıma gene emniyet gelmedi. "Rol yapıyor. Bu kız, gerçekten mükemmel bir sanatkâr" dedi. Halbuki, Yıldız, sahne dışında dünyanın en sade, en tabiî insanı idi. Meselâ, o gün, buraya gelmek için, üstüne başına ufacık bir ihtimam bile göstermemişti. Arkasında oldukça kullanılmış bir kurşuni kostüm tayyör ve ayaklarında kalın deriden kısa ökçeli sport ayakkapları vardı. Ankara tiftiğinden bir koyu renk şanday, ta çenesinin altına kadar çıkan yakası ve bileklerine kadar inen kollariyle gövdesini sımsıkı kavramıştı. Kendiliğinden kıvırcık saçları aynı yünden, bir elde örülmüş *bere*nin kenarlarından ancak dışarıya çıkıyor-

du. Dudaklarında *ruj* namına hiçbir şey yoktu. Kirpikleri ise hafifçe sürmeli idi.

Yıldız, Neşet Sabit'in yanından çıktıktan sonra gündelik ekzersislerini yapmak üzere doğruca Stadiuma gidecekti ve belki, yalnız ona göre giyinmişti. Zaten, bu kızın, kendi sanatından sonra en büyük aşkı, merakı sport idi. Hattâ denilebilir ki, çok defa onda sportun tiyatroya galebe çaldığı oluyordu. Hele müsabaka mevsimleri gelince Yıldız, tiyatrodaki vazifelerini büsbütün sermeye, rollerini unutmaya başlardı.

Selma Hanım hayatta bu kadar oğlanımsı olan bu kızın, sahneye çıkınca ne derece dişileştiğini iyi biliyordu. Acaba tabiî hali bu mudur? Yoksa o mudur? İşte, bunu bir türlü halledemiyordu. Eğer, Yıldız'ın kadınlık duyusu lâzım geldiği kadar kıvamında olmasa bütün o hummalı "maşuka" ateşliliklerini, o çılgın bakire taşkınlıklarını, o vefasız canan işvelerini, o zinacı kadın düzenbazlıklarını o kadar samimiyet ve muvaffakiyetle nasıl, nasıl temsil edebilirdi? Bu temiz yüz, bu saf ve berrak bakışlar, eğer gerçekten hâlis ve masum bir ruhun aynası ise sahneye çıkınca bu bedene başka bir ruh mu gelip oturuyordu? Bu başkasının ruhu mudur ki ona, etin o kötü ürperişlerini, o sıtmalı ihtilâçlarını veriyordu? Dudaklarını âşıkının dudaklarına teslim ederken canı ağzına gelmiş gibi inim inim inlemeyi bu yabancı ruhtan mı öğreniyordu?

O gün, Selma Hanım, Yıldız'ı yakından tetkik ede ede bu sorgular zihninin içine öyle bir ısrar ile saplanıp durdu ki, nihayet kendini tutamayıp genç kıza dedi:

"...Müsaade ederseniz size bir şey soracağım. Gerçi, bu, benim taraftan fazla lâubali bir hareket olacak; fakat, onu, sanatınız karşısında duyduğum çocukça hayranlığa bağışlayınız."

"Estağfurullah; rica ederim, Hanımefendi...

"Siz ki, bu kadar hâlis, lekesiz ve sağlam bir karaktersiniz. Nasıl oluyor da bazı *pervers** kadın tiplerini o kadar muvaffakiyetle o kadar candan diyebileceğim bir alâka ile yapabiliyorsunuz?"

Genç kız, gitmek için ayakta, iki elinin başparmaklarını belindeki meşin kayışa geçirmiş duruyordu. Açık, temiz bir gülüşle güldü:

"Lâkin Hanımefendi;" dedi, "böyle bir suali hemen her artiste sorabilirsiniz. Meselâ, filân aktör o kadar yufka yürekli bir adamken nasıl oluyor da en ziyade katil ve zalim tiplerinde muvaffak oluyor? Filân aktör, fazilet ve iffetin ta kendisi iken en ziyade neden hep şerir, dolandırıcı ve serseri rollerinde kuvvetini gösteriyor? Dahası var. Halkı en çok güldüren komiklerin çoğu birtakım mahzun mizaçlılardır. Bunun aksine, bazı, büyük tragediacılar da hususî hayatlarında, neşeli, güleryüzlü, hoşsözlü adamlardır."

Yıldız, bunları söyleyerek yavaş yavaş kapıya doğru yürüyordu. Selma Hanım:

"Ne doğru... dedi.

Genç kız, bir eline eldivenini geçirdi, öbürünü ev sahiplerine uzattı:

"Bu böyle... Fakat, neden böyle? İşte, meslek sırrı dedikleri şey, mutlaka bu olacak" dedi ve bir kahkaha salıvererek kapıdan çıktı. Merdivenleri bir keklik gibi sekerek iniyordu.

Biraz sonra bir küçük sport otomobilinin hırçın bir patırtı ile hareket ettiği işitildi. Selma Hanım, salona dönmüş, camın arkasından sokağa bakıyordu. Yıldız'ın, üstü siyah ve seyrek bir dikişle dikilmiş sarı güdeli eldivenli ellerinin *volana* doğru uzandığını gördü.

"Ne canlı, ne kadar akıllı" diye mırıldandı.

Neşet Sabit, salonun ortasında duruyor ve kutudan he-

*) Yaz

nüz aldığı bir sigarayı düşünceli düşünceli ağzına götürüyordu.

"Ee, işte, bu yeni nesil bu, işte tam yeni nesil;" dedi.

"Kaç yaşında var dersin?"

"Oo, olsun olsun, yirmi iki, yirmi üç yaşında...

Selma Hanım, Neşet Sabit'in onu, daha genç tahmin etmesini diliyordu. Ta ki, aralarındaki yaş farkı, ikide bir, zihnini kurcalayan o fena ihtimalleri büsbütün imkânsız kılsın diye... Lâkin, Neşet Sabit'in Yıldız'a verdiği yaş, bu ihtimalleri imkânsızlaştırmak şöyle dursun, âdeta, tabiîleştiriyordu. Zira, eğer, Yıldız, yirmi üçünde ise Neşet Sabit'ten on iki, on üç yaş küçük demekti. Otuz beşini henüz geçmiş bir adamın yirmi üç yaşında bir kızla sevişmesinde aklıselimi incitecek hiçbir şey yok. Halbuki, bu tahmine göre, Selma Hanım, Yıldız'ın hemen hemen anası olabilirdi.

Bir an içinde, bütün bu hesaplar, beyninden bir şimşek hışmiyle geçti. Sinirli bir tavırla Neşet Sabit'e dönüp:

"Öyle ise, onunla kendi aranda nereden bir nesil farkı çıkarıyorsun?" dedi.

"Gayet basit. Bir defa Yıldız Hanım, benim içinde büyüdüğüm, tahsilimi yaptığım, gözümü açıp kendimi bildiğim devirlere ait hiçbir şey hatırlamıyor. Ne fese, ne kafese, ne peçeye dair bir fikri var. Ne eski harfleri biliyor. Altının, gümüşün bir mübadele vasıtası olduğu devrin hikâyeleri ise, ona, birer tarihöncesi masalları gibi geliyor. Padişahlı, halifeli bir memleket nasıl olur, diye sorsan, Harun Reşit zamanında Bağdat gibi değil mi? diyor. Zaman iki insanı, birbirinden daha ne türlü ayırabilir?"

"Bu, olsa olsa bir kültür ayrılığıdır."

"Hayır bir ruh, bir seciye, bir zihniyet, bir yaş farkı... Ne dersen de, onu, bizim nesle mal edemezsin.

Bu "bizim nesil" sözü Selma Hanımın yüreğine biraz su serpti. Her şeye rağmen demek ki Neşet onun safında,

onun yanında kalıyordu. Selma Hanım, Neşet'le kendi arasındaki bu nesil birliğini daha ziyade tebarüz ettirmek istiyormuş gibi:

"Sen, şimdi, bizim neslimizi bunlardan daha geri mi buluyorsun?" dedi.

"Heyhat, bu yeni nesilde bizim neslimizin derinliği yok. Çünki o, artık derini aramıyor. Aldığı istikamet ve her gün biraz daha artan hızı buna manidir. Biz, birtakım şakulî* insanlardık. Halbuki, bunlar ufkîdirler.** Kuşlar gibi ufkîdirler. Bunlara artık yürüyor denilemez. Uçuyorlar. Kanatla hiç derine gidilir mi? Kanat, daima yükseğe ve uzağa götüren uzuvdur. Yüksek, uzağa... Bak, şimdi, Yıldız Hanım çoktan Stadiuma vardı bile. Şu dakikada egzersizlerini yapıyor ve burada geçirdiği iki üç saati hiç aklından geçirmiyor. Halbuki, biz, şu anda, karşı karşıya geçmişiz, onun felsefesini yapmakla meşgulüz."

"Öyle ama, bu hayat, onun tadını çıkarmakta olduğu bu hayat bu felsefeden doğdu. Bu dialektikten çıktı. Biz, düşünüp münakaşa etmese idik, bugün, ne Stadiumdan, ne Yıldız Hanım'dan, ne de onun tiyatrosundan eser olacaktı. O da bizim gibi bir issız harabenin tozu toprağı içinde yıpranıp gidecekti. O, kendi varlığı kadar, bu varlığa kıymet veren şeylerin hepsini de bize borçludur. Yeni nesile biz vücut verdik. Onu bizim neslimiz yarattı. Hem de, ne mihnetler, ne me- şakkatler, ne tehlikeler mukabilinde; ne zor, ne korkunç imtihanlardan geçerek... Haydi canım; bu ateşte pişmemiş olanlara ben nasıl kendimden üstün insanlar nazariyle bakabilirim?"

"Evet, biz düşündük. Biz, tahayyül ettik, biz, istedik. Fakat bizim düşüncemiz onlarda vaka; bizim hayalimiz onlarda hakikat; bizim isteğimiz, onlarda irade oldu. Onun

Düşey
Yatay

için yeni nesil, bizden, yalnız daha bahtiyar değil, bizden daha kuvvetli bizden daha ileridir. Sonra, o ne sıhhat, iki gözüm, o ne sıhhat!.. O ne hâlis ruh ve beden tazeliği!.. Hangisinde, bizi kemiren illetlerden bir eser bulabilirsin? Bizi hem vücutça hem ruhça hem dimağca bir sürü hastalıklar kemirip durdu. Kemiklerimiz üstünde, etimiz bir yüktü. Muhayyelemiz bir karanlık çukurdu. Yüreğimiz, bir azap ve endişe yuvası idi. Bu kötü ve sakat makine, tabiatın bize bahşettiği bütün güzel ve iyi şeyleri hemen bir şer ve fesat unsuru haline sokar ve onlardan bizim sayısız felâketlerimizin zehrini çıkarırdı. İçmeden sarhoş olamazdık. Yalan söylemeden sevmesini bilemezdik ve herhangi bir zevkin, günah mefhumunu katmadan, tadını çıkaramazdık. Kötü kitaplar, kötü sinema filmleri, kötü danslar bir genci daha yirmi yaşını bitirmeden iliğine kadar çürümüş bir sefihin karanlık maneviyatına düşürüyor ve böyle bir genç için hayatta bütün temiz ve masum heyecan kaynakları daha ilk adımdan itibaren suyunu çekiyordu.

Şimdikiler böyle mi? Yeni kıymetlere göre teşekkül eden bu cemiyet içinde artık fenalığa kendiliğinden yer kalmamıştır. Çünki, en ziyade muhayyelenin ve binaenaleyh tembelliğin, işsizliğin, ne yapacağını bilmemezliğin, yürek sıkıntısının mahsulü olan kötülük, bu açık, aydınlık, havadar ve dinamik muhitte filiz sürmeden kuruyup gidiyor. Demin buradan çıkıp giden kızın birtakım *lubrique** hayaller kurmağa vakti var mı, sabahtan akşama kadar her saati bir meşguliyetle doludur ve sporun rasyonel usulleri sayesinde onun bünyesi gibi ahlâkı da sıhhatli ve faziletli bir inkişafa doğru feyz alıp gitmektedir."

Selma Hanım Neşet Sabit'i artık büsbütün başka bir kulakla dinliyordu. Onca, genç adamın bu uzun sözlerinden çıkarılması lâzım gelen mâna objektif olmaktan ziyade ta-

) Karanlık, kasvetli.

mamiyle sübjektifti. Selma Hanım, eski Hurufîler ve Sofiler gibi kocasının ağzından dökülen kelimelerin mânasını doğrudan doğruya değil, ancak, bir mecaz ve "lüden" perdesi arkasından çıkarmaya çalışıyordu.

Kendi kendine "Hele şu helecana, şu belâgate bak! Tabiî; kimden bahsediyor?" diyordu. Selma Hanıma göre, bu, şimdiden, Yıldız Hanımın bir müdafaanamesi idi. O, hâlisti. O, sâfiydi. O, sıhhatli idi. Ondan hiçbir hata çıkmasının imkânı yoktu. Bütün kusurlar, bütün günahlar, bütün şerler ancak Selma Hanıma ve Selma Hanım yaşında olanlara aitti. Mazinin bütün taaffünü* yalnız bunların içine sinmişti. Sahi, sahi; hakkı vardı. Neşet'in hakkı vardı. Mazi, bütün lekeleri, pasları, yosunlariyle mazi, onun içinde bir sonrasız ufunet** halinde idi. Bunu, nasıl silmeli bundan nasıl arınmalı? Bir genç kızın safiyetine nasıl dönmeli?

Zaten, Selma Hanım, kendi hayatında böyle bir safiyet devrini hiç hatırlamıyordu. O da, Neşet Sabit'in bahsettiği o bozukdüzen cemiyetlerin bataklığında vaktinden evvel olmuş, vaktinden evvel çürümüş yemişlerden biriydi. Daha on altısına basmadan aklı bütün kötülüklere eriyordu. Küçücük cinsiyeti, daha çocukluktan henüz çıkmış kalıbının içinde bir cerahatli çıban gibi işliyordu. Evet, bütün bunlar doğru, bütün bunlar doğru idi. Fakat, Neşet Sabit, yeni neslin bu illetlerden masun olduğunu nerden biliyordu? Acaba, Yıldız'da bunun bir tecrübesini mi yapmıştı?

(*) Kötü, pis, koku.

(**) Ilıhap, yangı

VIII

Ama, zaman, bu tereddütlerin, bu şüphelerin üstünden durmaksızın akıp gidiyordu. Yıllar, bir selin dalgaları gibi birbirini kovalayarak birbiri ardısıra inip çıkarak ve kıyılarda ne bulursa alıp sürükleyerek başdöndürücü bir hızla, bilinmeyen bir yere doğru atılıyor, atılıyordu.

Bilinmeyen bir yere? Başdöndürücü bir hızla? Selma Hanım, zaman denilen şeyin bu acı cilvesi karşısında eskilerin "veleh" dedikleri bir derin şaşkınlığa düşmüştü... Bu şaşkınlık onda bir nevi teslimiyetin, bir nevi tevekkülün başlangıcı oldu. Bir kenardan, bu akan seli seyrediyor gibiydi. Ve baktığı her dalganın kendi suretinden bir şeyler alıp götürdüğünün, artık, hiç farkında değildi. Çünkü, Selma Hanım, artık zaman mefhumunu kaybetmiş ve kendisini onun ölçüsü telâkki etmekten vazgeçmişti.

Nasıl vazgeçmesin ki, eskiden bir insan yaşına muadil olan her yıl, şimdi, bir asır genişliğinde, bir asır mikyasında ve bir asırlık vakalarla yüklü idi. Her yılbaşında mektebe gelen istatistikleri gözden geçirirken aklı duraklıyor; bir

rüya gördüğüne zahip oluyor; rakamlar, grafikler onun üzerinde *fantasmagoria* tesirini yapıyordu.

Bunların bazısı, nüfus sayısının artışını, okuyup yazmazlar sayısının azalışını, bazısı, ziraî ve sınaî istihsal temposunun hızını; yol ve demiryol siyasetinin gelişmesini; bazısı, millî servet seviyesinin yükselişini, kültür ve ilim sahasındaki muhtelif terakkileri gösteriyordu.

Bunlara göre, Türk milletinin senede yarım milyon arttığına, memleketteki okuyup yazmazlar sayısının yüzde onara, yüzde yirmişere indiğine; istihsal kudretinin her yıl otuz misli yükseldiğine ve bütün Anadolu'nun, bundan on beş yıl evvel İsmet Paşa'nın söylediği gibi, gerçekten, bir çelik ağ içine alındığına inanmak lâzım geliyordu. Selma Hanımın, istatistik rakamlarına ve resimlerine itimadı tam olmamakla beraber bunların hakikate ne kadar yakın olduğunu kendi çalışma sahasına ait bazı malûmatla pekiyi tâyin edebiliyordu.

Bundan başka, tatil devreleri, Selma Hanıma, memleket içinde, bütün bu rakam, çizgi ve boya halinde okuduğu şeyleri elle tutulur gözle görülür, kulakla işitilir birer realite olarak tecrübeden geçirmek imkânını veriyordu... Çünkü, her tatil devresi, Selma Hanım, Neşet Sabit'le birlikte Anadolu'-nun bir bölgesini seçiyorlar ve orayı karış karış tetkike koyuluyorlardı. Eskiden, bir mihnet ve meşakkat kaynağı olan bu ülke içi seyahatleri, şimdi, yolların güzelliği, nakil vasıtalarının rahatlığı ve varılan yerlerdeki şenlik ve bayındırlık yüzünden o kadar hoş ve gönül alıcı bir şey olmuştu ki, insan, bunlardan "Keşke, biraz daha sürseydi" arzusiyle dönüyordu.

İradeli bir fen eli, önce, yurdun iktisadî haritasını çizmişti. Bu haritaya göre, Anadolu muhtelif istihsal mıntakalarına ayrılmış ve her mıntaka ahalisinin fonksionları muayyen planlara göre tesbit edilmişti. Meselâ, Orta Anadolu,

bir ziraat sahası olmak hülyasını artık tamamiyle bırakmış, geniş bir hayvancılık ve zanaat merkezi olmuştu. Bozkırın, orta yaylaları, cinsi ıslah edilmiş ve üretilmiş eski Ankara keçileriyle, iklime uydurulmuş Merinos koyunlariyle o kadar dolmuştu ki, uzaktan bakan, göz, buraları yaz kış karlarla örtülü tepeler zannederdi. Biraz yakına gidilince bu tepelerin kımıldandığı hissedilirdi. Sonra, daha yakından, rüstaî ve Tevratî manzara bütün azametiyle gözönüne serilirdi. Kafaları, kadim Yunan şairlerinin kutsallaştırdığı "Pan"ın kafasını hatırlatan, fakat, gövdeleri Tiyh sahrasında yürüyen eski hakîmler* gibi topuklarına kadar yünlü örtü ile örtülü keçilerle muhteşem gerdanlı, kalın, korkunç boynuzlu koçların, bir mitolojik ordunun kahramanları gibi yığın halinde yürüdükleri görülürdü.

Buraları, büyük devlet çiftliklerinin geniş otlaklarıdır. Orta Anadolu'nun şayak ve kumaş fabrikalarına yün yetiştiren, iğci tezgâhları o sağlam, yumuşak ve sıcak yünlerini, işte bu sürülerden tedarik eder. Ancak bunlar sayesindedir ki, Türkiye'de, hakikî ve samimî manasiyle bir yerli kumaş sanayii tesis edebildi ve gene bunlar sayesindedir ki, ilk zamanlarda millî vasfını taşıyan bu sanayiin bir nevi gümrük kaçakçılığından başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Onun için, Selma Hanımla Neşet Sabit, bu havalideki her seyahatlerinde, bu sürülere rasgeldikleri vakit, genç adam, karısının kulağına eğilip ve parmağiyle sürüleri gösterip:

"Bizi hileden kurtaranlar... demekten kendini alamazdı.

Devletin fennî çiftliklerinde, gene Orta Anadolu'nun yağ, peynir ve et zanaatı için geniş ölçüde inek ve sığır yetiştirilmekte idi. Fakat, bu mutaıntan mahlûklara en çok Şarkî Anadolu'da rasgelinirdi. Akşamüstü güneş batarken, kara çamlı yamaçlardan acayip bir çağlayan hışırtısiyle yerlerine

*) Bilginler düşünürler.

dönen binlerce hayvandan mürekkep bu sürüleri, Selma Hanımın, âdeta, destanî bir heyecanla seyrettiği günler çok olmuştur. Bu, ya bir otomobil yolculuğu esnasında, birkaç dakikalık duraklarında veyahut da ücra bir köyde, bir oduncu kulübesinde misafir kaldıkları saatlere ait tatlı intibalardandır.

Selma Hanım, eskiden, tabiatı, dağlık ve kırlık yerleri hiç sevmezdi. Ona göre, tabiat demek, vahşilik, haşinlik, gariplik, ıssızlık, toz, toprak, çamur ve gübre demekti. Ona göre, tabiat, bundan on altı yıl evvel Nazif'le beraber Inebolu'dan Ankara'ya yaptıkları seyahat esnasında bir yaylıdan seyrettiği şeyler ve bunlarda çektiği zahmetler demekti. Fakat o vakitten bu vakite kadar, Anadolu'nun, insan eli değmeyen bir noktası kalmamıştı. Uzaklar yakınlaşmış; çoraklar yeşillenmiş; ocaklar tütmeye başlamıştı. Eskiden, bir yolcu, bir köye yaklaşırken her biri bir kovuğa sinip saklanan köylüler, şimdi, civarlarından geçenleri yolun yarısından güleryüzle karşılamaya çıkıyor: "Bize buyurmaz mısın?" diye sesleniyordu ve bunlar, artık hiç tezek yakmıyordu. Kömür ve odun işini en modern tekniğe göre eline almış olan Devlet, artık, bu tarihöncesi, bu taşdevri yakıt âdetini, köylünün başından âşarı, fesi, sarığı nasıl kaldırdıysa öyle kaldırmıştı. Onun için köylerde köy evlerinde misafirlik etmek, en titiz şehirliler için bile bir cismanî azap olmaktan çıkmış, Virgilus'un *Bukolik*'lerindeki kır safaları gibi bir şey olmuştu.

Hele, Garbî Anadolu'nun köyleri, ovaları, bağları, bahçeleriyle herhangi bir ileri Avrupa ülkesinden hiç farkı kalmamıştı. Çeşitli, seçme ve yüksek bir ziraat burayı beş on yıl içinde Fransa'nın Provansa'sına çevirmişti ve buranın mahsulleri artık eskisi gibi yalnız dışardan gelecek muktedir, serseri tüccarın yolunu gözetlemiyordu. Türkiye'nin iç pazarları düzene gireli ve hassaten Orta Anadolu, bu mah-

sullere, geniş bir ölçüde müşteri olalı, Manisa'nın üzümü, Aydın'ın inciri, artık, ikide bir çuvallarda kurtlanmak tehlikesinden kurtulmuştu.

Selma Hanım, yurdun bu zengin ve feyizli bölgesine her uğrayışında yere kapanıp toprağı öpmek arzusunu duyardı. İçinden "Güzel ülke, derdi; "tevekkeli senin adın Millî İstiklâl savaşının parolası olmadıydı. Tevekkeli, yıllarca senin hasretinle yanıp tutuşmadıktı" ve ucu bucağı görünmeyen yeşil bahçelerin gölgeliklerinde, bu son on altı, on yedi yıllık hummalı ömrünün bütün yorgunluklarını dindirirdi.

Yurt içindeki bu seyahatlerinden Ankara'ya her dönüşünde, Selma Hanım, kendisini, yalnız vücutça değil, ruhça da kuvvetlenmiş, dinçleşmiş hissederdi. Hiçbir ilaç, hiçbir kür, yaratıcı bir inkılâp heyecanı içinde yaşayan bir memleketin havası kadar insana sıhhat ve şifa veremez. Selma Hanım, bu hakikati, her gün biraz daha iyi anlıyordu ve her yıl başında Enstitü'deki vazifesine, geçen yıldan daha taze bir şevkle sarılıyordu.

Zaman, böylece gelip geçti; gelip geçti.

Bir sene, Neşet Sabit'in romanı Akademya'nın mükâfatını kazandı. Bu mükâfat bedelinin bir kısmı büyük, sağlam ve rahat bir seyahat otomobili halinde inkılâp etti.

Başka bir yıl, Selma Hanımın İstanbul'daki ihtiyar babası öldü. Erenköyü'ndeki köşkte yalnız kalan anası, Ankara'ya gelip onların yanına yerleşti.

Bir başka yıl, Yıldız kendisi gibi bir sporcu gençle evlendi. Bu genç, bir cüretli kızak şampiyonu idi. Yıldız Hanımın düğünü bir parça da Selma Hanımın düğünü olmuştu. Çünkü, son zamanlarda, bir sıtma nöbeti gibi kendini sık sık yakalayan, yiyen, kemiren endişelerinin, üzüntülerinin hepsinden sıyrılmıştı.

Hattâ, bu yeni çiftle birlikte, kendi otomobilleriyle bir Bursa seyahati bile yaptılar. Yıldız Hanım, Uludağ'da bir

tehlikeli kızak kazası geçirdi. Bunlara benzer birkaç vaka, birkaç hâdise daha... ve zaman, böylece gelip geçti, gelip geçti.

Selma Hanım, şimdi kırkına, şimdi kırk ikime basıyorum derken, nihayet, kırk beşini boyladı ve bunu, bir gün, yine Anadolu içindeki seyahatlerden birinden döndüğü sıralarda, masasının üstünde bulduğu bir büyük ve resmî zarftan çıkardığı tamim, ona, çıplak ve heyecansız diliyle haber verdi. Bu tamimde, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliği, ona, gelecek İlkteşrin sonunda Türk Cumhuriyetinin yirminci yılına basacağını ve Selma Hanımın bu bayram şerefine yapılacak şenliklerin tertip heyetlerinden birine seçildiğini bildiriyordu.

Bu tamimi okuyunca Selma Hanımın ilk duyduğu tesir bir derin hayret oldu. Yirminci yıldönümü mü? Yok canım; mutlaka bir yanlışlık olacak ve gözlerini mahzun mahzun karşısında, duvarda asılı duran takvimin iri harf ve rakamlarına doğru çevirdi:

1942. EYLÜL 15.

Ve her harf, her rakam üstünde ayrı ayrı durarak mırıldandı:

"1942. EYLÜL, 15!..

Bu nasıl olur? Daha, Gazi'nin onuncu yıldönümünde söylediği nutkun son kelimeleri kulaklarında çınlıyor:

"Ne.. muu.. tlu.. Tür.. kü.. m.. di.. ye.. ne...

Bunları ve daha bundan evvelkileri kendi kendine tekrar ediyor ve Gazi'nin tribünden ileriye doğru uzanan profili sanki biraz önce gördüğü bir şeymiş gibi gözünün önünde duruyor. Biraz önce Neşet'in elini kavrayıp: "Şimdi, bayılacağım. demişti. "Şimdi, nerede ise bayılacağım. demişti. Önünde kaynaşan halk, alay alay geçen askerler, bataryalar, bahriyelilerin beyaz başlıkları; izciler ve her birinin ayrı ayrı çehreleri ve havadaki demir, kayış kokuları ve megafo-

nun içinde büyüyen, devleşen sesler... bütün bunlar demin olmadı mı?

On yıl? Bunun üstünden on yıl daha mı geçti? Bu on yıl, bu teker teker on tane yıl birbiri ardısıra nereye gitti? Nasıl geçip gitti? Hiç haber vermeden, böyle sessizce, hırsız adımlariyle nereye sıvıştılar? Ve bizden neler çaldılar? Neler alıp götürdüler?

Hiçbir şey, hiçbir şey... Bundan on yıl evvel Selma Hanımın içinde ne varsa hepsi yerli yerinde duruyordu. Zaman, bir sel ise, bunlardan bazılarını alıp sürükleyecekti. Bir yel ise bunları devirecek, altüst edecekti. Bir sinsi kurt ise bunları için için kemirip aşındıracaktı. Ama, işte, bunların hiçbiri olmamıştı. Şu halde, zaman mefhumunun hakikî mânası, zamanın gerçek ölçüsü ne idi?

Selma Hanım, gözlerini, duvardan masaya doğru indirdi. İki eli, demin okuduğu kâğıdın üstünde yanyana duruyordu. Derileri pörsümüş, çilli, kuru ve zavallı iki el... İşte, değişen bunlardı; zamanın izleri sade bunlarda idi.

"Bunlar benim ellerim değil. Bunlar kimin elleri?"

Selma Hanımın fildişinden lekesiz, beyaz ve avuçlarının içi tozpembe, uzun, ince parmaklı elleri vardı ve onlar, esrarengiz bir seyyale ile canlı idiler. Onları, Neşet Sabit'in saçları arasına her sokuşunda genç adamın sert adaleli vücudu, sanki, bir elektrik cereyanına tutulmuş gibi titrerdi Selma Hanım, mahzun mahzun gülümsedi:

"Lâkin, dedi; "onun saçları da yer yer dökülüyor, yer yer ağarıyor... O da ihtiyarlıyor...

IX

Ankara, kızıldan pembeye, pembeden mora, mordan leylâkiye geçen bir aydınlık içinde cıvıl cıvıl kaynıyor. Bu seferki yıldönümünün gece şenliklerinde, birinci onyılda olduğu gibi parça parça elektrik tenviratı* yapılmadı. Şehre hâkim, yüksek noktalara her biri dev gibi yüzlerce projektör konuldu. Bunların hepsi birden, Ankara'yı, tâ Çankaya'dan Keçiören'e kadar tatlı bir Batı aydınlığı içine almıştı ve tıpkı Ankara'nın akşam saatlerinde olduğu gibi bu berrak ve yekpare ışığın rengi dakikada bir değişiyordu.

Selma Hanımla Neşet Sabit, işte böyle bir rüyalı renk ve ziya denizinde yüzen halkın arasına katıldı. Gökyüzünden, durmaksızın sesler yağıyordu. Hertz dalgaları, şimdi, bir millî neşidenin ahengiyle kabarıp akarken, şimdi, bir heyecanlı hitabenin yankılariyle uğulduyor; şimdi coşkun bir şairin bağrından kopan bir musikî çağlayaniyle taşıp gidiyordu.

Gökyüzü, yalnız bu seslerle dolu değildi. İkide bir, havaî

(*) Aydınlatma

fişeklerin şimşekten kolları fezanın herhangi bir noktasına uzanıyor; oraya, Türk İnkılâbının şiarlarından birini ateşten bir satır halinde çizip bırakıyordu ve birkaç saniye sonra bu satır dağılıyor, kıvılcımdan kelimeleri teker teker halkın üstüne yağmaya başlarken ikinci bir şimşek daha çakıp başka bir noktaya, başka bir satır yazıyordu.

Caddelerdeki, takların her biri, bir yüksek sanat eseri idi ve her biri, inkılâp savaşının bir menkıbesini anlatıyordu. Kimi bir kule, kimi bir köprü, kimi bir kale kapısı şeklinde yapılmış bir taklar dizisinin en başında Ergenekon masalını temsil eden bir *allegorik* âbide duruyordu.

Halk, evvelâ bunun içinden geçiyor; sonra, sırasiyle Millî Tarihinin bütün mühim merhalelerini adım adım geçerek, nihayet, Gazi Sarayının mermer eşiklerine varıyordu.

Şenlik, asıl bu noktada mehabetli bir halk coşkunluğu şeklini alıyordu. Çünkü, muhtelif kafileler, burada birikiyor, toplanıyor, kabarıyor; Homiros'un "bin bir sesli unsur" dediği bir poyrazlı deniz manzarasını gösteriyordu.

Neşet Sabit'le Selma Hanımın, Işıklar caddesinin hemen başında katıldıkları kafile, olsa olsa bin kişiden ibaretti. Bu kafile, Hâkimiyeti Milliye meydanına gelince, üç bine çıktı. Gazi Bulvarının ortalarına doğru beş bin oldu. Çankaya'ya varınca, artık, bütün tepeyi bir engin orman gibi kaplayarak hep olduğu yerde sağdan sola, soldan sağa dalgalanmaya başladı.

Hava, oldukça serin, hattâ eni konu ayaza çevirmiş olmakla beraber, bütün bu binlerce insanın vücudundan çıkan bir acayip hararet her yana bir ilkbahar ılıklığı veriyor gibiydi. Bundan başka, bütün vücutlar birbirine o kadar yapışmış, bütün soluklar birbirine o kadar karışmıştı ki, her fert ruhça olduğu gibi bedence de bütün şahsî duygulardan sıyrılmış ve on bin kişi bir adam, bir adam on bin kişi olmuştu.

Bu muazzam akının, bu muazzam çalkanışın içinde hiç kimse artık kendi hareket ve iradesine hâkim değildi. Selma Hanımın gözleri, görülmeyen şeyleri görüyorum sanan bir cezbelinin gözleri gibi hudutsuz bir bakışla açılmış, Neşet Sabit'in kolunda bir somnambül yürüyüşüyle yürüyordu. Yandan, arkadan, önden muttasıl itilip kakıldığının; kâh, iki yabancı vücut arasında ezilircesine sıkışıp kaldığının; kâh, öne, kâh arkaya doğru yürüdüğünün; kâh ayaklarının yerden kesilip uçar gibi olduğunun; kâh susup, kâh bağırdığının farkında bile değildi. O, denizde bir dalga, ormanda bir yaprak ve dev yapılı bir erganunda bir ince teldi.

Her zerresi millî aşkla elektrikleşmiş bir müstesna hava içinde, bu mâveraî aydınlıklar arasında ve bu altın suyuna batırılmış bir sonsuz tarih tomarını andıran cadde üstünde, Selma Hanım, büyük ırkının mehip* rüyasına dalmıştı:

Kendini, ilk Türk akınlarının birinde, bir ordu içinde, uzun bir zamandan beri yürüyor farzediyordu. Bu ordu, belki Asya'nın göbeğinden, Uç Doğuya uzanan bir göç ve fütuhat kolu idi. Yüksek dağ tepelerini aşarak "Sarı ırmağın suları" yeşil vadilere doğru iniyordu. Bu ordu, belki, Hind'in engin ormanlarını kaplayacak olan dev dalgalı insan nehirlerinden biriydi. Kardeşi, eşi, yoldaşı Brahmaputra'nın, Sind'in, Ganj'ın yanı sıra homurdaya homurdaya sıcak ve kuzgun denizlere doğru akıp gidiyordu. Bu ordu, belki de, Ural dağlariyle Hazer arasından Kafkaslar'a, Kafkaslar'dan Karpatlar'a, Karpatlar'dan Tuna boylarına yol alıyordu.

Hayır, bu ordu, dev gibi insan dalgaları, Yehova'nın nice kaviınlere vadedip de bir türlü vermediği cenneti onun elinden zorla almaya koşuyordu. Bu cennet, Fırat'la Dicle'nin kolları arasında bir güzel maşuka gibi serilip yatan ve Akdeniz'in tatlı tuzunu, bir yiğit bedenindeki teri emer-

* Heybetli.

cesine, her aşk mevsimi uzaktan uzağa sömüren ülkeler melikesidir. Belki, şimdi; belki, şu anda bastıkları toprak onun topraklarıdır. Belki, biraz sonra mavi Ege'nin aydınlık ufukları görünecektir. İşte, yeşil başlı adaların oyuklarındaki kaynakların şırıltıları işitiliyor. İşte, ak tenli ve ıslak saçlı Nenfeler, gülen ve kaval çalan boynuzlu ilâhların etrafında raksediyor. İşte, Truva'dan dönen çıplak pehlivanlar; işte, periler, işte cinler... Hey, savulun; biz geliyoruz!

Selma Hanım, bu rüyaya öyle dalmıştı ki, az kalsın, içinden kopan bu nidayı dışarıya salıverecekti.

Tam bu sırada, bir yol dönemecinde, halk yığınlarının dalgaları üstünden, Gazi Sarayının ışıkları göründü. Selma Hanımın içinde bulunduğu kalabalık, artık, buradan daha ileriye gidemiyor, bulunduğu noktada sağa sola genişliyordu. Çünkü, arkadan, muttasıl, yeni insan dalgaları geliyordu.

Neşet Sabit, Selma Hanıma:

"Yoruldun mu?" dedi.

"Ne münasebet. Böyle, daha günlerce, aylarca yürüyebilirim."

Birden, yığında öne doğru bir kımıldanış, bir hamle oldu. Binlerce insan, hep bir ağızdan:

"Gazi, Gazi, Gazi..." diye haykırdı.

Sarayın, göz kamaştırıcı bir ışıkla gündüz gibi aydınlanmış taraçasına, yanında beş on arkadaşiyle Gazi'nin çıktığı görülüyordu. Gerçi, buna görülmek demek biraz mübalâğalı idi. Zira, bu kadar uzaktan, onu ancak şevk ve cuşişten* bütün melekeleri yüz misline çıkmış böyle bir halkın bakışı seçebilirdi.

Derken havada bir ses duyuldu:

"Bayramınız kutlu olsun."

(*) Coşkunluktan.

Bu, Gazi'nin mikrofonlardan akseden sesiydi. Yığın, hep bir ağızdan cevap verdi:

"Senin bayramın kutlu olsun. Senin bayramın...

Gazi, şimdi, yanındaki arkadaşlariyle beraber, taraçanın tâ ön planına kadar ilerlemişti. Durdu. Uzun bir müddet dalgaları evinin eşiklerini yalayan bu insan denizini seyretti. Sonra, ağızda duran birine eğilip sordu:

"Paşam, acaba kaç bin kişi var, dersiniz!"

Mikrofonlar, bu sözü de büyülterek etrafa yaydılar.

"Ön safta üç dört bin kişi var, zannederim. Fakat, arkadan, muttasıl geliyor, muttasıl geliyor...

Bu sesi tanımamak mümkün değildi. Bu, İsmet Paşa'nın göğüsten gelen sıcak ve dolgun sesiydi. Selma Hanımla Neşet Sabit kadar, herkes de bu sese aşinadır. Yığınlar:

"İşte, İsmet Paşa; işte, İsmet Paşa... diye çalkalandı.

Başvekilin başı öne doğru uzandı. Kendine mahsus samimî tavırlariyle elini salladı.

Ön saftaki halk, şeflerle bu kısa bayramlaşmadan sonra yavaşça sağa doğru kayıyor; arka caddelerden, bir ordu gibi intizamla aşağıya sarkıyordu. Böylece, bu on bin kişilik kalabalık, beş yüzer ve biner kişilik kafileler halinde Gazi Sarayının tâ önüne kadar ilerleyip ilerleyip çekiliyor ve yerlerini arkadan gelen binlere bırakıyordu.

Ve bu meddücezir tanyeri ağarıncaya kadar böyle devam etti. Fakat, artık, dağılmak için Çankaya'dan şehre dönen alaylar, sabahın yaklaşmakta olduğunu hissetmiyordu. Çünkü kızıldan pembeye, pembeden mora, mordan leylâkiye geçen renk ve ışık oyunları hâlâ sönmemişti. Şimşekten kollar, hâlâ gökyüzünde yazacak şeyler buluyor. Bundan başka, sunî, beyaz bulut perdeleri üstünde en taze aktüalite filmlerini çevirmekte olan havai sinemaların çarkları da henüz durmamıştı. Asıl garibi hiç kimsede zerre kadar yorgunluk eseri yoktu.

Öyle ki, Selma Hanımla Neşet Sabit bile, artık, yüz kişiden fazla olmayan bir insan kümesi içinde kendi mahallelerine dönerken hâlâ dolaşmak arzusunu duymakta idiler.

Tam bu sırada, sokağın başından bir uzun izci alayı sökün etti. Bunlar, İstanbul'dan Ankara'ya yayan gelmiş olan gençlerdi. Ve gece erken yatıp, sabahleyin erkenden yola çıkmış bulunuyorlardı. İstanbul izcileri böylece bütün Anadolu'-yu dolaşacaklardı.

Selma Hanımla Neşet Sabit kenara çekilip bu dinç, gürbüz insan dizisine bir nevi hayranlık ve gıpta ile baktılar. İçlerinde yirmi yaşından fazla görünen yoktu. Kolları dirseklerine kadar sığalı, gerdanları açık, sırtlarında yol çantaları, böğürlerinde matralariyle şen şatır yürüyorlardı. Hepsi, bir ağızdan bir türkü tutturmuştu ve tâ önde bir trampeta ile bir fifra bu türküye refakat ediyordu.

Bu genç alayı, bir ilkbaharda, bir kırlangıç kafilesini andırıyordu ve insana onlar gibi uzak mesafelerin, egzotik ülkelerin, sergüzeştle dolu yolculukların hasretini veriyordu.

Neşet Sabit'le Selma Hanımın ikisi birden bu hasretle tutuştu. Bu türküyü çağırarak, bu fifra ile bu trampetanın arkasından, bu gençler arasında yürümek, yürümek; bir daha dönmemek üzere, bir daha bu mazileşen, bu yığın yığın hatıraların yüküyle ezilen hayat merhalesine dönmemek üzere, henüz görülmemiş, henüz keşfedilmemiş ufuklara doğru gitmek, gitmek, gitmek...

Fakat eyvah, ne Selma Hanım için ne Neşet Sabit için artık buna imkân kalmamıştı. Onlar ne yaparlarsa yapsınlar ne duyarlarsa duysunlar ne isterlerse istesinler; onlar artık, bu şenlik sabahının serinliğinde, henüz uyanıp yola çıkan bu kaynak suyu gibi taze kafileye katılamazlardı. Çünkü, onlar, uzun bir yolculuktan evlerine dönen toza toprağa bulanmış iki seyyah idi. İçlerindeki nevalenin artık kurumaya başladığı dağarcıklarını şöyle bir kenara bırakıp bere-

li ayaklarını ocağın ateşine uzatacakları zaman gelmişti.

Selma Hanım, o dakikada, belki, kendi gibi son bir gençlik rüyasına dalmış duran Neşet Sabit'in kolundan çekti. Ağır ağır, evlerine doğru yürüdüler. Selma, apartmanın merdivenlerinden çıkarken adamakıllı yorulmuş olduğunu hissetti. Soluk alırken nefesi tükenir gibi oluyordu. Evlerine girdikleri zaman, içeride, çoktan gündüzdü. Neşet Sabit, pardesüsü sırtında, şapkası başında kendisini bir koltuğa bıraktı:

"Of yorulmuşum," dedi. "Ama ne tatlı bir yorgunluk!"

Kadın, gözünün ucuyla erkeğe baktı. Onu, ilk defa olarak cüssesinin bütün kusurlariyle görüyordu. Bacakları küçükleşmeye, omuzları kalınlaşmaya, karnı büyümeye yüz tutmuş ve simasına bir sahtiyan maske sertliği gelmişti. Kendi kendine: "Zavallı yavrucak, zavallı yavrucak; o, artık trampetalı kafileye katılamaz." dedi. Sonra, dönüp sordu:

"Sana bir ıhlamur kaynatayım mı?"

"Fena olmaz, iyice ayaz vardı; üşüdük."

Uzaktan uzağa, şenlik sonunun dağınık sesleri işitiliyordu.

SON

Ankara romanı bir roman olarak değil, romana egemen olan düşünceler açısından değerlendirilmiştir. Nitekim aşağıya aldığım üç eleştiri üç ayrı görüşün ürünüdür. Bunlardan, **Muallim** dergisinde yayımlanan ve **Kadro** dergisine olduğu gibi aktarılan (s. 28, 1934) Mansur Tekin'in yazısına, romanda savunulan Kadrocu görüş egemendir:

Ankara millî mücadele senelerinden bugüne kadar ve on sene sonraya kadar inkılâp hareketlerinin safhalarını ve inkişaf istikametlerini işaret etmektedir.

Kitap üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım askerî zafere kadar olan Ankara'yı kısa hatlarla tersime çalışmaktadır. Romanın kahramanı olan Selma Hanım hayatını bu üç kısımda üç ayrı erkekle geçiriyor. Millî mücadele sahnelerinde bir banka şefinin karısıdır. Bir yerli Ankaralının evinde kiracı olarak oturan Selma Hanım o günün Ankarasını yaşatıyor. Bütün ümitlerin zafere bağlandığı, başka hiçbir şeyin daha ehemmiyetli olmadığı bu devirde herkesin mütevazi bir hayatı var. Yalnız kocasının millî davaya bir erkekten

beklediği heyecan ve alâka ile bağlanmadığını gören Selma Hanım yavaş yavaş bir erkânıharp binbaşının fikir ve hareketlerine yakınlık duyuyor. Birinci kısım bu yakınlığın kuvvetlenip Selma Hanımı kendi cazibesine kaptırdığı bir zamanda nihayetleniyor.

İkinci kısım zaferden sonraki Ankara'dır. Şimdi Selma Hanımı eski binbaşı ve mütekait miralay Hakkı Beyin karısı olarak görüyoruz. Yenişehir'de acaip zevksizliklerin kaynaştığı yeni binalardan birinde ve yeni bir harp zengini demek olan, şirket meclisi idarelerinde dolaşan ecnebi gruplarla kumusyon işleri yapmağa çalışan Hakkı Beyin yeni simasile tanışıyor. Bu sima o kadar değişmiştir ki, bunu Selma Hanım bile tanımakta güçlük çekiyor. Daima titiz bir inkılâpçı kalan asıl Ankara'nın yanıbaşında inkılâbı, zaferi, egoist bir zümrenin kendi hesabına istismara çalışması maddî refah içinde ideallerin tavsaması ikinci kısmın mevzuudur. Burada son derece alafrangalaşan bir Yenişehir ve garplılığı daha ziyade sadece mesavi (kötü) tarafından alan bir zümrenin hayatı vardır. Bunların aralarında acaip çaylar, balolar oluyor. Okuyucu hazır bulunduğu bu sahnelerden tiksiniyor. Bu zümreye nazaran artık halkçılık diye bir dava kalmamıştır. Her şey kendi dar muhitlerinden ve kendi acaip zevklerinden ibarettir (...) İşte ikinci kısmın rolü halk ile bu zümre arasında nasıl doldurulmaz bir uçurum açıldığını göstermek ve inkılâbı böyle anlıyanları, hep kendi lehlerine çekenleri tehzil etmektir.

Selma Hanım bu devrede asıl halka lâkayt kalıp acayip bir hayatın egoist zevklerine dalan yeni kocasından da uzaklaşıyor. Üçüncü devreyi beraber geçirecekleri yeni bir tip lâzım. Bu bir genç muharrirdir.

Neşet Sabit sırf genç kadını görmek için onların bazı âlemlerine iştirak ediyor. Ve Selma Hanım bu hayatın acılarını onunla ortaklaşıyor. Fakat nihayet paylaşmakla tüken-

miyen bu derdi bu muhitten kendini söküp atmakla kökten tedavi ediyor. Şimdi onu boyalı bir balo kadını olmaktan çıkmış, içtimaî hizmetlerin en değerlisi olan muallimliğe atılmış görüyoruz.

Şimdi kitabın üçüncü kısmına geliyoruz. Onuncu Cumhuriyet yılı şenliklerile "imtiyazsız; sınıfsız" bir millet marşile ve Gazi'nin büyük nutkile yeni bir devir açılıyor. Küçük zümrenin menfaatine dönen işler, yavaş yavaş bütün halkın bütün köylünün menfaatine bir istikamet alıyor. Her şeyde devlet nüfuz ve hakimiyeti, devletçilik takarrür ediyor. Bütün büyük ticaret ve sanayi işleri bazı fertlerin menfaatine bir vasıta olmaktan çıkarak asırlık ihmallerin yoksul bıraktığı yeni Türkiye'yi imar ve inşa işine yarıyan bir memba oluyor. Bu üçüncü devrede artık egoist bir zümrenin zevkine ve menfaatine karşı şiddetli bir matbuat hücumu vardır. Tiyatro, şiir, edebiyat, karikatür, musiki hep bize yeni hayatı söylüyor. "Halkevleri", "içtimaî mükellefiyet" teşkilâtı bu yeni hayatın mihrakları olmuştur.

(...) Bütün bu tahavvül nasıl olmuştur? "Şefler sağ ve Türk milleti ayakta" oldukça bunun böyle olmaması mümkün müdür? Milliyetperverlik bütün milletin menfaatini düşünmekten başka ne olabilir.

Cumhuriyetin ikinci on yılı zarfında olup biten şeyler bizi ta içimizden sarıyor. Daha ziyade bu içtimaî ve bütün halka şamil neticeler getiren yaratıcı faaliyete candan bir iştirak duyuyoruz.

Romanda birinci on yıllık Cumhuriyet devrinde Ankara'nın maddî konfor peşinde koşan zümresi fazla yer tutmuştur. Bu pürüzlerin biraz mübalegalı bir şekilde tasvir edildiği söylenebilir. Fakat inkılâpçı ve idealist bir edebiyatın titizliği de herhalde davanın lehinedir. Hakikaten birinci on yıl, vatanda eskilik ve gerilik müesseselerinin sökülmesi ve faaliyet sahasının hazırlanmasile geçti. İkinci on

yıldadır ki, imtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak davasını tahakkuk ettirmek kabil olacaktır.

Yakup Kadri bu yeni eserile bu davanın en heyecanlı yolcularından biridir. Roman olmak itibarile eser hakkında söylenebilecek şeyler beni alâkadar etmez. Ben millet davasına Yakup Kadri'nin sanatkâr kalemile yapılan bu hizmeti yüksek bir değerde görüyorum. Yaptığım kısa hülâsada eserin ne kadar ehemmiyetli bir mevzuu olduğunu gösterebildimse bu yazı maksadına varmış demektir.

Ceyhun Atuf Kansu da, romanın üçüncü basımı üzerine yayımlanan (**Yön**, 4 Aralık 1964) yazısında, Ankara'yı halkçılık temeline dayalı Atatürkçü bir bakış açısıyla değerlendirir. Bu nedenle asıl birinci ve ikinci bölümler üzerinde durur:

Roman üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm "Kurtuluş Savaşı Ankarası"na, ikinci bölüm "yozlaşmış devrim"i, üçüncü bölüm ise, yazarın da not koyduğu gibi "Devrimcinin düşü"nü vermektedir. Üçüncü bölüme girerken, Karaosmanoğlu'nun düştüğü not şudur: "Bu kısımdaki Ankara ve Türkiye yazarın o vakitler hayal ettiği Ankara ve Türkiye'dir." Bu düş, 1933'den, Cumhuriyetin onuncu yılından sonra başlıyor... 1923-1933 arası, birtakım değişim ve dönüşümlere rağmen, "Ulusal kurtuluş koşulları"nı yitirdiğimiz, devrimi iş adamlarının, çıkarcıların, aracıların ellerinde yozlaştırdığımız ve devrimin gücünü, taşrada köklü değişimlerin hızını kesen Anadolu orta sınıfına karşı yürütemediğimiz çalkantılı yıllardır.

Romanın iki ana kişisi var: Neşet Sabit ve Selma Hanım. Bu kişiler, romanın üçüncü bölümünü ören düşsel Türkiye'nin, düşsel kişileri. Öbür kişiler, Hakkı Bey, Nazif Bey, hele Sungurluzade Ömer Efendi ve Ankara yerlileri daha

bir yaşıyan, çat kapı hayattan gelmiş insanlar. Ama romanın örgüsü onlarla işlenmediği için, biz Selma Hanım ve Neşet Sabit üzerinde duracağız. Bu iki Yakup Kadri kişisi doğrudan doğruya yazarın yarattığı kişiler, devrimin yarattığı, devrimin yoğurduğu, devrimin çatışmasından doğan kişiler değil, diyebiliriz ki Anadolu devriminin bir Selma Hanımı, bir Neşet Sabit'i olsaydı, devrim bu değin yozlaşmazdı. Atatürk'ün ölümü ile birlikte, soluğunu da yitirmezdi. Devrimin bir Selma Hanımı hiç olmamıştır. Selma Hanımın çatışması yoktur devrimde. İstanbul'dan bir Selma Hanım gelmiş olabilir Kurtuluş Savaşı Ankarasına, Hakkı Beyi de sevmiş olabilir, Cebeci Hastahanesinde yaralılara bakmış olabilir. Ama bu Selma Hanımın toplumsal gelişimi öyledir ki, o, romandaki gibi ikinci bölümdeki çatışmayı yaşamamıştır. Hakkı Beyi -iş adamı, çıkarcı, gündelik adam- yapan Selma Hanımdır. Değil, Hakkı Beyin yaşadığı hayatla çatışmaya düşmek bu hayatı isteyen, zorlayan, yapan odur: Selma Hanımdır. Türk devriminin, Yakup Kadri'nin yarattığı bir Selma Hanımı yoktur. Bu Selma Hanımlar İstanbullardan gelmişler, iki üç yıl Kurtuluş Savaşı Ankarasının sıkıntılarını, acılarını kocalarıyla paylaşmışlar, ama, Cumhuriyet Ankarası ile birlikte halktan kopmuş bir devrim burjuvazisinin yaratılmasında kocalarına yardım etmişlerdir. O Selma Hanımların hiçbir iç çatışmaları olmamıştır: Apartmanlar, Galatasaray'-da okuyan çocuklar, balolar, türlü çıkar oyunları, giyim kuşam, hiç bir soruna kafa yormadan Yenişehir dedikoduları içinde yaşamak, kocalarını türlü çıkar işlerine sürmek, halktan ayrılmak, bu yeni devrim burjuvazisi kadınlarının ortaklık ettiği bir hayatın belirli ögeleri olmuştur. Bir Neşet Sabit de yaşamamıştır. Türk Devriminin Neşet Sabitleri de Yoktur. (Bir Yakup Kadri'si, bir Falih Rıfkı'sı elbette vardır, onlar devrimin içindedirler.) Ama halk mahallelerinde oturan ve devrimi

halka bağlamak isteyen Neşet Sabitleri yoktur devrimin. Bir iki Mustafa Kemalci yazar dışında, devrimin yazar kadrosu, İstanbul'dan gelmiş oportünistler alayı ile doldurulmuştur. Yola bu gerçekten çıkarsak, romanın, "Ankara"nın çatışmasını daha iyi anlarız. Neden bu roman, düşsel birtakım çatışmalar yaratarak, devrimin eleştirisini vermektedir, anlarız.

Daha 1921'de Anadolu ölüm kalım savaşları verirken, Aktepe'-de bir kır gezintisinde, Vekili, bir dere kıyısında: "Söyleyin, ne farkı var buranın Göksu'dan?" der. Vekil bey, Ankara'dan uzaklardadır, aklı ve gönlü İstanbul'dadır. Selma Hanım Neşet Sabit'i bu kır gezintisinde tanır. Neşet Sabit, Vekil beyin buram buram Osmanlı kokan bu İstanbul özlemi karşısında: "Hep İstanbul, hep İstanbul hasreti.. Her nedense, bundan sıyrılmak bir türlü mümkün olmuyor" der. Selma Hanım da bu derin sıla hastalığı içindedir. O da kendisini Ankara'da yalnız duymaktadır. Neşet Sabit'in şu sözleri -belki bir avuç devrimcinin duyguları ve sözleridir- düşsel sözlerdir:

"İstanbul'un her hangi bir mahallesinde, bir evin içinde, her hangi bir genç adam ki, gündelik hayatın kaygıları ve istikbale ait kısır tasavvurlar içinde bocalayıp durur. Halbuki, şimdi, burada, vatanın birtakım yeni şeyler kaynıyan göbeğinde, bütün bir milletin ıstırabiyle yaşıyan ve bu ıstırabın içinde pişen bir bahtiyarım. Her sabah uyanınca -inanır mısınız- Ankara'da bulunmanın şerefini duyarım. Burada her sabah, benimle beraber bir millet uyanıyor ve kendisini selâmete götürecek olan kahramanın başı ucunda, gülümsiyerek durduğunu görüyor. İlk defa olarak, ömrümde ilk defa olarak, burada kendi etimden, kendi kanımdan, kendi cevherimden bir cemaat içinde yaşadığımı hissediyorum... Haydi canım, burayı Göksu'ya benzetmek bir küfürdür. Burası 1921'de Ankara'nın yanı başında akan bir dere

kenarıdır. 1921 Ankarası, Hanımefendi, dört beş yıl sonra bu basit cümle, size kitabı mukaddesten bir satır gibi gelecek, ve buna karışmış olmak size hayatınızın yegâne mânası gibi görünecek."

Bu düşsel kişi, Kurtuluş Savaşı Ankarasında gömülür kalır, ve Yakup Kadri'nin çatışmasını sürdürebilmek için yeniden, devrim burjuvazisi içinde, 1926'larda falan ortaya çıkar: Selma Hanımın yeni bir çatışmasını alevlendirmek için. Yeni bir çatışmasını diyoruz. Kurtuluş Savaşı Ankarasında da Selma Hanım çatışmalar içindedir. Ankara'ya ısınamaz ve Ulusal Kurtuluş Savaşının bilincine bir türlü varamaz. Buradaki çatışma oldukça gerçekçidir. Neden ki, bu çatışmayı bir erkek besler: Bu, bir Kurtuluş Savaşçısı Binbaşı Hakkı Beydir. Çatışmaya, Selma Hanım "aşk" yolu ile girer ve bu "aşk" yolu ile, kendisini "Kurtuluş Savaşı" içinde, Yakup Kadri'nin deyimiyle Millî Mücadele ruhu"nun içinde bulur. Kurtuluş Savaşı bilinci değildir onun varlığı: Hakkı Bey aracılığıyla, onun kişiliği ile ısınır o savaşa, bir duygulu ortaklıktır bu, bir aşk ödentisidir. Ama ne olursa olsun, bu ateş yanığı Hakkı Bey yoluyla o, kendisini Kurtuluş Savaşma adar. Kocası, Sakarya Savaşı sırasında, canını kurtarmak için Ankara'dan kaçarken, o Selma Hanım Kurtuluş Savaşı Ankarasında "bir gönüllü hemşire olarak" kalır. "Bu devir Selma Hanım için, yalnız karılık kocalık bakımından değil, fikirce; hisce bütün benliğine şamil bir inkılâbın kaynağı oldu. Nazif'ten ayrıldıkça Ankara'ya, Ankara'nın ifade ettiği millî mânaya bağlılığı artıyordu. Millî Mücadele ruhu, Yakup Kadri'nin çizdiği tabloda Çankaya'nın çevresinde toplanan, Hakkı Beyler gibi subayların Kurtuluş Savaşı ruhunu deyimliyor.. Bu bölümde konu Selma Hanım açısından alındığı için savaşın halkçı çizgileri çizilmiyor. İkinci bölüm, Selma Hanımların, Hakkı Beylerin "devrim Ankarası"dır. Bu bölüme halktan kopmuş Ye-

nişehir de diyebiliriz. Bu bölümde "devrim burjuvazisi"nin eleştirisini görüyoruz. Neden "Millî Mücadeleci" Binbaşı Hakkı Bey, devrim Ankarasında hızla yozlaşarak işadamı monden bir emekli albay oluyor? Selma burada düşsel bir çatışmanın simgesidir. Aslında, dediğimiz gibi, Selma Hanımlar, bu ortamı beğeniyorlar, kabulleniyorlar, bir çatışma olsaydı içlerinde, devrim böyle hızla yozlaşmaz, halkçı bir kurtuluş savaşı bir devrim burjuvazisinin ellerinde halktan kopmaz, o sapsağlam Binbaşı Hakkı Bey, balodan baloya koşan işadamı, aracı emekli albay Hakkı Beyefendi haline gelmezdi.

Bu devrim burjuvazisinin ögelerini yer yer şöyle belirtiyor Yakup Kadri: Mondenlik iddiası, giyim kuşam yarışı, balolar, halk-aydın ayrılığı, Beyoğlu beğenisi, Şark salonları, lüks bir eşya yerine geçen kadın. "Eski Millî Mücadelecilerden bazıları gibi Hakkı Bey için de kıyafet değişmişti. Bir Avrupalı gibi giyinip süslenmek, bir Avrupalı gibi dansetmek, bir Avrupalı gibi yaşayıp eğlenmek ve hele bu iddiada Avrupalılar nezdinde, Avrupalılar arasında muvaffak olmak bunlara büyük bir zafer kazanmak kadar ehemmiyetli görünüyordu. (Bu devrim burjuvazisi, demokrasi denemesiyle, tam köksüz bir burjuvaziye, zoraki yapma burjuvaziye dönüşecekti: Avrupalı olmanın yerini, başka bir ülke alacaktı. Amerikalı olmak, Amerikalı gibi yaşamak, kişiliksiz, yapma burjuvazinin yaşama ülküsü haline gelecekti.)

Peki devrim, "Millî Mücadele ruhu"nu neden yitirdi? Bu soruya derin, toplumsal bir yanıt bulmak olanaksız romanda. Yalnız, Ankara Palasta balo verilirken, dışarıdaki halkın konuşmalarını yansıtan parça bu "devrimdeki eksikliğin" ip uçlarını verebilir. "Demin otelin merdivenlerinden çıkarken tuhaf bir baş dönmesi hissettim. Bana öyle geldi ki, ayağımı bastığım her basamak, halkla benim aramdaki uçurumu bir

parça daha derinleştiriyor. Ters yüzü geri dönüp arkaında bıraktığım bu uçuruma atılmak istedim: ta ki onlara karışayım ve içinde bulunduğumuz bu sunî âlemi, onların arasından, onların gözüyle uzaktan seyredeyim... diye..

Bu sözler Neşet Sabit'indi. Selma Hanımın ikinci çatışması da, bu baloda bu sözleri dinledikten ve yıllar sonra Neşet Sabit ile ikinci kez karşılaştıktan sonra başlar. "İnkılâp yıllarından hissesine hiç bir şey düşmemiş olan" bu gerçek devrimci, bu ülkücü -düşsel Yakup Kadri kişisi- çatışmaları içinde Selma Hanımı etkiler, Selma Hanım nasıl Hakkı Beye rastlayıp "Kurtuluş Savaşı"na katılırsa, bu sefer, Neşet Sabit'e duyduğu aşkla "çatışmasının çözüm yolunu" onun düşüncelerinde, onun dostluğunda bulur. Neşet Sabit devrimi ve onun getirdiği değişimleri şöyle eleştirmektedir: "Ben, inkılâbı hiç bir zaman hayatın dış şekillerini değiştirmek mânâsına almadım.

"Onun millî idealine göre vücut bulması lâzım gelen yeni Türk cemiyetinin üslûbu ne bu kerpiç duvarlar arasında bir örümcek gibi yaşayanlardan, ne de iğreti bir dekor içinde kurulmuş kuklalar gibi zıplayanlardan örnek alabilirdi.

"Bir şehrin içinde, hattâ bir şehrin iki yakın mahallesi arasında" iki kesim hayat varsa "devrim olmamış" demekti. Neşet Sabit "Millî Mücadele devrindeki sade, samimi ve şiddetle şahsi, karakterli hayat"ı özlemle anıyordu. Neşet Sabit'in şu düşünceleri o düşsel kadının, Selma'nın iç çatışmasını alevlendiriyordu:

"Türk kadınları, çarşaf ve peçelerini işe gitmek, çalışmak için daha kolaylık olur diye çıkarıp atacaklardı. Onlar için cemiyet hayatına atılmanın mânası yalnız bu çeşit salon cemiyetlerine karışmak olmayacaktı. Evet, Türk kadını, hürriyetini dansetmek, tırnaklarını boyamak, ve Rue de la Paix'in kanunlarına esir bir sürü kukla olmak için değil, yeni Türkiye'nin kuruluşunda ve kalkınışında kendisine düşen

ciddi ve ağır vazifeyi görmek için isteyecekti, kullanacaktı. Ve Türk erkekleri, garplılaşma hareketini, Tanzimat beyinin garpperestliğiyle, alafrangalığıyla bir ayarda tutmıyacaktı. Türkiye'nin kuruluşu ve kalkınışı! Devrimin amacı bu değil miydi? Ama nerede? Neşet Sabit'in eleştirisi şu oluyordu: "Çalışmak. Fakat nerede? Nasıl? Şimdiki hayat, hiç buna göre organize değildir. Çoğu arsa spekülasyonlarıyla, komisyonculukla, müteahhitlikle ve yahut bir takım yüksek sinekürlerle birdenbire en geniş maişet seviyesine varmış insanlardan mürekkep bir muhit. Selma, Neşet Sabit'in devrimci üflemeleriyle, iç çatışmasının alevlendiğini duyuyor, çalışmak istiyordu. "Kadının bir lüks eşyasından, bir faydasız süsten -nihayet tutalım da- bir zevk âletinden farkı neydi? Bu millî oluş içinde ne gibi müspet bir rolü vardı? Neye yarıyordu? Ne yapıyordu?" Devrim bu soruları soracak insanlardan yoksundu, ve yozlaşan bir devrim burjuvazisi bu soruları sormak şöyle dursun, durumunu "bir takım spekülasyonlarla" güçlendirme uğraşındaydı. Kurtuluş Savaşı Ankarasından doğa gelişe ortaya "ulusal ateşin ısısını" yitirmiş bir "buzdan şehir maketi" çıkmıştı.

Romanın burasında, Selma Hanım Hakkı Bey'den ayrılır ve kendine bir iş bularak çalışmaya başlar ve roman yeni çatışmasından Selma Hanımı Neşet Sabit'in yanına koyar: Bundan sonra onların yaşayacakları hayat tam anlamıyla bir düş olacaktır, romanın son bölümü: Devrimci bir düş.

Fethi Naci ise, romana daha çok özü belirleyen ideoloji açısından yanaştığı incelemesinde (**Papirüs**, sayı 1, Bahar 1980) gerçek durumla Yakup Kadri'nin ütopyasını karşılaştırarak olumsuz sonuçlara varır.

Yakup Kadri'nin en kötü romanı, öyle sanıyorum, *Ankara*. Romanın beni ilgilendiren yanı, Cumhuriyet'in kuruluş

yıllarında, Ankara'nın toplumsal yapısındaki gelişmeleri, Millî Mücadele'ye katılmış yurtsever öncülerin zaferden sonraki tutumlarını göstermesi. Bunun için, yıllarca önce okuduğum romanı bugünlerde yeniden okudum. (Remzi Kitabevi, Üçüncü baskı, 1964).

...*Ankara*, alabildiğine zayıf bir roman. Tamamıyla "şematik" Bir "Atatürkçü"nün, Millî Mücadele yıllarını yüceltmesi o yıllarda hiç bir çıkar gözetmeksizin yurtları için çalışan kimi subayların ve politikacıların, zaferden sonra, "sermaye çevreleriyle ilişkileri" ya da "arsa spekülasyonu" gibi, "taahhüt işi" gibi işlerle zenginleşmeleri; "inkılâp"a boş vermeleri karşısında üzülmesi... Bu kadarla kalsa iyi. Ama Yakup Kadri, üçüncü bölümde, kendini üzen bu sürecin ekonomik-toplumsal-siyasal nedenlerine eğileceğine "hayal ettiği" Ankara'yı ve Türkiye'yi anlatmağa koyuluyor.

Yakup Kadri'nin ütopyasını ana çizgileriyle özetleyen Fethi Naci onu şöyle eleştirir:

Yakup Kadri, kalkınma sorununa, sadece teknik ve ekonomik bir sorun olarak bakıyor; oysa, yaşanan yılların kuramsal tartışmalara yer bırakmayacak bir açıklıkla gösterdiği gibi, kalkınma sorunu, her şeyden önce, bir siyasal iktidar sorunudur. Yakup Kadri, işin bu yanını kurcalamaktan nerdeyse korkar gibidir. "Seçme", "seçilme" gibi sözcükleri hiçbir zaman kullanmaz. Birazcık demokratikçe bir kuruluş olması gereken bir "belediye" çalışmasını, Neşet Sabit'in oyunu aracılığıyla yerin dibine batırır (...) Her konuda iyimserliği gülünçlüğe vardırmaktan kaçınmayan Yakup Kadri, halkın kendi kendini yönetmesine bir türlü katlanamamaktadır.

Yakup Kadri, romanını 1934'te yazmış, dedik. 1932-1934 yılları Yakup Kadri'nin de içinde bulunduğu *Kadro* dergisi

yıllarıdır. Yakup Kadri, "Ankara ve Türkiye'yi hayal ederken" öyle sanıyorum büyük ölçüde "Kadro" hareketinden etkilenmiştir.

Niyazi Berkes, *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*'da şöyle diyordu: "Kemalizmin talihsizliği, devrimciliğin, henüz geri yapısı değişmemiş bir topluma daha ileri bir uygarlığın gerektirdiği zihniyeti yazı, kıyafet, takvim, kanun gibi araç veya sonuç niteliğinde olan şeyler yoluyla yerleştirme olarak anlaşılması, arkadan gelen kuşaklara da böyle tanıtılması oldu. Atatürk'ün asıl başardığı iş, toplumsal değişmelerin yapılması için gerekli olan yeni bir yönü ve ortamı açmak olmuştur. Bu yöne dönüldükten sonra toplumsal değişmeleri gerçekleştirecek reformlar memleketin düşünürleri, iktisatçıları ve halkının Meclise yolladığı temsilcileri tarafından plan ve kanunlarla başlatılacaktır." (s. 93) Yakup Kadri'nin hiç mi hiç düşünmediği bir şey; "Halkının Meclise yolladığı temsilcileri"

> Yakup Kadri'nin romanlarının incelendiği yapıtlarda, edebiyat tarihlerinde ya da belli konularla sınırlı incelemelerde **Ankara** romanının genellikle konusu ve kişileri açısından ele alındığı görülür. Niyazi Akı, Yakup Kadri'nin romanlarındaki nesilleri değerlendirirken (**Y. K. Karaosmanoğlu**, s. 133, 1960) şunları söyler:

1920'de otuz yaşlarında olan nesil, bir geçiş, bir köprü neslidir. Bunların içinden bir kısmı Ahmet Kerim gibi yeşe kapılırken, bir kısmı da devrin fena şartlarından kurtulmak maksadıyle, silkinip yeni bir oluşa atılmak kudretini gösterirler. "Birtakım siyah kalpaklı adamlar" adıyle bunlara ilk defa *Sodom ve Gomore*'de rastlıyoruz. Doktor Cemil Kâmi bunların örneğidir. *Sağanak*'ın Eşref ve Belkıs'ı, *Ankara*'nın

Nazif Beyi, Binbaşı Hakkı'sı, Neşet Sabit'i, Selma Hanımı hep aynı saftadırlar. İdealist, mücadeleci, düşünen, hisseden, hayal kuran, feveranlı olan bu nesilde, eskinin yetiştirmesi oldukları için, korkulara, irade zaaflarına rastlanır. Bununla beraber, yeni Türkiye'de gelişen hayata ve bu hayatın yarattığı fırsatlara göre bu neslin fertlerinde bazı değişiklikler de olur.

Yeni açılan devirde bunların iki istikamete ayrıldığı görülür: Selma Hanım ve Neşet Sabit gibi bir kısım idealistler hayatlarını hâlâ "Büyük Aksiyon"dan gelen ulviyetle besliyerek daima ileri hamleye hazır, yeninin ve yurdu kalkındırmaya elverişlinin peşinde koşarlar; diğerleri ise (Binbaşı Hakkı gibi) sırtlarındaki üniforma ile birlikte kendilerini sürükliyen ruhu da çıkarıp asarak, bir yandan şüpheli kârlar peşinde bir yandan da kadın meclislerinde eriyip giderler.

Yakup Kadri'nin kadın kahramanlarının kişiliklerini irdeleyen Niyazi Akı, Selma'nın ötekilerden farklı olan yanını özellikle vurgular (s. 191):

Selma Hanım da hülyaya düşkündür. Fakat kocasını sever. Lâkin Nazif'in millî ideale bağsızlığı Selma'nın gözünde Binbaşı Hakkı'nın yükselmesine sebep olur. Binbaşı, Kurtuluştan sonra Ankara şehrinde bir Yenişehir ağası, bir sosyete meraklısı olunca, Selma onu da terkeder. Bu defa Neşet Sabit'in fikirleri onun için kıymet kazanmaya başlar. Evlenirler. Selma çok iradîdir: âdeta erkeği fikirleri ardından sever.

Yakup Kadri'nin kadın tipleri arasında kurtularak saadete ulaşan tek kadın budur. Selma bu saadeti sosyal hava içinde ve topluluk şuurunda bulur.

Ferhan Oğuzkan, Yakup Kadri'nin romanlarının genel değerlendirmesini yaparken (**Y. K. Karaosmanoğlu**, s. 11, 1968) yapıtları birbirine bağlayan konu zincirinde **Ankara**'nın devrim yıllarını kapsadığını belirterek şu yargıya varır:

Romancı, Savaş Ankara'sı, Cumhuriyet Ankara'sı ve on yıl sonraki Ütopya Ankara'sı dekorları içinde belli şahısların ruhî ve fikrî değişmelerini belirtirken devrimlerin tahlil ve eleştirmesini de ihmal etmemişti. Gelecek Türkiye'sinin mutlu, düzenli bir görüntüsünü çizerek, Millî Mücadele Ankara'sından çıkacak şehrin, "danslı, süslü püslü, gramofonlu, radyolu evleriyle Yenişehir Ankara'sı değil, müzeleriyle, stadyumlarıyle, lâboratuvarlarıyle, hastahaneleriyle müesseseleriyle hakiki bir Avrupa Ankara'sı" olması gereğini ve arzusunu ileri sürüyordu.

Vedat Günyol ise, Halide Edip Adıvar'la Yakup Kadri'nin romanlarını karşılaştırdığı bir yazısında (**Dile Gelseler**, s. 10, 1966) **Ankara**'yı şöyle değerlendirir:

Ankara, bir inanç ve çabanın; devrim ruhundan uzaklaşışın, yapmacılığın, kısaca, bir ütopyanın romanıdır. Selma Hanım bu üç dönemi birbirine bağlayan bir ruh zinciridir. Bütün bu geçiş dönemlerinin tepkilerini Selma Hanımın içinde ruhsal belirtiler halinde buluyoruz: Sakarya'nın son günlerinde bozgunculuk yapan ve kendisine kaçmayı salık veren ilk kocası "manevî hezimetin son kertesine düşmüş"tür. Bu, şüpheden inanca geçiş dönemidir. Selma Hanım, Nazif'ten başka kime baksa, "hep destanî hadisenin ve alâyişsiz kahramanlığından bir koku alıyor"dur. Bu havanın sarhoşluğu iledir ki, millî duygusu durup durup binba-

şı Hakkı Beyde toplanmaktadır. Bu, inancın ateşli dönemidir.

Ama, çok geçmeden sadelikleri insana güven, rahatlık aşılayan insanlar, süs ve gösterişe kapılıyor; "şatafatın, gösterişin, reklâm ve parolanın hiç geçmediği bir diyar" olan Ankara bütün bu niteliklerini yitiriyor. (...) Selma Hanım ruhunun çöküntülerini Neşet Sabit'in akıllı, devrimci ruhunda ve yeni 1942 "Ankara"sının yüksek havasında giderme imkânını bulabiliyor ancak...

...*Ankara*'da bir yazar "ben ruhumun millî muvazenesini burada bulmaya gelmiştim" diyor. Zaten Selma Hanım da "acemi bir ip cambazı gibi hep hayattaki muvazenesini aramakla meşgul"dür; ama, o hiç bir kahramanın ulaşamadığı bir dengeye Ankara'nın üçüncü aşamasında, yeni Ütopya Ankara'sında kavuşmuştur.

Genel Bibliyografya

KİTAPLAR VE TEZLER

Akı, Niyazi: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İnsan-Eser-Üslup**, 1960.

Akıncı, Gündüz: **Türk Romanında Köye Doğru**, 1961.

Alpbek, Muazzez: **Yakup Kadri'de İçtimai Meseleler**, İ. Ü. Ed. Fak. Türkoloji Böl., T 345.

Banarlı, N. Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, 1. bas.

Baydar, Mustafa: **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**, 1960.

Çelik, Naci: **Romanda Hesaplaşma**, 1971.

Ertaylan, İ. Hikmet: **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. 3, Bakû 1926.

Gönensoy, H. Tevfik: **Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi**, 1944.

Günyol, Vedat: **Dile Gelseler**, 1966.

Kabaklı, Ahmet: **Türk Edebiyatı**, c. 3. 1966.

Karatekeli, Mualla: **Yakup Kadri ve Güzel Sanatlar**, DTCF. Türkoloji Böl., Tez, 1965.

Kaytancı, Ali: **Y. K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Psikolojik Tahlil**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1968.

Kırcı, Mustafa: **Kara Bibik'ten Yaban'a Türk Roman ve Hikâyesinde Köy**, DTCF Türkoloji Böl., 1967

Kudret, Cevdet: **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman**, c. 2, 1970.

Kurdakul, Şükran: **Çağdaş Türk Edebiyatı, Meşrutiyet Dönemi**, 1977

Mutluay, Rauf: **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı**, 1973.

Mutluay, Rauf: **50 Yılın Türk Edebiyatı**, 1973.

Nayır, Y. Nabi: **Edebiyatçılarımız Konuşuyor**, 1953.

Oğuzkan, A. Ferhan: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hayatı ve Eseri**, İ. Ü. Ed. Fak. Türkoloji Böl., T. 149.

Oğuzkan, A. Ferhan: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hayatı-Sanatı-Eseri**, 2. bas., 1968.

Onat, Ayten: **Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanında Eşya Mefhumu**. İ. Ü. Ed. Fak. Türkoloji Böl., T. 471.

Özbilge, F. Renan: **Y. Kadri'nin Romanlarında Devirler**, DTCF Türkoloji Böl., 1964.

Özer, Orhan: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Devirler ve Nesiller**, İ. Ü. Ed. Fak. Türkoloji Böl., T. 452.

Özön, M. Nihat: **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. bas., 1943.

Özön, M. Nihat: **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 1941.

Sevük, İ. Habib: **Tanzimattan beri I, Edebiyat Tarihi**, 1942.

Simşir, Sevgi: **Y. K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Temalar**. DTCF Türkoloji Böl., 1965,

Taner, R., Bezirci, A.: **Seçme Romanlar**, 1973.

Tanpınar, A. Hamdi: **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 1969.

Ünaydın, R. Eşref: **Diyorlar ki**, 1918, 2. bas., 1972.

Yakar, Aytekin: **Türk Romanda Milli Mücadele**, 1973.

Yücel, Hasan Ali: **Edebiyat Tarihimizden I**, 1957

DERGİ VE GAZETELERDEKİ MAKALELER

Adıvar, Halide Edip: "Edebiyatımızın Son Simaları ve Safhaları" **Büyük Mecmua**, c. 1, s. 4, 1919.

Adıvar, Halide Edip: "Nur Baba", **İkdam**, s. 9096, 1922.

Adıvar, Halide Edip: "Yakup Kadri Bey'e," **İkdam**, s. 9067, 1922.

Haşim Ahmet: "Nur Baba Münasebetiyle," **Akşam**, s. 1305, 1922.

Akbal, Oktay: "Yaban", **Cumhuriyet**, 12.3.1977

Akyüz, Kenan: "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, **Türkoloji Dergisi**, c. II, s. 1, Ank. 1971.

Altunya, Hüseyin: "Yaban," **Türk Dili**, s. 306, 1977

And, Metin: "Y. K. Karaosmanoğlu'nun "Sağanak"ı, **Türk Dili**, s. 278, 1974.

Arısoy, M. Sunullah: "Y. K. Karaosmanoğlu, **Akis**, s. 358, 1961.

Arısoy, M. Sunullah: "Y.K. 83. Yaşında", **Panorama**, s.62, 1970.

Arısoy, M. Sunullah: "Eskimeyen Bir Yazar," **Panorama**, s. 112, 1971.

Arısoy, M. Sunullah: "Panorama," **Panorama**, s. 134, 1971.

Atâ (Ataç), Nurullah: "Erenlerin Bağından," **Dergah**, c. 2, s. 17, 1922.

Ayda, Adile: "Atatürk", **Cumhuriyet**, s. 8051, 1974.

Ayda, Adile: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hakkında, **Cumhuriyet**.

Ayda, Adile: "Yakup Kadri İle Mülakat," **Türk Edebiyatı**, c. 3, s. 32, 1974.

Aydemir, Ş. Süreyya: "Yaban," **Kadro**, s. 18, 1933.

Aydemir, Ş. Süreyya: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Cumhuriyet**, 16.12.1974.

Baydar, Mustafa: "Yakup Kadri İle Konuşma," **Varlık**, s. 762, 1971.

Baydar, Mustafa: "Karaosmanoğlu, "Nur Baba", Rıza Nur ve "Atatürk" Üzerine Açıklamalar Yapıyor," **Milliyet Sanat**, s. 111, 20.12.1974.

Baydar, Nasuhi: "Yaban," **Yücel**, s. 85-86-87, 1942.

Beyatlı, Yahya Kemal: "Üç Tepe," **Dergah**, s. 1, 1921.

Bingöl, Necdet: "Yakup Kadri'nin Romanlarında Fransız Realist ve Natüralistlerinin Tesirleri," **DTCF Dergisi**, c. 3, s. 49, 1944.

Binyazar, Adnan: "Y.K.K.'yla Atatürkçülük Üzerine Bir Konuşma, **Türk Dili**, s. 218, 1969.

Binyazar, Adnan: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu İle Bir Konuşma, **Varlık**, s. 775, 1972.

Bornovalı, Lütfü: "Yaban," **Hareket**, 1.12.1942.

Burdurlu, İ. Zeki: "Sodom, Gomore'de Leyla ve Necdet," **Yeni Ortam**, 16.2.1975.

Bürün, Vecdi: "Yaban, **Çınaraltı**, s. 49, 1942.

Cemal, Ahmet: "Sodom ve Gomore"nin Kalıcılığı Üzerine, **Yeni Ortam**, 5.1.1975.

Çağlar, B. Kemal: "Y. K. Karaosmanoğlu İle," **Yücel**, s. 77, 1935. (Bk. Tör).

Çongur, Rıdvan: "Y. K. Karaosmanoğlu İle Konuşma, **Ataç**, s. 10, 1963.

D. A.: "İki Roman Okudum," **Yücel**, s. 47, 1939.

Derviş, Suat: "Yaban," **Yeni Edebiyat**, 5.10.1940.

Dizdaroğlu, Hikmet: "Bir Monografi," **Türk Dili**, s. 105, 1960.

Dizdaroğlu, Hikmet: "Hüküm Gecesi," **Türk Dili**, 1.12.1966.

Dizdaroğlu, Hikmet: "Sodom ve Gomore," **Türk Dili**, 1.8.1966.

Djinjiç, Slavoljub: "Y. K. Karaosmanoğlu," **Türk Dili**, 1.8.1966.

Duru, Kâzım Nami: "Yaban," **Ülkü**, c. 3, 1933.

Dürder, Baha: "Bir Sürgün'e Dair," **Kalem**, s. 5, 1938.

(Ebcioğlu), H. Münir: "Y. Kadri İle Mülakat, **Yedigün**, s. 216, 1938.

Ediboğlu, Baki Süha: "Y. Kadri ile Bir Konuşma," **Vatan**, 19.1.1941.

Elçin, Şükrü: "Atatürk," **Türk Kültürü**, s. 13, 1963.

Emre, Samih: "Hüküm Gecesi," **Yön**, 2.8:1966.

Emre, Samih: "Sodom ve Gomore," **Yön**, 25.3.1966, (Samih Emre Rauf Mutluay'ın takma adıdır).

Enginün, İnci: "Ankara" Romanında Batılılaşma Meselesi," **Milli Kültür**, Mart-Nisan 1977

Erdoğan, Nuri: "85. Yaşgününde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Milliyet**, 27.3.1974.

Erdoğan, Nuri: "Yakup Kadri Bir İnsan, Bir Savaşçıydı, **Milliyet**, 30.12.1974.

Ertop, Konur: "Cumhuriyet Çağında Türk Romanı," **Türk Dili Roman**

Özel Sayısı, s. 154, 1964.

Felek, Burhan: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu," **Milliyet**, 16.2.1974.

Naci, Fethi: "Kiralık Konak, **Yeni Dergi**, s. 47, 1968. (Yazarın **On Türk Romanı** adlı kitabına da alınmıştır).

(Gezgin) Hakkı Süha: "Yakup Kadri," **Yeni Mecmua**, 21.7.1939.

Gökalp, Ziya: "Muhasebe," **Yeni Mecmua**, s. 84, 1922.

Güngör, Selahattin: "Y. Kadri Bey'le Mülakat," **Yeni Mecmua**, s. 67, 1940.

(Güntekin) R. Nuri: "Yakup Kadri Bey'in Yeni Eseri, **Hakimiyet-i Milliye**, 1932.

Hızlan, Doğan: "Yakup Kadri Göçtü," **Hürriyet**, 14.12.1974.

İleri, Selim: "Kiralık Konak," **Yeni Ufuklar**, s. 257, 1975.

İleri, Selim: "Kiralık Konak, **Yeni Ufuklar**, s. 264, 1975.

İleri, Selim: "Yakup Kadri'de Konak," **Türk Dili**, s. 281, 1975.

İleri, Selim: "Hakkı Celis'in Gönül Tarihi," **Yeni Dergi**, Şubat 1975.

İleri, Selim: "Yaban" Üzerine, **Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı**, s. 298, 1976.

İşgüden, Tamer: "Y. Kadri'yi de Kaybettik," **Cumhuriyet**, 18.12.1974.

Kabaklı, Ahmet: "Panorama," **İstanbul**, c. 2, s. 4, 1965.

Kansu, Ceyhun Atuf: "Ankara," **Yön**, 4.12.1964.

(Karaosmanoğlu), F L.: "Nur Baba," **Dergah**, s. 26, 1922

(Karaosmanoğlu), F. L.: "Erenlerin Bağında," **Dergah**, s. 20, 1922.

(Karaosmanoğlu), F. L.: "Kadınlık ve Kadınlarımız, **Yeni Mecmua**, s. 76, 1923.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Hüseyin Cahit Bey'in Tenkitleri, Yakup Kadri Bey'le Bir konuşma, s. 34, 1934.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Panorama Romanına Dair Notlar. **Cumhuriyet**, 24.2.1952.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Roman Üzerine Mektup, **Varlık**, s. 382, 1952.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Bir Bektaşi Babasının Sergüzeşti, **Ulus**, 27.4.1961.

Körükçü, Muhtar: "Y. Kadri'nin Panoraması," **Varlık**, s. 405, 1954.

Körükçü, Muhtar: "Gerçek Bir Diplomat," **Varlık**, 1.3.1956.

Körükçü, Muhtar: "Sodom ve Gomore," **Varlık**, 1.7.1967

Kurdakul, Şükran: "Y. K. Karaosmanoğlu," **Milliyet Sanat Dergisi**, s. 111, 20.12.1974.

Tekin, Mansur: "Ankara, **Kadro**, s. 28, 1934.

Rauf, Mehmet: "Sanat ve Ahlâk," **Servet-i Fünun**, s. 1961, 22.10.1325.

Rauf, Mehmet: "Bir Serencam," **Şehbal**, s. 99, 15.6.1330.

Menemencioğlu, M.: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu Anlatıyor," **Varlık**, s. 525, 1960.

Menemencioğlu, Nermin: "Sodom ve Gomore," **Yeni Dergi**, Eylül 1966.

Mutluay, Rauf: "Yaban, **Dost**, 1.10.1961.

Mutluay, Rauf: "Naim Efendi Konağın Ölümü, **Yeni Ufuklar**, s. 203-204, 1966.

Mutluay, Rauf: "Ölümle Hesaplaşma, **Cumhuriyet**, 19.12.1974.

Ratip, Müfit: "Fecriâti Encümen-i Edebisi Beyannamesi, **Servet-i Fünun**, s. 977 Fecriâti Hakkında, **Servet-i Fünun**, s. 990.

Necip: "Nur Baba Münasebetiyle," **İleri**, s. 1536-1539-1542-1547 1922.

Otyam, Fikret: "Y. K. Karaosmanoğlu Anlatıyor," **Yeni Edebiyat**, s. 2, 1969.

Ozansoy, H. Fahri: "Yakup Kadri," **Ümit**, s. 16, 1921.

(Örik), Nahit Sırrı: "Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi", **İstanbul**. s. 53-54, 1933.

Özön, M. Nihat: "Bir Serencam, **Ülkü**, s. 46, 1943.

Özerdim, Sami N.. "Birkaç Yeni Kitap, **Varlık**, s. 668, 1966.

Pazarkaya, Yüksel: "Yaban"ın İki Eğrisi, **Varlık**, s. 727, 1968.

Sağdıç, Ozan: "Y. Kadri Karaosmanoğlu İle Bir Konuşma, **Hayat**, s. 53, 1964.

Salihoğlu, Mehmet: "Y. K. Karaosmanoğlu'nun Son Kitabı, **Türk Dili**, 1.3.1970.

Sevengil, K. Kemal: "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, **Bayrak**, c. 18, s. 62. 1970.

Sevük, İ. Habib: "Yaban, **Cumhuriyet**, s. 5704, 1940.

Sevük, İ. Habib: "Yine Yaban," **Cumhuriyet**, s. 5715, 1940.

Sevük, İ. Habib: "Bir Sürgün," **Cumhuriyet**, s.6376. 1942.

Sevük, İ. Habib: "Yakup Kadri Bey," **Nevsal-i Millî**, 1330/1914.

Ta-HAY: "Yaban Hakkında, **Kadro**, s. 18, 1933.

(Tanrıöver) H. Suphi: "Fecriâtinin İflâsı, **Servet-i Fünun**, s. 1107

(Toprak), Burhan Ümit: "Köylü ve Münevverlik," **Varlık**, s. 4, 1933.

Toprak, Ömer Faruk: "Yaban, **Yürüyüş**, 5.11.1942.

Tökin, F. Hüsrev: "Yakup Kadri İle Mülakat, **Dikmen**, s. 22, 1942.

Tör, Vedat Nedim: "İşte Bir Roman, "Yaban" **Kadro**, s. 16, 1933.

Tör, Vedat Nedim: "Y. K. Karaosmanoğlu İle, **Yücel**, s. 77, 1935. (Bibliyografyalarda Behçet Kemal Çağlar'ın adına bağlanan bir konuşma, Vedat Nedim Tör tarafından yapılmıştır.)

Tör, Vedat Nedim: "Y. Kadri'siz de Kaldık," **Milliyet Sanat Dergisi**, s. 111, 20.12.1974.

Uluçay, Çağatay: "Karaosmanoğullarına Ait Bazı Vesikalar," **Türk Tarih Vesikaları Dergisi**, s. 9-10-12.

(Uyar), R. Tomris: "Sodom ve Gomore - Yakup Kadri," **Papirüs**, s. 3, 1966.

Uyguner, Muzaffer: "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, **Hisar**, c. 10, s. 75, 1970.

Ünaydın, R. Eşref: "Yakup Kadri Bey'le Mülakat, **Dergah**, s. 17, 1337

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Bir Serencam, **Fikir Hareketleri**, s. 41. 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Nur Baba, **Fikir Hareketleri**, s. 42-43, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Hüküm Gecesi, **Fikir Hareketleri**, s. 48-49, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Sodom ve Gomore," **Fikir Hareketleri**, s. 50-51, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Erenlerin Bağından, **Fikir Hareketleri**, s. 53, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Kiralık Konak, **Fikir Hareketleri**, s. 54, 1934.

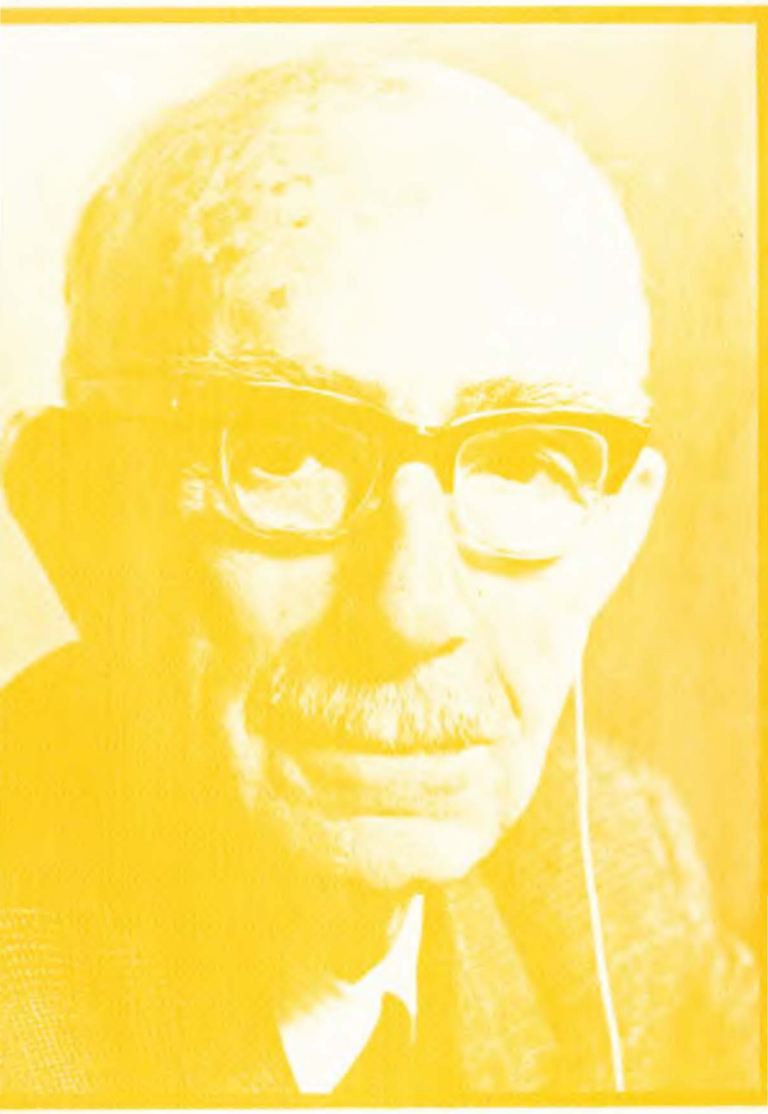
Yalçın, Hüseyin Cahit: "Yaban," **Fikir Hareketleri**, s. 55, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Ankara," **Fikir Hareketleri**, s. 56-57, 1934.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Umumî Bir Bakış, **Fikir Hareketleri**, s. 58, 1934.

Yenigün, Sedat: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, **Fikir ve Sanat Hareketleri**, s. 84, 1972.

Yücel, Tahsin: "Millî Savaş Hikâyeleri, **Türk Dili**, s. 281, 1975.



FOTOĞRAF ARA GÜLER